AFO

Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia

Izabela Mironowicz

Izabela Mironowicz

AFO

Izabela Mironowicz

Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia

Na podstawie badań, danych i opracowań cząstkowych przygotowanych przez zespół w składzie:

Agnieszka Bocheńska-Niemiec
Przemysław Chimczak
Michał Ciesielski
Łukasz Damurski
Michał Dębek
Anna Geppert
Doris Gstach
Agata Janus
Katarzyna Kajdanek
Nikos Karadimitriou
Joanna Majczyk
Julita Makaro
Derek Martin
Łukasz Medeksza
Izabela Mironowicz
Karolina Mróz
Michael Neumann
Jacek Pluta
Agnieszka Tomaszewicz
Iván Tosics
Dorota Whitten
Michał Wiącek
Anna Wilczak
Maja Zabokrzycka

Fundacja Dom Pokoju
Wrocław, 2016

SPIS TREŚCI

Rozdział 1 | Cele opracowania **7**

Rozdział 2 | Struktura badań **13**

Rozdział 3 | Dane. Przestrzenny kontekst analiz **19**

Rozdział 4 | Metodologia badań w ramach komponentu społecznego i powiązanie ich z przestrzenią osiedlową **49**

- Typy morfologiczne osiedli Wrocławia

Rozdział 5 | Aktywność mieszkańców i interesariuszy na wrocławskich osiedlach **63**

- Aktywność mieszkańców w zgłaszaniu projektów do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego
- Aktywność mieszkańców w zakresie aplikowania o „mikroGRANTY" Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016
- Aktywności na osiedlach
- Aktywność mieszkańców w badaniach społecznych

Rozdział 6 | Funkcjonowanie osiedli i życie na osiedlach **125**

- Usługi w osiedlach
- Mieszkańcy osiedli
- Problemy w osiedlach i potrzeby mieszkańców
- Potencjał społeczny osiedli oraz model organizacji i funkcjonowania osiedla

Rozdział 7 | Konkluzje i rekomendacje **193**

Aneks 1 | Zespół badawczy **199**

Aneks 2 | Ankieta internetowa: Jakość życia w przestrzeni lokalnej **201**

Aneks 3 | Scenariusz zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) **225**

Bibliografia i spisy **231**

ROZDZIAŁ 1

CELE OPRACOWANIA

Projekt prowadzony od września 2015 do września 2016 w ramach realizacji zadania publicznego ogłoszonego przez Gminę Wrocław (29.07.2015/1647) polegał na wykonaniu szerokich, kompleksowych, interdyscyplinarnych badań mających na celu opracowanie opisu funkcjonalnego wrocławskich osiedli w oparciu o trzy komponenty: społeczny, przestrzenny i analityczny.
Istotą opracowania było zbadanie wzajemnych związków między tymi komponentami oraz sformułowanie syntetycznych wniosków, które mogłyby w przyszłości stanowić podstawę budowy nowego modelu czy strategii aktywnego społeczeństwa lokalnego. Badanie prowadzone było pod egidą Fundacji Dom Pokoju przez zespół naukowców z Uniwersytetu Wrocławskiego i Politechniki Wrocławskiej oraz praktykujących urbanistów i ekspertów specjalizujących się w działalności na rzecz społeczności lokalnych. Do zespołu zostali także zaproszeni zagraniczni specjaliści. Wykaz osób zaangażowanych w projekt zawiera **Aneks 1**. Badanie prowadzone było pod nazwą Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia (AFO).

W szczególności badanie obejmowało:

- przeanalizowanie i syntezę powstałych dotąd dokumentów i opracowań odnoszących się do lokalnych społeczności, w tym przede wszystkim wyników Wrocławskiej Diagnozy Społecznej (WDS) z 2010 i 2014 roku oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (SUiKZP), Strategii Rozwoju Wrocławia oraz innych dokumentów, opracowań i analiz mających wpływ na lokalne społeczności i związek z przedmiotem badania, a także śledzenie na bieżąco prac trwających w ramach Foresightu Społecznego – Wrocław 2036/2056, prowadzonego w ramach Miasta Przyszłości/Laboratorium Wrocław oraz aktywności wokół konstruowania nowej strategii rozwoju Wrocławia;
- przeprowadzenie socjologicznych badań ilościowych i jakościowych mieszkańców i użytkowników Wrocławia w kontekście osiedli, w których funkcjonują, pod kątem:

Ramka 1 | Dlaczego potrzebna jest Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia?

Nie ma w zasadzie badań skupionych na osiedlach; to oznacza brak powiązania miejsca zamieszkania wrocławian z konkretnymi charakterystykami. Trudno sformułować polityki poprawiające jakość życia mieszkańców, jeżeli nie ma informacji, jak rzeczywiście funkcjonują osiedla – i to nie jedynie w opisach statystycznych, ale także w wymiarze przestrzennym i społecznym.

Istniejące opracowania są silnie sprofilowane „zawodowo" – osobno robią je socjologowie, osobno urbaniści, osobno aktywiści i społecznicy, osobno służby publiczne; jest silna potrzeba spojrzenia na zagadnienie holistycznie i rzeczywiście interdyscyplinarnie.

Wiedza o osiedlach rozproszona jest po różnych dokumentach – nigdzie nie jest wykorzystana w celu zrozumienia jak rzeczywiście działają osiedla i jak można poprawić ich funkcjonowanie.

    - aktywności mieszkańców w osiedlach,
    - form organizowania się mieszkańców w osiedlach,
    - umiejętności i świadomości mieszkańców osiedli dotyczących wpływania na to, co dzieje się w ich najbliższej okolicy,
    - narzędzi komunikacji, miejsc spotkań, form kontaktów między mieszkańcami poszczególnych osiedli,
    - kluczowych problemów i barier, które hamują rozwój demokracji uczestniczącej na wrocławskich osiedlach;
- przeprowadzenie badań metodami partycypacyjnymi, które mogłyby pogłębić wyniki badań opisanych poprzednio;
- przebadanie, z udziałem ekspertów krajowych i zagranicznych, trendów i zjawisk występujących w kraju i za granicą, mogących pogłębić rozumienie procesów zachodzących we Wrocławiu i stanowić inspirację dla budowy modelu aktywizacji mieszkańców wrocławskich osiedli;
- krytyczne przeanalizowanie wybranych modeli oddolnej samorządności i wzorców współpracy w innych krajach z uwzględnieniem możliwości określenia zasad i skonstruowania narzędzi kooperacji pomiędzy różnymi poziomami funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Zawarte w analizie wnioski i zalecenia mogą stanowić punkt wyjścia do stworzenia współczesnego modelu optymalnego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, uwzględniającego aspekt terytorialny, kompetencyjny, narzędziowy i finansowy. W ramach projektu utworzona została strona internetowa prezentująca wyniki badań. Jest ona dostępna pod adresem http://analizafunkcjonalnaosiedli.pl.

W całej Unii Europejskiej obserwuje się zwiększające się znaczenie podejścia *multi-level governance* (MLG) w zarządzaniu obszarami miejskimi i ich strefami oddziaływania. Dzieje się to dzięki redefinicji struktur i funkcji władzy oraz zwiększeniu aktywności

obywateli i przedsiębiorców, a także ich nowej organizacji. Poszukiwanie i testowanie możliwych rozwiązań następuje również dzięki wsparciu finansowemu płynącemu z Unii Europejskiej. Pomoc ta do pewnego stopnia wymusza, a z pewnością stwarza istotne zachęty do zbudowania nowych modeli zarządzania terytorialnego. Muszą one uwzględniać obecną sytuację społeczną i przestrzenną, w tym fragmentaryzację przestrzeni i związaną z tym nieadekwatność tradycyjnych hierarchicznych modeli zarządzania. Znajduje to odzwierciedlenie w politykach rozwoju na lata 2014-2020 i instrumentach wspierających rozwój nowych sposobów zarządzania terytorialnego, takich jak m.in. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) czy Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).

Nowy model demokracji miejskiej musi spełniać wymogi funkcjonalności, elastyczności i wieloskalowości, zachowując jednocześnie zasadę subsydiarności oraz adaptując się do specyficznych warunków społecznych i geograficznych. Musi także uwzględniać lokalne, często nieformalne lub słabo ustrukturyzowane grupy społeczne.
Taki model ma nie tylko znaczenie administracyjne, ale także – a może przede wszystkim – pozwala na budowanie długofalowych wizji rozwoju i formułowania planów strategicznych. Te jednak wymagają wiedzy, w tym przede wszystkim głębokiej wiedzy na temat funkcjonowania społeczności w warunkach określonego terytorium. Ta wiedza musi uwzględniać potrzeby i narracje możliwie wielu, a preferencyjnie wszystkich, uczestników procesu. Musi także być zorientowana społecznie i terytorialnie. Ważne jest, aby te czynniki nie były rozpatrywane osobno, gdyż tylko takie – wieloaspektowe i multidyscyplinarne – podejście stwarza nadzieję na mobilizację społeczną w osiąganiu wspólnie ustalonych celów.
Ocena specyfiki Wrocławia w tym kontekście, przyjęta na początku badań, pozwoliła na wyodrębnienie następujących obserwowanych i opisywanych procesów i zjawisk mogących mieć istotny wpływ na badanie:

- trwają (zarówno na początku badania, jak i w momencie jego podsumowywania) prace nad opracowaniem strategicznych dokumentów pełniących funkcję koncepcji rozwoju miasta w różnych obszarach tematycznych: przestrzennym, edukacyjnym, społecznym oraz zintegrowanych dokumentów dotyczących całego organizmu miejskiego; z jednej strony analiza funkcjonalna osiedli mogłaby okazać się ważnym źródłem informacji dla tych dokumentów, a z drugiej strony stan prac nad tymi opracowaniami badanie wrocławskich osiedli stara się antycypować i uwzględniać;
- widoczny jest kryzys obecnie funkcjonującego modelu samorządności na poziomie lokalnym przejawiający się miedzy innymi niską frekwencją w wyborach do rad osiedli, brakiem kandydatów na radnych osiedlowych, nieadekwatnymi do potrzeb

kompetencjami i budżetami rad osiedli, niewystarczającym zapleczem kadrowym i organizacyjnym do realizacji niezbędnych zadań;
- obserwuje się wzrost aktywności lokalnych liderów – organizacji pozarządowych (NGO), rad rodziców, inicjatyw sąsiedzkich, aktywistów i społeczników;
- niesprecyzowane są lokalne wizje rozwoju osiedli oraz ich relacja do całości miasta; są dane, które ukazują ciekawe zależności, jednak brakuje wyjaśnienia i zrozumienia zidentyfikowanych zjawisk i procesów;
- dostrzega się wypieranie przestrzeni publicznych przez skomercjalizowane „miejsca spotkań" nastawione na kształtowanie postaw konsumpcyjnych; podobne użycie przestrzeni widoczne jest w odniesieniu do rozmaitych „wielkich wydarzeń" czy imprez masowych;
- wydaje się, że zorientowane na mieszkańców działania niektórych instytucji miejskich o różnym zasięgu (np. Muzeum Współczesnego Wrocław, sieci bibliotek miejskich) mogą stać się istotnym magnesem organizującym życie społeczne okolicy;
- wielość podziałów i sposobów porządkowania danych odnoszących się do problematyki osiedli oraz brak oceny adekwatności podziałów do występujących potrzeb powoduje, że trudno uzyskać konsensus nawet na poziomie opisu sytuacji;
- słabo przebadany jest stan i potencjał społeczeństwa obywatelskiego we Wrocławiu, a także jego potrzeb i możliwości w kontekście terytorialnym, do czego podstawę mogą tworzyć takie działania jak Wrocławski Budżet Obywatelski (WBO) i związane z nim Laboratoria Obywatelskie (pilotażowy, przeprowadzony tylko na kilku wybranych osiedlach), rozmaite konsultacje, Centra Aktywności Lokalnej, Foresight Społeczny Wrocław 2036/2056 w ramach projektu Miasta Przyszłości/Laboratorium Wrocław ESK 2016, które dostarczają wielu danych na temat lokalnego zaangażowania społecznego;
- brak jest badań analizujących, czy układ przestrzenny może determinować rozwój aktywności obywatelskiej i jakie są wzajemne relacje obu elementów.

Wymienione powyżej, wstępnie zidentyfikowane procesy i zjawiska były przedmiotem szczególnie starannej analizy w dalszych krokach badawczych. Nie wszystkie inicjalne tezy czy pobieżne obserwacje zostały jednoznacznie potwierdzone, niektóre zjawiska okazały się bardziej złożone, niż początkowo się to wydawało. Dodatkowo, ustalone w procesie badawczym zależności i relacje między nimi oraz porównanie sytuacji w skali międzynarodowej pozwoliły na sformułowanie ocen i wniosków, które zidentyfikowane na początku zjawiska i procesy postawiły w nowym kontekście i skłoniły do weryfikacji niektórych wstępnych ocen i opisów.

Jest oczywiste, w świetle celów badania, że nie objęło ono wszystkich możliwych aspektów funkcjonowania osiedli, jednak – co szczególnie ważne – umieściło analizowane zagadnienia w kontekście terytorialnym, co stanowi ważny krok w próbie zrozumienia funkcjonowania osiedli także w aspekcie fizycznych struktur, jakie je kształtują, oraz ich związku z jakością życia i postawami mieszkańców.

ROZDZIAŁ 2

STRUKTURA BADAŃ

Najważniejszym założeniem badań był ich multidyscyplinarny charakter nie tylko dlatego, że angażował wielu specjalistów, ale także dlatego, że każdy element metodologiczny prowadzony był wspólnie z uwzględnieniem specyfiki aparatu badawczego każdej dyscypliny. Nie powstawały zatem odrębne komponenty, które z rozmaitych stron naświetlały badane zagadnienie, ale każdy krok badawczy uwzględniał specyfikę wielu możliwych sposobów widzenia, opisu i wyjaśnienia konkretnej kwestii. Już samo to podejście miało innowacyjny charakter, poprzez wieloaspektową krytykę merytoryczną każdego badanego zagadnienia.
Badanie nie miało na celu powtarzania treści zawartych w innych dokumentach, dlatego też zaangażowani w nie specjaliści bardzo dobrze znali, a najczęściej także współtworzyli, wiele opracowań opisujących społeczną i przestrzenną strukturę Wrocławia, w tym przede wszystkim Wrocławską Diagnozę Społeczną oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego. Do zespołu weszli także eksperci od rozwoju lokalnego, zarządzania konfliktami, budowy społeczeństwa obywatelskiego, wspierania lokalnych aktywności. Wielu członków zespołu zaangażowanych było lub nadal jest także w rozmaite prace nad badaniami lub projektami związanymi w różny sposób ze społecznością i przestrzenią miasta.

Na tym tle struktura badań przedstawiona na **Rycinie 1** obejmowała trzy powiązane ze sobą współzależne komponenty: społeczny, przestrzenny i analityczny.

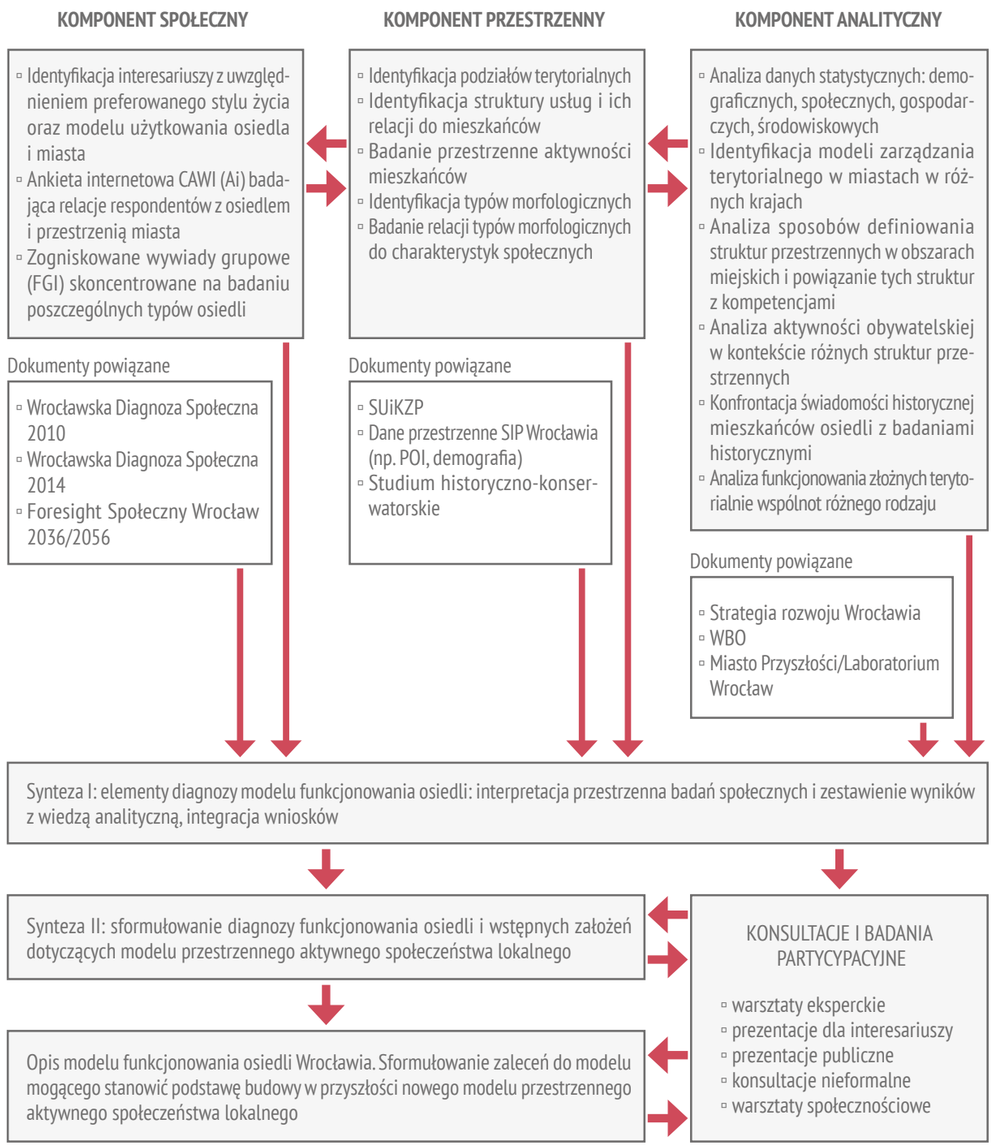
W ramach komponentu społecznego podstawowym źródłem danych empirycznych były badania realizowane w przestrzeni wrocławskich osiedli z udziałem mieszkańców Wrocławia i interesariuszy reprezentujących stronę społeczną oraz instytucje miejskie Wrocławia działające w przestrzeni osiedlowej.
Pomiar został przeprowadzony z wykorzystaniem technik badań ilościowych i jakościowych. Głównym narzędziem badań ilościowych była specjalnie opracowana na potrzeby projektu ankieta internetowa CAWI (AI), do której link był umieszczany na stronie

internetowej miasta Wrocławia (www.wroclaw.pl), Fundacji Dom Pokoju (www.dompokoju.org), Infopunktu Nadodrze (www.lokietka5.pl), a także na stronach internetowych rozmaitych organizacji pozarządowych zaangażowanych w tematykę miejską (np. Towarzystwa Upiększania Miasta Wrocławia, www.tumw.pl; Portalu Rowerowy Wrocław, www.rowery.eko.org.pl;) oraz na stronach portali społecznościowych. W toku pomiaru – między listopadem 2015 a lutym 2016 roku – prowadzono systematyczną akcję informacyjną i afirmatywną w mediach lokalnych (prasie, radiu, TV), której celem było powiadomienie mieszkańców o projekcie, celach przedsięwzięcia, a także zachęcenie do wypełnienia ankiety internetowej. Ważnym elementem ankiety było przebadanie wybranych przestrzennych charakterystyk wynikających ze specyfiki struktur urbanistycznych poszczególnych osiedli. Wyniki zostały zinterpretowane, także w aspekcie przestrzennym, w odniesieniu zarówno do osiedli, jak i typów morfologicznych w ich ramach występujących.
Głównym narzędziem badań jakościowych były zogniskowane wywiady grupowe (FGI), przeprowadzone z mieszkańcami i interesariuszami osiedli, reprezentującymi określone typy morfologiczne wyodrębnione w badaniach przestrzennych. To badanie było szczególnie interesujące, gdyż podstawą określenia poszczególnych społeczności były nie granice czy podziały administracyjne lub statystyczne, ale charakterystyki przestrzenne, urbanistyczne. Pozwoliło to powiązać wyniki z określonymi rzeczywistymi charakterystykami terytorialnymi, nie zaś czysto administracyjnymi.

W ramach komponentu przestrzennego przeanalizowano na początku rozmaite podziały miasta, co pozwoliło zdefiniować ograniczenia i trudności w pozyskiwaniu i interpretacji danych o charakterze terytorialnym. Następnie przeanalizowano dostępne charakterystyki terytorialne występowania poszczególnych rodzajów usług, w tym usług publicznych. W dalszej kolejności zidentyfikowano, na podstawie rozległych badań empirycznych, rozmaite rodzaje aktywności społecznych w przestrzeni Wrocławia. W oparciu o analizę przestrzenną struktur urbanistycznych zdefiniowano osiem typów morfologicznych kształtujących strukturę osiedli Wrocławia, w oparciu o które przeprowadzone zostały jakościowe badania społeczne (FGI) oraz które stały się punktem odniesienia rozmaitych analiz porównawczych.

W ramach komponentu analitycznego przeanalizowano dostępne dane statystyczne i przestrzenne w celu skonfrontowania ich z wynikami badań komponentu społecznego i przestrzennego. Na podstawie przygotowanych przez ekspertów zagranicznych opisów zarządzania terytorialnego w wybranych krajach o zróżnicowanej tradycji organizacji terytorialnej (Anglia, Niemcy, Francja, Holandia, Szwajcaria, Grecja, Węgry, USA, Australia) przeprowadzono rozległe badania porównawcze rozmaitych możliwych systemów

Schemat badania Analizy Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia (AFO) | Ryc. 1

definiowania i funkcjonowania struktur przestrzennych w obszarach miejskich oraz ich ewentualnego związku z aktywnością społeczną. Przeanalizowano funkcjonowanie samorządowych wspólnot o rozmaitym charakterze i skomplikowanej strukturze terytorialnej, ze szczególnym uwzględnieniem modeli działania spółdzielni mieszkaniowych. Przeprowadzono także konfrontację badań nad historią wrocławskich osiedli ze świadomością społeczną w tym zakresie, a także sformułowano pewne postulaty dotyczące upowszechniania i wykorzystania elementów historycznych w budowie aktywnego społeczeństwa.

W kolejnym kroku dokonano syntezy wszystkich badanych komponentów. Dokonano interpretacji przestrzennych Wrocławskiej Diagnozy Społecznej (WDS) oraz skonfrontowano jej wyniki z danymi dotyczącymi wyposażenia poszczególnych obszarów miasta w rozmaite usługi oraz zidentyfikowanymi aktywnościami społecznymi. Przeprowadzono interpretację przeprowadzonych w ramach projektu badań społecznych w kontekście terytorialnym oraz w odniesieniu do zidentyfikowanych struktur przestrzennych. Zestawiono uzyskane wyniki z wiedzą analityczną dostarczoną przez ekspertów zagranicznych w ramach warsztatu oraz z wiedzą praktyczną dotyczącą doświadczenia w użytkowaniu poszczególnych części miasta zebraną w ramach spotkań z rozmaitymi grupami interesariuszy. Porównano wyniki z rzeczywistym sposobem zagospodarowania i wyposażenia przestrzeni miasta.
To pozwoliło dokonać kolejnej syntezy z uwzględnieniem interakcji społecznych i eksperckich. Rekomendacje obu grup posłużyły także do sformułowania zaleceń mogących stanowić podstawę budowy w przyszłości nowego modelu przestrzennego aktywnego społeczeństwa lokalnego.

Analiza Funkcjonalna Osiedli miała wymiar partycypacyjny poprzez włączenie mieszkańców i interesariuszy w proces badawczy jako uczestników oraz opiniodawców i komentatorów tychże badań. Analiza Funkcjonalna Osiedli miała charakter ekspercki poprzez zaangażowanie specjalistów, zarówno z kraju i zagranicy, których wiedza i doświadczenie gwarantowały wysoki poziom profesjonalny, zgodny z bieżącą wiedzą naukową i praktyką. Analiza Funkcjonalna Osiedli miała charakter interdsyplinarny poprzez wspólne definiowanie celów i dobieranie metod badawczych. Wreszcie Analiza Funkcjonalna Osiedli miała wymiar strategiczny – poprzez formułowanie wniosków i ocen na rzecz tworzenia kluczowych dokumentów w różnych sektorach polityki miasta zgodnych z problematyką badania.

Wielowarstwowy charakter badania stawia szczególne wyzwania prezentacji wyników w książce. Trudno bowiem w — z natury ograniczonym formacie — przedstawić analizy w całej ich złożoności, zachowując jednocześnie czytelność przekazu. Z tego powodu zdecydowano się na szczególne rozwiązanie techniczne.

Na końcu tej publikacji dołączono 3 folie, na których uwidoczniono omówione dokładnie w następnym rozdziale:
- typy morfologiczne osiedli Wrocławia,
- granice 48 osiedli Wrocławia,
- granice 77 rejonów urbanistycznych Wrocławia.

Folie te przygotowano w tej samej skali, co zamieszczone w tej książce ryciny, prezentujące wyniki wybranych analiz. Można je zatem dowolnie zestawiać ze wszystkimi niemal rycinami (z wyjątkiem Ryc. 3-10, mających jedynie poglądowy charakter) zamieszczonymi w publikacji i samemu generować pożądane treści. Pozwoli to czytelnikowi lepiej przeanalizować treść ryciny w zależności od poszukiwanego rodzaju informacji oraz kontekstu terytorialnego.

ROZDZIAŁ 3

DANE.
PRZESTRZENNY KONTEKST ANALIZ

Należy zdawać sobie sprawę, że osiedle jest stosunkowo młodym układem w strukturach miast. Jest ono charakterystyczne dla współczesnego modelu miasta, który w Europie zaczął się kształtować wyraźniej od końca XVIII wieku i wiązał się z trzema fundamentalnymi dla jego rozwoju czynnikami: bardzo dynamicznym wzrostem ludności miast, zniesieniem fizycznych barier rozwoju przestrzennego miast oraz nową organizacją (także terytorialną) społeczeństwa. W ciągu XIX wieku kwestia mieszkalnictwa stała się motorem rozwoju współczesnej urbanistyki, a poszukiwanie najbardziej odpowiedniego sposobu urządzenia miasta jako miejsca zapewniającego oczekiwaną jakość życia nie wydaje się być zakończone do dziś.

W praktyce rozmaite rozwiązania proponowali zarówno przedsiębiorcy budujący osiedla dla pracowników swoich fabryk (Saltaire, Familistère, osiedle Kruppa w Essen), jak i władze miast poszukujące możliwości zaabsorbowania rosnącej liczby ludności, z których najbardziej znane są XIX-wieczne przekształcenia Paryża, Barcelony i Wiednia. Podstawy współczesnych konceptualizacji kształtowania osiedli mieszkaniowych znaleźć można zarówno w modelu miasta-ogrodu Howarda (1898), jednostki sąsiedzkiej Perry'ego (1923; 1939), jednostki szkolnej Engelhardtów (1940) czy Karcie Ateńskiej (1933).

Dzisiaj kwestia ta jest nadal analizowana, w szczególności z punktu widzenia kształtowania polityk miejskich. European Council of Spatial Planners-Conseil Européen des Urbanistes (ECTP-CEU) prowadzi regularne prace nad Europejską Kartą Planowania, która stara się uwzględniać możliwie wiele współczesnych aspektów kształtowania najwyższej jakości środowiska życia ludzi w miastach.

W takiej perspektywie widać, że w liczącej pięć tysięcy historii miast, dwieście ostatnich lat doświadczeń przyniosło najbardziej dynamiczne zmiany właśnie w odniesieniu do miasta jako miejsca zamieszkiwania ludzi. Nic dziwnego, że problem osiedli, jako jednej z możliwych odpowiedzi na potrzebę osiągania oczekiwanej jakości życia w miastach, jest ważny zarówno z punktu widzenia samych mieszkańców, jak i lokalnych władz odpowiedzialnych za polityki miejskie. Nic też dziwnego, że nie ma w tej kwestii jednoznacznych i ostatecznych odpowiedzi, zwłaszcza wobec stałej dynamiki społecznej.

Ta właśnie kwestia prowadzi do jeszcze jednego ważnego zastrzeżenia. W urbanistyce oraz socjologii miasta funkcjonuje pojęcie „lokalnej społeczności". Koncepcja „lokalnej społeczności" rozumiana jako charakterystyka społeczności zamieszkujących określone części miasta jest we współczesnej literaturze przedmiotu kwestionowana. Twierdzi się, że to nie ludzie o pewnych charakterystykach czy należący do określonej grupy społecznej ukształtowali przestrzeń w określony sposób, a raczej przeciwnie – specyficznie ukształtowania przestrzeń zamieszkiwana była (mniej lub bardziej dobrowolnie) przez określone kategorie ludzi. Robotnicy zamieszkujący osiedla przyfabryczne w XIX wieku zostali „włożeni" w przestrzeń dla nich „sformatowaną" i nie odczuwali jakiegoś specjalnego związku terytorialnego z tą konkretną przestrzenią. Ten związek kształtował się w wyniku jej użytkowania, a zatem ze względu na określone potrzeby nie zaś jakieś specyficzne charakterystyki samej społeczności.

W krajach leżących „za żelazną kurtyną" przez ponad pół wieku procesy kształtowania się zróżnicowania społecznego w przestrzeni miasta były uwarunkowane zupełnie innymi czynnikami, niż miało to miejsce w krajach Europy Zachodniej, przez co ocena charakterystyk rozkładu owego zróżnicowania jest mocno utrudniona. Rosnąca mobilność przestrzenna ludności, rozszerzająca swój zasięg poza granice miast, a nawet krajów, jeszcze bardziej skomplikowała ten opis.

Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia przyniosła po raz kolejny wyraźnie potwierdzenie, że mieszkańcy poszczególnych osiedli nie mają określonych, rozpoznawalnych, odrębnych od innych charakterystyk. Ich stosunek do przestrzeni wyraża się w oczekiwaniach, że zaoferuje ona możliwości realizacji pewnych potrzeb mieszkańców.

W tym świetle pojęcie „społeczności lokalnej" będzie w opracowaniu odnoszone do kategorii ludzi zamieszkujących dane terytorium (osiedle, dzielnicę, miasto), co jest uznawane za pierwszoplanowe i kluczowe dla odróżnienia społeczności lokalnych od siebie. Organizacja „lokalnej społeczności" nie musi mieć charakteru strukturalnego (w sensie powiązania tej organizacji z cechami położenia społeczno-demograficznego), a wyłącznie terytorialny, wyrażający się zgłaszaniem określonych postulatów odnoszących się do danego obszaru.

Warto także zauważyć w tym kontekście, że „społeczność lokalna" nie tyle czerpie z przeszłości w sensie posiadania jakichś cech historycznie ukształtowanej tożsamości, ile skierowana jest ku przyszłości, domagając się spełnienia pewnych jej oczekiwań odnoszących się do przestrzeni.

Ponieważ badanie ma wyraźnie terytorialny kontekst, pierwszym krokiem analizy była próba identyfikacji przestrzennej osiedli Wrocławia oraz ustalenia sposobu powiązania rozmaitych danych z osiedlami. Okazało się, że jest to zadanie dużo bardziej złożone, niż

Mapa podkładowa Wrocławia pokazująca faktyczne zagospodarowanie przestrzeni miasta | Ryc. 2

Źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia

mogłoby się to z pozoru wydawać. Istnieje bowiem wiele sposobów podziału terytorium miasta, nawet jeżeli rozważa się jedynie kwestię osiedlową.

Historycznie, podobnie jak większość miast europejskich, Wrocław uzyskał swobodę rozwoju terytorialnego na początku XIX wieku i właściwie dopiero od tego momentu można rozważać rozwój zespołów mieszkaniowych, tworzących pewne wyodrębnione jednostki przestrzenne. Pod koniec lat 20. XX wieku istniała już struktura administracyjna definiująca granice poszczególnych osiedli Wrocławia (**Ryc. 3**). Granice miasta zostały powiększone jeszcze w latach 50. i 70. XX wieku, dając współczesny kształt administracyjny miasta (**Ryc. 4**). Obecnie, w ramach administracyjnych granic zdefiniowane jest 48 osiedli Wrocławia, utworzonych jako jednostki pomocnicze gminy uchwałą Rady Miejskiej Wrocławia nr XX/110/91 z 20 marca 1991 roku. Granice osiedli precyzuje uchwała nr XX/419/16 Rady Miejskiej Wrocławia z 21 stycznia 2016 (**Ryc. 5**). Jednocześnie jednak, niezależnie od podziału na osiedla, Wrocław podzielony jest na 77 jednostek (rejonów) urbanistycznych (**Ryc. 6**). Jest to stosowany przez miejskie służby planistyczne podział na jednostki bilansowe, dla których zbierane są dane demograficzne oraz dotyczące stanu zagospodarowania miasta. Z kolei GUS i Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej (CODGiK) zbierają dane odnoszące się do Wrocławia w układzie 579 rejonów statystycznych (por. **Ryc. 11**), dla kształtowania których obowiązuje kryterium wielkości liczby mieszkań i ludności wynoszące nie więcej niż 2700 osób i 999 mieszkań. Odrębne podziały obejmują obwody szkół podstawowych i gimnazjów, które silnie związane są z funkcjonowaniem osiedli (**Ryc. 7 i 8**). Jeszcze inne podziały miasta odnoszą się do 7 okręgów wyborczych do Rady Miasta (**Ryc. 8**). Przywoływany do dzisiaj podział Wrocławia na 5 dzielnic (Stare Miasto, Śródmieście, Krzyki, Psie Pole, Fabryczna) przestał obowiązywać w marcu 1991 roku (Uchwała RM Nr XX/11/91), jednak nadal bywa używany przez rozmaite instytucje publiczne jak na przykład sądy rejonowe, ZUS czy urzędy skarbowe.

Wrocławska Diagnoza Społeczna operowała podziałem na 29 rejonów, skonstruowanych na bazie podziału osiedlowego (**Ryc. 10**). Z kolei *Studium historyczno-konserwatorskie* dzieli Wrocław na 76 jednostek historycznych wynikających z poszczególnych stadiów rozwoju miasta i jego osiedli.

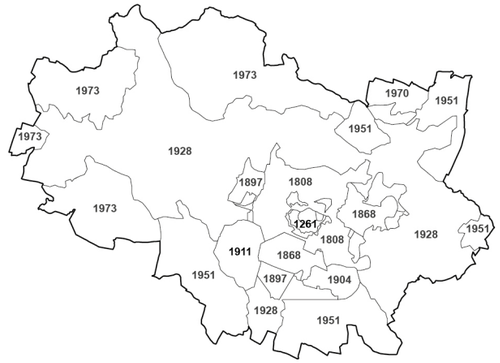
Istnieją także podziały terytorialne miasta niezwiązane z funkcjonowaniem instytucji publicznych, takie jak na przykład podział na dekanaty i parafie kościoła katolickiego, które są zupełnie odrębne i nie mają związku z granicami jednostek administracyjnych.

Te wielowarstwowe, często rozłączne podziały postawiły przed badaniem istotne pytanie o system odniesienia. Ten, oprócz rozmaitych granic administracyjnych mających związek z funkcjonowaniem osiedli, powinien odnosić się do realnej przestrzeni zagospodarowanej, która daje jeszcze inny obraz (**Ryc. 2**) niż ten uzyskiwany w rozbiciu

Układ administracyjny osiedli Wrocławia po włączeniach z 1 kwietnia 1928 roku | Ryc. 3

Rozwój terytorialny Wrocławia na podstawie Plan der Hauptstadt Breslau z 1932 roku oraz Encyklopedii Wrocławia | Ryc. 4

Granice administracyjne osiedli Wrocławia wg. uchwały nr XX/419/16 Rady Miejskiej Wrocławia z 21 stycznia 2016 | Ryc. 5

Granice jednostek urbanistycznych Wrocławia | Ryc. 6

Ryciny za:
Ryc.3 | Reichsamt für Landesaufnahme, Berlin. Wykorzystany podkład: Karte der Umgebung von Breslau
Ryc. 4 | https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Rozwój_terytorialny_Wrocławia.jpg
Ryc. 5 | System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia, http://www.geoportal.wroclaw.pl
Ryc. 6 | System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia

na rozmaite jednostki, rejony czy zespoły. O ile bowiem rozmaite podziały pokrywają terytorium miasta „bez reszty", o tyle rzeczywiście zagospodarowana pozostaje tylko pewna część obszaru Wrocławia, a tereny osiedlowe stanowią jedynie pewien jej procent. Wszelkie dane powinny być zatem jakoś powiązane z faktycznymi obszarami osiedli, nie zaś z ich granicami administracyjnymi, które stanowią do pewnego stopnia sztuczny byt administracyjny. Problem ten nie jest – jak mogłoby się wydawać – czysto akademicki, ponieważ wpływa na zrozumienie i interpretację procesów przestrzennych. Dodatkowo zaś ma związek z dostępem do określonych danych, które w zależności od przyjętego systemu odniesienia mogą wpływać na percepcję zjawisk i procesów. Warto w tym kontekście przyjrzeć się tylko jednemu przykładowi pokazującemu jak różnie można przedstawić tak wydawałoby się prostą charakterystykę jak gęstość zaludnienia. Jeżeli zastosujemy podział według wspomnianych wcześniej jednostek statystycznych, to uzyskamy obraz gęstości zaludnienia pokazany na **Ryc. 11**, natomiast w przypadku sięgnięcia do wyciągu ze zanonimizowanej bazy zameldowań (PESEL) na pobyt stały mieszkańców Wrocławia (**Ryc. 12**), obraz przestrzenny dla dokładnie tego samego okresu będzie przedstawiał się inaczej, przy czym oczywiście oba obrazy są zgodne z posiadanymi danymi. Widać stąd, że zarówno źródła danych, jak i sposób ich prezentacji mogą znacząco wpłynąć na postrzeganie, a w konsekwencji na rozumienie procesów przestrzennych. Ważne jest także, że obie bazy różnie traktują powiązania z obszarami osiedli.

Dodatkowo warto pamiętać, że wszystkie dostępne dane odnoszące się do ludności obarczone są pewnym błędem. Uwzględniają one bowiem jedynie osoby zameldowane w określonych miejscach. To oznacza, że wszelkim statystykom umyka zazwyczaj znacząca, jak można mniemać, część informacji odnosząca się do osób, które nie posiadają z różnych przyczyn zameldowania we Wrocławiu. Grupa ta może obejmować na przykład takie znaczące grupy jak studenci czy pracujący w wielu punktach usługowych we Wrocławiu obywatele Ukrainy. To ograniczenie działa także odwrotnie – osoby zameldowane we Wrocławiu mogą wcale w nim nie przebywać. Wielu rezydentów, podobnie jak w całej Polsce, pomimo formalnego zameldowania, przebywa na przykład na stałe za granicą. Nawet dane ze spisów powszechnych, które w Polsce są akurat już dość nieaktualne, nie odzwierciedlają realnej sytuacji w całej jej złożoności. Problem ten nie dotyczy jedynie Wrocławia czy Polski, jest powszechny we wszystkich krajach europejskich. Zastrzeżenie to jest o tyle ważne, że pokazuje, iż jakość danych, pomimo całego postępu technologicznego, daleka jest od doskonałości. Taki nieodzwierciedlający w pełni stanu rzeczywistego układ danych stawia pod znakiem zapytania wiele analiz społecznych. Dla przykładu ustalanie prób reprezentatywnych do badań społecznych w oparciu o bazę PESEL wcale nie musi adekwatnie oddawać struktury społecznej badanej zbiorowości.

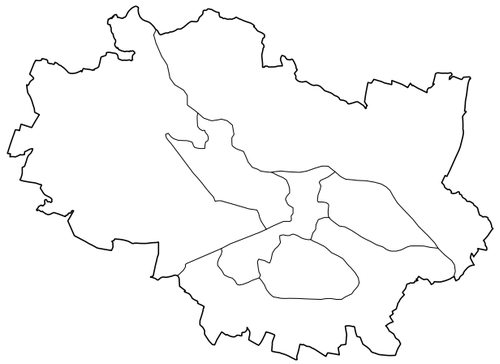
Obwody szkół podstawowych we Wrocławiu | Ryc. 7

Obwody gimnazjalne Wrocławia | Ryc. 8

Okręgi wyborcze do Rady Miasta Wrocławia (2014) | Ryc. 9

Podział na 29 rejonów stosowany we Wrocławskiej Diagnozie Społecznej | Ryc. 10

Ryciny za:
Ryc.6 | System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia
Ryc. 7 | System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia
Ryc. 9 | Kłopot, S.W., Kozdraś, G., Pluta, J., Trojanowski, P., Wrocławska DiagnozaSpołeczna Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta. Wrocław 2014

Podobne zastrzeżenia dotyczące kompletności danych można zgłaszać w odniesieniu do wielu innych dziedzin, nie tylko w odniesieniu do charakterystyk demograficznych. W konsekwencji, niezależnie od tego, czy dane do badań pozyskiwane były z zewnętrznych źródeł, czy też zbierane w ramach prowadzonego badania, należy założyć, że są one do pewnego stopnia niekompletne, jednak uzyskanie dokładniejszych danych jest obecnie niemożliwe. Poszczególne rezultaty analizy funkcjonalnej osiedli Wrocławia, zawsze będą uzupełnione o aspekt metodologiczny, co pozwoli je ocenić w aspekcie rodzaju danych, które posłużyły do ich przeprowadzenia.

Badanie miało na celu analizę funkcjonowania osiedli, zatem wybór systemu odniesienia musiał oczywiście uwzględniać relacje poszczególnych podziałów z poszczególnymi obszarami mieszkaniowymi i możliwie najpełniej opisywać ich charakterystyki. Z tego względu zdecydowano się w miarę możliwości dane prezentować w układzie jednostek (rejonów) urbanistycznych (77), ponieważ są one najbardziej zgodne z podziałem na osiedla, a jednocześnie dają dostęp do informacji dokładniejszych, niż gdyby stosować bardziej ogólny podział na osiedla zgodny z uchwałą Rady Miasta. W trakcie prowadzenia badań okazało się, że niekiedy trzeba było podział ten nieznacznie modyfikować, jednak generalnie okazał się on bardzo użyteczny.

Niezależnie jednak od istniejących podziałów w badaniu uznano za szczególnie ważne odniesienie do fizycznej, zagospodarowanej przestrzeni. Wynikało to z przekonania, że realna struktura przestrzenna musi wpływać zarówno na funkcjonowanie osiedli, jak i na rzeczywiste relacje mieszkańców z użytkowanym terytorium. Dlatego też szczególnie starannej analizie poddano przestrzenne struktury osiedli, identyfikując 8 typów morfologicznych.

Zdefiniowanie 8 typów morfologicznych nie zostało dokonane *a priori*, a wynikało z dokładnej analizy struktur terytorialnych występujących w mieście i próby ich klasyfikacji. Charakterystyka poszczególnych typów oraz przykłady osiedli zaliczonych do każdej z kategorii przedstawione są na stronach 32-47, na końcu tego rozdziału. Ważne jest, aby zdawać sobie sprawę, że pomimo podobieństwa charakterystyk osiedli zaliczonych do określonych typów morfologicznych obserwuje się także pewne ich zróżnicowanie w ramach tychże typów, szczególnie związane z pewną kompletnością wyposażenia osiedla oraz występowania zidentyfikowanych typowych elementów. Dla przykładu do osiedli kameralnych zaliczono Sępolno i Muchobór Wielki. Ważną cechą wspólną obu osiedli jest to, że w ich ramach spotkać można różne formy zabudowy mieszkaniowej, a dodatkowo, że zabudowa wielorodzinna przemieszana jest z jednorodzinną. Sępolno ma znacznie bogatszy program funkcjonalny niż Muchobór Wielki,

Gęstość zaludnienia w roku 2014 według rejonów statystycznych | Ryc. 11

Legenda

Gęstość zaludnienia - ludność/km^2, w podziale na rejony statystyczne 2014 r.

- 0
- 1 - 200
- 201 - 500
- 501 - 1000
- 1001 - 2500
- 2501 - 5000
- 5001 - 10000
- 10001 - 25000
- 25000 - 81073

za: Biuro Rozwoju Wrocławia

który jednak korzysta z sąsiedztwa wyspecjalizowanego ośrodka handlowego o randze ponadlokalnej, mającego dostęp do węzła autostradowego AOW „Wrocław Lotnisko", zlokalizowanego przy ulicy Granicznej. Najważniejszą jednak różnicą w odniesieniu do obu osiedli jest to, że Sępolno ma klarownie zdefiniowaną strukturę przestrzenną z jasno zaakcentowanym miejscem centralnym, podczas gdy na Muchoborze Wielkim struktura przestrzenna jest niespójna, a hierarchia pozostaje nierozwinięta. Zrozumienie pewnych różnic w obrębie zdefiniowanych typów morfologicznych pozwoliło w ramach prowadzonych analiz na interpretację badań społecznych oraz aktywności poszczególnych osiedli. Zidentyfikowanie struktur osiedli zakwalifikowanych do poszczególnych typów morfologicznych umożliwiło sformułowanie kilku wniosków oraz tez do dalszych studiów.

Jak widać na **Rycinie 13**, poszczególne fizyczne struktury osiedlowe cechuje dość duża fragmentacja przestrzenna. Innymi słowy, poza osiedlami śródmiejskimi, pozostałe struktury są często odseparowane od siebie albo przez obszary o innych funkcjach (przemysł, infrastruktura transportowa, rzeki i kanały), albo przez obszary niezagospodarowane. W kilku przypadkach obszary pomiędzy poszczególnymi strukturami osiedlowymi wypełnione są parkami lub zespołami sportowymi, które służą wszystkim okolicznym osiedlom. Tak się dzieje na przykład w odniesieniu do parku Zachodniego, parku Grabiszyńskiego, parku Południowego czy parku Szczytnickiego. Taki układ terytorialny w strukturze miasta oznacza, że mieszkańcy poszczególnych osiedli w zasadzie nie mają wielu możliwości przestrzennej interakcji. Co więcej, nawet jeśli pojawiają się potencjalne obszary, gdzie poszczególni mieszkańcy mogą się spotkać (parki, tereny sportowe), to sąsiednie struktury należą zazwyczaj do tych samych typów morfologicznych. Taki układ prowadzi w pewnym sensie do zwiększania homogeniczności poszczególnych struktur miasta, co należy uznać za poważne zagrożenie zarówno dla spójności miasta, jak i możliwości rozwoju poszczególnych struktur, a wręcz miasta jako całości. Dlaczego? Otóż różnorodność oraz fizyczna bliskość pozwalająca na interakcje jest niezbędnym warunkiem emergencji, czyli możliwości powstawania nowych charakterystyk i elementów. To cecha wszystkich systemów otwartych. To cecha, która pozwala na ewolucję miasta, na znajdowanie nowych, nieznanych wcześniej rozwiązań, na rozwój. Jeżeli struktura miasta charakteryzuje się przestrzenną separacją osiedli, a dodatkowo potencjalne obszary interakcji dotyczą jedynie osób zamieszkujących podobne struktury przestrzenne, to owa zdolność do emergencji znacząco spada. Dzieje się tak dlatego, że ludzie zamieszkujący rozmaite struktury osiedlowe nie mają łatwej sposobności, aby się ze sobą spotykać. W badaniu rozważane było, czy istnieje związek pomiędzy aktywnością obywatelską a układem przestrzennym poszczególnych typów struktur osiedlowych.

Gęstość zaludnienia na podstawie wyciągu ze zanonimizowanej bazy zameldowań (PESEL) na pobyt stały mieszkańców Wrocławia | Ryc. 12

Opracowanie mapy J. Brzuchowska, za: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia

Inną charakterystyką, poniekąd związaną z właśnie opisaną, jest to, że część zidentyfikowanych typów morfologicznych osiedli odznacza się dość homogeniczną strukturą w sensie typów zabudowy mieszkaniowej. Dodatkowo struktury te są zazwyczaj do pewnego stopnia niekompletne (osiedla wielorodzinne, osiedla jednorodzinne, dawne wsie) w sensie funkcjonalnym. Wyjątkiem od tej reguły są osiedla blokowe, które z kolei odznaczają się swoistą ułomnością strukturalną polegającą na trudności w zdefiniowaniu przestrzeni publicznej, w szczególności zaś braku krystalizacji miejsc centralnych i związanej z nimi hierarchii układu przestrzennego osiedli. W badaniu rozważane było, czy pewne charakterystyki przestrzenne poszczególnych typów osiedli mogą mieć związek nie tylko z funkcjonowaniem osiedli, ale także aktywnością obywatelską na tychże osiedlach.

Wydaje się, że wnioski wypływające nie tylko z charakterystyk ilościowych rozmieszczenia rozmaitych aktywności na terenie miasta, ale także jakościowych, wynikających z powiązania tychże właściwości z określonym typem morfologicznym osiedli, mogą prowadzić do lepszych zaleceń dotyczących kwestii poprawy jakości życia na osiedlach oraz rozwoju aktywności obywatelskiej.

Warto zauważyć, że w ramach osiedli Wrocławia, zdefiniowanych w 1991 roku jako jednostki pomocnicze gminy, niekiedy występuje bardzo duże zróżnicowanie realnych, fizycznych typów morfologicznych osiedli (na przykład na Psim Polu-Zawidawiu, Karłowicach-Różance czy Maślicach), a czasem typy morfologiczne są bardzo jednorodne w ramach osiedli (jak na przykład na Biskupinie-Sępolnie-Dąbiu-Bartoszowicach, Nadodrzu czy Ołtaszynie). W badaniu analizowano także, czy owo wewnętrzne zróżnicowanie struktur morfologicznych w ramach formalnie zdefiniowanych osiedli ma wpływ na ich funkcjonowanie jako pewnych całości.

Wreszcie, nie wolno zapominać, że przestrzenne „wypełnienie" poszczególnych osiedli fizycznymi strukturami jest bardzo nierównomierne. Są osiedla gęsto wypełnione tkanką miejską (jak Plac Grunwaldzki, Przedmieście Świdnickie czy Powstańców Śląskich), są i takie, w których realne struktury osiedlowe nie stanowią nawet połowy powierzchni (jak Świniary, Osobowice-Rędzin czy Leśnica). Analiza funkcjonowania osiedli Wrocławia musi także tę charakterystykę brać pod uwagę.

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA ŚRÓDMIEJSKIE

Układy śródmiejskie wywodzą się przeważnie z XIX wieku. Niektóre mają wcześniejszy rodowód. Cechuje je zatem centralne położenie w mieście.

Odznaczają się przemieszaniem zabudowy mieszkaniowej i innych aktywności. Cechuje je wysoka gęstość zaludnienia i wysoka intensywność wykorzystania terenu.

Charakterystycznym tworzywem urbanistycznym jest blok urbanistyczny – zazwyczaj kwartał zabudowy z funkcjami reprezentacyjnymi zwróconymi na zewnątrz i funkcjami użytkowymi zwróconymi do wewnątrz. Pierzejowa zabudowa wzdłuż ulic i placów jest dominującym sposobem formowania przestrzeni publicznej.

W ramach osiedli śródmiejskich występują także ważne obiekty i obszary publiczne (parki, uczelnie, teatry, muzea, szpitale, więzienia), obiekty komercyjne (handlowe, rozrywkowe, turystyczne) oraz obszary i obiekty produkcyjne i obsługi transportu (dworce kolejowe).

Typową formą przestrzenną ośrodka usługowego jest plac/ulica handlowa.

Przykłady:
- Huby
- Kleczków
- Nadodrze
- Ołbin
- Plac Grunwaldzki
- Przedmieście Oławskie
- Stare Miasto

Fot. 1 | Stare Miasto (źródło: fotopolska.eu)

Stare Miasto

Fot. 2 | Nadodrze (źródło: fotopolska.eu)

Nadodrze

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA KAMERALNE

Struktury osiedli mieszkaniowych kompletne lub niemal kompletne łączące rozmaite rodzaje zabudowy, także jedno- i wielorodzinną. Gęstość zaludnienia umiarkowana, stopień wykorzystania terenu wysoki.

Osiedla kameralne charakteryzują się przejrzystym układem przestrzennym (wykształcona przestrzenna hierarchia osiedla, czytelny i zrozumiały układ geometryczny ulic, placów i przestrzeni otwartych) oraz bogatym programem funkcjonalnym (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne itd.).

Typowa forma ośrodka usługowego ukształtowała się ukształtowała się jako ważniejsza ulica/plac z usługami wbudowanymi w zabudowę mieszkaniową. Formowanie przestrzeni publicznej następuje przeważnie poprzez zabudowę pierzejową wzdłuż ulic i placów. Niektóre osiedla mają przejrzyście ukształtowaną strukturę, jednak w wielu brak jest miejsc centralnych definiujących strukturę osiedla.

Niewielki udział swobodnie rozmieszczonych obiektów usługowych publicznych i komercyjnych.

Przykłady:

- Biskupin
- Borek
- Grabiszynek
- Karłowice
- Krzyki
- Księże Małe
- Muchobór Wielki
- Oporów
- Pawłowice
- Sępolno
- Zalesie

Fot. 3 | Sępolno (źródło: fotopolska.eu)

Sępolno

Fot. 4 | Karłowice (źródło: fotopolska.eu)

Karłowice

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA BLOKOWE

Osiedla kompletne lub niemal kompletne o charakterze wielorodzinnym. Gęstość zaludnienia i stopień wykorzystania terenu wysokie.

Typowym tworzywem zabudowy mieszkaniowej są budynki z elementów prefabrykowanych o układach raczej zwartych i w miarę kompletnej strukturze funkcjonalnej (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne itd.).

Typowy układ przestrzenny kształtowany przez swobodnie rozmieszczone budynki mieszkalne i towarzyszące im obiekty usługowe. Struktura przestrzenna osiedla przeważnie czytelna i przejrzysta, jednak niekiedy pozbawiona rozpoznawalnej hierarchii. Formowanie przestrzeni publicznej poprzez swobodnie ukształtowane układy otwarte, chociaż zazwyczaj pozwalające oddzielić obszary dedykowane aktywnościom mieszkańców i pozostałych użytkowników miasta.

Ośrodek usługowy w formie odrębnej struktury przestrzennej wkomponowanej w układ budynków mieszkaniowych. Obiekty usług komercyjnych zazwyczaj w formie odrębnych obiektów.

Przykłady:

- Gaj Północ
- Kuźniki
- Popowice Południe
- Zawidawie
- Zakrzów

Fot. 5 | Kuźniki (źródło: fotopolska.eu)

Kuźniki

Fot. 6 | Gaj Północ (źródło: fotopolska.eu)

Gaj Północ

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

WIELKIE OSIEDLA BLOKOWE

Wielkoprzestrzenne osiedla wielorodzinne. Gęstość zaludnienia wysoka, stopień wykorzystania terenu znaczny z dużym udziałem terenów otwartych i niezabudowanych.

Typowym tworzywem zabudowy mieszkaniowej są budynki z elementów prefabrykowanych, o układach raczej swobodnych. Różny jest stopień rozwoju struktury funkcjonalnej – w niektórych występuje pełen program, w innych zaś brak jednego lub więcej typowych elementów wyposażenia osiedla mieszkaniowego (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne itd.).

Typowy układ przestrzenny kształtowany przez swobodnie rozmieszczone budynki mieszkalne odznacza się dużą skalą, znacznym rozproszeniem i niezbyt wysoką czytelnością układu, wynikającą między innymi z braku rozpoznawalnej hierarchii struktury osiedla. Formowanie przestrzeni publicznej poprzez swobodnie ukształtowane układy otwarte, zazwyczaj niepozwalające oddzielić obszarów dedykowanych aktywnościom mieszkańców i pozostałych użytkowników miasta. Typowy jest brak miejsc centralnych definiujących strukturę osiedla.

Ośrodek usługowy w formie odrębnej struktury przestrzennej wkomponowanej w układ budynków mieszkaniowych. Nie we wszystkich osiedlach element ten jest w pełni rozwinięty. Niektóre osiedla mają prowizoryczne ośrodki usługowe.

Usługi komercyjne zazwyczaj w formie odrębnych obiektów.

Przykłady:
- Gaj
- Kozanów
- Nowy Dwór
- Popowice
- Szczepin

Fot. 7 | Kozanów (źródło: fotopolska.eu)

Kozanów

Fot. 8 | Popowice (źródło: fotopolska.eu)

Popowice

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA MIESZKANIOWE WIELORODZINNE NIEKOMPLETNE

Osiedla o charakterze wielorodzinnym niekompletne ze względu na fakt, że powstały stosunkowo niedawno, lub ze względu na swoje niewielkie rozmiary oraz izolowane lub peryferyjne położenie. Gęstość zaludnienia i stopień wykorzystania terenu wysokie.

Zespoły mieszkaniowe wielorodzinne odznaczające się wyraźnym i spójnym ukształtowaniem przestrzennym w odniesieniu do układu ulic i zabudowy, jednak pozbawione struktury funkcjonalnej – brak typowych wielu elementów wyposażenia osiedla mieszkaniowego (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne itd.).

Sytuacja taka ma w założeniu charakter przejściowy; wskutek fragmentacji przestrzennej miasta, osiedla te wciąż „czekają” na swoją kolej w doposażaniu w obiekty usług publicznych i ich często niewielkie rozmiary nie generują dostatecznego zapotrzebowania na usługi komercyjne. Wydaje się jednak, że horyzont czasowy owej tymczasowej sytuacji może być dosyć odległy. Niektóre z osiedli mają możliwość korzystania z usług rozwiniętych w osiedlach sąsiednich.

Przestrzeń publiczna osiedli pozostaje niezdefiniowana i niespójna, niektóre z osiedli są częściowo lub całkowicie ogrodzone. Powszechny jest brak miejsc centralnych porządkujących strukturę osiedla.

Ośrodki usługowe są niewykształcone, szczątkowe i mają rozmaite formy: od niekompletnej ulicy handlowej po swobodnie rozmieszczone usługowe obiekty wolnostojące.

W odniesieniu do nowych osiedli charakterystyczna jest także bardzo wysoka intensywność zabudowy i odczuwalny brak terenów otwartych w ramach osiedla, rekompensowany częściowo poprzez fakt, że często nieurządzone obszary niezabudowane rozpościerają się w sąsiedztwie.

Przykłady:

- Osiedle „Cztery Pory Roku” w rejonie ulicy Vivaldiego
- Osiedle w rejonie ulicy Zwycięskiej
- Osiedle w rejonie ulicy Przyjaźni
- Osiedle w rejonie ulicy Piwnika-Ponurego
- Osiedle „Olimpia Port” w rejonie ulicy Swojczyckiej

Fot. 9 | Osiedle "Cztery Pory Roku" (źródło: fotopolska.eu)

Osiedle "Cztery Pory Roku"

Fot. 10 | Osiedle w rejonie ulicy Przyjaźni (źródło: fotopolska.eu)

Osiedle w rejonie ulicy Przyjaźni

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA MIESZKANIOWE JEDNORODZINNE NIEKOMPLETNE

Osiedla o charakterze jednorodzinnym niekompletne ze względu na fakt, że pojawiły się stosunkowo niedawno lub proces ich kształtowania nie jest zakończony, ze względu na swoje izolowane lub peryferyjne położenie, a także ze względu na sposób powstawania, polegający na indywidualnych procesach inwestycyjnych. Gęstość zaludnienia niska, stopień wykorzystania terenu zróżnicowany.

Zespoły mieszkaniowe jednorodzinne odznaczające się najczęściej wyraźnym i spójnym ukształtowaniem przestrzennym w odniesieniu układu ulic i zazwyczaj także zabudowy, jednak pozbawione struktury funkcjonalnej – brak typowych wielu elementów wyposażenia osiedla mieszkaniowego (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne itd.).

Sytuacja taka ma w założeniu charakter przejściowy; wskutek fragmentacji przestrzennej miasta, osiedla te wciąż „czekają” na swoją kolej w doposażaniu w obiekty usług publicznych i ich niska gęstość zaludnienia, pomimo niekiedy sporego zajmowanego obszaru, nie generuje dostatecznego zapotrzebowania na usługi komercyjne. Wydaje się jednak, że horyzont czasowy owej tymczasowej sytuacji może być dosyć odległy. Niektóre z osiedli mają możliwość korzystania z usług rozwiniętych w osiedlach sąsiednich.

Przestrzeń publiczna osiedli, pomimo wyraźnie zarysowanego układu ulic, najczęściej odznacza się niską jakością wyposażenia oraz brakiem przejrzystości hierarchicznej. Powszechny jest brak miejsc centralnych definiujących strukturę osiedla.

W odniesieniu do nowych osiedli charakterystyczna jest także bardzo wysoka intensywność zabudowy i odczuwalny brak terenów otwartych w ramach osiedla, rekompensowany częściowo poprzez fakt, że często nieurządzone obszary niezabudowane rozpościerają się w sąsiedztwie.

Przykłady:
- Maślice Małe
- Ołtaszyn
- Strachocin-Wojnów
- Widawa
- Wojszyce

Fot. 11 | Jagodno (źródło: fotopolska.eu)

Jagodno

Fot. 12 | Ołtaszyn (źródło: fotopolska.eu)

Ołtaszyn

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

OSIEDLA MAŁOMIASTECZKOWE

Zespoły trzech dawnych niezależnych małych miast odznaczające się własną wykształconą strukturą przestrzenną – czytelnym układem ulic, placów i zabudowy oraz rozbudowanym w stosunku do osiedla mieszkaniowego programem funkcjonalnym obejmującym na przykład szpital czy pałac-ośrodek kultury. Gęstość zaludnienia umiarkowana, stopień wykorzystania terenu zróżnicowany.

Zabudowa mieszkaniowa o zróżnicowanym charakterze i układach — od kwartałów urbanistycznych, przez wielorodzinne wolnostojące budynki w układach pierzejowych, aż po zabudowę jednorodzinną.

Ośrodek usługowy zlokalizowany przeważnie w sposób historycznie uwarunkowany w centrum dawnego niezależnego miasta w typowej formie ulicy/placu handlowego. Wyjątkiem jest Brochów, który nie ma takiej struktury.

Pierzejowa zabudowa wzdłuż ulic i placów jest dominującym sposobem formowania przestrzeni publicznej w częściach centralnych osiedli małomiasteczkowych.

Przykłady:
- Brochów
- Leśnica
- Psie Pole

Fot. 13 | Psie Pole (źródło: fotopolska.eu)

Psie Pole

Fot. 14 | Brochów (źródło: fotopolska.eu)

Brochów

TYPY MORFOLOGICZNE OSIEDLI WROCŁAWIA

DAWNE WSIE

Zespoły mieszkaniowe powstałe na bazie dawnych wsi, odznaczające się nadal rozpoznawalnym ruralistycznym układem przestrzennym (ulicówka, owalnica, widlica, wielodrożnica itd.) z reliktami dawnej zabudowy czy zagospodarowania, takimi jak folwark czy staw. Gęstość zaludnienia i stopień wykorzystania terenu niskie.

Typowe jest izolowane lub peryferyjne położenie w strukturze miasta.

Ze względu na swoją historyczną niezależność, niektóre z dawnych wsi odznaczają się w miarę kompletnym programem funkcjonalnym – zazwyczaj jednak brak co najmniej jednego, a często kilku elementów pożądanego wyposażenia osiedli mieszkaniowych (szkoła, przedszkole, przychodnia, lokalny ośrodek usługowy z podstawowymi usługami komercyjnymi, ośrodek sportowy, tereny zielone i rekreacyjne, itd.).

Ośrodek usługowy zazwyczaj w szczątkowej formie, jako pojedyncze usługi wbudowane w budynki mieszkalne jednorodzinne lub obiekty wolnostojące.

Przestrzeń publiczna dawnych wsi, pomimo wyraźnie zarysowanego układu ulic, najczęściej odznacza się niską jakością wyposażenia oraz brakiem przejrzystości hierarchicznej. Niewykorzystany jest potencjał miejsc centralnych definiujących strukturę wsi, które widoczne są często w układzie przestrzennym.

W strukturze działalności oraz układzie przestrzennym pozostają często widoczne związki z rolnictwem.

Przykłady:
- Bieńkowice
- Jerzmanowo-Jarnołtów
- Kowale
- Lipa Piotrowska
- Marszowice
- Świniary

Fot. 15 | Marszowice (źródło: fotopolska.eu)

Marszowice

Fot. 16 | Świniary (źródło: fotopolska.eu)

Świniary

ROZDZIAŁ 4

METODOLOGIA BADAŃ W RAMACH KOMPONENTU SPOŁECZNEGO I POWIĄZANIE ICH Z PRZESTRZENIĄ OSIEDLOWĄ

Badania przeprowadzone w ramach komponentu społecznego skierowano do interesariuszy i mieszkańców osiedli, którzy byli uczestnikami badań tak ilościowych, jak i jakościowych. Ponadto interesariusze występowali również w roli „zasobu społecznego osiedla", albowiem informacja o nich samych oraz profilu działalności ich organizacji w przestrzeni wrocławskich osiedli została zagregowana na potrzeby projektu w postaci Bazy Danych Interesariuszy (BDI).

Jak już wspomniano, badania ilościowe przeprowadzono z użyciem specjalnie opracowanej na potrzeby projektu ankiety internetowej CAWI (AI), dla której przestrzennym odniesieniem był układ 77 jednostek urbanistycznych. Taka agregacja pozwoliła uzyskać dane dokładniejsze niż w układzie 48 osiedli, a jednoczenie była najbardziej z dostępnych spójna z podziałem osiedlowym. Innymi słowy, pozwoliła ona na wygenerowanie dodatkowych danych wewnątrzosiedlowych. Otrzymane dane odniesione zostały także *ex post* do struktur przestrzennych osiedli Wrocławia wyróżnionych w ramach typów morfologicznych. W ramach badań jakościowych, których narzędziem były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) przeprowadzone z mieszkańcami i interesariuszami osiedli, przestrzennym odniesieniem były zdefiniowane typy morfologiczne występujące w ramach poszczególnych osiedli. Ten zabieg pozwolił na precyzyjniejsze powiązanie badań społecznych z określonymi typami struktur przestrzennych.

Zarówno w badaniu AI, jak i FGI interesariusze zdefiniowani zostali jako osoby, które celowo wywierają ponadprzeciętny wpływ na swoje otoczenie, angażując się w działania na rzecz lokalnej społeczności lub określonej sprawy z wyraźnym odniesieniem przestrzennym, udzielający się w ramach formalnych instytucji i/lub organizacji (w tym także w ramach swojej pracy zawodowej) lub prywatnie. Za typowych interesariuszy z kategorii reprezentantów instytucji publicznych uznani zostali na przykład pracownicy terenowej pracy socjalnej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (MOPS), osiedlowej szkoły, komisariatu policji, członkowie rady osiedla.

Ramka 2 | Kategorie interesariuszy w Analizie Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia.

Osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla reprezentująca organizację pozarządową.

Osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla reprezentująca instytucję samorządową lub inną publiczną.

Osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla niereprezentująca żadnej organizacji ani instytucji.

Interesariusze często przypisują sobie zdolność odtwarzania czy określania potrzeb mieszkańców i w swoim własnym przekonaniu podejmują działania w imieniu tychże mieszkańców. Często nie mając żadnego formalnego lub demokratycznego mandatu (nie dotyczy to członków rad osiedla), podejmują oni rozmaite aktywności, które uznają za korzystne dla lokalnej społeczności. Będąc aktywnymi w swoim środowisku, dysponują zazwyczaj dużą wiedzą na temat funkcjonowania lokalnych społeczności i/lub instytucji i organizacji. Mają też wyrazistą własną ocenę sytuacji oraz preferencje w odniesieniu do proponowanych rozwiązań. Szczegółowa charakterystyka społeczno-demograficzna interesariuszy przedstawiona jest w **Tabeli 1**.

Ankietę internetową w okresie między listopadem 2015 a lutym 2016 wypełniło poprawnie 1559 mieszkańców i 163 interesariuszy. Jest interesujące, że próbę odpowiedzi podjęło mniej więcej dwa razy więcej respondentów, jednak nie dokończyli oni zadania. Wydaje się, że można zaryzykować sformułowanie trzech decydujących powodów takiego działania. Po pierwsze, ankieta była raczej rozbudowana i wypełniający – pomimo wyraźnego poinformowania ich o objętości ankiety i czasu potrzebnego na jej wypełnienie – po prostu nie byli skłonni poświęcić 20-25 minut na badanie. Większość ankiet internetowych jest bardzo krótka i stąd może wynikała niecierpliwość respondentów. Drugi powód może wynikać z dążenia respondentów do ochrony własnej prywatności. Celem ankiety było powiązanie respondenta z określonym miejscem w przestrzeni Wrocławia. Mimo, że pytanie dotyczące miejsca zamieszkania nie oznaczało konkretnego adresu, a jedynie podanie ulicy i osiedla, część respondentów mogła czuć się niekomfortowo, udzielając takich informacji. Celem badania było uzyskanie danych w odniesieniu do konkretnych osiedli, nie zaś wyników dla całego miasta, dlatego przestrzenna lokalizacja respondentów zagregowana do jednostek urbanistycznych była taka ważna. Być może także pytania pozwalające scharakteryzować próbę mieszkańców w oparciu o dane na temat ich profilu społeczno-demograficznego (jak na przykład wiek, płeć, wykształcenie, sytuacja rodzinna czy ekonomiczna) okazały się dla respondentów trudne do zaakceptowania.
Wreszcie część osób mogła w trakcie badania uznać, że źle ocenili zakres badania i poruszana tematyka ich nie interesuje.

Kategorie oraz profil społeczno-demograficzny przedstawicieli interesariuszy w Analizie Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia | Tab. 1

	Osoba reprezentująca organizację pozarządową (reprezentant NGO) [%]	Osoba reprezentująca instytucję samorządową (reprezentant samorządu) [%]	Osoba nie reprezentująca żadnej organizacji ani instytucji (aktywny mieszkaniec) [%]	Ogółem [%]
Status respondenta w badaniu	22,7% (n=37)	35% (n=57)	42,3% (n=69)	100 (n=163)
Płeć				
Kobieta	32,4	49,1	44,9	43,6
Mężczyzna	67,6	50,9	55,1	56,4
Wiek [lata]				
16-30	10,8	3,5	5,8	6,1
31-45	64,9	49,1	65,2	59,5
46-55	8,1	21,1	11,6	14,1
56-65	10,8	17,5	10,1	12,9
pow. 65	5,4	8,8	7,2	7,4
Wykształcenie				
Podstawowe\gimnazjalne lub równoważne	2,7	1,8	0,0	1,2
Średnie\policealne lub równoważne	13,5	17,5	18,8	17,2
Wyższe studia licencjackie, magisterskie lub równoważne	83,8	80,7	81,2	81,6
Sytuacja zawodowa				
Uczę się\studiuję	8,1	3,5	7,2	6,1
Pracuję\jestem na stażu	86,5	75,4	65,2	73,6
Jestem bezrobotny\a	0,0	1,8	0,0	0,6
Jestem na rencie\emeryturze	2,7	14,0	5,8	8,0
Nie pracuję - zajmuję się domem	0,0	1,8	4,3	2,5
Inna sytuacja	2,7	3,5	17,4	9,2

Mieszkańców biorących udział w badaniach porządkowano w poszczególnych jednostkach ze względu na:

- cechy społeczno-demograficzne, takie jak wiek, struktura gospodarstwa domowego, wykształcenie-zawód,
- zamieszkiwanie w określonym typie zabudowy, związanym także pośrednio z położeniem w strukturze miasta wyrażającym się relacją do centrum miasta,
- podejmowaną aktywność obywatelską.

Dane na temat profilu społecznego zaprezentowane w **Tabeli 2** odróżniają respondentów ankiety internetowej przeprowadzonej w ramach AFO od respondentów WDS 2014, a szerzej od badań prowadzonych metodą pozwalającą kontrolować profil zmiennych społeczno-demograficznych (reprezentatywnych). Różnice te dotyczą:

- zawyżonego udziału kobiet w próbie o mniej więcej 10 punktów procentowych,
- niskiej reprezentacji respondentów w kategoriach wiekowych po 45 roku życia (niedoszacowanie osób w schyłkowym okresie aktywności zawodowej oraz emerytów),
- nadreprezentacji osób z wykształceniem wyższym, która okazała się ponad dwukrotna, gdyż typowy odsetek osób z wykształceniem wyższym we Wrocławiu wynosi około 30-33%,
- niedoreprezentowanie kategorii emerytów, co jest konsekwencją zaburzonego rozkładu wieku wspomnianego wcześniej,
- nadreprezentacji osób, które nie założyły rodzin,
- nadreprezentacji osób z bardzo dobrą sytuacją ekonomiczną i niedoszacowanie o mniej więcej 12 punktów procentowych osób żyjących biednie lub skromnie.

Jak się wydaje, wpływ na uzyskany rozkład próby miał nie tylko sam sposób zbierania informacji – metodą ankiety internetowej – ale przede wszystkim tematyka badania, którą zainteresowani są przede wszystkim ci, którzy jakość życia starają się łączyć z jakością przestrzeni zamieszkiwania. Innymi słowy, jakkolwiek nie można uznać uzyskanej próby za reprezentatywną, to można przyjąć, że jest ona trafna w przypadku analizowanej problematyki związanej nie tyle z diagnozą problemów społecznych, ile problemem oceny funkcjonowania osiedli z perspektywy mieszkańców.
Z punktu widzenia przyjętego schematu analizy w odniesieniu do mieszkańców miasta, polegającego na analizie wyników badań w grupach porównawczych respondentów tworzonych w oparciu o rozkład charakterystyk społeczno-demograficznych, liczebność próby gwarantuje swobodę i wiarygodność uzyskiwanych wyników poza przypadkami, w których frakcja grupy porównawczej w rozkładzie próby jest mniejsza niż 5%. Dotyczy to osób:

Kategorie profilowe:	Procent mieszkańców
Płeć	
Kobieta	62,5
Mężczyzna	37,5
Wiek [lata]	
16-30	17,7
31-45	69,2
46-55	5,9
56-65	5,6
pow. 65	1,6
Wykształcenie	
Podstawowe\gimnazjalne lub równoważne	1,4
Średnie\policealne lub równoważne	20,3
Wyższe studia licencjackie, magisterskie lub równoważne	78,3
Aktywność zawodowa	
Uczę się\studiuję	12,0
Pracuję\jestem na stażu	76,4
Jestem bezrobotny\a	1,2
Jestem na rencie\emeryturze	3,7
Nie pracuję - zajmuję się domem	2,4
Inna sytuacja	4,3
Sytuacja rodzinna	
Mieszkam sam\a lub z partnerem	42,1
Mieszkam z partnerem i mamy co najmniej 1 dziecko na utrzymaniu	33,9
Mieszkam sam\a z co najmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu	3,3
Mieszkam z partnerem i nie mamy już żadnego dziecka na utrzymaniu	5,2
Inna sytuacja	15,5

* kontynuacja Tabeli 2 na stronie 55

- w wieku powyżej 65 lat,
- nieaktywnych ekonomicznie,
- z wykształceniem podstawowym,
- samotnie wychowujących dzieci.

Dodać należy, że zakres badania nie obejmował badań społecznych z zachowaniem wymogu kontroli realizacji próby w układzie osiedli, co jest przedmiotem osobnego projektu (WDS 2010, WDS 2014), a jedynie uzyskanie wglądu w oceny mieszkańców i interesariuszy odnoszące się do funkcjonowania osiedli oraz informacji pozwalających powiązać aktywność obywatelską z rozmaitymi charakterystykami poszczególnych osiedli.

Na poziomie operacjonalizacji badań informacje pozwalające uchwycić aspekty relacji respondentów do konkretnej przestrzeni kontrolowano poprzez sposób zadawania pytań w badaniach oraz identyfikację respondentów ze względu na miejsce zamieszkiwania. Pytania uwzględniały atrybuty przestrzenne, takie jak: rejon ulic, rejon zamieszkiwania, osiedle, rodzaj zamieszkiwanego budynku, okres zamieszkiwania, subiektywne postrzeganie wielkości osiedla. Identyfikacja przestrzenna mieszkańców była kontrolowana podwójnie: poprzez ulicę i osiedle, co pozwoliło zminimalizować ewentualne pomyłki respondentów.

Liczba jednostek urbanistycznych faktycznie uwzględniona w analizie była mniejsza o 10 z powodu wyłączenia tych rejonów urbanistycznych, w których nie odnotowano żadnej obserwacji oraz odnotowano niewielką (poniżej n=10) ich liczbę.

Niektóre rejony, w których liczba obserwacji była mniejsza niż 10, połączono w większe całości z jednostkami sąsiednimi. Dotyczyło to takich przypadków, kiedy (1) jednostki urbanistyczne były częścią wyodrębnionej struktury przestrzennej, w której innych obszarach uzyskano dostateczną liczbę obserwacji oraz (2) nie miały położenia peryferyjnego. I tak połączono w większe całości pokazane na **Rycinie 15** (w nawiasie podano liczbę obserwacji) następujące jednostki:

- Zacisze (1), Zalesie i Stadion (3), Szczytniki (1), Dąbie (3), Sępolno (22) i Biskupin (26);
- Kowale-Popiele (7) i Swojczyce (18);
- Psie Pole Północ (1) i Psie Pole Południe-Kiełczów (20);
- Gądów Mały (9) i Popowice (21);
- Grabiszyn (4) i Grabiszynek (30);
- rejon ulicy Saperów (2), Borek (30) i rejon ulicy Borowskiej Południe (0);
- Partynice (7) i Ołtaszyn (24);
- rejon ulicy Borowskiej-Północ (1) i Huby (50).

* kontynuacja Tabeli 2 ze strony 53

Kategorie profilowe:	Procent mieszkańców
Rodzaj miejsca zamieszkania	
Budynek jednorodzinny wolnostojący lub typu bliźniak	14,4
Duży budynek jednorodzinny podzielony na mieszkania	8,7
Kamienica wybudowana przed rokiem 1945	16,7
Powojenny budynek wielorodzinny do 4 pięter	31,5
Powojenny budynek wielorodzinny powyżej 4 pięter	28,7
Samoocena sytuacji materialnej	
Żyjemy bardzo biednie lub skromnie	7,0
Żyjemy średnio	55,9
Żyjemy dobrze lub bardzo dobrze	37,1
Okres zamieszkiwania w osiedlu [lata]	
1-2	24,7
3-5	20,5
6-10	18,4
11-20	12,5
pow. 20	23,8
Ocena wielkości miejsca zamieszkiwania	
Mieszkam na małym osiedlu	15,8
Mieszkam na dość małym osiedlu	25,1
Mieszkam na dość dużym osiedlu	40,2
Mieszkam na dużym osiedlu	18,9

Ze względów metodologicznych nie można było analizować danych w jednostkach, w których (1) liczba obserwacji była mniejsza niż 10, a dodatkowo (2) cechowało je peryferyjne położenie w strukturze miasta lub sąsiedztwo z jednostką położoną peryferyjnie i spełniającą warunek (1). Na podstawie takich kryteriów nie analizowano danych z następujących rejonów (w nawiasie podano liczbę obserwacji):
Rakowiec-Opatowice (1), rejon ulicy Krakowskiej (0), Strachowice-Osiniec (0), Jarnołtów-Jerzmanowo (3), Żerniki (5), Nowe Żerniki-Kolonie Żernickie (4), Żar (0), Mokra (0), Marszowice (2), Pracze Odrzańskie-Janówek (8), Rędzin (1) i Świniary (3).

Warto odnotować, że pomimo pasywnego sposobu zbierania danych – w ankiecie internetowej – uzyskano informacje od mieszkańców z niemal wszystkich rejonów urbanistycznych. Żadnej obserwacji nie odnotowano w czterech bardzo słabo zaludnionych rejonach: Mokra i Żar (części osiedla Leśnica), rejon ul. Krakowskiej (część osiedla Przedmieście Oławskie) oraz Strachowice-Osiniec (część osiedla Jerzmanowo -Jarnołtów-Strachowice-Osiniec). Warto jednak podkreślić, że uzyskano dane (chociaż niekiedy częściowe) w odniesieniu do wszystkich 48 osiedli Wrocławia.
Doświadczenia WDS 2010 i WDS 2014 pokazują, że nawet przy zastosowaniu dużych prób (odpowiednio 5.000 i 2.000 obserwacji) liczebność populacji względem wyróżnionych rejonów badań, przy założeniu ich reprezentatywności na poziomie proporcji ludności w populacji i próbie (w odniesieniu do jednostki przestrzennej), może okazać się niewystarczająca. Między innymi ten fakt spowodował konieczność zagregowania rejonów urbanistycznych w badaniach WDS 2010 i 2014 z 72 do 29 obszarów, które były agregacjami rejonów w tych obszarach, w których liczebność populacji była niewielka.

Badania jakościowe służyły głównie uzyskaniu lepszego wglądu w wiedzę o osiedlach. Do jej zdobycia zastosowane zostały, zgodne z metodologią stosowanych nauk społecznych, wywiady bezpośrednie/pogłębione/swobodne (IDI) z interesariuszami, badania metodami partycypacyjnymi angażujące zarówno interesariuszy, jak i mieszkańców oraz badania fokusowe (FGI). Grupy do badań fokusowych zostały wyodrębnione, jak wcześniej zaznaczono, w relacji do typów morfologicznych, co pozwoliło przypisać pozyskaną wiedzę do konkretnych obszarów i form przestrzennych. Do badań wyznaczono po dwóch reprezentantów każdego z ośmiu wyodrębnionych typów morfologicznych. Pierwszy „reprezentant” pochodził z osiedla, które w ramach WDS 2014 zostało zidentyfikowane jako rejon o wysokiej aktywności społecznej, drugi natomiast przeciwnie, z osiedla odznaczającego się niską aktywnością społeczną. Liczba uczestników każdej z 16 grup fokusowych wynosiła 6-8 osób, w tym:

Liczba respondentów w poszczególnych jednostkach urbanistycznych na tle liczby mieszkańców (wg bazy PESEL) | Ryc. 14

Legenda

Liczba mieszkańców wg bazy PESEL

- 25 - 200
- 201 - 600
- 601 - 1500
- 1501 - 3000
- 3001 - 6000
- 6001 - 9000
- 9001 - 12000
- 12001 - 15000
- 15001 - 18000
- 18001 - 22000
- 22001 - 26000
- 26001 - 30000
- 30001 - 34000
- 34001 - 38000
- 38001 - 40000
- 40001 - 44000
- 44001 - 50000

17 - Liczba respondentów

Ramka 3 | Reprezentanci poszczególnych typów morfologicznych struktur przestrzennych w ramach osiedli w badaniu metodą zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI)

Osiedla śródmiejskie: Nadodrze, Przedmieście Oławskie

Osiedla kameralne: Oporów, Grabiszynek

Osiedla blokowe: Huby, Zgorzelisko

Wielkie osiedla blokowe: Szczepin, Nowy Dwór

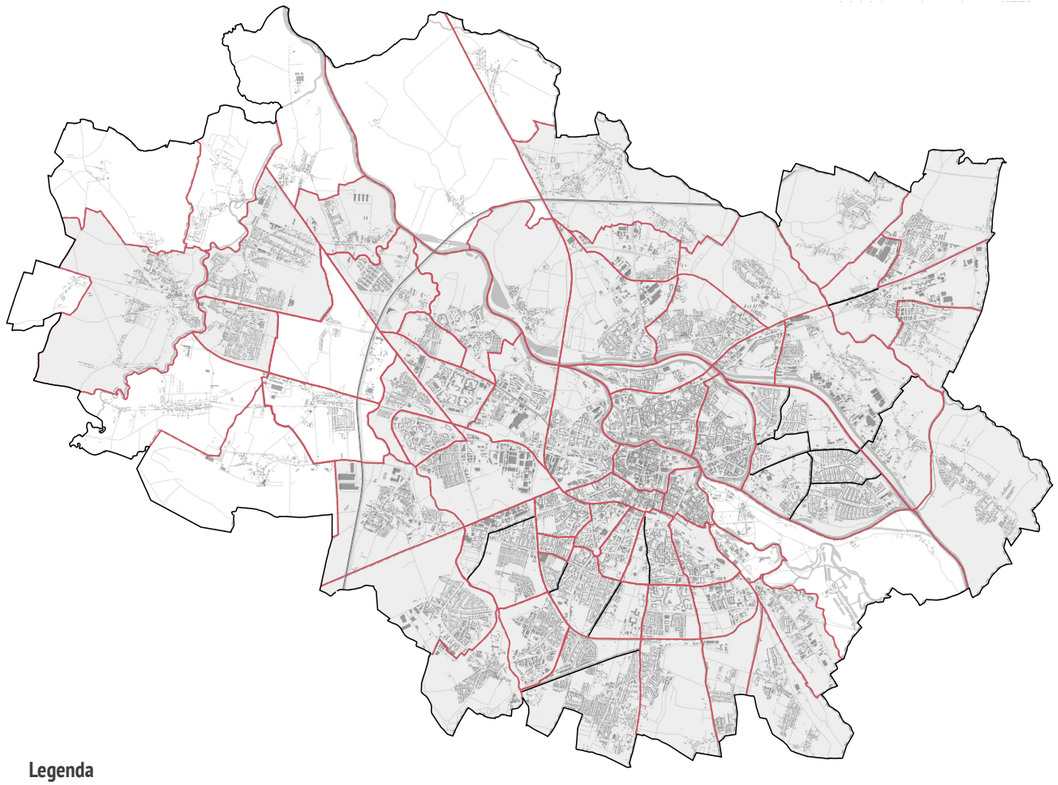
Osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne: Muchobór Wielki, Krzyki (Racławicka-Rymarska-Powiewna)

- interesariusze reprezentowani przez 3-4 osoby (nie więcej niż jedna osoba każdej z poniższych kategorii):
  - rada osiedla,
  - inna instytucja publiczna: szkoła, straż miejska, zakład opieki,
  - przedstawiciel NGO działającego na osiedlu,
  - przedstawiciel MOPS (animator społeczności lokalnej, specjalista środowiskowej pracy socjalnej),
  - przedstawiciel rady parafialnej,
  - działacz inicjatywy oddolnej (np. WBO),
- mieszkańcy reprezentowani przez 3-4 osoby (proporcja reprezentacji płci 2:1, 2:2), przy czym w każdej grupie znalazła się:
  - osoba młoda do 30 roku życia bez dzieci,
  - małżonek/partner z dzieckiem na utrzymaniu, przed 55 roku życia,
  - osoba w 55-65 roku życia.

W **Ramce 3** pokazano reprezentantów poszczególnych typów morfologicznych struktur przestrzennych w ramach osiedli w badaniu FGI.

Ekstrapolację wyników badania FGI w wymiarze przestrzennym przedstawiono na **Ryc. 16**. Dokładna analiza wyników przestrzennych FGI w zakresie diagnozy jakości życia zawarta jest w rozdziale *Funkcjonowanie osiedli i życie na osiedlach*. Szczegółowe objaśnienia do Ryc. 16 zawarte są w rozdziale *Problemy w osiedlach i potrzeby mieszkańców*.

Agregacja jednostek urbanistycznych ze względu na uzyskaną liczbę odpowiedzi w ankiecie internetowej | Ryc. 15

Legenda

rejony poniżej 10 respondentów, wykluczone z dalszych analiz

rejony i rejony zagregowane

granica rejonu urbanistycznego po agregacji

granice rejonów urbanistycznych

Ekstrapolacja wyników badań fokusowych społeczności zamieszkujących poszczególne typy morfologiczne struktur przestrzennych osiedli Wrocławia | Ryc. 16

Legenda

Kolejność na matrycy aspektów związanych z przestrzenią poruszonych w ramach badań fokusowych

1 komunikacja publiczna
2 relacje osiedle - Urząd Miasta
3 poczucie spójności terytorialnej
4 wyposażenie w usługi
5 zagospodarowanie zielenią
6 przestrzenie publiczne
7 kultura / lokalne instytucje kultury
8 integracja i komunikacja społeczna
9 utożsamianie się z osiedlem
10 korzystanie z przestrzeni osiedla
11 zamożność
12 bezpieczeństwo
13 jednostka zajmująca się sprawami osiedla
14 relacje przestrzenne osiedla z miastem
15 zainteresowanie i zaangażowanie w sprawy osiedla
16 demografia
17 standard warunków mieszkaniowych

Układ numerów odzwierciedlających matrycę aspektów dla poszczególnych osiedli

1	2	3	4	5
6	7	8	9	10
11	12	13	14	15
16	17			

Kolejność na matrycy aspektów związanych z przestrzenią poruszonych w ramach badań fokusowych

- atut osiedla
- problem na osiedlu
- duża rozbieżność w ocenie aspektu
- nie stanowi istotnego problemu
- brak możliwości wykonania prawdopodobnej ekstrapolacji (zbyt duża rozbieżność zdań na przebadanych osiedlach lub wynik inwentaryzacji uprawdopodabniającej ekstrapolację)

Osiedla przebadane metodą FGI

- aktywne społecznie
- nieaktywne społecznie

(wyniki dla pozostałych osiedli są eksploatacją danych z osiedli przebadanych wzbogaconą o wnioski z inwentaryzacji)

ROZDZIAŁ 5

AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW I INTERESARIUSZY NA OSIEDLACH WROCŁAWSKICH

Jednym z najistotniejszych celów badania było przeanalizowanie funkcjonowania osiedli w kontekście aktywności mieszkańców oraz form ich organizowania się, umiejętności i świadomości mieszkańców odnośnie wpływania na to, co dzieje się w ich najbliższej okolicy, zidentyfikowania narzędzi komunikacji, miejsc spotkań, form kontaktów między mieszkańcami oraz zdefiniowania kluczowych problemów i barier, które tamują rozwój demokracji uczestniczącej na wrocławskich osiedlach.
Ten ważny wątek przeanalizowano w dwóch ujęciach. Po pierwsze, zbudowano bazę danych rozmaitych aktywności w poszczególnych osiedlach. Po drugie, wątek lokalnej aktywności był istotnym elementem prowadzonych badań społecznych. Ciekawa okazała się konfrontacja wyników tych dwóch sposobów ujęcia tematu.

Metodologia badania aktywności na osiedlach ewoluowała w trakcie prowadzenia kolejnych kroków analiz. W pierwszym podejściu zakładano wyodrębnienie aktywności „oddolnych", czyli takich, które zostały zainicjowane i są prowadzone przez mieszkańców, oraz „odgórnych" czyli takich, które zostały zaproponowane w ramach rozmaitych programów aktywizacji przez podmioty spoza osiedla (np. Urząd Miasta, instytucje działające w skali ogólnomiejskiej, Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016). Jednak taki podział okazał się sztuczny i nieprzydatny w konfrontacji z różnorodnością form aktywności społecznej na osiedlach. Na przykład niezwykle trudno jest rozstrzygnąć, czy projekty zgłaszane do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego są domeną władz miejskich (które zarządzają WBO i odpowiadają za jego realizację), czy raczej społeczności lokalnych (które muszą się zmobilizować, aby projekty przygotować i uzyskać ich akceptację w głosowaniu). Podobnie trudno zakwalifikować w takim podejściu działalność parafii, które aktywnie działają w środowisku lokalnym (np. w zakresie rozwoju kulturalnego, pomocy wykluczonym), ale korzystają ze wsparcia wyższych, ponadlokalnych struktur organizacyjnych. Same rady osiedli również nie są jednoznacznie oddolne, ponieważ ich działalność statutowa prowadzona jest w ramach struktur i budżetu Miasta Wrocławia, zgodnie z corocznie uchwalanym planem finansowym.

Dlatego ostatecznie podjęto decyzję o zaniechaniu podziału aktywności na „oddolne" i „odgórne", koncentrując uwagę na klasyfikacji funkcjonalnej aktywności i rozmieszczeniu przestrzennym ogółu działań społecznych w osiedlach Wrocławia.

W celu pozyskania danych ilościowych i jakościowych dotyczących działań z zakresu aktywności mieszkańców w poszczególnych rejonach urbanistycznych Wrocławia przeprowadzono kwerendę rozmaitych materiałów. Najważniejszymi obszarami poszukiwań były:

- Biuro ds. Partycypacji Społecznej w Departamencie Spraw Społecznych Urzędu Miejskiego Wrocławia (w zakresie Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego),
- Biuro Festiwalowe IMPART 2016 (w zakresie *mikroGRANTÓW* programu Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016),
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu oraz Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego (w zakresie działań aktywizujących społeczności lokalne inicjowanych przez władze miasta),
- treści dostępne w Internecie dotyczące wybranych rodzajów aktywności, w tym zwłaszcza serwis społecznościowy Facebook (profile instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, osób i grup nieformalnych) oraz strony internetowe wrocławskich parafii kościoła rzymskokatolickiego (w zakresie prowadzonym przez nie aktywności dla mieszkańców).

Trudna do włączenia do prowadzonych analiz okazała się działalność szkół publicznych. W zasadzie każda z nich prowadzi swego rodzaju działalność aktywizującą mieszkańców, ale po pierwsze jest ona skierowana najczęściej do rodziców dzieci w wieku szkolnym, a po drugie informacje tego rodzaju nie zawsze są rozpowszechniane publicznie. Dlatego w badaniu pominięto oferty szkół.
Ważnym źródłem danych była także ankieta internetowa oraz badania fokusowe przeprowadzone na potrzeby projektu.
Podstawową jednostką agregacji danych był rejon urbanistyczny (77). Po wstępnym skonstruowaniu bazy danych, poddawano ją kilkukrotnej weryfikacji w celu usunięcia dublujących się rekordów.

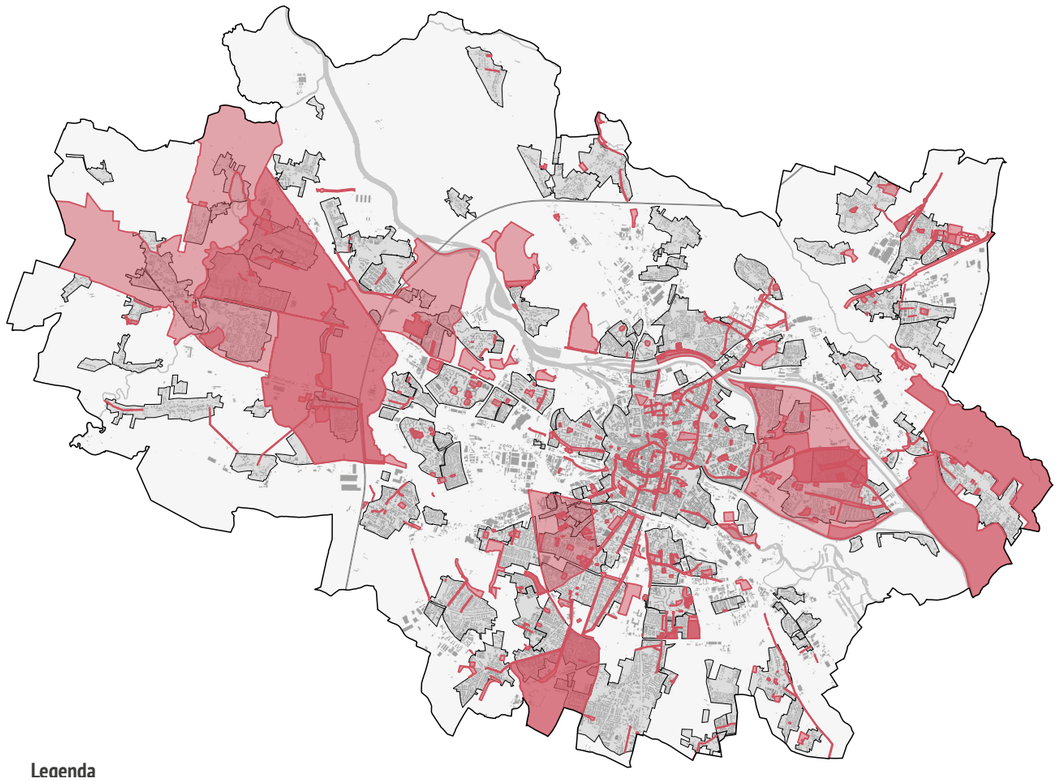
AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW W ZGŁASZANIU PROJEKTÓW DO WROCŁAWSKIEGO BUDŻETU OBYWATELSKIEGO

W odniesieniu do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego (WBO) rozważane były wszystkie aplikacje, nie zaś jedynie aplikacje zwycięskie. Przygotowanie projektu niewątpliwie wymaga mobilizacji społecznej, współpracy, budowania konsensusu i wsparcia społecznego wokół wybranych celów, zatem stanowi oczywisty przejaw aktywności społecznej.

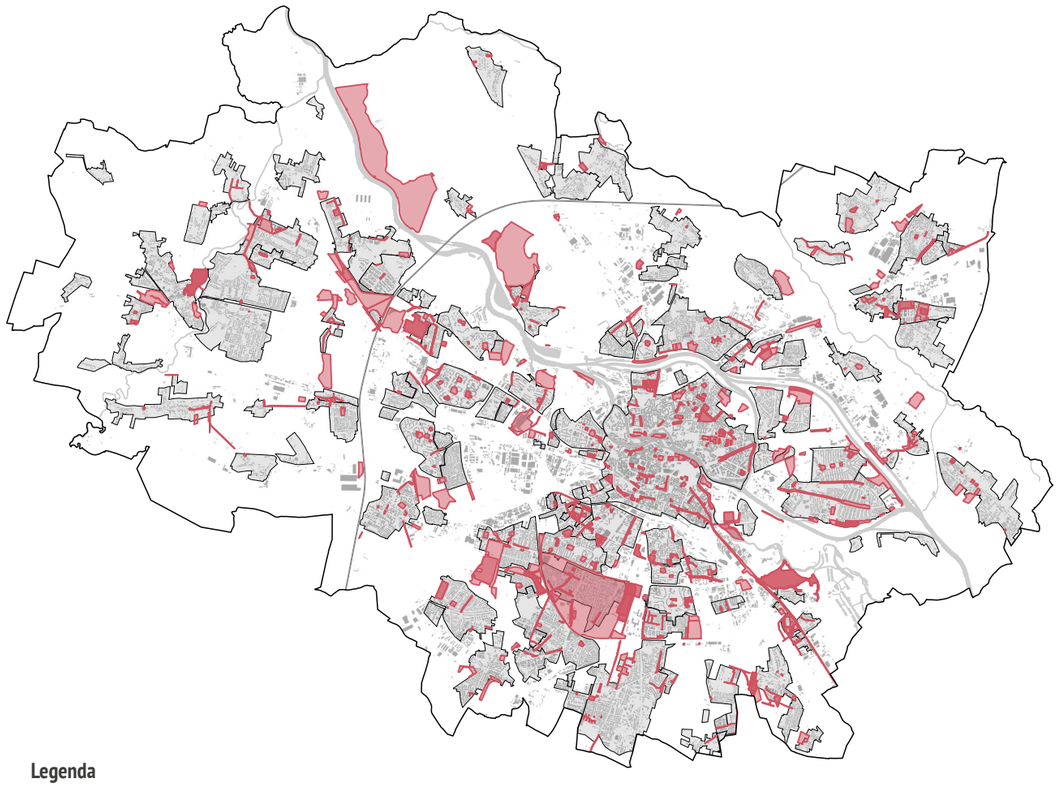
Dane, przetworzone na dane przestrzenne przez Dział Systemu Informacji Przestrzennej w Biurze Rozwoju Wrocławia, dostępne były na różnych poziomach szczegółowości, w zależności od roku.
I tak, dane za rok 2013 dostępne były jedynie w układzie punktowym, czyli pokazywały przybliżoną lokalizację projektu. Dane za rok 2014 przedstawione zostały w odniesieniu do przestrzeni liniowo lub obszarowo. To lepiej obrazuje charakter projektu i jego relacje terytorialne. Na przykład, postulowana ścieżka rowerowa wzdłuż ulicy precyzyjniej jest opisywana liniowo, podczas kiedy budowa czy modernizacja placu zabaw ma charakter bardziej obszarowy. W roku 2015, oprócz projektów liniowych i obszarowych zidentyfikowano także projekty „punktowe". Zaliczono do nich takie, które zajmują bardzo mały obszar (np. dotyczą przystanków komunikacji publicznej czy instalowania niewielkich urządzeń). Warto zauważyć, że niekiedy aplikacje proponują wiele możliwych lokalizacji przedsięwzięć będących przedmiotem projektu.
Wszystkie aplikacje przeanalizowano nie tylko w odniesieniu do osiedli, ale także do poszczególnych typów morfologicznych wyodrębnionych we Wrocławiu.

Aplikacje w roku 2013, co widać na **Ryc. 17**, oprócz wyraźnej kumulacji projektów dotyczących centrum miasta, obejmujących typy morfologiczne osiedli śródmiejskich, wskazują wyraźnie na podwyższoną aktywność mieszkańców niektórych osiedli spoza tego kręgu. Wśród typów morfologicznych osiedli kameralnych należą do nich niewątpliwie Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice. Widoczne są także projekty zgłoszone dla Leśnicy, Muchoboru Wielkiego, Oporowa, Grabiszyna-Grabiszynka, Zacisza-Zalesia-Szczytnik, Karłowic. Ciekawe jest także, że wyraźnie aktywniejsze od innych są te zespoły kameralne, które w ramach osiedla sąsiadują z innymi typami morfologicznymi, jak ma to miejsce na Gajowicach, Gaju i Powstańców Śląskich. W odniesieniu do tych dwóch ostatnich aktywni są także mieszkańcy zespołów wielkich osiedli blokowych. Wśród tej kategorii szczególną aktywność wykazali także mieszkańcy Gądowa-Popowic Południowych oraz Nowego Dworu. Dla dwóch spośród trzech zespołów małomiasteczkowych – Psiego Pola i Leśnicy – także zgłoszono projekty. Wśród zespołów jednorodzinnych niekompletnych widoczną aktywnością wykazali się mieszkańcy Maślic, Ołtaszyna i Strachocina-Swojczyc-Wojnowa. Najmniejszą aktywność wykazali mieszkańcy dawnych wsi.
Należy odnotować, że projekty zgłaszane dla obszarów centralnych, szczególnie dla osiedla Stare Miasto, nie zawsze są wynikiem aktywności mieszkańców. Bywa, że zgłaszają je aktywiści lub organizacje, dla których te obszary mają jakieś szczególne znaczenie. Warto może także odnotować nadzwyczaj niską liczbę projektów zgłoszonych z Przedmieścia Oławskiego.
Można uznać, że mieszkańcy osiedli, którzy przygotowali projekty w tej pionierskiej edycji, są szczególnie aktywni, śledzą bieżące wydarzenia w mieście oraz umieją sprawnie

zdefiniować potrzeby lokalne. Z kolei osiedla, które w tej edycji były reprezentowane szczególnie dobrze, można rozważać jako te, które nie wykazują znaczących barier w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

W roku 2014, oprócz widocznego wzrostu liczby aplikacji, można już dokładniej prześledzić ich zróżnicowanie przestrzenne (**Ryc. 18**). Wśród proponowanych projektów liniowych przeważają aplikacje związane bezpośrednio z drogami lub ruchem rowerowym. Dlatego mają one przeważnie charakter „ponadosiedlowy". Charakterystyczne jest także, że pojawiają się projekty w odniesieniu do obszarów nie bezpośrednio zabudowy mieszkaniowej, ale przyległych terenów zielonych i otwartych, które często są zgłaszane jako potencjalne możliwości lokalizacji obiektów rekreacji i sportu. Widać to choćby na przykładzie tak zwanego Parku Wroniego (Zacisze-Zalesie-Szczytniki), Wzgórza Gajowego (Gaj), lasu Osobowickiego (Osobowice-Rędzin), Parku Pilczyckiego (Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ) czy Parku Na Niskich Łąkach (Przedmieście Oławskie). Podobne charakterystyki można zidentyfikować w odniesieniu do terenów wzdłuż rzek i kanałów. W porównaniu z wcześniejszym rokiem widać wyraźną dyfuzję innowacji, jaką było wciąż jeszcze w swoim drugim roku funkcjonowania, aplikowanie o projekty w ramach WBO. Szczególnie szybko, jak się wydaje, nauczyli się korzystać z nowego narzędzia mieszkańcy osiedli blokowych i to zarówno mniejszych, jak i wielkich. Mieszkańcy każdego wielkiego osiedla blokowego przygotowali projekty, podobnie jak mieszkańcy niemal wszystkich mniejszych osiedli blokowych. Przestrzenny charakter ich projektów jest w sposób widoczny związany z obszarem ich osiedla. Daje się także zauważyć, że instrument ten zaczęli szerzej wykorzystywać mieszkańcy dawnych wsi. Stosunkowo mało aktywni wydają się mieszkańcy niekompletnych osiedli jednorodzinnych. Większość projektów z tych typów osiedli dotyczy inwestycji drogowych (poprawa bezpieczeństwa, budowa chodników), chociaż w niektórych z osiedli pojawiły się także aplikacje o bardziej społecznym charakterze, jak place zabaw czy parki osiedlowe (np. na Ołtaszynie czy Strachocinie-Swojczycach-Wojnowie). Przeciwnie, osiedla kameralne są zazwyczaj aktywne. Podobnie w zespołach śródmiejskich najczęstsze są projekty związane z lokalnymi przestrzeniami na Nadodrzu, Ołbinie i Hubach, a w następnej kolejności na Placu Grunwaldzkim, Przedmieściu Oławskim i Przedmieściu Świdnickim. Wyraźnie utrzymuje się tendencja, że stosunkowo dużo aplikacji napływa z osiedli, gdzie występuje więcej niż jeden typ morfologiczny zabudowy (np. Grabiszyn-Grabiszynek, Powstańców Śląskich, Huby, Gaj, Psie Pole-Zawidawie, Karłowice-Różanka, Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ, Żerniki).
Widać także, i to w odniesieniu do wielu projektów, że dotyczą one ważnych dla osiedli przestrzeni z przeznaczeniem dla mieszkańców: skwerów, zewnętrznych siłowni, ogrodów dziecięcych, podwórek. Pojawiają się także propozycje wyraźnie odnoszące

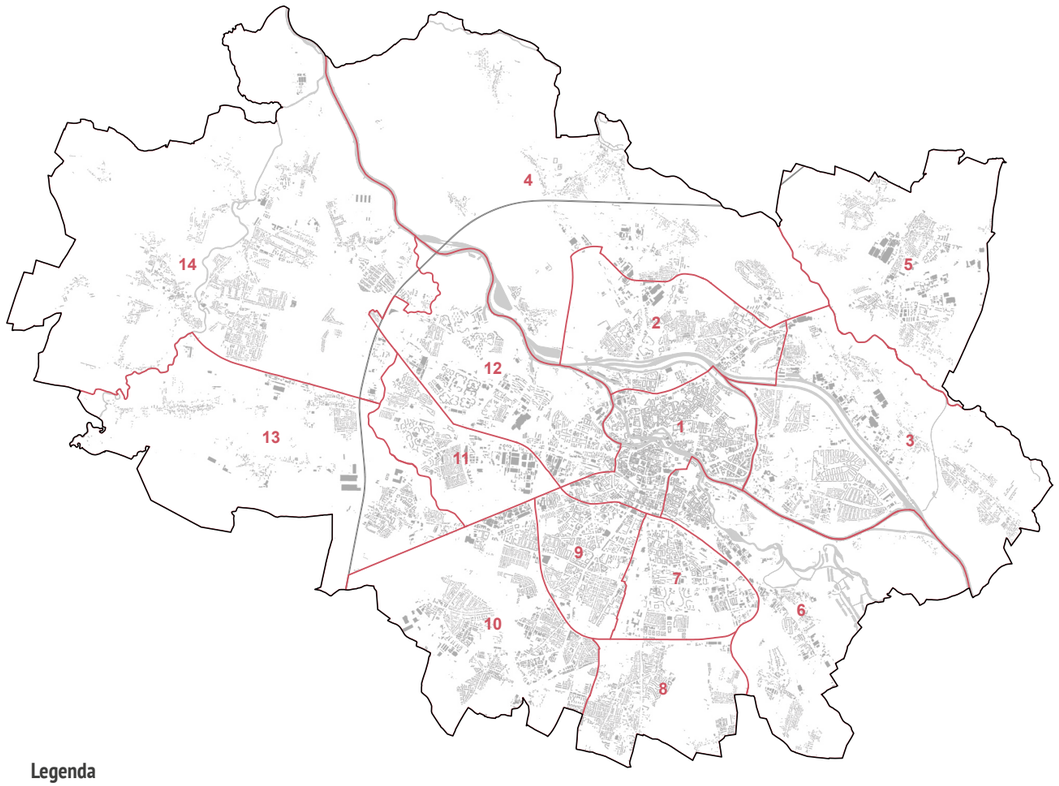
się do obiektów i przestrzeni ogólnomiejskich, jak w rejonie Starego Miasta, Cmentarza Osobowickiego czy Hali Stulecia.

Trzeci rok funkcjonowania WBO przyniósł znaczący odzew społeczny, liczba aplikacji ponownie wyraźnie wzrosła. Dzięki precyzyjnej metodzie dokumentowania wniosków, łatwo można zauważyć, że ponownie zgłaszane są projekty, które rok wcześniej nie uzyskały finansowania (**Ryc. 19**). To daje podstawy do wniosku, że lokalni aktywiści są zdolni do swoistego tworzenia „pamięci instytucjonalnej", co z kolei może stanowić dobrą podstawę bardziej zaawansowanego procesu samoorganizacji. Jednocześnie analiza treści aplikacji pokazuje, że bardzo często nie są one wyrazem dążenia lokalnych społeczności do wytworzenia nowej jakości, a raczej metodą pozbycia się uciążliwości czy niedogodności, które powinny zostać zlikwidowane w innym trybie. Typowym przykładem jest zgłaszanie wniosków o budowę chodników, oświetlenie ulic, modernizację nawierzchni, wprowadzenie rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo ruchu, drenaż. Pojawiają się także aplikacje jednostek publicznych (np. szkół czy przedszkoli) o remont pomieszczeń czy wyposażenie terenu (urządzenie boiska, placu zabaw, ogródka). Można ocenić, że wiele z projektów powinno być sygnałem dla władz miasta, gdzie powinny zostać podjęte lokalne inwestycje, niezbędne z punktu widzenia normalnego funkcjonowania poszczególnych osiedli. Wydaje się, że w wielu wypadkach zgłoszenie projektu do WBO zastępuje rutynowe działania służb miejskich w odniesieniu do osiedli. Niekiedy WBO jest używane w celu zrealizowania inwestycji, które powinny towarzyszyć standardowo powstającym zespołom mieszkaniowym, a które z różnych przyczyn nie zostały zrealizowane. Są to na przykład place zabaw, tereny rekreacyjne i sportowe (boiska osiedlowe), skwery czy miejsca postojowe. Ważne jest także, że w kolejnych edycjach WBO zmienia się struktura aplikacji. Coraz więcej pojawia się projektów niezwiązanych z opisanymi wyżej elementami infrastruktury technicznej czy wyposażenia osiedla, skierowanych na edukację, rozwój sportu i rekreacji, w szczególności w obrębie publicznych terenów zielonych, rewitalizację.

Kolejnym wartym odnotowania spostrzeżeniem jest to, że w zasadzie mieszkańcy wszystkich osiedli nauczyli się sprawnie używać narzędzia, jakim jest projekt WBO, do realizacji ważnych dla siebie celów. Już tylko pojedyncze obszary, przeważnie obejmujące dawne wsie i niewielkie obszarowo niekompletne zespoły jednorodzinne, odznaczające się bardzo małą liczbą mieszkańców i nierzadko peryferyjnym położeniem nie zgłaszają projektów do WBO.

Wydaje się, że dla podwyższenia jakości życia w osiedlach WBO powinien mieć ustalone zasady, które będą służyć realizacji tego celu. Dobrze się stało, że w ostatniej edycji WBO wyodrębniono do osobnej puli projekty o charakterze lokalnym, osiedlowym, które mają za zadanie stworzenie możliwości większej aktywności w osiedlach. Warto może

Podział zgłoszeń lokalnych na 14 rejonów WBO 2016 | Ryc. 20

Legenda

granice rejonów WBO

14 numery poszczególnych rejonów WBO

za: www.wroclaw.pl/wbo

jednak rozważyć weryfikację ustalonych w WBO 2016 granic 14 rejonów (**Ryc. 20**), które do pewnego stopnia realizują tę zasadę lokalności. Może jednak budzić wątpliwości równy przydział środków dla rejonu 1 (Stare Miasto, Nadodrze, Ołbin, Plac Grunwaldzki, Przedmieście Świdnickie) i rejonu 8 (Ołtaszyn, Wojszyce, Jagodno) czy rejonu 13 (Muchobór Wielki, Żerniki, Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec), jeśli porównamy liczbę mieszkańców tak wyznaczonych rejonów (**Ryc. 21**). Także powiązanie bardzo odległych obszarów i przestrzennie odizolowanych osiedli (jak na przykład Oławskiego Przedmieścia i Brochowa) nie sprzyja zbudowaniu dostatecznego poparcia dla projektu.

Może wreszcie warto rozważyć wyłączenie z WBO projektów czysto infrastrukturalnych, takich jak naprawa jezdni czy budowa chodnika, które zdecydowanie powinny zostać włączone w standardowy budżet miasta i nie ograniczać środków na aktywność obywateli. Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do jednostek publicznych starających się o dodatkowe środki na remont lub doposażenie. Być może także warto rozważyć specjalną promocję projektów, które zgłaszane byłyby wspólnie przez grupy obywateli z sąsiednich osiedli czy zespołów zabudowy i służyłyby realizacji wspólnych celów. Można promować takie projekty choćby przez przyznanie dodatkowych środków (np. 10%), jeśli uzyskają one akceptację w głosowaniu. Wprawdzie zasady WBO są ustalane w oparciu o postulaty zgłaszane przez mieszkańców, jednak ci nie dysponują kompleksową analizą wniosków oraz oceną skutków ich wdrażania i być może rekomendacje płynące z AFO byłyby dla nich pomocne w formułowaniu przyszłych życzeń. Z drugiej strony fakt, że projekty infrastrukturalne są przedmiotem uwagi mieszkańców, może oznaczać, że brakuje dobrego powiązania oceny lokalnych potrzeb z postulatami zgłaszanymi kanałami instytucjonalnymi (np. poprzez rady osiedli). Identyfikacja i ocena tego rodzaju potrzeb na poziomie lokalnym oraz organizowanie procesu zaspokajania tychże potrzeb mogłoby być istotnym elementem budowania modelu zarządzania terytorialnego. Wydaje się bowiem, że wyzwala oraz organizuje społeczną aktywność na osiedlach oraz dbałość o wspólne dobro i sprawy.

Dane, jakie są możliwe do uzyskania w odniesieniu do WBO, nie zawierają jednej ważnej charakterystyki. Nie można mianowicie ustalić, czy projekt przygotowała pojedyncza osoba, grupa osób, organizacja czy instytucja. Oczywiście, niekiedy wynika to z treści wniosku, jednak dla celów badania nie udało się pozyskać (także ze względu na ochronę danych osobowych) tego istotnego opisu. Pomógłby on, jak się wydaje, zbliżyć się do ustalenia stanu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na poszczególnych osiedlach, który mierzony być może także skłonnością do kooperacji i zaangażowaniem we wspólne działania. Może się bowiem okazać, że WBO jest doskonałą areną dla realizacji indywidualnych pomysłów i niekoniecznie generuje aktywność na osiedlach. Z pojedyn-

Liczba ludności w podziale na rejony statystyczne w 2014 roku | Ryc. 21

Legenda

Liczba ludności według rejonów statystycznych 2014 r.

- 0 - 20
- 21 - 100
- 101 - 200
- 201 - 500
- 501 - 800
- 801 - 1000
- 1001 - 1500
- 1501 - 2000
- 2001 - 2500
- 2501 - 3269

Dążymy do tego, aby:

Mieszkańcy współtworzyli kulturę i mogli bez ograniczeń korzystać z jej różnorodności.

Mieli łatwiejszy dostęp do programów kulturalnych i edukacyjnych.

Powstała, została dostrzeżona, stworzona, opowiedziana lub odnaleziona przestrzeń publiczna przyjazna aktywnościom społecznym, kształtująca postawy prospołeczne i obywatelskie.

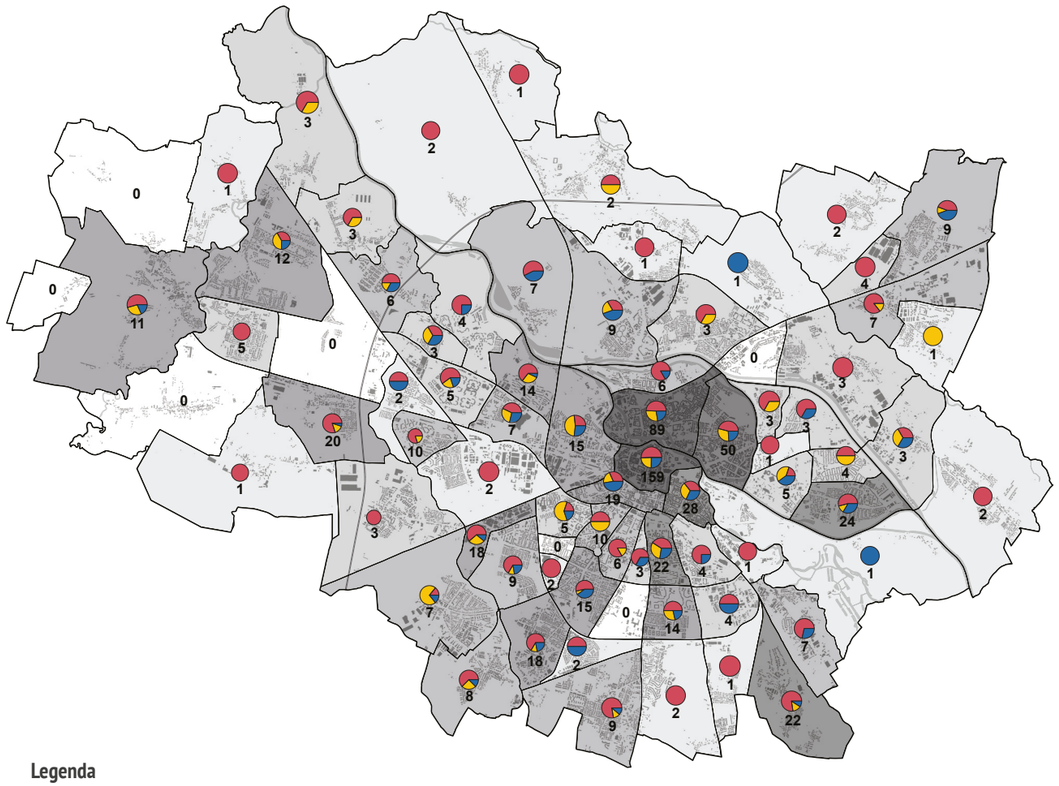
Źródło: O ESK, Wrocław 2016. Europejska Stolica Kultury. http://www.wroclaw2016.pl (dostęp 18.05.2016)

czych i nieusystematyzowanych informacji wynika, że niekiedy istotnie wniosek składany do WBO ma inicjującą siłę organizowania grup obywateli, którzy podejmują dalsze, niezależne działania lokalne. Jednak to zjawisko musiałoby za jakiś czas zostać poddane osobnemu badaniu, które oceniłoby trwałość i efektywność tego rodzaju inicjatyw.

AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW W ZAKRESIE APLIKOWANIA O „MIKROGRANTY" EUROPEJSKIEJ STOLICY KULTURY WROCŁAW 2016

Szczególną formą aktywności społecznej mieszkańców Wrocławia są udzielane w ramach programu Wrocław 2016 Europejska Stolica Kultury tzw. „mikroGRANTY", dzięki którym mieszkańcy mają możliwość realizacji własnych pomysłów na działania kulturalne, społeczne lub edukacyjne.

Propozycje mogą składać osoby fizyczne, grupy nieformalne, organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, wspólnoty mieszkaniowe, kościoły i związki wyznaniowe. Projekty wyłaniane są na drodze konkursu, na podstawie formularzy wypełnionych online. Nadesłane wnioski ocenia komisja złożona z przedstawicieli różnych środowisk: animatorów, edukatorów, artystów i badaczy, a o realizacji dwóch z nich decydują wrocławianie w specjalnym, internetowym głosowaniu. Łącznie w każdym naborze wybieranych jest dziesięć projektów. Następnie projekty realizowane są wspólnie przez pomysłodawców i Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, które zapewnia pomoc administracyjną, prawną, logistyczną oraz w zakresie promocji.
W 2014 r. zrealizowano dwie, a w 2015 r. pięć regularnych edycji programu oraz jedną specjalną, przeznaczoną dla wrocławskich artystów, co w efekcie przyniosło ponad 70 projektów zainicjowanych i wdrożonych przez mieszkańców dla mieszkańców Wrocławia (**Tab. 3**). Program „mikroGRANTY" ESK 2016 wciąż trwa: na 2016 r. zaplanowano kolejnych 50 inicjatyw. Prezentowane wyniki badań oddają stan aktywności mieszkańców do 2016 roku, są zatem częścią zjawiska, które jeszcze się nie zakończyło.

Tab. 3 | Wnioski złożone w ramach programu „mikroGRANTY" ESK 2016 w latach 2014-2015* w podziale na rejony urbanistyczne (Źródło danych: Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016)

Rejony, w których złożono wnioski	70 rejonów	765 wniosków
Rejony, w których zrealizowano projekty	35 rejonów	76 wniosków

* W tabeli uwzględniono także wnioski ze specjalnego naboru skierowanego wyłącznie do artystów.

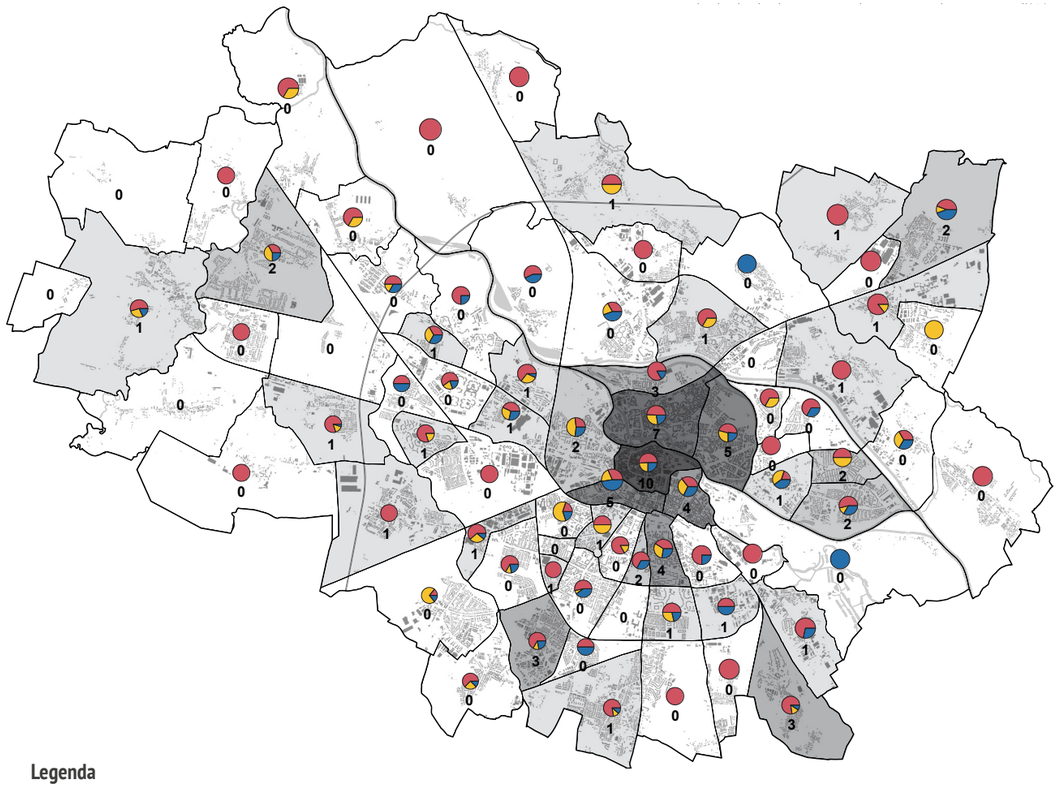
Tab. 4 | Wnioski złożone w ramach programu „mikroGRANTY" ESK 2016 w latach 2014-2015 według rodzajów wnioskodawców (Źródło danych: Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016)

Rodzaj wnioskodawcy	Liczba rejonów, w których wystąpili wnioskodawcy danego rodzaju	Średnia liczba wniosków złożona przez wnioskodawców danego rodzaju w rejonie urbanistycznym
Osoba fizyczna	67	6,21
Grupa nieformalna	41	4,34
Organizacja pozarządowa*	42	4,07

*Do organizacji pozarządowych zaliczono również spółdzielnie socjalne (1 wniosek) i wspólnoty mieszkaniowe (1 wniosek)

Dane dotyczące „mikroGRANTÓW" pozyskano dzięki uprzejmości Biura Festiwalowego IMPART 2016, organizatora ESK Wrocław 2016, które na potrzeby AFO udostępniło częściowo bazę danych dotyczącą wszystkich złożonych w latach 2014-2015 projektów konkursowych. Zawiera ona nazwę organizatora, tytuł projektu, opis i uzasadnienie projektu oraz jego lokalizację.
W ramach procedury aplikacyjnej „mikroGRANTÓW" ESK 2016 wnioskodawcy mogli wskazać dowolną liczbę lokalizacji, w których dany projekt może być realizowany. Zwykle było to jedno konkretne miejsce (budynek, ulica, park, most), czasem jednak działanie odnosiło się do osiedla lub kilku osiedli, a w skrajnych przypadkach nawet całego miasta. Mając na uwadze potrzebę przestrzennego odniesienia danych, wszystkie wnioski przypisano do określonych rejonów urbanistycznych. Oznacza to, że projekty dotyczące kilku lokalizacji zostały przyporządkowane do kilku rejonów, co w sposób oczywisty zmultiplikowało pokazaną na **Ryc. 22-26** liczbę aplikacji w poszczególnych obszarach. Aby uprościć analizę danych, w przypadku większej liczby osiedli podanych przez projektodawców jako potencjalne lokalizacje wybrano losowo trzy z nich.

Aplikacje o „mikroGRANTY" ESK 2016 przyjęte do realizacji | Ryc. 23

Legenda

Mikrogranty - liczba wniosków przyjętych do realizacji (**17**)

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 - 7
- 8 - 10

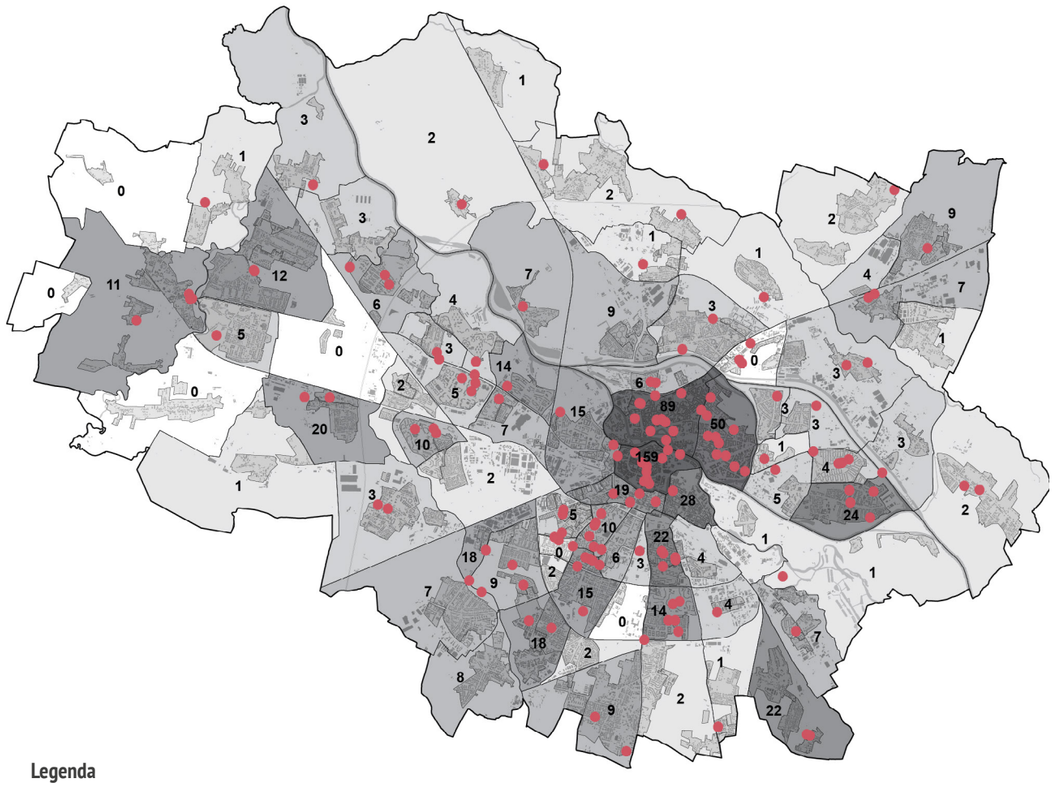
Udział procentowy aplikacji o mikrogranty

- udział procentowy aplikacji indywidualnych
- udział procentowy aplikacji grup nieformalnych
- udział procentowy aplikacji organizacji pozarządowych

W latach 2014-2015 w naborach otwartych zgłoszono łącznie 678 aplikacji o „mikroGRANTY", z czego 592 spełniły kryteria formalne i zostały poddane ocenie merytorycznej. Ostatecznie zrealizowane zostały 62 projekty (12 w 2014 roku i 50 w 2015 roku). Na liście 592 wniosków spełniających kryteria formalne 89 nie posiadało jednoznacznie wskazanej lokalizacji, co znacznie utrudniało ich przestrzenną interpretację, dlatego podjęto decyzję o ich wyłączeniu z dalszych badań.

Najwięcej wniosków zostało złożonych przez osoby fizyczne, grupy nieformalne i organizacje pozarządowe wykazały mniejszą aktywność w składaniu „mikroGRANTÓW" ESK 2016 (**Ryc. 22, Tab. 4**). Dotyczy to zarówno zasięgu przestrzennego (liczba rejonów, w których wystąpili poszczególni wnioskodawcy), jak i koncentracji w rejonach (średnia liczba wniosków złożonych przez poszczególnych wnioskodawców). Stosunek aplikacji złożonych przez osoby indywidualne do aplikacji złożonych przez grupy, zarówno sformalizowane, jak i nie, wyniósł 1,58. Z jednej strony tak silna „indywidualizacja" projektów może wynikać z samego kulturalnego charakteru działalności, która teoretycznie premiuje wybitne, utalentowane artystycznie jednostki. Z drugiej jednak strony, wybitne jednostki rzadko startują w konkursach o „mikroGRANTY"; w założeniu oferta ta skierowana była do twórców nieprofesjonalnych, zaangażowanych w lokalne działania kulturalne i kulturalno-edukacyjne. Ci zaś, przeciwnie niż wybitne indywidualności, raczej mają tendencje do działania w ramach grup. Ta teza, jak widać, nie znalazła jednak potwierdzenia w badaniu. Niska aktywność grup mogła także wynikać z bardzo ograniczonego budżetu oferowanego w ramach „mikroGRANTÓW" (5.000 zł i nie więcej niż 10.000 zł na osobę rocznie).
Jeżeli chodzi o przestrzenne rozmieszczenie aktywności, nie może budzić niczyjego zdziwienia, że centralnie położone osiedla uzyskały wyraźną dominację, z niekwestionowaną przewagą Starego Miasta, jako najpopularniejszego obszaru realizacji projektu. Co jednak ciekawe, bardzo wyraźnie swoją obecność zaznaczyły takie osiedla jak Oławskie Przedmieście, Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice, Huby, Brochów, Leśnica czy Żerniki. Podobna do wyników analizy WBO jest aktywność wielkich osiedli blokowych oraz osiedli z mieszanymi typami morfologicznymi zabudowy: Powstańców Śląskich, Gaju, Szczepina, Nowego Dworu, Różanki-Karłowic, Psiego Pola-Zawidawia. Wysoka aktywność na osiedlu Krzyki-Partynice w odniesieniu do „mikroGRANTÓW" zbiega się z ujawnieniem, nienotowanej wcześniej, wysokiej aktywności tego osiedla w 2015 roku w aplikacjach do WBO.

Analiza skuteczności aplikacji pokazuje, że starannie stosowano kryteria promujące osiedla położone poza centrum. Wprawdzie w liczbach bezwzględnych najwięcej projektów realizowanych było w rejonach centralnych (**Ryc. 23**), jednak przykład 10 projektów

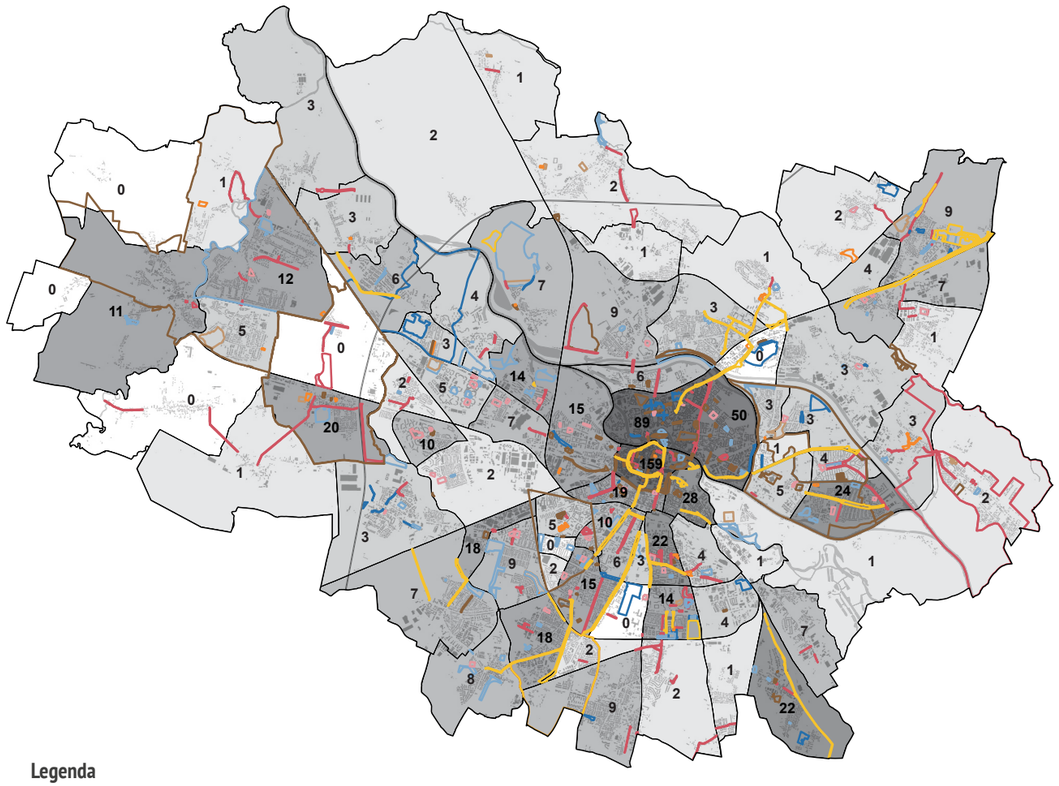

w Starym Mieście oznacza nieco ponad 6-procentową skuteczność aplikacji, podczas kiedy trzy projekty realizowane na Brochowie oznaczają skuteczność ponad 13-procentową. Charakterystyczne jest także, że w wielu osiedlach, pomimo znacznej liczby aplikacji, nie został zrealizowany żaden projekt. Dotyczy to na przykład Borku, Grabiszyna-Grabiszynka, Oporowa czy Osobowic-Rędzina. Średnia skuteczność wniosku o „mikroGRANTY" dla badanego okresu wyniosła niecałe 10%.

Mimo, że WBO i „mikroGRANTY" nie pokrywają się całkowicie w zakresie aktywności, których dotyczą, to jednak wydają się do pewnego stopnia komplementarnie odzwierciedlać rzeczywistą aktywność mieszkańców mierzoną wysiłkiem włożonym w przygotowanie projektu. Na podstawie badań „mikroGRANTÓW" da się postawić tezę, że może to być zazwyczaj aktywność pojedynczych osób, nie zaś grup. Jednak wyraźnie należy zaznaczyć, że w odniesieniu do WBO nie mieliśmy danych do potwierdzenia takiej tezy. Da się zresztą postawić tezę, że dla rozwinięcia lokalnej aktywności aktywny lider może okazać się równie skuteczny co zorganizowana grupa.

Analiza porównawcza projektów zgłoszonych na kolejne edycje WBO oraz „mikroGRANTÓW" pokazuje, że można potwierdzić aktywność niektórych osiedli w aplikacji na oba rodzaje projektów. Znaczyłoby to, że istnieje na tych osiedlach potencjał energii obywatelskiej, która użytkowana jest, zgodnie z dostępnymi instrumentami, na zaspokajanie różnego rodzaju potrzeb lokalnych. Trwałość pewnych schematów pokazuje, że zasób ten jest ugruntowany i może stanowić pewną przesłankę dla wniosków w zakresie związków form przestrzennych wyrażonych typami morfologicznymi z postawami wspierającymi rozwój społeczeństwa obywatelskiego.
Wydaje się, po pierwsze, że wyższą aktywność wykazują takie rodzaje osiedli, które zróżnicowane są wewnętrznie. Dotyczy to zespołów śródmiejskich, w których rozmaite formy mieszkaniowe współistnieją z rozmaitymi rodzajami usług, w tym usług publicznych, produkcji, obsługi transportu i zieleni. Relatywnie mniejsza liczba aplikacji płynących z niektórych osiedli ma najczęściej związek z mniejszą liczbą ludności (np. Przedmieście Świdnickie). Być może także niewielkie wewnętrzne zróżnicowanie (dominacja zabudowy mieszkaniowej) i krótszy czas trwania działań rewitalizacyjnych (np. na Przedmieściu Oławskim) może także wpływać na rozwój lokalnej aktywności. Potwierdzałoby to tezę o konieczności wprowadzenia większej różnorodności w ramach działań rewitalizacyjnych w tym obszarze. Może także stała współpraca władz miasta i zorientowanych na lokalne działania organizacji pozarządowych ze społecznością (nie tylko mieszkańcami, ale także przedsiębiorcami, instytucjami) w zakresie wzajemnego przepływu informacji i organizowania stałego współdziałania zdecydowała o tym, że w odniesieniu do Nadodrza i Ołbina czytelne są efekty w zakresie budzenia i rozwoju aktywności obywatelskiej,

Porównanie aplikacji o „mikroGRANTY" ESK 2016 i aplikacji do WBO 2014 | Ryc. 25

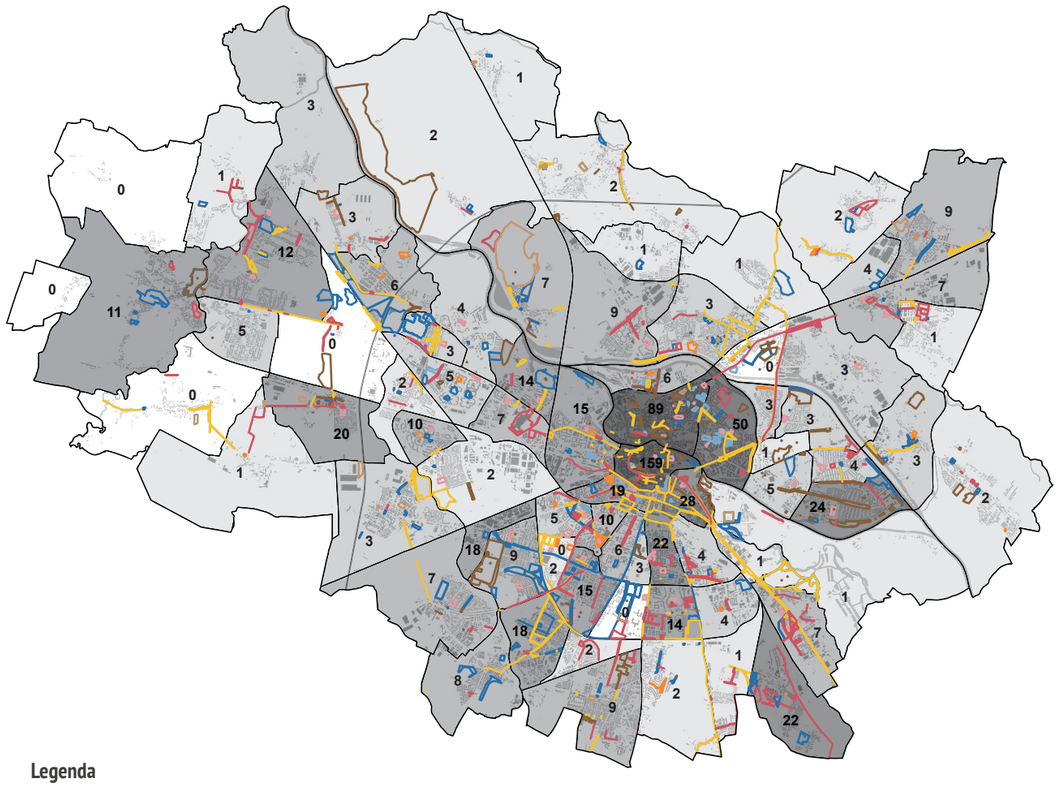
także skupionej wokół spraw lokalnych. Świadczy o tym nie tylko liczba, ale także zróżnicowanie aplikacji pochodzących ze wspomnianych obszarów. Jednak ta hipoteza nie wynika oczywiście wprost z charakteru przestrzennego struktur, tylko z analizy innych czynników. Ponadto wysoką aktywność widać także w osiedlach, gdzie morfologiczne typy śródmiejskie sąsiadują z zespołami blokowymi (Huby).

Do rodzajów osiedli, które zróżnicowanie mają do pewnego stopnia wbudowane w swoją strukturę, należą zespoły kameralne. Ich aktywność na polu zgłaszania projektów i do WBO, i do „mikroGRANTÓW" jest bezdyskusyjna. Widać to zarówno na przykładach osiedli, w których przeważają tego rodzaju typy morfologiczne (np. Borek, Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice), jak i w szczególności tam, gdzie zespoły kameralne sąsiadują w ramach osiedla z innym typem morfologicznym. Może wydawać się zaskakujące, że „twórcze" okazuje się bliskie sąsiedztwo zespołów kameralnych i wielkich osiedli blokowych (Gaj, Powstańców Śląskich). Tę współpracę widać lepiej czasem w odniesieniu do projektów WBO (Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ), innym zaś razem bardziej w odniesieniu do aplikacji o „mikroGRANTY" (Różanka-Karłowice), ale wydaje się ona być faktem. Ta synergia wydaje się także nieźle działać w odniesieniu do mniejszych osiedli blokowych (Grabiszyn-Grabiszynek i Gajowice, choć tu wyraźnie niższa była aktywność na polu aplikacji o „mikroGRANTY"). Charakterystyczną cechą obu tych przypadków jest przestrzenne sąsiedztwo obu struktur morfologicznych przy zachowaniu otwartej przestrzeni publicznej łatwo dostępnej dla wszystkich mieszkańców. Dla Grabiszyna-Grabiszynka funkcję taką pełni park Grabiszyński, zaś dla Gajowic publicznie dostępne przestrzenie ogrodów działkowych „Gajowice". Także tam, gdzie poszczególne typy morfologiczne pozostają ze sobą w bliskim bezpośrednim sąsiedztwie (jak na przykład w osiedlu Huby), wydaje się to przynosić generalnie wysokie wskaźniki badanej aktywności.

Osiedla blokowe na ogół wykazują dość widoczną aktywność zarówno w zgłaszaniu projektów do WBO, jak i w aplikowaniu o „mikroGRANTY".

Zespoły kameralne zdają się także odgrywać ważną rolę w organizowaniu aktywności struktur będących w trakcie powstawania lub transformacji (np. niekompletnych zespołów jednorodzinnych i wielorodzinnych), co widać na przykładach Krzyków-Partynic, Księża czy Muchoboru Wielkiego. Do pewnego stopnia widać także takie charakterystyki na Stabłowicach, które formalnie są częścią Leśnicy, jednak najwięcej projektów WBO zgłaszanych było w odniesieniu do obszarów styku zespołów Stabłowic i Pracz, gdzie występuje największa koncentracja różnorodności. Podobne zjawisko można zaobserwować w osiedlu Różanka-Karłowice, gdzie zagęszczenie aplikacji jest silnie skorelowane z obszarami styku różnych struktur.

Wreszcie, sądząc po przykładzie Żernik, zespoły kameralne wydają się dobrze współpracować z dawnymi wsiami.

Legenda

Liczba aplikacji o mikrogranty (**17**)

- 0
- 1 - 2
- 3 - 5
- 6 - 10
- 11 -20
- 21 - 20
- 31 - 60
- 61 - 159

Aplikacje do WBO 2015 - kategoria projektu

- piesze/rowerowe
- place zabaw
- edukacja
- drogowe
- rewitalizacja
- zieleń/rekreacja
- sport
- inne

Niewątpliwie także struktura małych miasteczek generuje aktywność społeczną. Dodatkowym elementem, który może wzmacniać tę charakterystykę jest fakt, że wszystkie struktury małomiasteczkowe wewnątrz osiedli sąsiadują z bardzo zróżnicowanym środowiskiem obejmującym w zasadzie wszystkie możliwe kombinacje typów morfologicznych. Taka sytuacja wzmacniałaby tezę o istotnym pozytywnym wpływie różnorodności typów morfologicznych na aktywność społeczną w poszczególnych osiedlach. Pośrednio potwierdzeniem takiej tezy byłby fakt mniejszej aktywności Wojszyc, Polanowic-Poświętnego-Ligoty czy Sołtysowic. Te ostatnie, pomimo zakwalifikowania ich do typu morfologicznego zespołów kameralnych, odznaczają się niewielkim wewnętrznym zróżnicowaniem. Taka cecha sprzężona dodatkowo z pewną integralnością formy i brakiem bliskiego sąsiedztwa tworzy wyraźny wzór niższej aktywności. Można go także odnaleźć w północnych osiedlach, gdzie sprzyja temu zjawisku przestrzenna fragmentacja zagospodarowania wewnątrz osiedla. Pośrednim potwierdzeniem przedstawianych obserwacji jest to, że obszary o podobnych charakterystykach (np. Muchobór Mały czy do pewnego stopnia Oporów) wykazują także niższą aktywność niż te, które albo odznaczają się większym wewnętrznym zróżnicowaniem, albo bardziej złożonym i bliskim sąsiedztwem. Może okazać się, że dla Oporowa ważnym aktywizującym przedsięwzięciem okaże się lepsze powiązanie z Klecina oraz rozwój nowej zabudowy, obserwowany w jego południowo-zachodniej części.
Z drugiej strony nawet niewielkie rozmiary i specyficznie peryferyjne położenie mogą skutkować podwyższoną aktywnością przy spełnieniu warunków pewnego zagęszczenia zróżnicowania w ramach osiedla, czego dobrym przykładem jest osiedle Osobowice-Rędzin.

AKTYWNOŚCI NA OSIEDLACH

Aktywność na osiedlach może mieć bardzo rozmaity charakter w zależności od celu, rodzaju działalności czy struktury organizacyjnej prowadzenia tejże aktywności. Pierwszym krokiem analizy była próba oparcia się na dostępnych klasyfikacjach, co pozwoliłoby na bardziej usystematyzowane poszukiwania aktywności podejmowanych na wrocławskich osiedlach.

Przegląd kilku możliwych podejść (**Ramki 5-7**) pokazał, że żadne z nich nie oddaje funkcjonalnej różnorodności aktywności.
Lista zamieszczona we Wrocławskiej Diagnozie Społecznej 2014 (**Ramka 5**) koncentruje się raczej na zdefiniowaniu aktywności podejmowanej na rzecz miejsca zamieszkania niż szerzej pojmowanego sąsiedztwa w ramach osiedla (choć i taką kwestię porusza). Zaproponowany katalog nie obejmuje wielu rodzajów aktywności o bardziej „ponadsąsiedzkim" charakterze (jak np. działań kulturalnych, edukacyjnych czy konsultacyjnych).

Zidentyfikowane w badaniach rodzaje aktywności wraz z przykładowymi dla nich działaniami (w nawiasach podano liczbę zidentyfikowanych działań dla każdego rodzaju aktywności) | Tab. 5

Rodzaj aktywności	Przykładowe działania
Imprezy kulturalne (108)	Festyn osiedlowy, festyn rodzinny, festyn parafialny, pikniki, gry terenowe, konkursy, projekty integracyjne i kulturalne, majówki, święto osiedla, koncerty, wystawy plastyczne i fotograficzne, wystawy malarstwa, spektakle, promocja wolontariatu na rzecz kultury, turnieje inne niż sportowe
Działania dla seniorów (95)	Aktywizacja seniorów, klub seniora, kursy dla seniorów, Klub Super Babci i Super Dziadka, Klub Aktywnego Seniora, warsztaty komputerowe dla seniorów, spotkania dla seniorów, zajęcia dla seniorów, gimnastyka dla seniorów
Stałe grupy służące społecznościom lokalnym (85)	Chór osiedlowy, zespół muzyczny, klub rodzica, dom kultury, schola dziecięca, schola młodzieżowa, chór parafialny, wspólnota przyparafialna, grupa artystyczna, stowarzyszenie charytatywne, kapituła nagród (np. honorowy mieszkaniec osiedla, najbardziej zasłużony działacz społeczny etc.)
Działalność religijna (76)	Działalność kościelna, krąg biblijny, Muzułmańskie Centrum Kulturalno-Oświatowe
Działania na rzecz przestrzeni (64)	Działania w przestrzeni miejskiej, koordynacja inwestycji na osiedlu, lobbowanie na rzecz rewitalizacji, dążenie do podniesienia jakości życia, rozwiązywanie problemów komunikacyjnych (lub lobbowanie na rzecz ich rozwiązywania), opieka nad jeziorem, ochrona przyrody, akcja „Nielegalne Bannery", akcja „Czyste Osiedle", akcje sąsiedzkie (sprzątanie, zazielenianie), działania na rzecz grupy podwórek w centrum miasta, działania ekologiczne, inicjatywa społeczna „Park Mamuta", protest (blokada ulicy), petycje do Rady Miejskiej, starania o stacje Roweru Miejskiego
Wsparcie dla osób w trudnej sytuacji (61)	Aktywizacja społeczna osób wykluczonych, pomoc osobom niepełnosprawnym, pomoc osobom walczącym z alkoholizmem i ich rodzinom, walka z ubóstwem, mediacje, aktywizacja więźniów, pomoc dla Romów, pomoc dzieciom z ubogich rodzin, parafialny zespół Caritas, świetlica środowiskowa
Warsztaty i szkolenia (51)	Warsztaty dla lokalnej społeczności, szkolenia, warsztaty teatralne, warsztaty fotograficzne, warsztaty graficiarskie, warsztaty robótek ręcznych „Włóczkersi", zajęcia plastyczne, edukacja ekologiczna, zajęcia komputerowe, kursy szycia
Spotkania informacyjne i konsultacje społeczne (41)	Spotkania dla lokalnej społeczności, promocja zdrowego stylu życia, konsultacje społeczne z mieszkańcami, kontakt mieszkańców z Gminą Wrocław, wymiana zdań, promocja zdrowia, forum mieszkańców, akcje obywatelskie
Promocja sportu (41)	Klub sportowy, Uczniowski Klub Piłkarski, piknik sportowy, turnieje sportowe, nordic walking, bieganie, zawody sportowe, osiedlowe zawody tenisowe, organizacja imprez sportowych, organizacja wycieczek rowerowych, Osiedlowa Sekcja Brydża
Działania dla dzieci - zajęcia pozalekcyjne i czas wolny (41)	Zajęcia dla dzieci, projekty edukacyjne, kolonie, półkolonie, klub dla dzieci, świetlica dla dzieci, festyny i zabawy dla dzieci, festyn „Dziedzi Dzieciom", przegląd artystyczny dla dzieci, edukacja religijna dzieci, zajęcia plastyczne dla dzieci, Dzień Dziecka
Popularyzacja czytelnictwa (36)	Akcja „Czas Na Książkę", dyskusyjny klub książki, klub książki, spotkania autorskie, wieczory poetycko-muzyczne
Hobby (28)	Szkółka wędkarska, szkółka wędkarsko-ekologiczna, sekcja wędkarska, Klub Turysty, klub filmowy, Klub Muzyki, miłośnicy gier planszowych, fotografika, harcerstwo, żeglarstwo, turystyka, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
Poradnie różnych typów (19)	Poradnia psychologiczna, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, porady prawne, poradnia obywatelska
Publikacje (12)	Gazeta osiedlowa, Biuletyn Osiedlowy, gazetka parafialna
Działania dla kobiet (8)	Klub Aktywnych Kobiet, wsparcie dla kobiet w ciąży, zajęcia dla mam i dzieci, fitness z maluszkiem, Stowarzyszenie Matek Katolickich
Wyjścia tematyczne (3)	Wspólne wyjścia do różnych miejsc i instytucji, wspólne spacery z psami
Opieka nad zwierzętami (2)	Ratowanie (adopcja) miejskich kotów
Coworking (2)	Miejsce do pracy
Targi i jarmarki (1)	Pchli targ osiedlowy
Inne (44)	Działania marketingowe, promowanie osiedla, dialog kultur (np. porozumienie polsko-niemieckie, porozumienie judeo-chrześcijańskie), mobilizacja do udziału w WBO, do udziału w wyborach samorządowych, w wyborach do rad osiedli, kolekcjonowanie i publikacja zdjęć historycznych i obecnych, sprawy techniczne mieszkańców danego kwartału, rozrywka, popularyzacja historii, organizacja wspólnych wycieczek do innych miast

Ramka 5 | Aktywności społeczne uwzględnione w WDS 2014

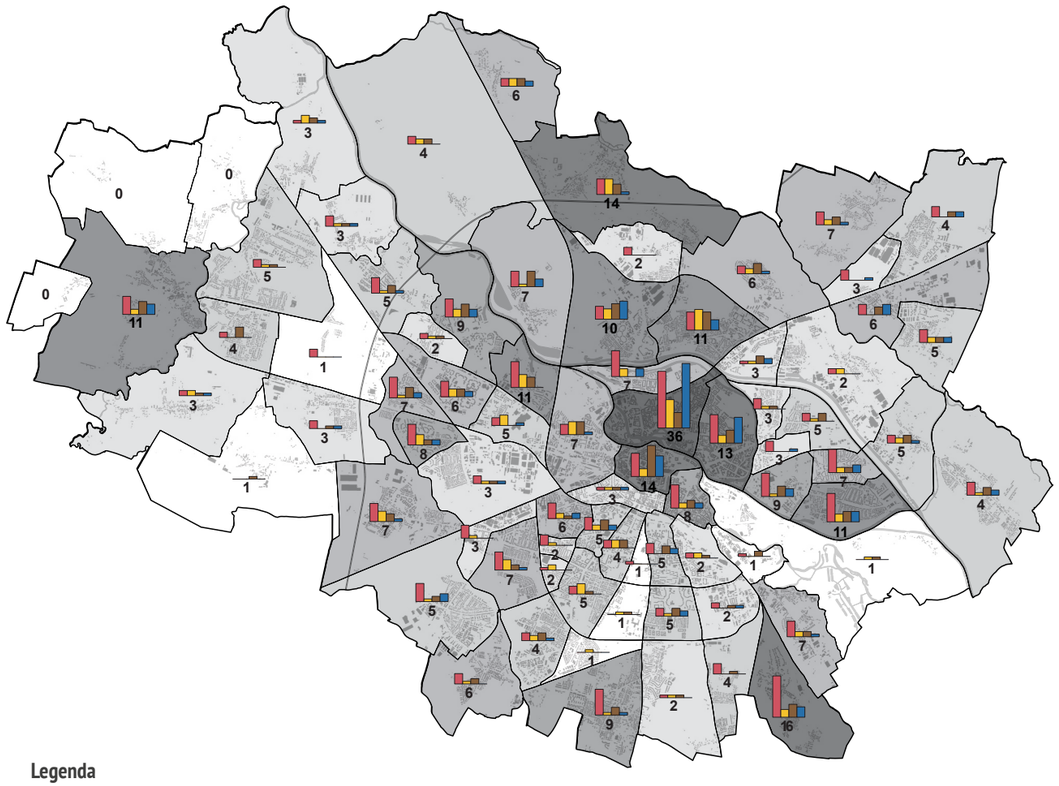
- uczestnictwo w pracach porządkowych,
- działania ułatwiające życie współmieszkańcom,
- wspólne akcje adresowane do instytucji na rzecz współmieszkańców,
- podpisywanie petycji i protesty dotyczące miejsca zamieszkania,
- wspólne spędzanie wolnego czasu,
- złożenie propozycji do budżetu obywatelskiego,
- uczestnictwo w działaniach rady osiedla,
- rozmowy o problemach w miejscu zamieszkania.

Ramka 6 | Aktywności społeczne opisywane w publikacjach Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej

- debaty publiczne, komitety obywatelskie,
- udział w posiedzeniach różnych rad (dzielnic, osiedli, sołeckich),
- składanie wniosków i petycji,
- festyny i pikniki,
- media obywatelskie (gazety, strony internetowe),
- warsztaty (muzyczne, plastyczne, kulinarne, piękności itp.),
- zajęcia, gry i zabawy dla dzieci (w świetlicach i nie tylko),
- imprezy kulturalne i rozrywkowe (np. koncerty, kino na wolnym powietrzu, noc świętojańska, dożynki, odpust, dancing),
- przeglądy sztuki, akcje artystyczne, wystawy,
- spotkania okazjonalne (andrzejkowe, mikołajkowe, wigilijne, wielkanocne),
- kiermasze, jarmarki,
- zawody sportowe, wyścigi, turnieje,
- wycieczki dla dzieci i dorosłych,
- kursy językowe, kursy obsługi komputera,
- kręcenie filmów,
- szkolenia z różnych dziedzin,
- kluby,
- inne.

Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej, które od wielu lat prowadzi w Polsce szeroko zakrojone działania aktywizujące różnego rodzaju społeczności, grupy i środowiska, w cyklu publikacji *Aktywne społeczności. Zmiana społeczna. Katalog praktyk* (tomy od I do IV, 2010-2013) opisuje wiele studiów przypadków, z których wyłania się bogaty katalog przedsięwzięć realizowanych przez aktywizowane i aktywizujące się społeczności lokalne. Lista najczęściej opisywanych przez Centrum przejawów aktywności społecznej (**Ramka 6**), choć pomocna, ma jednak niewielkie walory porządkujące – jest raczej swobodnym przeglądem niż systematyczną klasyfikacją. Ponadto działalność Centrum obejmuje zarówno przedsięwzięcia realizowane w dużych miastach, jak i na peryferyjnych obszarach wiejskich, a co za tym idzie – nie może być wprost zastosowana w badaniach osiedli Wrocławia. Została zatem potraktowana jako rodzaj inspiracji do klasyfikacji.

Liczba działań w rejonach urbanistycznych z wykresem działań w ramach poszczególnych rodzajów aktywności według czterech kategorii: (1) aktywności nakierowane lokalnie, (2) aktywności dla określonych grup społecznych, (3) aktywności wyspecjalizowane / tematyczne, (4) aktywności z potencjałem ponadlokalnym | Ryc. 27

Legenda

Liczba działań w rejonie (**17**)

- 0 - 1
- 2 - 3
- 4 - 5
- 6 - 7
- 8 - 9
- 10 - 11
- 12 - 16
- 17 - 36

Liczba działań w ramach grupy

- aktywności nakierowane lokalnie
- aktywności dla konkretnej grup społecznych
- aktywności wyspecjalizowane/tematyczne
- aktywności z potencjałem ponadlokalnym

Ramka 7 | Działania podejmowane w ramach pracy socjalnej przez MOPS we Wrocławiu

- festyny (osiedlowy, integracyjny, partnerski, okolicznościowy, inne),
- imprezy okolicznościowe (z okazji świąt Bożego Narodzenia, świąt Wielkanocnych, Dnia Dziecka, Dnia Matki, Dnia Ojca, Dnia Babci i Dziadka, Dnia Walki z Ubóstwem, Dnia Walki z Przemocą, inne),
- punkty MOPS (punkty informacyjne i konsultacyjno-informacyjne),
- dyżury informacyjne (w radzie osiedla, w areszcie śledczym, w trakcie festynu lub imprezy okolicznościowej, inne),
- spotkania z przedstawicielami środowiska lokalnego (spotkanie edukacyjne, obywatelskie, partnerskie, informacyjne, prewencyjna grupa wsparcia, inne),
- partnerstwo z przedstawicielami środowiska lokalnego o charakterze cyklicznym (formalne i nieformalne),
- wolontariat,
- formy aktywności dla dzieci i młodzieży (świetlica środowiskowa, klub, wspólne wyjścia, drużyna harcerska, spotkanie edukacyjne, konkurs edukacyjny, inne),
- formy aktywności dla dorosłych (klub seniora, klub aktywności, wspólne wyjścia, spotkanie edukacyjne, warsztaty gotowania, warsztaty artystyczne, warsztaty teatralne, inne),
- formy aktywności dla rodzin (warsztaty gotowania, recyklingu, artystyczne),
- działania charytatywne na rzecz klientów MOPS (kwestowanie, zbiórka odzieży, zbiórka żywności, Punkt Wydawania Żywności, pozyskiwanie sprzętów AGD, zbiórka artykułów szkolnych, inne),
- inne działania w ramach PAL (grupa samopomocowa, grupa wsparcia, grupowa opieka nad dziećmi, monitoring, Akademia Lidera, indywidualne doradztwo w Pracowni Rodzinnej, inicjatywy społeczne, seminarium, konferencja, inne),
- projekty przyczyniające się do poprawy sytuacji życiowej,
- inne działania środowiskowe.

Wreszcie ważnym źródłem klasyfikacji działań aktywizujących społeczności lokalne okazał Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu, który ze względu na praktyczną znajomość problemów społecznych miasta dysponuje szeroką wiedzą na temat możliwości aktywizowania mieszkańców. MOPS na potrzeby pracowników Zespołów Terenowej Pracy Socjalnej opracował listę tzw. działań środowiskowych, zgodnych z metodą środowiskowej pracy socjalnej. Metoda ta w wąskim rozumieniu polega na uruchomieniu stałej lub cyklicznej akcji, której przedmiotem jest jedna grupa (np. osoby starsze) lub zjawisko (np. czas wolny dzieci i młodzieży), a w szerokim ujęciu obejmuje środowisko lokalne, z możliwie pełną rejestracją jego problemów oraz kompleksowym systemem stałych działań.
Lista przygotowana przez MOPS (**Ramka 7**) ma walory porządkujące, wskazuje bowiem główne nurty działalności instytucjonalnej wspierającej społeczności lokalne. Jest jednak zawężona do działań leżących w kompetencjach MOPS i nie uwzględnia inicjatyw spontanicznych, podejmowanych przez samych mieszkańców lub inne podmioty, niezależnie od wsparcia instytucjonalnego.

Ostatecznie zatem katalog aktywności na wrocławskich osiedlach został opracowany wtórnie, na podstawie badań, a nie na podstawie istniejących klasyfikacji. Badania przeprowadzone zostały metodą analizy treści dostępnych w Internecie od września

Liczba rodzajów aktywności oraz średnia wielofunkcyjność działań w rejonach urbanistycznych | Ryc. 28

Legenda

Ogólna liczba rodzajów działań

- 0
- 0 - 3
- 4 - 5
- 6 - 7
- 8 - 9
- 10 - 11
- 12 - 13
- 14 - 16

9/5 Średnia „wielofunkcyjność" działań występujących w rejonie

9/**5** Ogólna liczba rodzajów działań

do grudnia 2015 roku. Przy analizie treści dostępnych w Internecie posłużono się następującym schematem działań:

- wyszukiwanie według słów kluczowych (gdzie słowem kluczowym jest nazwa osiedla bądź nazwa rejonu urbanistycznego, w razie potrzeby uzupełniona słowem „Wrocław") z zastosowaniem powszechnie dostępnych wyszukiwarek lub narzędzi wbudowanych w serwisy społecznościowe;
- przegląd wyników wyszukiwania w celu selekcji informacji i dokumentów związanych z aktywnością mieszkańców;
- analiza zawartości informacji i dokumentów mających istotny związek z aktywnością mieszkańców w danym osiedlu (lub jego części).

W badaniu, korzystając z definicji MOPS, wyodrębniono przedsięwzięcia, na które składają się prowadzone przez dany podmiot działania rozumiane jako stała lub cykliczna akcja, której przedmiotem jest jedna grupa (np. osoby starsze), zjawisko (np. czas wolny dzieci i młodzieży) albo jednorazowe wydarzenie (np. festyn osiedlowy). Z kolei zidentyfikowane działania pogrupowano w rodzaje aktywności. Przyjęto, że każdy podmiot rozumiany jako organizacja, instytucja, ruch społeczny, grupa obywateli czy inny twór o podobnym charakterze może prowadzić wiele działań, także takich, które można zaklasyfikować do różnych rodzajów aktywności.

Przedstawiony schemat wymaga kilku zastrzeżeń. Przede wszystkim, sam fakt istnienia strony internetowej bądź profilu w serwisie społecznościowym można potencjalnie uznać za przejaw aktywności społecznej, ponieważ poprzez wymianę informacji sprzyja on aktywizacji mieszkańców. Jednak dopiero w momencie, gdy staje się katalizatorem rzeczywistych działań dotyczących osiedla i jego mieszkańców, może być uznany za niekwestionowany przejaw aktywności społecznej w mieście. Takie podejście zastosowano przy analizie treści zasobów Internetu.

Przy ustalaniu szczegółowej listy działań realizowanych przez dany podmiot kierowano się kolejnością informacji prezentowanych w danym źródle. Przyjęto ograniczenie rozróżnianej liczby rodzajów aktywności do 3 pozycji dla jednego podmiotu. Oznacza to, że „wskaźnik wielofunkcyjności" dla poszczególnych podmiotów przyjmuje następujące wartości: „1", „2" oraz „3 lub więcej". Było oczywiste, że rodzaj aktywności wskazany jako pierwszy niekoniecznie w pełni opisuje charakter danego podmiotu (przykładem mogą być parafie, dla których lista podejmowanych działań jest zwykle bardzo długa, ale w badaniu uwzględniono działania należące jedynie do trzech wskazanych jako pierwsze grup aktywności). Takie podejście było podyktowane tym, że w odniesieniu do podmiotów prowadzących „wielofunkcyjną" aktywność bez przeprowadzenia pogłębionych wywiadów indywidualnych nie jest możliwe zidentyfikowanie wiodącego profilu podejmowanej aktywności.

Średnia liczba lat trwania poszczególnych działań w rejonach urbanistycznych | Ryc. 29

Legenda

Średni czas trwania działania lub okres jego realizacji

- 0
- 0 - 1
- 1,1 - 2
- 2,1 - 3
- 3,1 - 4
- 4,1 - 5

9/5 Liczba działań, dla których wskazano czas trwania

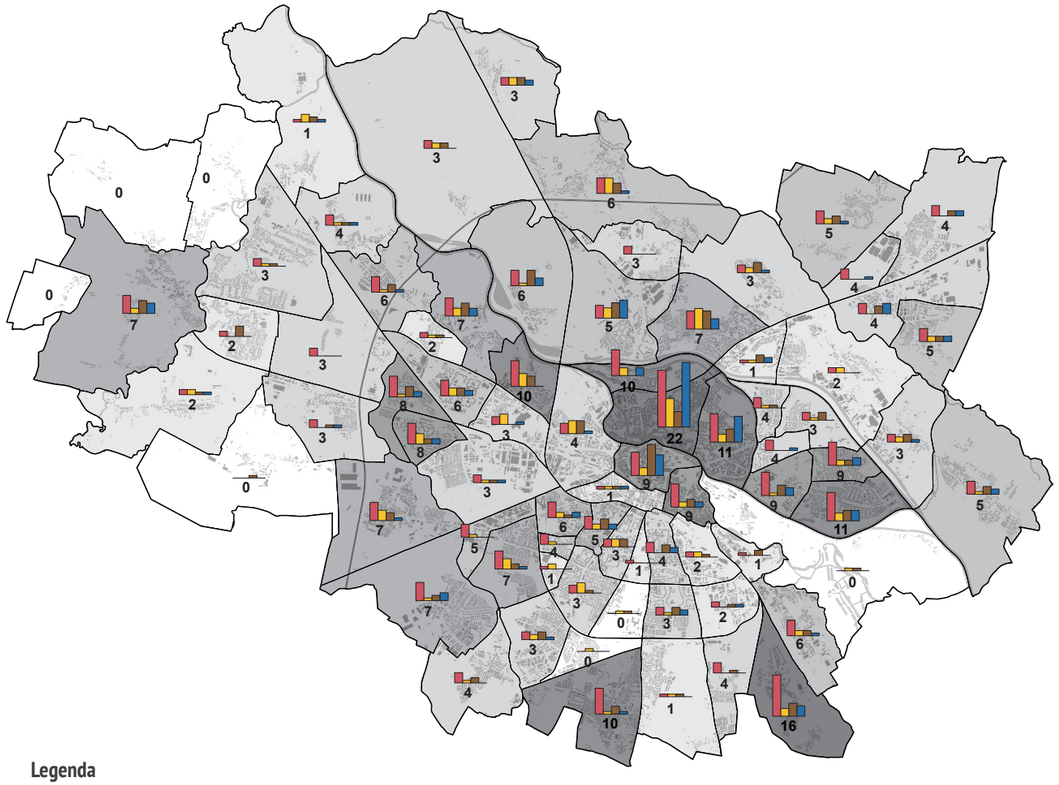
9/**5** Średni czas trwania działania lub okres jego realizacji

Treści prezentowane na serwisach społecznościowych traktowane muszą być z rezerwą ze względu na trudności ze wskazaniem źródła danej działalności. Nie każde wydarzenie promowane przez jakąś organizację, instytucję czy grupę jest przez nią generowane. W sytuacji, gdy ogłoszenie o wybranym działaniu przekazywane jest przez podmiot niezwiązany bezpośrednio z tym działaniem, poszukiwano źródła informacji. W przypadku powielania się treści zamieszczanych na Facebooku i w innych źródłach (jak na przykład strony internetowe) wpisy do bazy redukowano do jednego, najbardziej obszernego źródła.

Uzupełnieniem technik niereaktywnych była seria rozmów, korespondencji i spotkań z osobami zajmującymi się aktywnością społeczną w różnych komórkach administracji samorządowej we Wrocławiu, w tym zwłaszcza w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej, co pozwoliło zweryfikować niektóre dane. W rezultacie zidentyfikowano 818 rozmaitych działań, które zestawiono w katalog 20 rodzajów aktywności według klasyfikacji funkcjonalnej przedstawionych w **Tabeli 5**. Zinwentaryzowano łącznie 428 podmiotów. Liczba działań dla każdego rodzaju aktywności uwidoczniona jest w **Tabeli 5**.
Wśród rodzajów aktywności podejmowanych w osiedlach Wrocławia dominują imprezy kulturalne, działania dla seniorów oraz stałe grupy służące społecznościom lokalnym. Do najsłabiej reprezentowanych zaliczyć można opiekę nad zwierzętami, *coworking* i organizację targów osiedlowych. Średnia liczba rodzajów działań przypadająca na podmiot wynosi 1,93. Oznacza to, że działania podejmowane przez jeden podmiot należą zwykle do dwóch zdefiniowanych rodzajów aktywności.

Analiza rozmieszczenia przestrzennego według wszystkich wyodrębnionych 20 rodzajów aktywności okazała się nieracjonalna, dlatego, że w większości osiedli nie występowało co najmniej kilka ze zdefiniowanych rodzajów. Dlatego zgrupowano wyodrębnione rodzaje aktywności w cztery kategorie:

- aktywności nakierowane lokalnie (obejmujące: imprezy kulturalne i integracyjne, stałe grupy służące społecznościom lokalnym, działania na rzecz przestrzeni, spotkania informacyjne i konsultacje społeczne, publikacje, wyjścia tematyczne, targi i jarmarki oraz rodzaje aktywności zaliczone do „innych”),
- aktywności dla określonych grup społecznych (obejmujące: działania dla seniorów, działania dla dzieci – zajęcia pozalekcyjne i czas wolny, działania dla kobiet),
- aktywności wyspecjalizowane / tematyczne (obejmujące: religijną, promocję sportu, popularyzację czytelnictwa, hobby),
- aktywności z potencjałem ponadlokalnym (obejmujące: wsparcie dla osób w trudnej sytuacji, warsztaty i szkolenia, poradnie różnych typów, opiekę nad zwierzętami i *coworking*).

Rozkład przestrzenny aktywności w poszczególnych osiedlach na podstawie badań rzeczywiście podjętych działań daje nieco inny obraz niż ten zidentyfikowany w badaniach aplikacji do WBO i „mikroGRANTÓW". Z jednej strony potwierdza się wysoka aktywność niektórych osiedli należących do morfologicznego typu śródmiejskiego – na przykład Nadodrza czy Ołbina, jednak ich aktywność generowana jest w niemal równej mierze przez działania nakierowane lokalnie jak i te, które mają potencjał ponadlokalny, co każe przypuszczać, że centralna lokalizacja stanowi atraktor dla organizacji i grup, poszukujących kontaktu z szerszym kręgiem odbiorców czy uczestników. Z drugiej strony, ujawniają się wcześniej niezidentyfikowane obszary aktywności w północnej części Wrocławia, w rejonie Widawy i Lipy Piotrowskiej, ale także w niewielkich pod względem liczby ludności Świniarach czy Pawłowicach. Szczególnie te ostatnie mają interesującą charakterystykę, gdyż przeważają tam rodzaje aktywności nakierowane lokalnie.

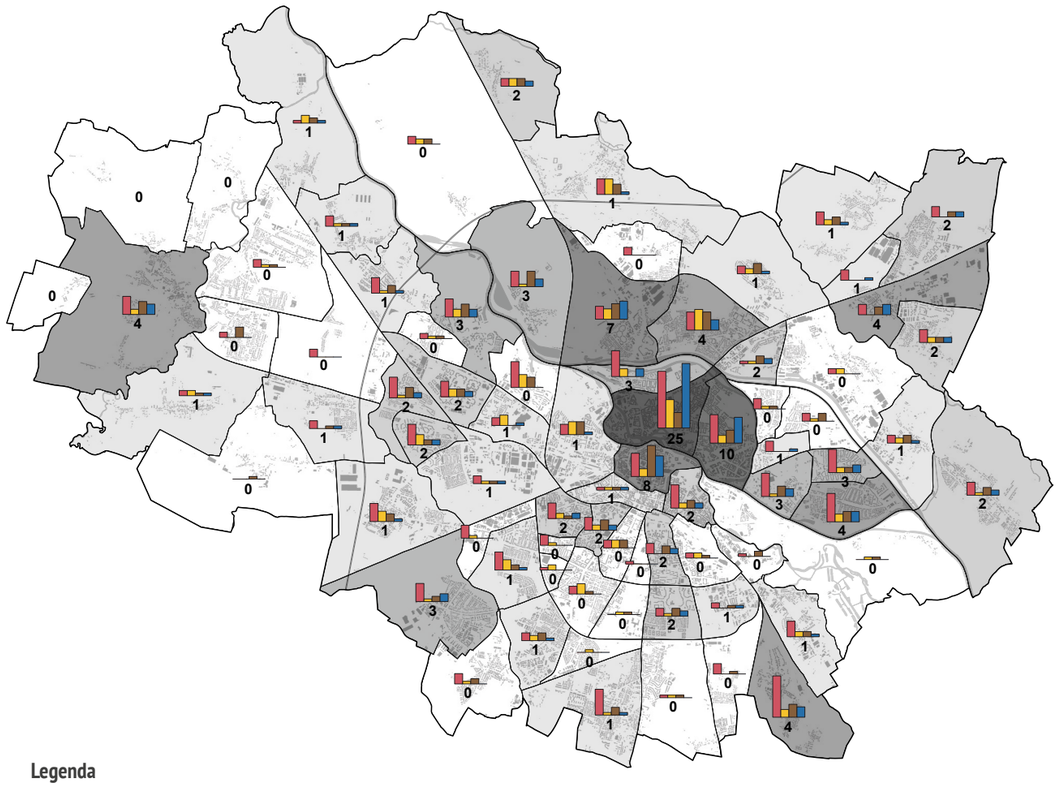
Bardzo czytelna jest aktywność zespołów małomiasteczkowych. Wprawdzie Psie Pole wydaje się mniej aktywne, ale wynika to jedynie ze specyficzności podziałów przestrzennych w tym rejonie. Suma działań w granicach osiedla (18) jest niemal identyczna z liczba działań w obrębie Leśnicy (20). Brochów, ze względu na swoje znacznie mniejsze od zarówno Psiego Pola, jak i Leśnicy rozmiary należy, mimo nieznacznie mniejszej liczby aktywności (16), uznać za generujący szczególnie wiele działań. Co ważne, dominują tu działania nakierowane lokalnie.

W porównaniu z aplikacjami do WBO i „mikroGRANTÓW" znacznie aktywniejsze są osiedla należące do typów morfologicznych niekompletnych jednorodzinnych oraz dawnych wsi. Oczywiście bezwzględna liczba aplikacji z tych obszarów jest relatywnie niższa niż na przykład w zespołach małomiasteczkowych, jednak także wyraźnie mniejsza jest liczba mieszkańców tych zespołów (por. **Ryc. 21**). Oprócz wspomnianych wcześniej obszarów północnych widać także działania w osiedlach takich typów w części południowej miasta (np. Ołtaszyn), a także – co wydaje się szczególnie istotne – w obszarach do pewnego stopnia izolowanych przestrzennie, jak Strachocin-Swojczyce-Wojnów (w sumie 9 działań), Osobowice-Rędzin (w sumie 11 działań) czy Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec (4 działania, ale przy bardzo małej liczbie mieszkańców).

Potwierdza się aktywność osiedli, w ramach których znajdują się typy morfologiczne kameralne. Szczególnie widoczne jest to w odniesieniu do osiedla Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice, w którym dodatkowo zdecydowanie dominują aktywności nakierowane lokalnie. Podobny schemat można obserwować także na Klecinie czy Oporowie, chociaż liczba aktywności na tym ostatnim jest mniejsza niż w porównywalnych pod względem liczby mieszkańców innych osiedlach. Podobna sytuacja miała miejsce także w odniesieniu do aplikacji do WBO oraz na „mikroGRANTY".

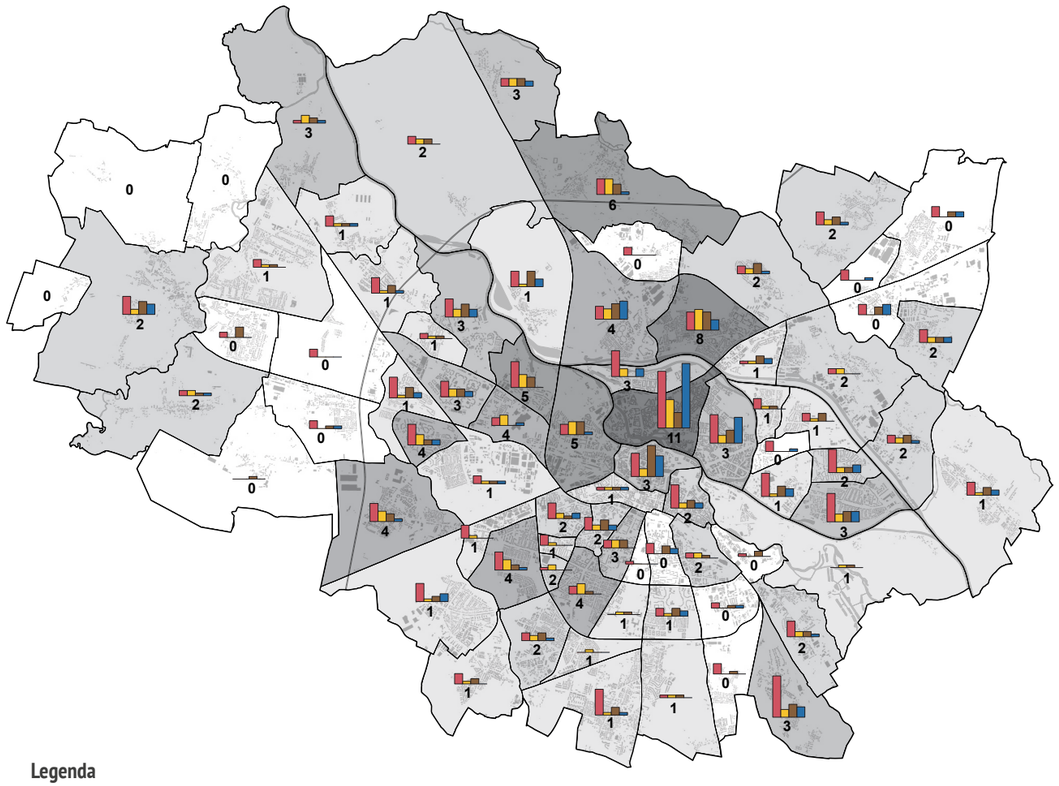
Teza o korzystnym wpływie sąsiedztwa różnych typów morfologicznych na aktywność społeczną znajduje potwierdzenie. Widać to choćby na przykładzie Karłowic-Różanki,

Liczba aktywności z potencjałem ponadlokalnym w rejonach urbanistycznych | Ryc. 31

Księża, Muchoboru Wielkiego, Żernik, Gądowa-Popowic Południe, Grabiszyna-Grabiszynka czy Gajowic (które także odznaczają się przewagą działań nakierowanych lokalnie). Bywa jednak, że poprzednio odnotowywana bardzo czytelna aktywność – jak na przykład w odniesieniu do Gaju – nie jest już tak wyrazista. Może to oznaczać jedynie odmienny sposób organizowania się społeczności, zorientowany raczej na projekty (stąd wysoka aktywność aplikowania do WBO i „mikroGRANTÓW") niż na swoistą lokalną instytucjonalizację. Bardziej zresztą odpowiadałoby to opisowi „społeczeństwa sieci".

Jak wcześniej wspomniano, przeanalizowano dwie dodatkowe charakterystyki zidentyfikowanych w trakcie badań aktywności na osiedlach. Pierwszą z nich jest określenie wielofunkcyjności, drugą zaś trwałości badanych inicjatyw.
Dla każdego z rejonów urbanistycznych przebadano do których spośród 20 zdefiniowanych rodzajów działalności rodzajów należą prowadzone tam działania podejmowane przez rozmaite podmioty. To pozwoliło ustalić różnorodność czy też wielofunkcyjność prowadzonych działań. Na **Ryc. 28** zestawiono zarówno liczbę rodzajów aktywności dla każdego rejonu, jak i średnią wielofunkcyjność aktywności podejmowanych w tym rejonie. Intuicyjnie wydaje się logiczne, że istnieje korelacja pomiędzy liczbą działań zidentyfikowanych w poszczególnych rejonach a ich różnorodnością. Innymi słowy, że w rejonach, gdzie zaobserwowano najwięcej działań, występuje także największa różnorodność rodzajów aktywności. Wynika to chociażby z większej liczby prowadzonych działań. Jednak porównanie liczby działań w kontekście rodzajów aktywności pokazuje, że wzorzec wielofunkcyjności jest bardziej zróżnicowany. Dla średniej wielofunkcyjności kształtującej się na poziomie 1,93 najwyższe wartości (3,0) notowane są tam, gdzie liczba działań jest bardzo mała. Dotyczy to na przykład rejonu ulicy Krakowskiej (osiedla Przedmieście Oławskie), Kolonii Żernickich (osiedle Leśnica), Osiedla Henrykowskiego (osiedle Tarnogaj) czy rejonu ulicy Mieleckiej (osiedla Gajowice). Taka obserwacja prowokowałaby tezę, że im mniej działań występuje, tym bardziej są one wielofunkcyjne. Może to wynikać stąd, że tam, gdzie działań jest niewiele, muszą one niejako obejmować większe spektrum aktywności niż tam, gdzie jest ich wiele, a zatem może następować pewna ich specjalizacja. Wydaje się, że taka interpretacja znalazłaby do pewnego stopnia odzwierciedlenie w danych. W rejonie placu Świętego Macieja (Nadodrze) zidentyfikowano największą bezwzględną liczą działań (36) reprezentujących największą liczbę rodzajów aktywności (16 na 20 zdefiniowanych), przy czym średnia wielofunkcyjność kształtuje się na poziomie 1,8. W dużej mierze jest to uwarunkowane zagęszczeniem w tym rejonie lokali użytkowych oferowanych organizacjom pozarządowym przez miasto Wrocław. Podobne wskaźniki widać dla Brochowa (16 działań, 12 reprezentowanych rodzajów aktywności, wielofunkcyjność = 1,8). Jednocześnie dane pokazują, że w niektórych rejonach, pomimo relatywnie sporej liczby działań, ich wielofunkcyjność pozostaje

Legenda

Liczba działań wyspecjalizowanych/tematycznych (**17**)

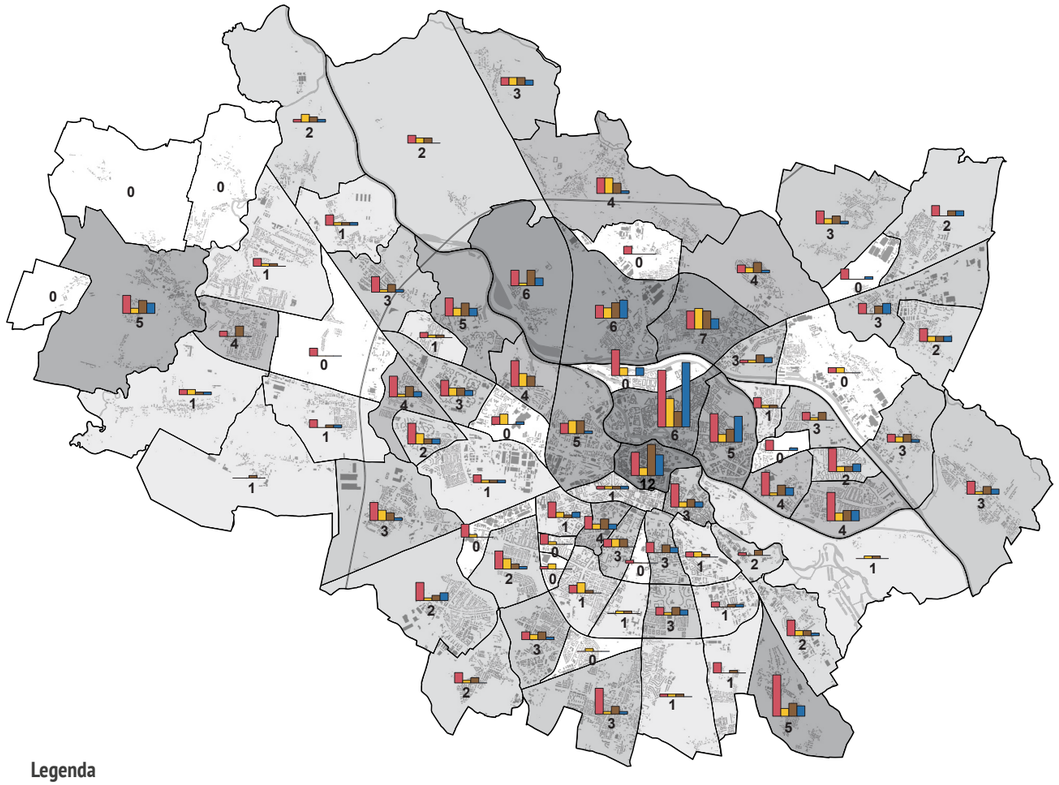
- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 4 - 5
- 6 - 7
- 8 - 12

Liczba działań w ramach grupy

- aktywności nakierowane lokalnie
- aktywności dla konkretnej grup społecznych
- aktywności wyspecjalizowane/tematyczne
- aktywności z potencjałem ponadlokalnym

dość wysoka. Tak się dzieje na przykład w osiedlu Karłowice-Różanka, Plac Grunwaldzki czy Stare Miasto. Oznaczałoby to, że wspomniana specjalizacja przy dużej liczbie działań może, ale nie musi koniecznie nastąpić.

W badaniu uwzględniono również czas trwania poszczególnych działań, opierając się na danych udostępnianych przez poszczególnych organizatorów lub szacując go na podstawie okresu funkcjonowania danej strony internetowej lub profilu na portalu społecznościowym. Zakres badania ograniczono do ostatnich 5 lat (co było uwarunkowane także faktem, że wcześniej sieci społecznościowe – jedno z ważnych źródeł poszukiwania danych – nie były tak szeroko rozpowszechnione). Nie dla wszystkich działań udało się ustalić czas trwania. Na **Ryc. 29** uwidoczniono liczbę działań w poszczególnych rejonach urbanistycznych, dla których czas trwania udało się ustalić oraz średni czas trwania działania.
Ustalono, że średni czas trwania działania dla całego miasta wynosi około 4 lat (dokładnie 3,92 roku). Oznacza to, że większość opisywanych w Internecie działań zidentyfikowanych na wrocławskich osiedlach jest dobrze ugruntowana oraz najprawdopodobniej ma określone grono odbiorców, którzy potwierdzają zasadność realizacji i kontynuacji tegoż działania.
Warto przyjrzeć się pewnym schematom przestrzennym trwałości inicjatyw. Wydaje się, że niekiedy niższa średnia liczba lat trwania inicjatyw obserwowanych w rejonach centralnych może mieć związek z podejmowanymi w ostatnich latach nowymi działaniami. Może to dotyczyć na przykład osiedla Nadodrze, gdzie zidentyfikowano wyjątkowo wiele działań. W sytuacji, kiedy tych działań nie odnotowano zbyt wiele (jak na przykład na Przedmieściu Oławskim czy na Osiedlu Henrykowskim w północnej części Tarnogaju), stosunkowo niedługi czas trwania inicjatyw może wskazywać na pewnego rodzaju początek widocznej aktywności społecznej w tych rejonach.
Warto przyjrzeć się dokładniej przypadkowi Gaju, gdzie odnotowano wysoką aktywność aplikacji do WBO i o „mikroGRANTY", ale wyraźnie mniejszą liczbę działań tu opisywanych. Stosunkowo niedługi czas trwania inicjatyw na tym osiedlu mógłby dawać przesłankę do twierdzenia, że być może WBO i „mikroGRANTY" stały się katalizatorem wyzwalania pewnej energii obywatelskiej i dały możliwość przetestowania umiejętności współpracy tam, gdzie wcześniej była ona słabo rozwinięta. Przykład Przedmieścia Oławskiego byłby także odpowiedni dla potwierdzenia tej tezy.
Ciekawe, że dawne małe miasteczka mają odmienne charakterystyki. Trwałość inicjatyw jest wyraźnie wyższa na Psim Polu niż na Brochowie i w Leśnicy. Trudno jest spekulować, czy także w odniesieniu do tych ostatnich niektóre inicjatywy, w tym takie jak WBO czy „mikroGRANTY", mogły przyczynić się do wzmocnienia aktywności obywatelskiej, ale można przypuszczać, że wraz z postępem działań rewitalizacyjnych i modernizacyjnych na tych osiedlach oraz w połączeniu z wprowadzaniem nowej zabudowy mieszkaniowej

Legenda

Liczba działań wyspecjalizowanych/tematycznych (**17**)

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 4 - 5
- 6 - 7
- 8 - 12

Liczba działań w ramach grupy

- aktywności nakierowane lokalnie
- aktywności dla konkretnej grup społecznych
- aktywności wyspecjalizowane/tematyczne
- aktywności z potencjałem ponadlokalnym

mogły one przyczynić się do wytworzenia pewnego potencjału energii, który wcześniej nie został wzniecony. Na Psim Polu zarówno nowa zabudowa, jak i procesy odnowy zaczęły się chyba najwcześniej spośród osiedli małomiasteczkowych, można datować je od momentu przebudowy infrastruktury rozpoczętej w 2008 roku. Osiedle to miało także jako pierwsze największe zróżnicowanie typów morfologicznych zabudowy, co jak się wydaje, zawsze stanowi obiecujący potencjał aktywności.

Wysoką średnią trwałością odznaczają się także inicjatywy w osiedlach do pewnego stopnia peryferyjnych, słabiej powiązanych z pozostałą tkanką miejską. Dobrym przykładem może być osiedle Strachocin-Swojczyce-Wojnów, Wojszyce, Sołtysowice czy Osobowice-Rędzin.

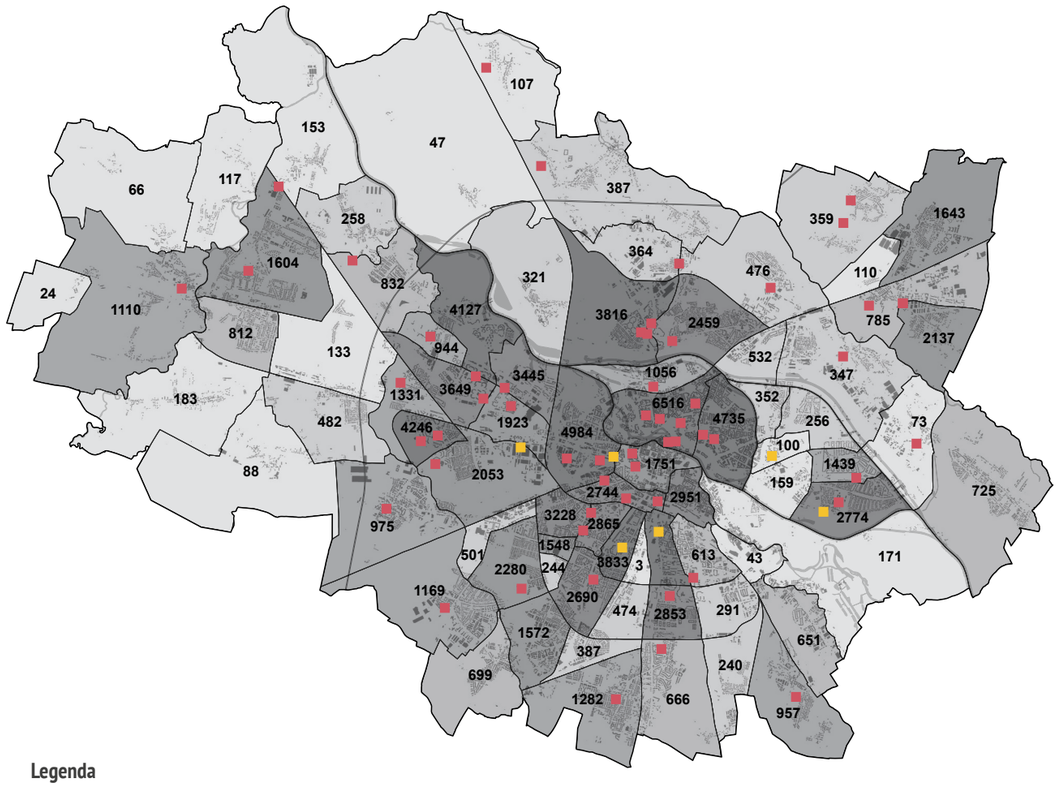
Wreszcie tam, gdzie typy morfologiczne kameralne są istotnym komponentem struktury osiedlowej obserwowana jest dość wysoka średnia trwałość inicjatyw. Szczególnie wyraźnie widać to na przykładach Biskupina-Sępolna-Dąbia-Bartoszowic oraz Zalesia-Zacisza-Szczytnik, ale także Muchoboru Wielkiego, Krzyków-Partynic, Osobowic-Rędzina, Sołtysowic czy Karłowic-Różanki.

Ostatnie wymienione osiedle jest także dobrą egzemplifikacją faktu, że wielkie osiedla blokowe – może z wyjątkiem Gaju – także wykazują wysoką trwałość podejmowanych działań.

Porównanie rozmieszczenia rodzajów aktywności zaliczonych do jednej z czterech kategorii pokazuje ciekawą prawidłowość. Pewne typy morfologiczne dominują jednocześnie w kategorii aktywności nakierowanych lokalnie (**Ryc. 30**) i tych z potencjałem ponadlokalnym (**Ryc. 31**). Wymienić tu można niektóre zespoły śródmiejskie (Stare Miasto, Nadodrze, Ołbin, Plac Grunwaldzki) oraz zespoły małomiasteczkowe (Brochów, Leśnicę, Psie Pole-Zawidawie). Do tej kategorii należą także dwa osiedla kameralne: Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice oraz Oporów, a także Osobowice w ramach osiedla Osobowice-Rędzin oraz osiedle Karłowice-Różanka. Do pewnego stopnia taki zrównoważony schemat obserwuje się także w Świniarach. Poza wymienionymi przypadkami widać generalnie zasadę, że jeśli w osiedlu silne są rodzaje aktywności nakierowane na rozwój lokalny, to mniej znaczące są te mające potencjał ponadlokalny. Warto zwrócić uwagę, że zespoły śródmiejskie położone na południe od Starego Miasta (Przedmieście Świdnickie, Przedmieście Oławskie, Huby) mają zdecydowanie niższy udział rodzajów aktywności z potencjałem ponadlokalnym. W północnej części Śródmieścia podobną charakterystykę ma jedynie Kleczków.

Można także zauważyć, że wśród wielkich osiedli blokowych położonych w zachodniej części miasta (Popowice, Gądów, Nowy Dwór, Kuźniki, Kozanów) dominują działania nakierowane lokalnie, podczas gdy w południowej oraz północnej części miasta (Powstańców Śląskich, Gaj, Różanka) panuje równowaga pomiędzy rodzajami aktywności wszystkich wyodrębnionych typów.

Rozmieszczenie usług dla seniorów na tle liczby osób pomiędzy 60 (kobiety) i 65 (mężczyźni) a 79 rokiem życia | Ryc. 34

Legenda

Liczba mieszkańców w wieku od 60 lat kobiety i 65 mężczyźni do 79 lat (**17**)

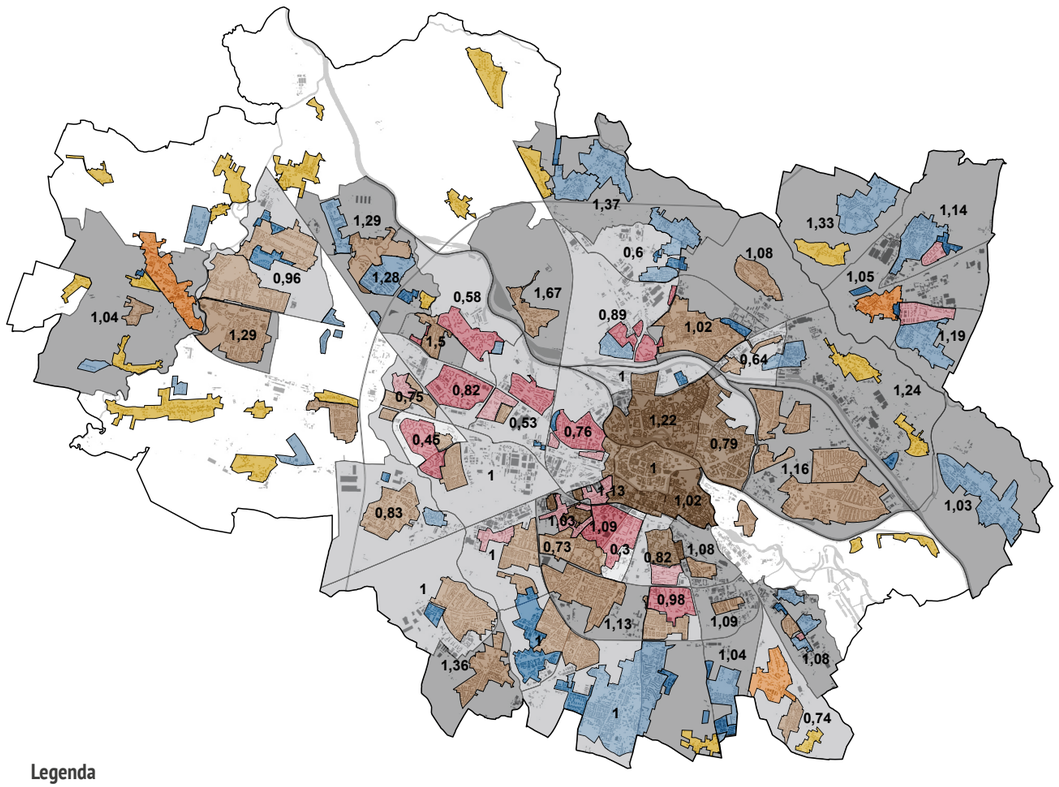
- 3 - 183
- 184 - 532
- 533 - 832
- 833 - 1439
- 1440 - 2280
- 2281 - 3649
- 3650 - 6516

- kluby seniora
- uniwersytet trzeciego wieku

Czytelnie lokalny profil aktywności widać w osiedlach kameralnych lub takich, gdzie morfologiczny typ kameralny jest ważnym komponentem struktury osiedla (Muchobór Wielki, Grabiszyn-Grabiszynek, Krzyki-Partynice, Borek), a także tam, gdzie dominuje typ morfologiczny osiedla jednorodzinnego (Lipa Piotrowska, Widawa, Pawłowice, Strachocin-Wojszyce-Wojnów, Ołtaszyn).
Aktywności dla określonych grup społecznych (**Ryc. 32**) oraz aktywności wyspecjalizowane / tematyczne (**Ryc. 33**) do pewnego stopnia tworzą spójną grupę, która zorganizowana jest bądź ze względu na docelowych odbiorców (dzieci, seniorzy, kobiety), bądź ze względu na charakter działalności (działalność religijna, promocja sportu, popularyzacja czytelnictwa, hobby).
Układ aktywności dla określonych grup społecznych jest, jak się wydaje, zdeterminowany przez działalność klubów seniora. W celu potwierdzenia tego wzoru przeanalizowano dostępne w Biurze Rozwoju Wrocławia dane na ten temat porównując je jednocześnie z liczbą osób starszych zamieszkałych w poszczególnych rejonach (**Ryc. 34**).

Widoczna jest jest wyraźna korelacja pomiędzy usytuowaniem klubów seniora a generalnym wzorcem usług dla określonych grup społecznych. Jest to dość oczywiste, jeśli weźmie się pod uwagę, że liczba aktywności na rzecz seniorów (95) dwukrotnie przekracza liczbę tych na rzecz dzieci (41) i ponad jedenastokrotnie na rzecz kobiet (8). Taki układ działań pokazuje zresztą przy okazji bardzo znaczącą lukę w profilu aktywności – o ile tych na rzecz osób starszych jest relatywnie wiele, to tych na rzecz dzieci – przeciwnie, wydaje się brakować. Można łatwo wskazać, że działania na rzecz dzieci mogłyby także przysłużyć się spotkaniom rodziców, a w konsekwencji być może skutkować wzrostem potencjału aktywności lokalnej. Także zajęcia dla dzieci w osiedlach mogłyby przyczynić się do wzrostu postaw prospołecznych i kooperacyjnych nawet w nieodległej przyszłości. Obecnie działania na rzecz dzieci ograniczają się zazwyczaj do jednego w rejonie urbanistycznym, przy czym w wielu z nich ze znaczącą liczbą mieszkańców nie zidentyfikowano żadnego działania (np. Ołbin, Plac Grunwaldzki, Ołtaszyn, Nowy Dwór, Kuźniki, Zakrzów, Swojczyce, Strachocin-Wojnów). Najwyższa odnotowana liczba (6 działań) występuje na Karłowicach-Różance (rozmieszczone po trzy w każdej z dwóch części składowych osiedla) oraz na Nadodrzu (4 działania). Po dwa działania odnotowano na Brochowie, Biskupinie, Szczepinie i Gądowie Małym. Wydaje się także interesujące, że poza przypadkiem Starego Miasta działania na rzecz kobiet mają miejsce w osiedlach oddalonych od centrum (Borek, Nowy Dwór, Gądów), nawet peryferyjnych (Maślice, Jerzmanowo-Jarnołtów, Swojczyce). Te ostatnie przypadki mogą mieć związek z tym, że typy morfologiczne dawnych wsi mogły korzystać z silnie dawniej obecnych w takich strukturach tradycji organizacji kobiecych (jak na przykład koła gospodyń wiejskich).

Średnia liczba działań deklarowanych przez respondentów w AI w rejonach urbanistycznych | Ryc. 35

AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW W BADANIACH SPOŁECZNYCH

Kwestia aktywności mieszkańców była jednym z najważniejszych elementów badań społecznych prowadzonych w ramach Analizy Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia. Stanowiła także istotny element wcześniejszych analiz, w tym w szczególności WDS 2010 i WDS 2014. W naszej pracy dokonano dogłębnej analizy postaw zarówno mieszkańców jak i interesariuszy.
Pouczające jest przyjrzenie się tym badaniom w świetle przedstawionych wyżej wyników analiz zidentyfikowanych w przestrzeniach osiedlowych aktywności.

Uczestnictwo w ankiecie internetowej do pewnego stopnia jest najprostszym wskaźnikiem oceny aktywności na poszczególnych osiedlach (**Tabela 6**). Jak wynika z **Ryc. 14**, wzór aktywności w pewnej mierze odtwarza się. Widoczna jest specyficzna „nadreprezentacja" osiedla Nadodrze, w którym niemal 8% mieszkańców wypełniło ankietę. Ten wynik może mieć jednak silny związek z faktem, że badanie prowadzono w strukturach Domu Pokoju, fundacji, która jest silnie zaangażowana w rozmaite przedsięwzięcia na Nadodrzu, przez co kanały wpływu na potencjalnych respondentów mogły być znacznie szersze niż w innych osiedlach. Jednak bardzo dobry odzew zaobserwowano także w rejonie placu Grunwaldzkiego, na Stabłowicach, Gaju, Karłowicach i Szczepinie. Zagregowanie odpowiedzi dla całego obszaru tak zwanej Wielkiej Wyspy oraz włączenie rejonu Aquaparku do obszaru Hub także dały wysoki, ponad trzyprocentowy wynik. Wszystkie te obszary były wcześniej obserwowane jako ważne rejony występowania rozmaitych aktywności.
W czterech rejonach nie uzyskano żadnej odpowiedzi (Żar, Strachowice-Osiniec, rejon ulicy Krakowskiej oraz Mokra). Można przypuszczać, że częściowo wynika to z bardzo niewielkiej liczby mieszkańców tych rejonów. Jednocześnie jednak w mniejszym od Mokrej pod względem liczby mieszkańców Rędzinie zanotowano jedno wypełnienie ankiety. Podobnie, w mniejszych od Strachowic-Osińca Nowych Żernikach-Koloniach Żernickich cztery osoby odpowiedziały na pytania AI. Obszary te zasadniczo raczej pokrywają się z tymi, które w poprzednich badaniach odznaczały się niską aktywnością. Interesujące jest, że nie znalazła w AI odbicia wcześniej obserwowana relatywnie wysoka aktywność osiedli małomiasteczkowych.
Z kolei zaobserwowano wyższą niż wcześniej aktywność na osiedlu Kosmonautów, Kozanowie, a także Widawie, Lipie Piotrowskiej i Polanowicach. Potwierdziły się jako aktywne takie rejony jak Krzyki, Muchobór Wielki, Gajowice, Grabiszyn-Grabiszynek Zakrzów, Zgorzelisko, Borek czy Ołtaszyn. Także niektóre mniej aktywne rejony potwierdziły swój status , nie biorąc zbyt licznie udziału w AI.

Rozkład próby mieszkańców w badaniu AI ze względu na rejon urbanistyczny zamieszkania | Tab 6

Rejon urbanistyczny reprezentowany w badaniu	Liczba obserwacji w AI	Procent liczby mieszkańców
Brochów	23	1,5
Gaj	50	3,2
Gajowice	34	2,2
Grabiszyn-Grabiszynek	34	2,2
Jagodno	25	1,6
Jarnołtów-Jerzmanowo (nie uwzględniono w analizie)	3	0,2
Karłowice	50	3,2
Klecina	14	0,9
Kowale-Popiele i Swojczyce (zagregowane)	25	1,6
Kozanów	36	2,3
Krzyki	39	2,5
Księże Małe-Księże Wielkie	26	1,7
Kuźniki	16	1,0
Leśnica-Ratyń-Pustki	23	1,5
Marszowice (nie uwzględniono w analizie)	2	0,1
Maślice Małe	25	1,6
Maślice Wielkie	17	1,1
Mokra (brak danych)	0	0,0
Muchobór Mały	14	0,9
Muchobór Wielki	36	2,3
Nowe Żerniki-Kolonie Żernickie (nie uwzględniono w analizie)	4	0,3
Nowy Dwór	29	1,9
Oporów	10	0,6
Osiedle Henrykowskie	13	0,8
Osiedle Kosmonautów	44	2,8
Osobowice	18	1,2
Partynice i Ołtaszyn (zagregowane)	31	2,0
Pawłowice-Kłokoczyce	12	0,8
Pilczyce	22	1,4
Popowice i Gądów Mały (zagregowane)	30	1,9
Poświętne	10	0,6
Powstańców Śląskich Wschód	20	1,3
Powstańców Śląskich Zachód-Centrum Południowe	23	1,5

* kontynuacja Tab. 6 na stronie 107

Ramka 8 | Co deklarowali respondenci badań społecznych w odniesieniu do aktywności na osiedlach?

Deklarowane zaangażowanie uczestników badania w sprawy wymagające załatwienia w miejscu zamieszkania jest wyższe niż wykazane we Wrocławskiej Diagnozie Społecznej 2014. W ankiecie 58% uczestników twierdziło, że zaangażowało się w co najmniej jedno działanie w miejscu zamieszkania; blisko 14% twierdziło, że zaangażowało się w 3 takie działania w minionych 12 miesiącach.

Przedmiotem zaangażowania są głównie sprawy dotyczące domu i jego bezpośredniego otoczenia (estetyka, czystość otoczenia, remont domu i części wspólnych).

Rada Osiedla to podmiot wskazywany najczęściej jako aktywnie zaangażowany w załatwianie spraw osiedla. 42% mieszkańców ma problem ze wskazaniem innego zaangażowanego podmiotu.

W opinii uczestników ankiety internetowej (AI) w najmniejszym stopniu na rzecz osiedla działają podmioty związane z Urzędem Miasta.

Mieszkańcy wskazują, że to Rada Osiedla powinna koordynować działania podejmowane w osiedlach (wskazanie w 70% obserwacji), w drugiej kolejności mieszkańcy i ich liderzy (wskazanie w 40% obserwacji). Te wskazania są związane z najwyższym poziomem zaufania wobec Rad Osiedli (wskazane w 30% obserwacji) i mieszkańców wraz z ich liderami (wskazane w 27% obserwacji).

Największą barierą zaangażowania wskazywaną w ankiecie jest brak wiedzy o możliwościach działań (61% odpowiedzi) i brak zainteresowania (45%).

Największą zachętą do zaangażowania wskazywaną w ankiecie byłby ciekawy pomysł (54%), ważny cel (49%) i istotny problem (42%). Te zachęty musiałoby łączyć przekraczanie mikro-lokalnych interesów (wykraczać poza interes jednej klatki, kilku rodzin) i zaciekawić szersze grono sąsiedzkie.

Wizja tworzenia jakości życia preferowana przez mieszkańców, jaka wynika z badań zakłada, że co prawda wiele zależy od ich aktywności, ale ma na nią wpływ także władza. Niemniej istotne jest wzmocnienie Rad Osiedli jako zaufanych i już aktywnych reprezentantów interesów mieszkańców. Dobrze reprezentowani i wspierani przez Rady Osiedli mieszkańcy deklarują większe zaangażowanie w działania na rzecz rejonu ulic i osiedla.

Analiza danych w zakresie zaangażowania w życie społeczne mieszkańców Wrocławia oparta na danych WDS 2014 wykazała, że sumarycznie ujęte wskaźniki aktywności sąsiedzkiej i obywatelskiej badające, ile razy w ostatnich 12 miesiącach respondenci podjęli jakąkolwiek aktywność na rzecz miejsca zamieszkania, pozwalają mówić o ogólnie niskim poziomie aktywności podejmowanej wraz z sąsiadami i/lub innymi osobami.
Nie ma dominującego typu aktywności podejmowanego przez wrocławian z sąsiadami. Najczęściej z sąsiadami się rozmawia, dużo rzadziej inicjuje działania realnie zmieniające rzeczywistość, co oznacza, że albo się wrocławianie działaniami na rzecz zmiany nie interesują, albo nie widzą zjawisk wymagających zmiany, a jeśli widzą, to raczej o nich rozmawiają niż coś naprawdę robią.
Zaangażowanie mieszkańców w sprawy wymagające załatwienia w ich miejscu zamieszkania jest wyższe, niż wykazane w WDS 2014. Blisko połowa uczestników badania (42%) nie zaangażowała się w żadne przedsięwzięcie w miejscu zamieszkania. Ten rezultat daje lepszy obraz aktywności osiedlowej niż uzyskany w badaniu WDS, gdzie 52% nie

* kontynuacja Tab. 6 ze strony 105

Rejon urbanistyczny reprezentowany w badaniu	Liczba obserwacji w AI	Procent liczby mieszkańców
Pracze Odrzańskie-Janówek (nie uwzględniono w analizie)	8	0,5
Przedmieście Świdnickie	23	1,5
Psie Pole Północ Psie Pole Południe-Kiełczów	21	1,3
Rakowiec-Opatowice (nie uwzględniono w analizie)	1	0,1
Rejon alei Kromera	11	0,7
Rejon placu Grunwaldzkiego	61	3,9
Rejon placu Świętego Macieja	123	7,9
Rejon ulicy Borowskiej-Północ i Huby (zagregowane)	51	3,3
Rejon ulicy Kleczkowskiej	16	1,0
Rejon ulicy Krakowskiej (brak danych)	0	0,0
Rejon ulicy Mieleckiej	11	0,7
Rejon ulicy Saperów, Borek i rejon ulicy Borowskiej Południe (zagregowane)	32	2,1
Rejon ulicy Traugutta	43	2,8
Rędzin (nie uwzględniono w analizie)	1	0,1
Różanka-Polanka	27	1,7
Sołtysowice	12	0,8
Stabłowice	56	3,6
Stare Miasto	14	0,9
Strachocin-Wojnów	30	1,9
Strachowice-Osiniec (brak danych)	0	0,0
Szczepin	46	3,0
Świniary (nie uwzględniono w analizie)	3	0,2
Tarnogaj	11	0,7
Widawa-Lipa Piotrowska-Polanowice	43	2,8
Wojszyce	13	0,8
Zacisze, Zalesie i Stadion, Szczytniki, Dąbie, Sępolno i Biskupin (zagregowane)	56	3,6
Zakrzów	35	2,2
Zgorzelisko	31	2,0
Złotniki	14	0,9
Żar (brak danych)	0	0,0
Żerniki (nie uwzględniono w analizie)	5	0,3
Ogółem		
	1556	100,0

podjęło żadnego działania z sąsiadami, a 70% żadnego działania z innymi osobami spoza miejsca zamieszkania.
Jeśli już działania są podejmowane, to przez niewielkie frakcje mieszkańców (najwięcej 10% z nich) i dotyczą poprawy estetyki i czystości otoczenia lub remontów domu i poprawy jakości części wspólnych, a więc są to sprawy związane z bezpośrednim otoczeniem i sferą okołodomową – to ona jest w centrum zainteresowania aktywnie działających mieszkańców. Na dalszych miejscach pojawiają się kwestie mobilności – samochodowej, rowerowej i pieszej.
Mieszkańcy angażują się w sprawy, które są najbliżej nich i w których mają realne możliwości sprawstwa (organizacyjnego, finansowego). W sprawy uznawane za najważniejsze (mobilność) angażują się w mniejszym stopniu, bo wykraczają one poza ich (postrzegane) możliwości.

Warto zauważyć, że deklarowana w AI aktywność mieszkańców mierzona średnią liczbą działań, jakie mieli podjąć, nie pokrywa się dokładnie z wynikami badań uzyskanymi w wyniku analiz aplikacji do WBO, „mikroGRANTÓW" oraz rozmieszczenia rzeczywistych aktywności w osiedlach.
Szczególnie wyraźnie widać (**Ryc. 35**, por. np. z **Ryc. 26 i 27**), że deklarowana aktywność jest wyższa niż ta, której obraz uzyskano w przedstawionych wcześniej analizach w odniesieniu do takich osiedli jak Maślice, Wojszyce, Jagodno, Kowale, Pawłowice i Sołtysowice. Może to oznaczać, że mieszańcy tych osiedli podejmują działania w bardzo małej skali, dotyczącej co najwyżej najbliższej okolicy ich miejsca zamieszkania – takich jak chociażby wspomniane działania dotyczące poprawy estetyki najbliższej okolicy – gdyż te nie zostały uwzględnione w badaniu aktywności (choćby dlatego, że akcje te nie mają swojego śladu w Internecie w postaci strony czy wydarzenia ogłaszanego w mediach społecznościowych). Jeśli przy tym mieszkańcy nie składali projektu do WBO na finansowanie ich aktywności, to trudno takie działania zidentyfikować.
Jednocześnie sytuacja przeciwna, kiedy to deklarowana aktywność jest relatywnie niższa. niż rzeczywiście podjęte działania (jak na przykład na Brochowie, Ołbinie czy Placu Grunwaldzkim), sugerowałaby, że w tych obszarach istotniejsza jest rola podmiotów instytucjonalnych oraz liderów i grup, podejmujących działania, o których mieszkańcy nawet nie wiedzą. Oba zidentyfikowane przypadki byłyby dowodem na to, że istotnym słabym ogniwem rozwoju aktywności jest dostęp do informacji. Jednocześnie ciekawe było ustalenie, w jakich obszarach mieszkańcy są w ogóle zainteresowani działaniami na rzecz osiedla i wyrażają chęć współpracy.
Pod względem zainteresowania działaniami na rzecz poprawy jakości życia najlepiej wypadają w AI takie osiedla jak Strachocin-Wojnów, Widawa-Lipa Piotrowska-Polanowice, Oporów i Sołtysowice. W tych osiedlach średnia ocena tego, czy mieszkańcy

Deklarowane w AI zaangażowanie mieszkańców w załatwienie spraw w rejonie zamieszkania w ostatnich 12 miesiącach | Tab. 7

W załatwienie jakich spraw w rejonie ulic\osiedlu, w którym Pan\i mieszka angażował\a się Pan\i w ciągu ostatnich 12 miesięcy?	Procent respondentów wskazujących odpowiedź (n=1560) [%]
Nie ma takich spraw	42,30
Poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni)	14,10
Remont domu, poprawa części wspólnej (ocieplenie, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon)	13,70
Poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, oświetlenie, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe)	12,70
Poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi)	12,10
Poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ławki, ścieżki spacerowe, biegowe)	10,60
Poprawa bezpieczeństwa (oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur)	8,80
Inne	7,50
Poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach.	7,20
Stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic\osiedla (zadbany skwer, klub, świetlica, inne miejsce spotkań)	5,70
Poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców rejonu ulic\osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, dni ulicy, kiermasze sąsiedzkie)	3,90
Poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna)	1,80
Poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy)	1,30
Poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier)	1,20
Poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców)	0,60

wykazują zainteresowanie działaniami w tym obszarze, lokowała się w w granicach 3,9-4,6 w 6-stopniowej skali. Chęć współpracy mieszkańców na rzecz poprawy jakości życia największa była ponownie na Strachocinie-Wojnowie, Widawie-Lipie Piotrowskiej-Polanowicach, Oporowie i Sołtysowicach. W tych osiedlach oceniano ją od 3,9 do 4,7 (w tej samej skali 6-stopniowej). Ocena tego, na ile chętnie mieszkańcy włączają się w działania na rzecz poprawy jakości życia w osiedlach, znów najwyższa była na Strachocinie-Wojnowie, Widawie-Lipie Piotrowskiej-Polanowicach, Osobowicach i Oporowie oraz Pawłowicach-Kłokoczycach i szacowano ją na 3,7-4,7 (w tej samej skali 6-stopniowej).
Widać stąd, że na niektórych osiedlach istnieje nie tylko pewien pozytywny potencjał podjęcia aktywności, ale także optymistyczna ocena możliwej współpracy.

Identyfikacja podmiotów angażujących się w załatwianie najważniejszych spraw na osiedlu i w najbliższym miejscu zamieszkania ujawnia, że mieszkańcy dostrzegają przede wszystkim rolę rad osiedla, jako najaktywniejszego podmiotu (30% obserwacji). Co ważne, druga najczęściej pojawiająca się odpowiedź to „nie wiem" – mieszkańcy, czy to ze względu na słabość sieci przepływu informacji, o czym już wspomniano, czy ze względu na brak własnego zainteresowania nie wiedzą, kto jest aktywnym lokalnym podmiotem (razem z odpowiedzią „trudno powiedzieć" stanowią one treść 42% obserwacji). Wśród innych instytucji i organizacji wskazano przede wszystkim: mieszkańców i ich liderów (17%), spółdzielnie mieszkaniowe (15,4%) oraz szkoły i przedszkola (13%). W opinii uczestników badania w najmniejszym stopniu w działaniach na rzecz rejonów ulic i osiedla angażowały się podmioty związane z władzami miasta: straż miejska, jednostki organizacyjne UM lub MOPS.

Badania fokusowe (FGI) pozwoliły na lepszy wgląd w style i sposoby zaangażowania się mieszkańców w rozmaite działania w osiedlach. W oparciu o uzyskane dane można wskazać kilka stylów takiego zaangażowania charakteryzujących się odmiennymi celami i wynikającymi z nich odmiennymi strategiami mobilizacji kapitałów (społecznego i pomostowego) niezbędnych do uzyskania zamierzonego efektu. Wyróżniono:

- Działania prowadzone przez aktywne jednostki bez parasola instytucji zorientowane zazwyczaj na tworzenie scenariuszy i programów spędzania czasu wolnego i zaangażowania innych mieszkańców w drobne aktywności społeczne. Na przykład, są to osoby organizujące i prowadzące dla innych zajęcia zumby lub kółko akrobatyczne dla dzieci (Oporów), grupa grająca w piłkę dbająca przy okazji o boisko lub organizatorka wyprzedaży garażowej (Grabiszynek), organizatorzy warsztatów florystycznych lub wycieczek rowerowych dla sąsiadów (Maślice). Tego typu wydarzenia mają duży potencjał budowania kapitału społecznego, bowiem nie opierają się na rozwiązaniu

Najważniejsze bariery w podejmowaniu wspólnych działań identyfikowane przez mieszkańców osiedli według AI | Ryc. 36

Co Pana/Pani zdaniem jest największą barierą w podejmowaniu przez mieszkańców wspólnych działań na rzecz poprawy ich warunków życia w rejonie ulic lub na osiedlu?

Brak wiedzy mieszkańców o możliwościach działań

Brak zainteresowania ze strony mieszkańców do podejmowania wspólnych działań

Brak pieniędzy na realizację nawet najmniejszych projektów

Brak doświadczenia mieszkańców w podejmowaniu współpracy

Zbyt wielu mieszkańców osiedla, którzy się dobrze nie znają

Brak wiary mieszkańców we własne siły i możliwości

Brak dostatecznej wiedzy o instytucjach i organizacjachdziałających na osiedlu na rzecz mieszkańców

Brak zaufania do instytucji i organizacji działających na osiedlu na rzecz mieszkańców

Dotychczasowe porażki i niepowodzenia w podejmowanych działaniach

Konflikty między mieszkańcami

Zbyt duże rozproszenie osiedla

Zbyt duża przestrzeń osiedla

Inne

doraźnych problemów wymuszających współpracę, której duch „ulatnia się" po rozwiązaniu problemu, lecz bazują na dobrej woli i chęci bycia z innymi osobami.

- Działania prowadzone przez jednostki, zarówno z zaangażowaniem instytucji (zwykle rad osiedla, spółdzielni mieszkaniowych), jak i bez niego, zorientowane na rozwiązywanie problemów lub zapobieganie problemom, których adresatem są zwykle władze miejskie. Do tych działań zalicza się tworzenie pism, petycji i zbieranie pod nimi podpisów innych mieszkańców (a więc aktywność jednostek i poinformowana bierność pozostałych mieszkańców), w ekstremalnej wersji także pikiety. Do tej kategorii zaliczają się także projekty WBO.
- Działania podmiotów instytucjonalnych, w których mieszkańcy biorą udział jako odbiorcy/adresaci i/lub które (rzadziej) wspierają jako współtwórcy. Typowym przykładem są festyny, pikniki organizowane przez rady osiedli. W tego typu przedsięwzięciach biorą udział inne instytucje: parafia, szkoła, przedszkole, klub seniora, klub sportowy, więzienie, władze lotniska (Jerzmanowo-Jarnołtów). Ważnymi podmiotami w finansowaniu i inspirowaniu działalności są zamożni mieszkańcy osiedli angażujący swoje zasoby (osiedlowe VIP-y – przykład Oporowa i kadry menedżerskiej jednej z firm branży komputerowej).
- Działania podmiotów instytucjonalnych, które są inspirowane przez mieszkańców – chodzi o działania wspólnot mieszkaniowych na rzecz nasadzeń zieleni, remontów ławek, ale też działań większych i strategicznych, jak walka o kąpielisko na Oporowie. Tutaj mieszkańcy nie są klientami i konsumentami działań, lecz współtworzą je, bowiem zasoby instytucjonalne (znajomość prawa, podmiotowość prawna, przełożenie na działania władz) są efektywniejsze niż prywatne.

Nieformalne partnerstwa instytucjonalne charakteryzują w większym stopniu aktywność interesariuszy na osiedlach.

Do najważniejszych barier powstrzymujących mieszkańców osiedli przed większym zaangażowaniem w sprawy w miejscu zamieszkania zidentyfikowanych w AI należy zaliczyć brak wiedzy o możliwościach działań (wskazany w 61% odpowiedzi) oraz brak zainteresowania mieszkańców podejmowaniem wspólnych działań (45%). Pierwsza z nich mogłaby teoretycznie zostać zniwelowana przez intensyfikację przepływu informacji, jednak jak wynika z dalszych badań (zob. rozdział *Potencjał społeczny osiedli oraz model organizacji i funkcjonowania osiedla*), preferowane kanały komunikacji (Internet) dodatkowo zwiększają brak interakcji, która mogłaby przyczynić się do pewnego choćby zniwelowania drugiej ze wskazanych przyczyn.

Biorąc pod uwagę charakter działań, w które mieszkańcy się angażują, można mówić o rodzaju błędnego koła - mieszkańcy angażują się w sprawy, które są im najbliższe (osobiście ich dotyczą i obchodzą) i wymagające kompetencji, które mają lub są w stanie

Identyfikacja przez interesariuszy podmiotów aktywnie działających w przestrzeni osiedla | Tab. 8

Kto czynnie uczestniczył w ciągu ostatnich 12 miesięcy we wspólnych działaniach na rzecz mieszkańców na osiedlu, na którym Pan/Pani działa/mieszka?	Interesariusze			Ogółem [%]	Mieszkańcy [%]
	Osoba reprezentująca organizacje pozarządową [%]	Osoba reprezentująca instytucje samorządową [%]	Osoba nie reprezentująca żadnej organizacji ani instytucji [%]		
Rada Osiedla	48,6	84,2	36,2	55,8	29,9
Współmieszkańcy	43,2	52,6	55,1	51,5	
Szkoła, przedszkole	18,9	49,1	27,5	33,1	13,5
Rada parafialna, rada związku wyznaniowego	13,5	40,4	14,5	23,3	12,7
Jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej, itp.)	24,3	31,6	15,9	23,3	2,4
Inne Organizacje pozarządowe fundacje stowarzyszenia	32,4	26,3	14,5	22,7	6,0
Straż Miejska	8,1	49,1	7,2	22,1	
Organizacja pozarządowa, która reprezentuje	56,8	7,0	7,2	18,4	
Spółdzielnia mieszkaniowa	27,0	14,0	14,5	17,2	15,4
Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	13,5	33,3	4,3	16,6	1,4
Instytucja, która reprezentuje	10,8	26,3	10,1	16,0	
Instytucja, organizacja pomysłodawca działania					5,40
Policja	13,5	26,3	1,4	12,9	3,1
Zarządca nieruchomości	10,8	14,0	11,6	12,3	13,3
Biblioteka osiedlowa	10,8	19,3	4,3	11,0	5,0
Inne podmioty lub organizacje	24,3	10,5	4,3	11,0	
Dom kultury (instytucja kultury)	5,4	14,0	5,8	8,6	4,0
Klub sportowy	5,4	7,0	1,4	4,3	1,5
Nie ma takich spraw	5,4	0,0	2,9	2,5	
Nic się nie działo w tym okresie	0,0	0,0	4,3	1,8	
Ktoś inny					3,50
Mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają					17,0
Nikt	0,0	0,0	4,3	1,8	
Trudno powiedzieć					14,6
Nie wiem	0,0	0,0	2,9	1,2	28,0

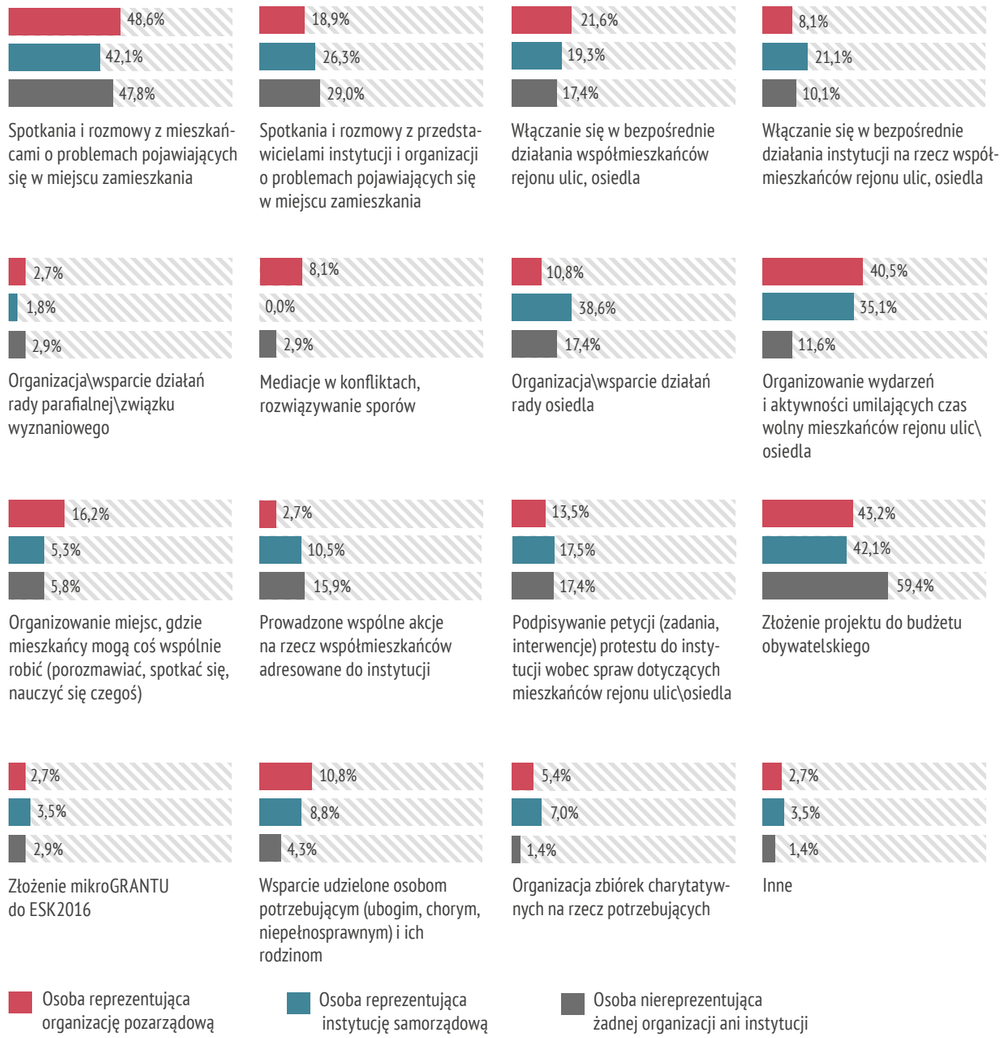
łatwo zdobyć. Być może są to sprawy, które wymagają zaangażowania najbliższego grona sąsiadów: współmieszkańców klatki schodowej, podwórza, kilku klatek w bloku. Mieszkańcy aktywni poruszają się więc w swoistej strefie komfortu aktywności lokalnej, dość wąskiej, i w efekcie sprawy spoza standardowej listy problemów i wymagające nieco innych umiejętności, nierutynowych działań są przez nich pomijane.

Do rzadziej wymienianych, ale równie istnych barier należy brak pieniędzy (28%), brak doświadczenia mieszkańców (28%) oraz wynikający z charakteru tkanki społecznej osiedla brak kapitału społecznego – ludzie sobie nie ufają (24%), a także odgradzają się od siebie. Wielu mieszkańców wskazuje też na problem braku wiary we własną podmiotowość i możliwości sprawstwa. W badaniach fokusowych pojawiały się wypowiedzi świadczące o poczuciu bezradności mieszkańców wobec sposobu sprawowania władzy w mieście. Tym, co mogłoby mieszkańców zachęcić do podejmowania wspólnych działań, jest w ich własnej ocenie przede wszystkim ciekawy pomysł (53%). Ciekawy oznaczałby w tym przypadku taki, który przezwycięża mikrolokalne interesy i ograniczenia oraz ma potencjał porwania za sobą mieszkańców większych układów niż tylko sąsiedztwo z jednej klatki czy jednego małego podwórza. Podobnie można odczytywać to, czym jest dla mieszkańców ważny cel (49%) oraz istotny problem (42%). Tym, co kryje się za oceną, czy projekt należy uznać za ciekawy, ważny lub potrzebny jest w istocie kryterium zainteresowania pomysłem szerszego sąsiedzkiego grona.
Respondenci AI nie wiążą barier z przestrzenią. Na zbyt duże rozproszenie osiedla jako barierę wskazuje zaledwie 3,2%, a na zbyt dużą przestrzeń osiedla jeszcze mniej (2,6%). Jednak pośrednio, co widać szczególnie w badaniach fokusowych, przestrzeń odgrywa rolę w ograniczaniu aktywności. Fakt, że mieszkańcy osiedla się nie znają (na co wskazuje 24% respondentów), wynika także ze sposobu organizacji przestrzeni, braku możliwości nawiązania kontaktów. Ten motyw był bardzo czytelny w badaniach fokusowych.

Podejmowane przez interesariuszy aktywności wskazują na niezaspokajane potrzeby, które przez nich samych, ale i innych mieszkańców, są odczuwane jako brak „czegoś" w osiedlowej przestrzeni. Ich dostrzeganie, wybieranie tych uznawanych za ważne i wreszcie podejmowanie działań w celu ich zaspokajania jest empiryczną weryfikacją sposobu funkcjonalnego użytkowania miasta.
W dużej mierze sposób myślenia o działaniach na rzecz lokalnej społeczności jest determinowany przez powiązanie interesariusza z określonymi strukturami organizacyjnymi, czyli nie wynika jedynie z subiektywnie dostrzeganych lub/i obiektywnie istniejących niedostatków, ale wiąże się z profilem instytucjonalnym, w jakim przyszło funkcjonować interesariuszom.

Działania podejmowane przez interesariuszy na rzecz osiedla według ich deklaracji | Ryc. 37

Proszę zaznaczyć te rodzaje aktywności na rzecz mieszkańców rejonu ulic i/lub osiedla, w których Pan/Pani brał/brała udział samodzielnie lub wespół z innymi mieszkańcami i instytucjami w ciągu ostatnich 12 miesięcy

Interesariusze organizują i prowadzą znane i w pewnym sensie ugruntowane w katalogu aktywności działania jak: organizowanie festynów i pikników osiedlowych, wspieranie i organizowanie „małej kultury" (występy, koncerty), podejmowanie wysiłków na rzecz polepszenia infrastruktury czasu wolnego na osiedlach, wspierania osób potrzebujących pomocy (np. przygotowywanie paczek świątecznych), rozwiązywania problemów i niedostatków bieżących – szczególnie komunikacyjnych czy związanych z bezpieczeństwem (intensyfikacja patroli służb mundurowych, petycje w sprawie organizacji ruchu, wyznaczenia przejść dla pieszych, instalacji świateł drogowych) lub estetycznych (nasadzenia zieleni). Interesariusze angażujący się w tego rodzaju działania są zazwyczaj związani z radami osiedla, MOPS, klubami seniora. Są to raczej działania rutynowe, powtarzające już znane i sprawdzone idee i formaty.

Niektórzy interesariusze inicjują działania nieco mniej standardowe, rzadziej znajdujące odzwierciedlenie w badaniach zarówno w wypowiedziach ich samych, jak i mieszkańców. Można do nich zaliczyć takie rozwiązania jak: inicjatywę „Kolektyw pomysłów" oferująca na przykład warsztaty florystyczne, robienie mebli z palet, ale również organizującą wycieczki rowerowe; pomysł przygotowywania aplikacji z informacjami o osiedlu; propozycję mieszkańców jednej kamienic ozdobienia budynku graffiti; przyznawanie z inicjatywy mieszkańców tytułu Anioła Nadodrza. Istnieje zapewne wiele innych, podobnych inicjatyw, które jednak – jak wspomniano wcześniej – ze względu na ograniczony zasięg i mały potencjał informacyjny, a być może formułę nie do końca utożsamianą z aktywnością na osiedlach, nie pojawiają się w świadomości interesariuszy i mieszkańców. Nie nie odnotowano ich tym samym w prowadzonych wywiadach grupowych.

Badani interesariusze dostrzegli w ostatnim roku na osiedlach przede wszystkim aktywność takich podmiotów, jak rady osiedla (55,8%), współmieszkańcy, (51,5%), szkoły i przedszkola (33,1%), rady parafialne (23,3%) oraz miejskie jednostki organizacyjne (23,3%). Pewność i zdecydowanie, z jakim interesariusze orzekają o osiedlowych aktywnościach różni ich od mieszkańców. Ci ostatni bowiem - po pierwsze - mają problem z udzieleniem odpowiedzi na pytanie o dostrzeżoną na osiedlu aktywność (odpowiedzi „nie wiem" i „trudno powiedzieć" to odpowiednio druga i piąta wśród najczęściej wskazywanych, a razem stanowią, jak już wspomniano, ponad 42%). Po drugie, nawet jeśli mieszkańcy (podobnie jak interesariusze) wskazują na pierwszym miejscu rady rsiedla, to odpowiednio rzadziej (29,9%); ponadto mówią o innych mieszkańcach (17%) oraz spółdzielniach mieszkaniowych (15,4%).

Tym, co charakteryzuje interesariuszy, jest częstsze niż wśród mieszkańców przekonanie, że instytucje na osiedlach przejawiają jakąś aktywność (niemal 17% interesariuszy w stosunku do 1,4% mieszkańców dostrzegło aktywność MOPS, ponad 23% interesariuszy w stosunku do 2,4% mieszkańców dostrzegło aktywność UM; w wielu przypadkach

Ocena skuteczności działań przez interesariuszy oraz sprzyjania działań integracji przez mieszkańców | Tab. 9

Które z tych form działań w Pana/Pani opinii najskuteczniej prowadzą do osiągnięcia zamierzonego celu?	Interesariusze			Ogółem [%]	Które z tych form działań w Pana/Pani opinii najbardziej sprzyjają integracji mieszkańców osiedla? (ogółem mieszkańcy) [%]
	Osoba reprezentująca organizacje pozarządową [%]	Osoba reprezentująca instytucje samorządową [%]	Osoba nie reprezentująca żadnej organizacji ani instytucji [%]		
Spotkania i rozmowy z mieszkańcami o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania	40,5	35,1	36,2	36,8	45,4
Spotkania i rozmowy z przedstawicielami instytucji i organizacji o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania	18,9	35,1	21,7	25,8	11,7
Włączanie się w bezpośrednie działania współmieszkańców rejonu ulic, osiedla	29,7	29,8	23,2	27,0	33,1
Włączanie się w bezpośrednie działania instytucji na rzecz współmieszkańców rejonu ulic, osiedla	13,5	21,1	18,8	18,4	9,8
Organizacja i/lub wsparcie działań rady parafialnej lub związku wyznaniowego	2,7	0,0	2,9	1,8	2,5
Mediacje w konfliktach, rozwiązywanie sporów	5,4	1,8	2,9	3,1	4,9
Organizacja\wsparcie działań rady osiedla	18,9	40,4	20,3	27,0	22,7
Organizowanie wydarzeń i aktywności umilających czas wolny mieszkańców rejonu ulic i/lub osiedla	24,3	19,3	5,8	14,7	35,0
Organizowanie miejsc, gdzie mieszkańcy mogą coś wspólnie robi (porozmawiać, spotkać się, nauczyć się czegoś)	16,2	8,8	8,7	10,4	29,4
Prowadzone wspólne akcje na rzecz współmieszkańców adresowane do instytucji	5,4	14,0	13,0	11,7	9,2

* kontynuacja Tab. 9 na stronie 119

interesariusze dwa razy częściej niż mieszkańcy zauważają działalność innych podmiotów). Najbardziej przekonana o czynnym uczestnictwie w działaniach na rzecz osiedli różnych aktorów instytucjonalnych jest druga kategoria interesariuszy reprezentujących instytucje samorządowe.

Działania, do podjęcia których przyznają się interesariusze, przybierają raczej tradycyjne formy według przedstawionej wcześniej kategoryzacji. Najwięcej spośród biorących udział w badaniu interesariuszy deklarowało, że w ciągu ostatniego roku złożyło projekt do WBO (49,7%), spotykało się i rozmawiało z mieszkańcami o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania (46%), organizowało wydarzenia i aktywności umilające czas wolny (26,4%), spotykało się i rozmawiało z przedstawicielami instytucji i organizacji o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania (25,8%), wspierało lub organizowało działalność rad osiedli (23,3%).

Interesariusze reprezentujący organizacje pozarządowe (NGO) praktykowali najczęściej spotkania (48,6%) i składali projekty do WBO (43,2%), a także organizowali wydarzenia umilające czas wolny (40,5%). Z kolei przedstawiciele instytucji samorządowych brali udział w spotkaniach (42,1%) i składali projekty do WBO (42,1%) oraz działali w radach osiedli (38,6%). Interesariusze niereprezentujący żadnej organizacji ani instytucji najczęściej składali projekty do WBO (59,4%) oraz organizowali spotkania z mieszkańcami (47,8%) i przedstawicielami instytucji (29,0%).
Zaobserwowane różnice pomiędzy poszczególnymi typami interesariuszy są przejawem legitymizacji ich formalnych pozycji – najczęściej podejmowane aktywności są jednocześnie uznawane przez interesariuszy za funkcjonalne. Według nich pięć najbardziej skutecznych sposobów zaspokajania potrzeb podnoszących jakość życia na osiedlu to: spotkania i rozmowy z mieszkańcami o problemach (36,8%), złożenie projektu do WBO (35%), włączanie się w bezpośrednie działania współmieszkańców (27%), działanie z albo w radzie osiedla (27%) oraz spotkanie z przedstawicielami instytucji w celu rozwiązywania problemów osiedla (25,8%). Dwa z nich (pierwszy i trzeci) zostały również uznane za najbardziej sprzyjające integracji mieszkańców, czyli łączą w sobie aspekt funkcjonalny i społeczny.
Wyobrażenia o skuteczności poszczególnych działań różnią poszczególne typy interesariuszy: największa część reprezentujących organizacje pozarządowe za najskuteczniejsze uznaje spotkania i rozmowy z mieszkańcami (40,5%), reprezentanci instytucji samorządowych – pracę z albo w radzie osiedla (40,4%), natomiast niereprezentujący żadnej organizacji za najskuteczniejsze uznają składanie wniosków do WBO (47,8%). Wynika stąd, że działania najczęściej praktykowane zostały uznane za skuteczne.

* kontynuacja Tab. 9 ze strony 117

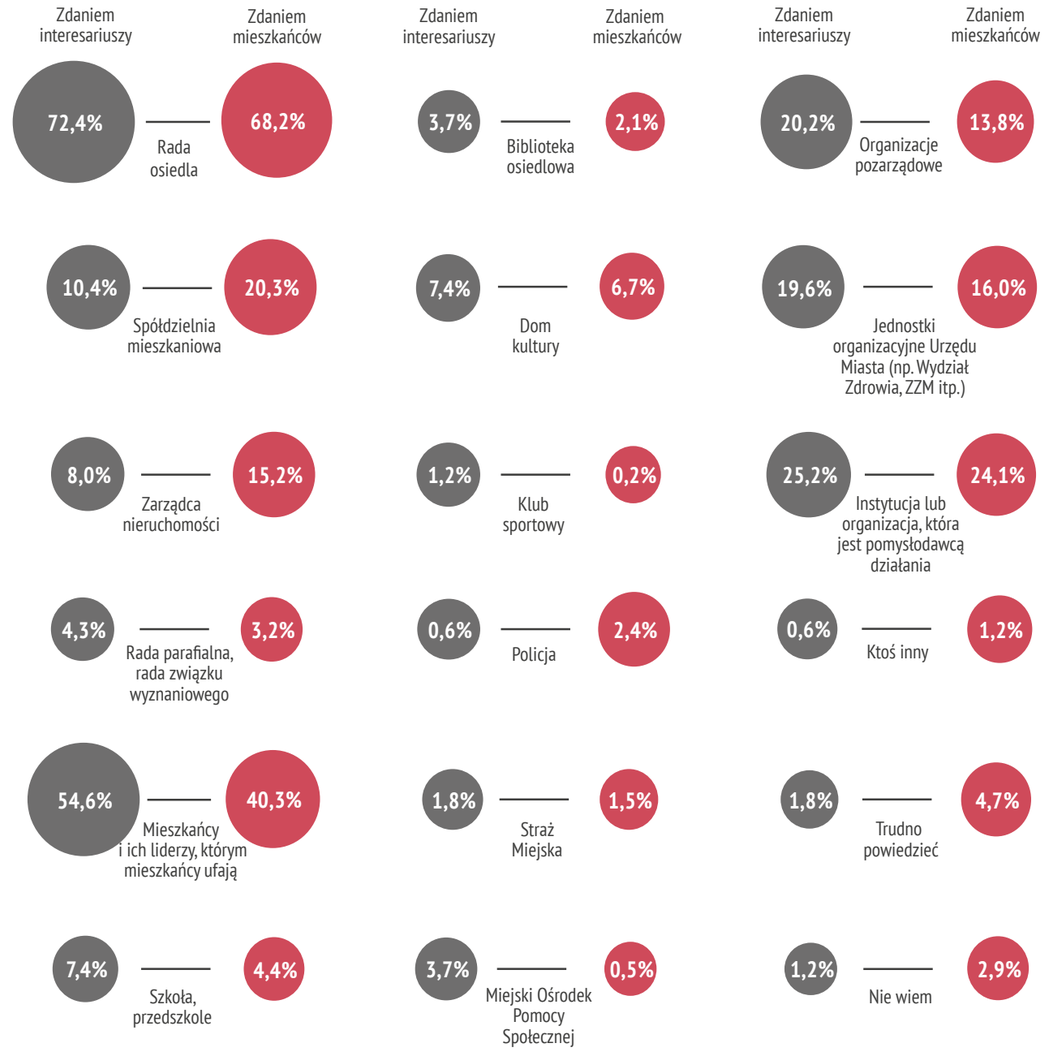
Które z tych form działań w Pana/Pani opinii najskuteczniej prowadzą do osiągnięcia zamierzonego celu?	Interesariusze			Ogółem [%]	Które z tych form działań w Pana/Pani opinii najbardziej sprzyjają integracji mieszkańców osiedla? (ogółem mieszkańcy) [%]
	Osoba reprezentująca organizacje pozarządową [%]	Osoba reprezentująca instytucje samorządową [%]	Osoba nie reprezentująca żadnej organizacji ani instytucji [%]		
Podpisywanie petycji (zadania, interwencje) protestu do instytucji wobec spraw dotyczących mieszkańców rejonu ulic\osiedla	10,8	17,5	24,6	19,0	9,8
Złożenie projektu do WBO	24,3	26,3	47,8	35,0	25,8
Złożenie "mikroGRANTU" do ESK2016	2,7	1,8	2,9	2,5	1,2
Świadczenie indywidualnej pomocy i wsparcie udzielone osobom potrzebującym (ubogim, chorym, niepełnosprawnym) i ich rodzinom	5,4	3,5	1,4	3,1	4,3
Organizacja zbiórek charytatywnych na rzecz potrzebujących	0,0	1,8	0,0	0,6	3,1
Inne	10,8	3,5	4,3	5,5	4,3

Wywiady fokusowe pokazały, że podejmowane przez interesariuszy działania charakteryzuje brak koordynacji. Jeśli, co jak się wydaje, ma miejsce, poszczególni organizatorzy i uczestnicy o sobie nie wiedzą albo nie funkcjonują w ramach mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych partnerstw czy sieci, w swoich projektach nie uwzględniają zazwyczaj innych podmiotów. To z kolei często obniża efektywność podejmowanych wysiłków, a nawet czyni je względem siebie konkurencyjnymi. Brak koordynatora, czy nawet wspólnej dla wszystkich platformy wymiany informacji powoduje, że wspólnota mieszkaniowa myśli o wspólnocie, szkoła o szkole itd. Ów brak koordynacji sprawia, że działacze nie rozpoznają się, a działania nie zyskują właściwego wzmocnienia i odzewu społecznego. Dotyczy to również aktywności osób, które można określić mianem semi-interesariuszy – zajmujących miejsce w strukturze między mieszkańcami a interesariuszami.

Interesariusze nie rozstrzygają jednoznacznie kwestii, kto mógłby pełnić funkcje koordynacyjne. Pięć najczęściej wybieranych przez nich podmiotów, które miałyby taką funkcję pełnić, to: rady osiedli (72,4%), mieszkańcy i ich liderzy (54,6%) oraz instytucje-pomysłodawcy działania (25,2%), organizacje pozarządowe (20,2%) i jednostki UM (19,6%). Mieszkańcy częściej niż interesariusze przypisaliby rolę koordynatora spółdzielniom mieszkaniowym i zarządcom nieruchomości, czyli osiedlowym aktorom bliższym ich codzienności, natomiast interesariusze mają największe zaufanie do rad osiedli (**Ryc. 38**). Wydaje się, że te deklaracje są związane (choć nie można rozstrzygnąć, czy jako przyczyna, czy jako skutek) z poziomem zaufania, jakim badani obdarzają poszczególne podmioty. Interesariusze mają zdecydowanie większą łatwość niż mieszkańcy w deklarowaniu zaufania wobec kolejnych podmiotów: do mieszkańców w stosunku 50,9% wobec 27%, do rad osiedli w stosunku 40,5% wobec 29,8%, do organizacji pozarządowych w stosunku 21,5% wobec 11,9%. To pokazuje rozmijanie się wizji osiedlowych rzeczywistości interesariuszy oraz mieszkańców.

Również wśród samych interesariuszy dostrzec można wyraźne odrębności: ci reprezentujący organizacje pozarządowe deklarują największe zaufanie do tego właśnie typu organizacji i mieszkańców (po 43,2%), spółdzielni mieszkaniowych i inicjatorów działań wszelakich (po 21,6%); ci reprezentujący instytucje samorządowe deklarują największe zaufanie do rad osiedli (68,4%) i mieszkańców (45,6%); natomiast ci niereprezentujący żadnej instytucji deklarują największe zaufanie do mieszkańców (59,4%) oraz rad osiedli (23,2%). Różnice między poszczególnymi wyborami, dystanse między pierwszą i kolejną zaufaną instytucją pokazują duże zróżnicowanie wewnątrz kategorii, którą być może błędnie, chcielibyśmy postrzegać homogenicznie (**Ryc. 39**). Tak niejednorodne wartościowanie osiedlowych aktorów sugeruje trudności w znalezieniu jednej, powszechnie akceptowanego, modelu platformy koordynującej rozmaite aktywności w ramach osiedli.

Kto Pana/Pani zdaniem powinien koordynować działania na rzecz osiedla i mieszkańców?

O swojej działalności interesariusze mówią różnie – jako sukcesie (zazwyczaj polegającym na przekonaniu UM do określonych decyzji), czasami jako pracy żmudnej i nieprzynoszącej satysfakcjonujących efektów (bo dużo energii pochłania ścieranie się z władzami miasta), a przedstawiciele niektórych rad osiedli potrafią opowiedzieć o tym, co zrobili bardzo sprawnie, w referującym tonie.

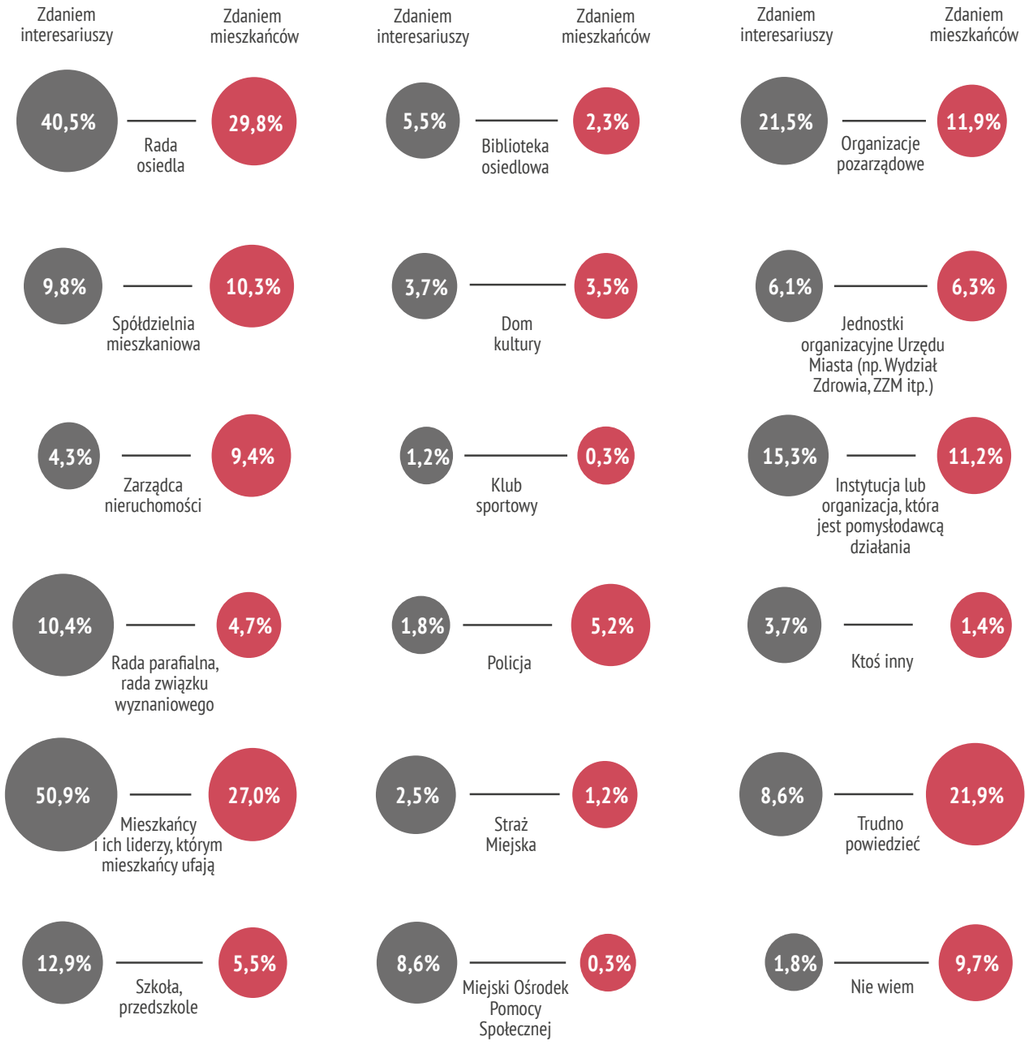
W mniejszych osiedlach, gdzie rady osiedli są identyfikowane, a jej członkowie rozpoznawani, to działania przez nie podejmowane są raczej powszechnie dostrzegane, ale to kwestia skali i fizycznej dostępności (osób i namacalnych efektów ich działań).

Mówiąc o obserwowanych na osiedlach działaniach (trudno oprzeć się wrażeniu, że najczęściej ich myśli podążają w kierunku festynów i pikników), mieszkańcy często wskazują na takich aktorów i instytucje (szkoły, spółdzielnie mieszkaniowe, parafie), które tradycyjnie związane są z życiem na osiedlu i które ze swej istoty są w jakiejś mierze odpowiedzialne i zaangażowane w życie osiedlowej społeczności, co regulują ich statutowe zapisy oraz gwarantowane formy finansowania.

Zaangażowanie interesariuszy jest oceniane różnie. Wydaje się, że dla kształtu opinii ważniejsze są kryteria personalne niż instytucjonalne – od indywidualnych cech osobowościowych nauczycieli, dyrekcji szkół, księdza czy pracowników spółdzielni mieszkaniowej (którym przypisywane są role interesariuszy) zależy, jak postrzegani i oceniani są przez mieszkańców.

Jednocześnie niektóre organizacje i instytucje związane z osiedlem są postrzegane jako konkurencyjne, a nie komplementarne dla potrzeb mieszkańców. Przykładem ograniczeń strukturalnych jest Wrocławski Budżet Obywatelski – dla części mieszkańców to przykład na integrację i ugruntowaną tożsamość mieszkańców osiedla, inni natomiast wskazują, że ich zbyt małe osiedle nigdy nie wygra rywalizacji w ramach WBO, gdyż nie jest w stanie zmobilizować odpowiedniej liczby mieszkańców do poparcia jakiegoś projektu. Wielu wskazuje również, że nigdy nie wygrają konkurencji z projektem zgłoszonym przez szkołę, gdyż zupełnie oddolne możliwości mobilizacyjne są zawsze słabsze, niż te wykorzystujące narzędzia instytucjonalnego wsparcia.

Do kogo ma Pan/Pani największe zaufanie w działaniach na rzecz osiedla, rejonu ulic?

ROZDZIAŁ 6

FUNKCJONOWANIE OSIEDLI I ŻYCIE NA OSIEDLACH

Badanie funkcjonowania osiedli Wrocławia obejmowało analizę rozmaitych aspektów życia. Po pierwsze, przebadano rozmieszczenie na osiedlach rozmaitych usług: od administracji, poprzez edukację, ochronę zdrowia, handel, kulturę i rozrywkę, usługi dla seniorów, aż po wsparcie dla mieszkańców. Tę ocenę przeprowadzono zarówno w odniesieniu do rejonów urbanistycznych, jak i wyszczególnionych typów morfologicznych, co pozwoliło precyzyjniej powiązać badane charakterystyki z konkretnymi formami przestrzennymi występującymi w strukturach osiedlowych.

Następnie próbowano zidentyfikować styl życia na osiedlach, obejmujący ustalenie jakie potrzeby mieszkańców są zaspokajane lokalnie oraz opis pewnych charakterystyk lokalnych społeczności, w tym relacji panujących pomiędzy sąsiadami i nastawienie do współpracy.

Po trzecie, przeanalizowano w kontekście przestrzennym – zarówno w odniesieniu do rejonów urbanistycznych, jak i typów morfologicznych – rozmaite charakterystyki mieszkańców poszczególnych osiedli, jakie zostały rozpoznane w badaniach społecznych (AI i FGI). Te charakterystyki, między innymi, obejmowały identyfikację struktur przestrzennych osiedli przez mieszkańców oraz ich zadowolenie z najbliższej okolicy zamieszkania, osiedla oraz miasta jako całości.

Zestawiono te dane z informacjami o rozmieszczeniu poszczególnych usług i przeanalizowano zależności między nimi występujące.

Po czwarte, przestudiowano jakie problemy identyfikowane są w poszczególnych osiedlach oraz które z potrzeb odnoszą się do organizacji przestrzeni.

Wreszcie podjęto próbę ustalenia, jaki model organizacji osiedla i zarządzania nim definiowany jest przez mieszkańców i interesariuszy. Ten model obejmował także preferowane formy przepływu informacji oraz ich związek ze wzmacnianiem postaw społecznych i obywatelskich mieszkańców.

Ramka 9 | Kategorie usług wyróżnionych w poszczególnych osiedlach

- administracja, ochrona i bezpieczeństwo (jednostki Urzędu Miejskiego Wrocławia, w tym Centra Obsługi Mieszkańca, Wrocławskie Biura Porad Obywatelskich, jednostki i zakłady budżetowe gminy, rady osiedli, inne urzędy i instytucje, siedziby policji, straży pożarnej, straży miejskiej, dostawców wody, prądu, gazu i CO, sądu i prokuratury, konsulaty, placówki pocztowe, obwodowe komisje wyborcze wg wyborów parlamentarnych w 2015 roku oraz siedziby zarządców nieruchomości zarówno komunalnych, jak i zarządców wspólnot),
- opieka nad dziećmi i wczesna edukacja (żłobki i kluby dziecięce, przedszkola i inne formy wychowania przedszkolnego, szkoły podstawowe),
- kultura (obiekty i instytucje kultury, w tym: biblioteki, galerie, kina, muzea, ośrodki kultury, teatry, filharmonia, opera; w badaniu uwzględniono także parki rozrywki),
- obiekty kultu religijnego i cmentarze (kościoły, świątynie, domy modlitwy, klasztory),
- handel i gastronomia (duże obiekty handlowo-usługowe, restauracje, kawiarnie, kluby, puby),
- ochrona zdrowia (apteki, hospicja, nocna i świąteczna pomoc medyczna, podstawowa opieka zdrowotna, pogotowia ratunkowe, szpitalne oddziały ratunkowe, szpitale),
- wsparcie dla mieszkańców (poradnie rodzinne, placówki wsparcie dziennego, ośrodki pomocy społecznej, w tym domy pomocy społecznej, jadłodajnie, jednostki wielofunkcyjne, noclegownie, placówki opiekuńczo-wychowawcze, rodzinne domy dziecka, schroniska, zespoły terenowej pracy socjalnej),
- usługi dla seniorów (kluby seniora, uniwersytet trzeciego wieku).

USŁUGI W OSIEDLACH

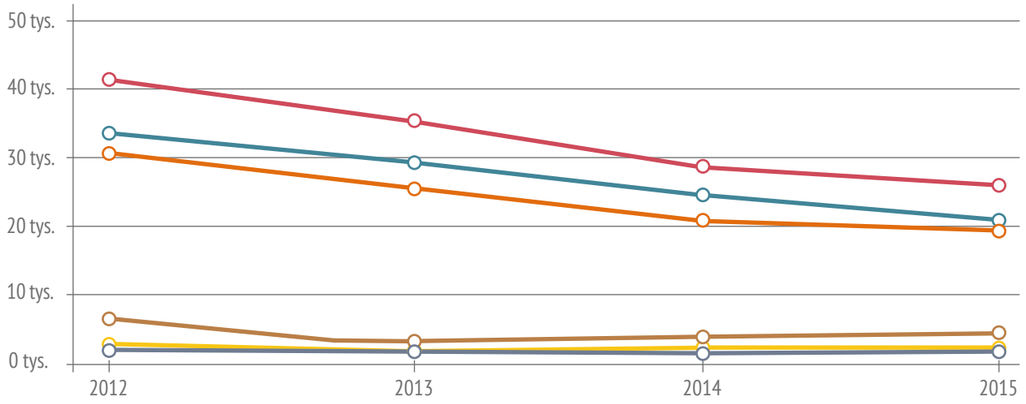
Dane o poszczególnych usługach zostały pozyskane z Biura Rozwoju Wrocławia i są spójne z danymi prezentowanymi w Systemie Informacji Przestrzennej Wrocławia. Zostały one pogrupowane w 8 kategorii przedstawionych w **Ramce 9**. Ponadto przeanalizowano rozmieszczenie parków, terenów rekreacyjnych i obiektów sportowych.
Wszystkie te dane przeanalizowano zarówno w powiązaniu z poszczególnymi typami morfologicznymi występującymi w ramach struktur osiedlowych, jak i poczuciem zadowolenia mieszkańców poszczególnych rejonów urbanistycznych z ich miejsca zamieszkania.

Analiza usług administracji, ochrony i bezpieczeństwa pokazuje, że Urząd Miasta Wrocławia nie dysponuje w zasadzie siecią placówek zajmujących się obsługą mieszkańców poza centrum miasta. Najbardziej oddaloną od centrum placówką, która obsługuje mieszkańców jest Centrum Obsługi Mieszkańca przy alei Kromera, na osiedlu Karłowice-Różanka. Jest to także jedna z dwóch jednostek UM zlokalizowana poza zespołami śródmiejskimi (drugą jest Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, w osiedlu Muchobór Mały). To oznacza, że mieszkańcy zmuszani są do podróżowania do centrum w celu załatwienia swoich lokalnych spraw administracyjnych. Podobną charakterystykę ma rozmieszczenie Wrocławskich Biur Porad Obywatelskich, które poza dwoma wyjątkami (osiedle Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice oraz Brochów) nie występują poza strukturami śródmiejskimi. Jedynie rady osiedli, co oczywiste, mają swoje siedziby w poszczególnych osiedlach. Jednak one nie zajmują się obsługą administracyjną mieszkańców.

Wydaje się, że w dobie integracji systemów komputerowych mieszkańcy mogliby mieć znacznie lepszy dostęp do usług administracji publicznej.
Schemat rozmieszczenia służb zajmujących się bezpieczeństwem (policja i straż miejska), mimo, że obejmuje swoim zasięgiem nieco większy obszar niż obiekty administracji publicznej, powiela wcześniej opisany schemat. Tutaj granicą nie są centralne części miasta obejmujące zespoły śródmiejskie, ale raczej linia Obwodnicy Śródmiejskiej. Poza tą granicą jednostki występują w zespołach małomiasteczkowych, w Leśnicy i na Psim Polu-Zawidawiu, a także w wielkich osiedlach blokowych – na Kozanowie (osiedle Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ) i Gądowie Małym (Gądów-Popowice Południe) oraz w osiedlach kameralnych na południu (Borek) i wschodzie (Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice oraz Zacisze-Zalesie-Szczytniki). To rozmieszczenie może mieć do pewnego stopnia związek z faktem, że w ankiecie internetowej ponad jedna czwarta respondentów (26,90%) wskazywała na poprawę bezpieczeństwa jako ważny problem do rozwiązania w miejscu zamieszkania. Trzeba pamiętać, że zgodnie z danymi GUS (**Ryc. 41**) liczba przestępstw we Wrocławiu systematycznie spada. W szczególności spada liczba dotykających bezpośrednio mieszkańców liczba przestępstw kryminalnych oraz przeciwko mieniu. Można zatem zaryzykować twierdzenie, że brak poczucia bezpieczeństwa może wynikać nie z realnego zagrożenia, a raczej z braku odczuwalnej obecności służb zapewniających bezpieczeństwo w sąsiedztwie.

Podobny obraz rysuje się w odniesieniu do rozmieszczenia siedzib zarządców nieruchomości, którzy także zajmują się do pewnego stopnia codziennymi problemami obywateli, związanymi z ich miejscem zamieszkania. Nawet biorąc pod uwagę, że część wspólnot sama zarządza swoimi nieruchomościami, część zarządzana jest przez spółdzielnie, a pewna grupa mieszkańców w ogóle nie poszukuje usług zarządzania (mieszkańcy domów jednorodzinnych), wydaje się, że obraz rozmieszczenia tych usług nie zapewnia dobrego do nich dostępu. Poza zespołami śródmiejskimi pewne zagęszczenie tych usług obserwowane jest w części południowej miasta, w osiedlach blokowych (w ramach osiedla Powstańców Śląskich, Huby czy Gaj), w zespołach kameralnych (w ramach osiedla Powstańców Śląskich i Borek, gdzie szczególna ich koncentracja widoczna jest w rejonie skrzyżowania ulic Powstańców Śląskich oraz Hallera i Wiśniowej, na osiedlu Tarnogaj), a także w niekompletnych zespołach wielorodzinnych w osiedlu Krzyki-Partynice. Jest to jedyny przykład tak mocno oddalonych od centrum lokalizacji usług zarządców nieruchomości. W kierunku zachodnim zagęszczenia widać w osiedlu Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ z preferencją lokalizacji na Pilczycach (zespół kameralny) oraz w osiedlu Leśnica, jednak z położeniem bliżej Kuźnik niż jakichkolwiek zgrupowań zabudowy mieszkaniowej osiedla Leśnica. Pojedyncze lokalizacje widoczne są także na północ od centrum (w osiedlu Karłowice-Różanka) oraz na Wielkiej Wyspie, na Sępolnie.

Ryc. 41 | Przestępstwa stwierdzone we Wrocławiu w latach 2012-2015 (źródło: GUS)

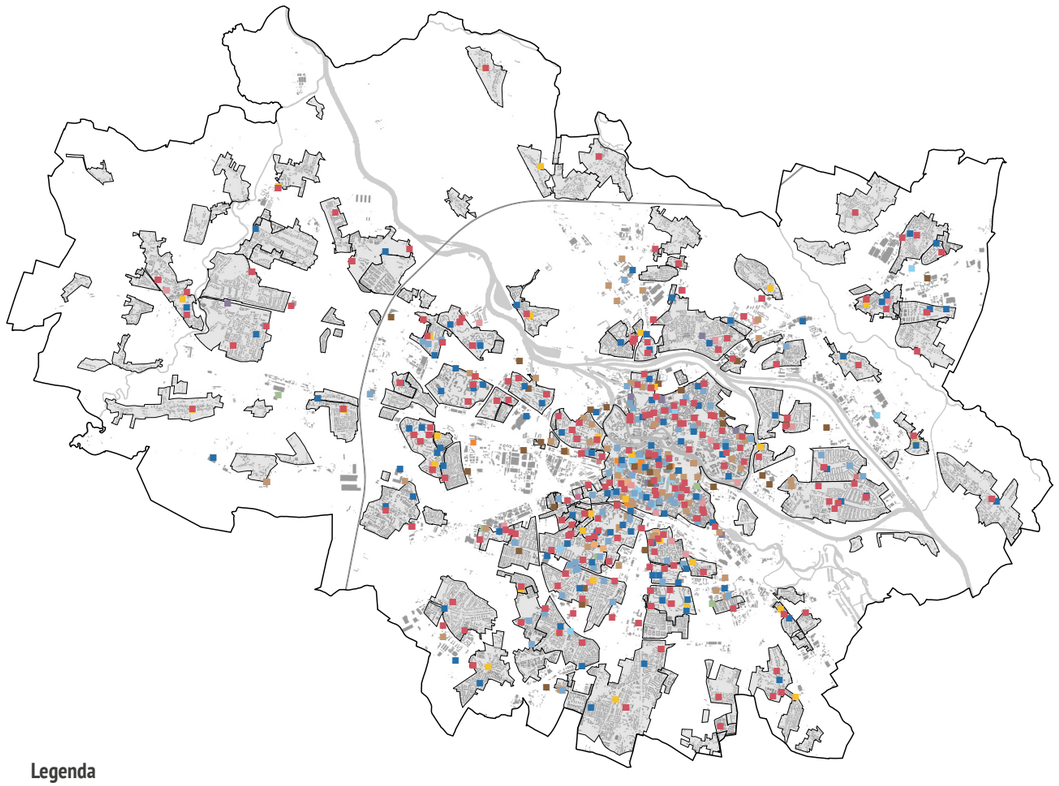
Widać, że część lokalizacji jest niezwiązana z zabudową mieszkaniową i wynika zapewne z dostępności tanich powierzchni biurowych. Uzyskany obraz potwierdza brak komfortowego dostępu do usług zarządców nieruchomości.

Znacznie bardziej równomiernie niż administracja publiczna i służby mające dbać o bezpieczeństwo rozmieszczone są na terenie miasta placówki pocztowe. Poza najbardziej północnymi rejonami (w szczególności osiedlami Świniary i Pracze Odrzańskie, które są najdalej położone od najbliższych placówek) w zasadzie mieszkańcy wszystkich osiedli mają rozsądny dostęp do usług pocztowych.

Najgorszą dostępność do badanej kategorii usług administracji, ochrony i bezpieczeństwa mają mieszkańcy zespołów dawnych wsi oraz niekompletnych zespołów jednorodzinnych. W odniesieniu do zespołów dawnych wsi znaczące jest, że w większości z nich nie stwierdzono występowania żadnych ważnych stałych usług z badanej kategorii. W dużej części z nich nie ma nawet siedzib obwodowych komisji wyborczych, jedynie w dwóch mają siedzibę rady osiedli (Lipa Piotrowska oraz Swojczyce w ramach osiedla Strachocin-Swojczyce-Wojnów). Także w dwóch zlokalizowane są placówki pocztowe (Żerniki oraz Kowale).

Kwestia dostępu do usług opieki nad dziećmi oraz wczesnej edukacji jest zapewne jednym z ważniejszych elementów decydujących o jakości życia w danym osiedlu. W badaniu przeanalizowano rozmieszczenie tych usług na tle liczby ludności w poszczególnych osiedlach według danych z bazy PESEL (**Ryc. 42**) oraz liczby dzieci w wieku do 12 lat w poszczególnych rejonach urbanistycznych (**Ryc. 43**).

Rozmieszczenie usług administracji, ochrony i bezpieczeństwa | Ryc. 40

Legenda

typy morfologiczne osiedli

- rady osiedli
- urząd miejski Wrocławia
- policja
- straż miejska
- wrocławskie biura porad obywatelskich
- dostawcy wody, prądu, gazu, CO
- zarządcy nieruchomości
- konsulaty
- placówki pocztowe
- inne urzędy i instytucje
- jednostki i zakłady budżetowe gminy
- sądy, prokuratura
- straż pożarna
- obwodowe komisje wyborcze (wybory parlamentarne do sejmu i senatu RP-25.10.2015 r.)

Warto zauważyć, że w relatywnie gęstej sieci żłobków i klubów dziecięcych jedynie bardzo niewielka część tych placówek jest publiczna. Ogromna liczba placówek niepublicznych świadczy o wielkim zapotrzebowaniu na tego rodzaju usługi. Dodatkowo, w niektórych gęsto zaludnionych rejonach brakuje oferty opieki dla najmłodszych lub jest ona oferowana w bardzo limitowanym zakresie. Dotyczy to na przykład Kleciny, Gajowic, Szczepina, Nowego Dworu, Muchoboru Małego, Osobowic, Świniar, Widawy, Pawłowic czy Tarnogaju. Także centralnie położone zespoły jak Kleczków, Nadodrze, Ołbin, Plac Grunwaldzki czy Oławskie Przedmieście, biorąc pod uwagę znaczną liczbę mieszkańców, są niedoposażone w żłobki. Pamiętać należy, że żłobki to placówki niewielkie, przyjmujące bardzo ograniczoną liczbę dzieci, więc ich sieć powinna być szczególnie gęsta. Niestety, widać, że dostępność tych usług jest za słaba, zaś w niektórych typach zespołów – jak na przykład w zespołach dawnych wsi – jest niemal systemowo nieobecna.

Podobne uwagi można sformułować w odniesieniu do rozmieszczenia przestrzennego przedszkoli. Pod nazwą „przedszkola" na **Ryc. 42 i 43** występują zarówno placówki publiczne, jak i niepubliczne (prowadzone na przykład przez kościoły i związki wyznaniowe), natomiast pod nazwą „inne formy wychowania przedszkolnego" mieszczą się prywatne przedszkola oraz punkty przedszkolne. Można wnioskować, że tam, gdzie występuje ich zagęszczenie, występuje oczywisty niedobór placówek publicznych. Szczególnie dobrze widać to w odniesieniu do rozwijających się w ostatnich latach zespołów kameralnych i niekompletnych zespołów zarówno jedno- jak i wielorodzinnych: Jagodno, Wojszyce, Ołtaszyn, Krzyki-Partynice, Klecina, Oporów, Muchobór Wielki, Żerniki, Złotniki, Stabłowice, Maślice, Polanowice-Poświętne-Ligota, Sołtysowice, Pawłowice, Psie Pole-Zawidawie czy Strachocin-Swojczyce-Wojnów. Podobnie jak w poprzednich analizach widoczne jest wyraźne niedoposażenie zespołów dawnych wsi. Wśród zespołów małomiasteczkowych najsłabiej wyposażony jest Brochów.

Obraz, jaki rysuje się z analizy rozmieszczenia zarówno żłobków, jak i przedszkoli, daje przesłanki do twierdzenia, że układ ten może wymuszać pewne niepotrzebne mobilności w mieście, gdyż deficyt miejsc zmusza rodziców do poszukiwania placówek położonych z dala od miejsca zamieszkania, a tym samym skłania ich do użycia raczej indywidualnego środka transportu niż innych form komunikacji. Sytuacja taka nasila się prawdopodobnie wraz z liczbą dzieci, dla których poszukuje się opieki. Oczywiście, część rodziców poszukuje żłobków czy przedszkoli bez związku z miejscem zamieszkania (w pobliżu miejsca pracy czy miejsca zamieszkania dziadków), jednak liczba prywatnych instytucji na dynamicznych demograficznie nowych osiedlach uprawnia do stawiania hipotezy, że istnieje duża frakcja rodzin, których potrzeby w zakresie opieki nad najmłodszymi w obszarze osiedli nie są zaspokojone.

Usługi opieki na dziećmi i wczesnej edukacji na tle gęstości zaludnienia wg bazy PESEL | Ryc. 42

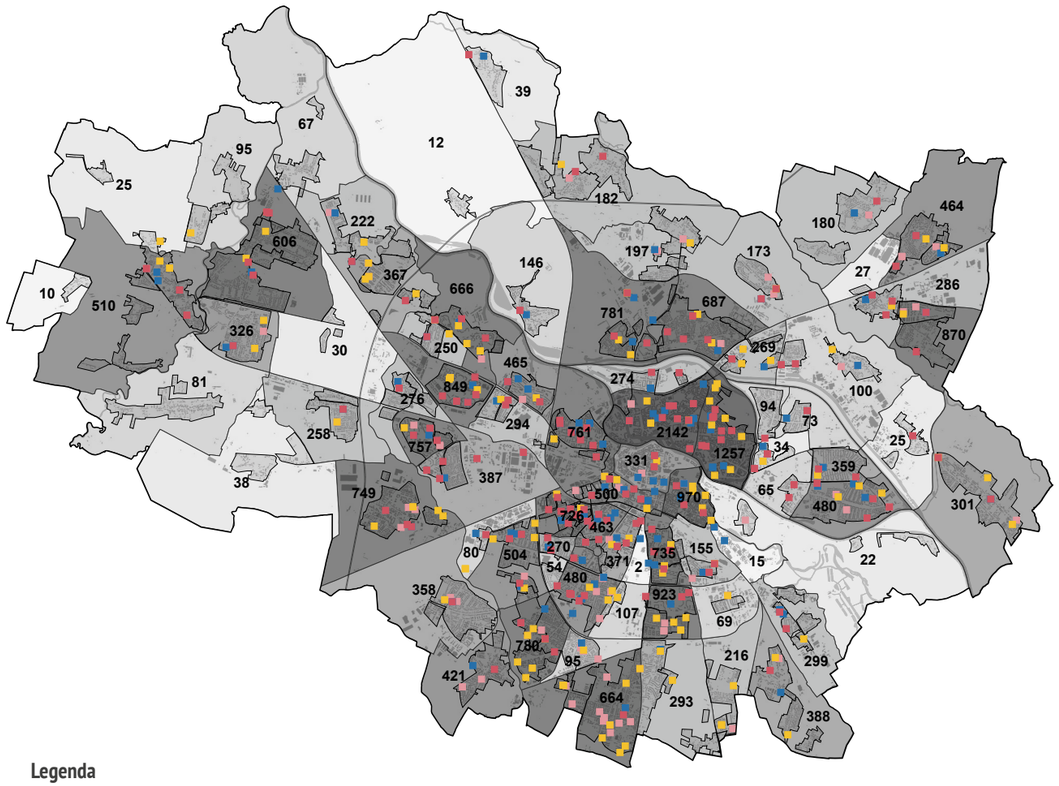

W odniesieniu do szkół podstawowych sytuacja wygląda nieco inaczej, gdyż tutaj obowiązuje rejonizacja (zob. **Ryc. 6**) i każde dziecko musi mieć zapewniony dostęp do edukacji szkolnej. Jednak, podobnie jak miało to miejsce w odniesieniu do przedszkoli, niewątpliwie są czytelne deficyty niektórych rejonów w dostępie do szkół podstawowych. Szczególnie trudny jest dostęp do szkół tych dzieci, które mieszkają w izolowanych przestrzennie obszarach dawnych wsi, skąd dystans do najbliższej placówki jest naprawdę duży (dotyczy to na przykład osiedla Jerzmanowo-Jarnołtów-Strachowice-Osiniec, ale także takich rejonów jak Ratyń, Żar, Marszowice, Rędzin, Widawa, Lipa Piotrowska, Strachocin). Bywa także, że podobną charakterystykę mają izolowane zespoły o innym charakterze – na przykład kameralne (Sołtysowice czy Rakowiec) lub niekompletne osiedla jednorodzinne (Marszowice, Wojszyce) czy wreszcie łączące różne typy morfologiczne (Jagodno). Rozważenie występowania szkół na tle gęstości mieszkańców pokazuje także, że w niektórych rejonach oczywisty jest niedobór placówek (np. Muchobór Wielki, Krzyki-Partynice, Ołtaszyn, Tarnogaj).

Szczególnie dobrze wszelkie niedobory usług opiekuńczych i edukacyjnych widać podczas analizy liczby dzieci (do lat 12) mieszkających w poszczególnych rejonach urbanistycznych (**Ryc. 43**). Tu bezdyskusyjne wydają się deficyty w takich obszarach jak Gaj, Ołtaszyn, Krzyki-Partynice, Muchobór Wielki, Stabłowice i Leśnica, Kozanów, Zawidawie. Jednak ta lista w żaden sposób nie wyczerpuje obszarów niedoposażonych, gdyż trzeba wziąć pod uwagę, że w wielu rejonach trwają intensywne procesy inwestycyjne (np. Strachocin-Swojczyce-Wojnów, Brochów, Klecina, Oporów, Żerniki) oraz że występują także widoczne lokalne deficyty poza wymienionymi obszarami (jak choćby w południowej części osiedla Grabiszyn-Grabiszynek czy na Tarnogaju).

Najbardziej „scentralizowane" jest niewątpliwie rozmieszczenie usług kultury (**Ryc. 44**). Jest dość oczywiste, że centrum miasta jest miejscem lokalizacji takich ważnych instytucji jak Narodowe Forum Muzyki, Opera Wrocławska, teatry, muzea czy ważne galerie. Z kolei usytuowanie kin wykazuje największą korelację z wielkimi centrami handlowymi. Znikły one zupełnie z krajobrazu osiedli. W ramach osiedli występują w zasadzie jedynie dwa rodzaje usług kultury – biblioteki oraz ośrodki lub domy kultury. Część z tych usług jest prowadzona przez podmioty niezależne od miasta (np. biblioteki parafialne). Jest wiele rejonów urbanistycznych, w których nawet ta ograniczona oferta nie występuje: Tarnogaj, Jagodno, Wojszyce, Klecina, Muchobór Mały, Żerniki, Strachowice-Osiniec, Nowe Żerniki-Kolonie Żernickie, Mokra, Marszowice, Pracze Odrzańskie, Rędzin, Świniary, Lipa Piotrowska, Widawa, Poświętne, Polanowice, Ligota, Zacisze-Zalesie-Szczytniki. Niektóre rejony miasta mają wprawdzie teoretycznie usługę w obrębie osiedla, jednak jest ona usytuowana peryferyjnie i nie zapewnia dobrej dostępności mieszkańcom. Widać to chociażby w takich osiedlach jak Borek, Grabiszyn-Grabiszynek czy Oporów.

Usługi opieki na dziećmi i wczesnej edukacji na tle liczby dzieci w wieku do 12 lat w poszczególnych rejonach urbanistycznych | Ryc. 43

Legenda

Liczba ludności w wieku do 12 lat (**17**)

- 2 - 20
- 21- 50
- 51 - 150
- 151 - 300
- 301 - 400
- 401 - 600
- 601 - 1000
- 1001 - 2142

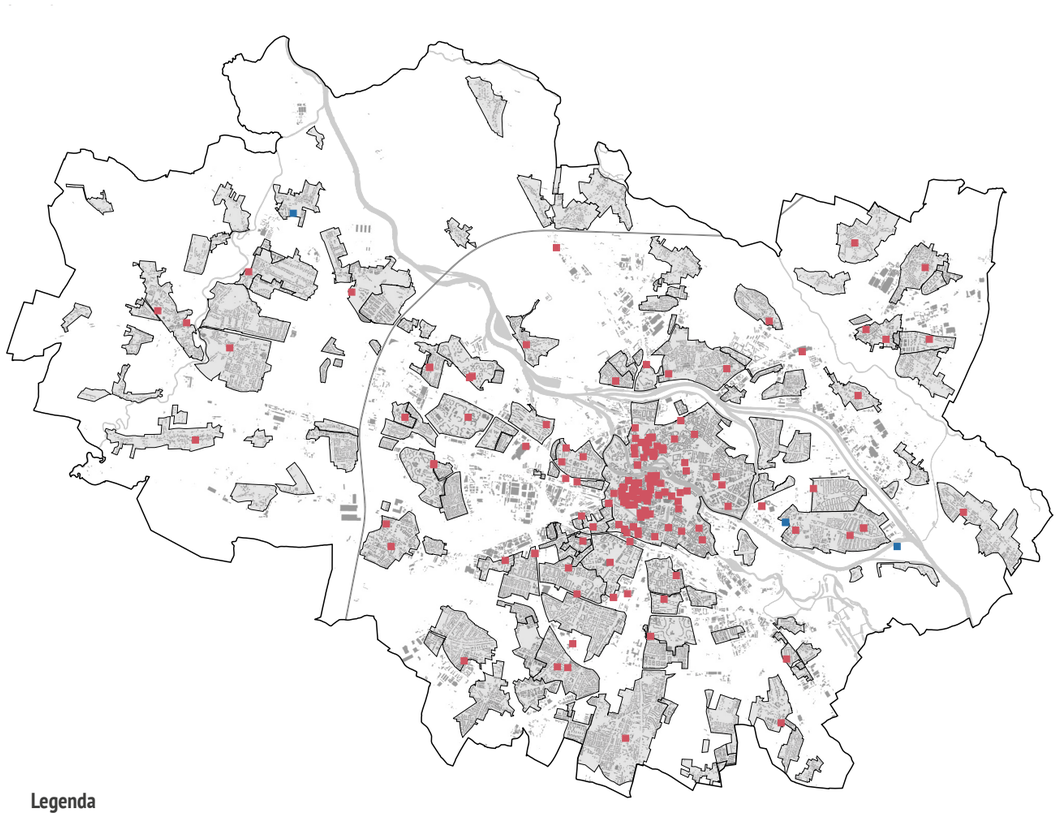
- żłobki i kluby dziecięce
- przedszkola
- szkoły podstawowe
- inne formy wychowania przedszkolnego

Najgorzej wyposażone w usługi kultury są obszary należące do typów morfologicznych dawnych wsi oraz niekompletnych zespołów jedno- i wielorodzinnych (jest to w istocie jeden z ważniejszych elementów tej ich „niekompletności"). Jednak także mniejsze obszarowo zespoły kameralne albo małe blokowiska wykazują podobne własności. Nawet niektóre rejony śródmiejskie mają wyjątkowo ubogą (jak Ołbin) lub nawet żadną (jak Kleczków) ofertę kulturalną.

Wydaje się, że do pewnego stopnia „krajobraz kulturalny" jest uzupełniany przez działalność parafii, z których wiele oferuje rodzaj programu kulturalnego. Trzeba jednak pamiętać, że działalność ta nie ma charakteru publicznego i niekoniecznie może być przyjmowana przez wszystkich mieszkańców (zob. **Ryc. 38**).

Bardzo istotne jest to, że obiekty kultury na osiedlach mają dość silnie sformalizowany charakter. Do biblioteki trzeba się zapisać, podobnie jak na zajęcia w domu kultury. Dodatkowo, organizacja domów i ośrodków kultury separuje rozmaite grupy czasowo – zajęcia dla dzieci są w innym czasie niż zajęcia dla seniorów, te zaś nie nakładają się na ofertę dla młodzieży. Brakuje miejsc nieformalnej wymiany i przestrzeni stwarzania spontanicznych interakcji, które mogłyby stać się miejscem twórczych inicjatyw. Brakuje zintegrowanych miejsc kultury i rozrywki szczególnie dla młodych ludzi, którzy na osiedlach mogliby realizować w ten sposób pewien zasób swoich twórczych potencjałów. Miejsca takie dawałyby również możliwość nawiązywania kontaktów, poznawania się czy realizowania niespodziewanych aktywności. Brakuje miejsc o charakterze otwartym, z elastycznym programem i dysponujących umiejętnością obsługi niestandardowych projektów. W powiązaniu z niedoborami oferty opiekuńczo-edukacyjnej na osiedlach widać, że braki te, zarówno o wymiarze funkcjonalnym, jak i przestrzennym, mogą się przyczyniać do pewnej „indywidualizacji" życia na osiedlach oraz braku postaw społecznych. Mogą także być jedną z przyczyn, dla których młodzież słabo angażuje się w działania na rzecz osiedli.

Analiza rozmieszczenia usług handlu i gastronomii wymaga pewnego objaśnienia metodologicznego. Obiekty tej kategorii są w zasadzie wyłącznie prywatne, zatem informacje o ich lokalizacji muszą być pozyskiwane ze źródeł zewnętrznych w stosunku do municypalnych baz danych. Nie istnieje żadne narzędzie prawne, które zmuszałoby lub choćby jedynie zachęcało przedsiębiorców do zgłaszania miejsca i charakteru prowadzonej działalności do jakichkolwiek baz danych o charakterze przestrzennym. Wiele urzędów dysponuje pewnymi, często fragmentarycznymi, informacjami na temat podmiotów gospodarczych (np. Urzędy Skarbowe, rejestr REGON), jednak te nie są zainteresowane przestrzennym rozmieszczeniem samej działalności. Ponadto istnieją formalne ograniczenia w udostępnianiu danych pozwalających identyfikować poszczególne podmioty. Wszystkie te ograniczenia sprawiają, że baza danych o usługach handlu i gastronomii

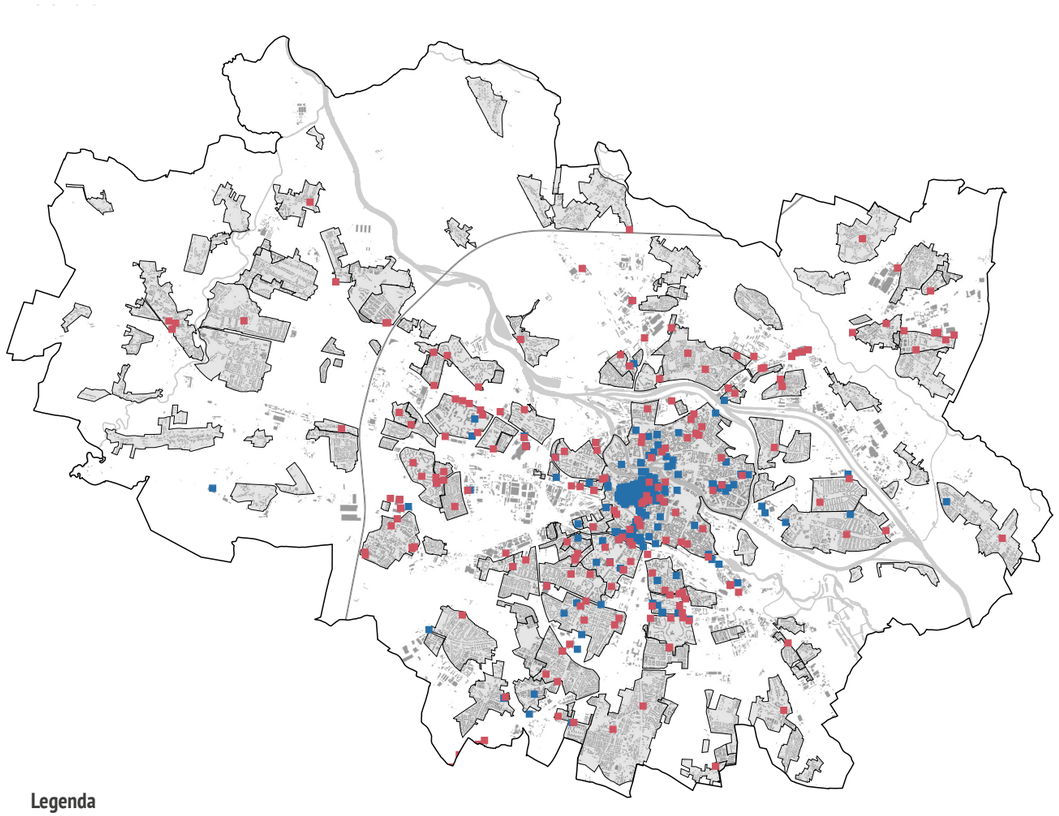
jest dalece niekompletna i sprowadza się w odniesieniu do handlu do takich obiektów, które mają charakter „marketów", a zatem mają ustaloną wielkość oraz zidentyfikowanego sieciowego operatora (np. PSS Społem, Biedronka, Lidl). Nie wszystkie obiekty sieciowe zostały w bazie danych uwzględnione, gdyż niektóre z nich (np. Żabka) prowadzą zarówno większe markety, jak i bardzo małe obiekty.

Jednocześnie taki układ danych daje niezły obraz pewnej stabilnej oferty handlowej na osiedlach. Chodzi o to, że analizowana kategoria sklepów zazwyczaj ma tendencję do większej trwałości, a sieciowa organizacja pozwala przetrwać krótkie okresy lokalnej dekoniunktury. W tym sensie może stanowić dobrą podstawę do wnioskowania o bazowym wyposażeniu osiedli w zakresie usług handlu. Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do gastronomii.

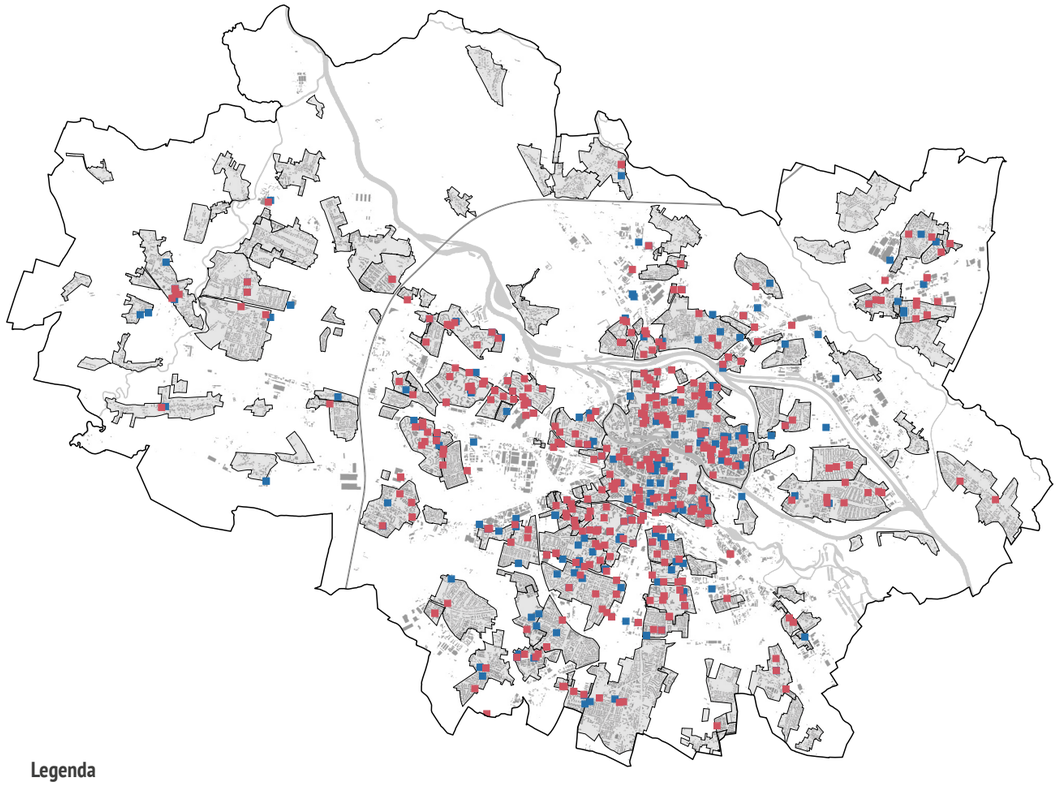
Jak widać na **Ryc. 45**, poza stale powtarzającym się wyraźnym niedoborem usług w obszarze dawnych wsi (co w sytuacji handlu jest uzasadnione liczbą mieszkańców, która mogłaby korzystać z większego sklepu), osiedla w zasadzie są wyposażone w trwałe obiekty handlowe, chociaż wzorce tego wyposażenia są różne.

Na przykład na osiedlu Gądów-Popowice Południe handel przyjmuje charakter intensywnego pasma wzdłuż ulic Legnickiej i Lotniczej, przez co może także służyć sąsiedniemu osiedlu Pilczyce-Kozanów-Popowice Północ. Podobny układ widać także w odniesieniu do osiedli Nowy Dwór i Muchobór Mały wzdłuż ulicy Strzegomskiej czy Huby i Gaj wzdłuż ulicy Armii Krajowej. Nie przeszkadza to w tworzeniu się dodatkowych punktów koncentracji wewnątrz osiedla, co widać choćby po usytuowaniu zespołu usługowego „Ferio Gaj" przy ulicy Świeradowskiej. Można wnosić, że tego rodzaju lokalizacje na styku rozmaitych struktur – zarówno osiedli, jak i typów morfologicznych mogłyby sprzyjać wytwarzaniu się przestrzeni wymiany i kontaktów mieszkańców. To z kolei mogłoby sprzyjać kształtowaniu się określonych postaw społecznych. Pewną przeszkodą w rozwoju w takim kierunku opisywanych przestrzeni jest silnie separująca funkcja ulicy, wzdłuż której lokalny ośrodek jest ukształtowany. Pokonanie tego rodzaju przeszkody wymaga albo nadzwyczajnych interwencji przestrzennych (przyjazne powiązanie obu stron ulicy), albo ukształtowania ośrodka po jednej z jej stron.

Inny czytelny wzorzec, jaki widać w odniesieniu do takich osiedli jak Karłowice-Różanka, Kuźniki, Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice, Powstańców Śląskich, Krzyki-Partynice czy Borek, gdzie usługi handlu są w miarę równomiernie rozmieszczone na obszarze osiedla, niekiedy tworząc część lokalnego ośrodka usługowego (w którym, oprócz handlu o rozmaitym charakterze, mieszczą się także inne usługi, takie jak lokalny oddział banku, poczta, kwiaciarnia, fryzjer, biblioteka i podobne). Podobny schemat występuje także w południowej części osiedla Psie Pole-Zawidawie, w rejonach urbanistycznych Psie Pole Południe-Kiełczów oraz w blokowej części Zgorzeliska. Sprzyjająca wytworzeniu się

prospołecznych przestrzeni byłaby sytuacja, jak w ostatnim wspomnianym przypadku, kiedy rozmaite usługi pojawiają się na styku różnych typów morfologicznych.
Pewnym wariantem przestrzennym jest rozproszenie większych obiektów handlowych po obrzeżach zabudowy. Dobrym przykładem byłby tu Muchobór Wielki, Maślice lub Zakrzów. Ten wzorzec także ma pewne zalety. Zakupy w większych obiektach handlowych często robi się w drodze do domu z pracy lub innych aktywności poza osiedlem, zatem powiązanie lokalizacji większych sklepów z wejściami czy wjazdami do osiedla powoduje, że można przestrzeń wewnątrz osiedla przeznaczyć na inne aktywności. Gdyby taki był rezultat opisywanej lokalizacji, to można byłoby uznać go za potencjalnie korzystny dla funkcjonowania osiedla.
Wreszcie ostatnia czytelna charakterystyka to pewnego rodzaju centralna pozycja usług handlu w strukturze osiedla, co dodatkowo często wiąże się z ograniczoną ofertą tychże usług. Widać taki układ na przykład na Brochowie, Strachocinie-Swojczycach-Wojnowie, Pawłowicach, Osobowicach, Stabłowicach, Ołtaszynie, Wojszycach. W Leśnicy także jest on czytelny, chociaż występuje znacznie szersza oferta handlu. Taka struktura w swojej „klasycznej" postaci sygnalizowałaby zasadniczo niedorozwój usług handlowych w osiedlach, które przecież charakteryzują się całkiem pokaźną liczbą ludności. To z kolei zapewne znalazłoby odzwierciedlenie w poczuciu jakości życia opisywanym przez mieszkańców.
W wielu osiedlach struktura handlu jest w pewien sposób zaburzona przez wielkie obiekty handlowe występujące w sąsiedztwie. Dotyczy to na przykład Szczepina, gdzie wielkie obiekty handlowe, choć o odmiennym charakterze, występują zarówno w północnym, jak i południowym sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej, ale także Popowic, Gądowa Małego, Sołtysowic, Kowal, Polanowic, Poświętnego czy Ligoty. Wyraźnie także widać wpływ gigantycznego ośrodka handlowego zlokalizowanego na Bielanach Wrocławskich na kształtowanie się struktury handlu w południowych osiedlach Wrocławia, w szczególności na Klecinie, Oporowie, Ołtaszynie. Warto zauważyć, że położenie w sąsiedztwie wielkich wyspecjalizowanych ośrodków handlowych sprzyja robieniu zakupów przy wykorzystaniu samochodu. Dzieje się tak nie tylko ze względu na dystans, ale także, a może przede wszystkim, na sposób organizacji przestrzeni w tych ośrodkach handlowych, który zniechęca do poruszania się pieszo. Nieco lepszą charakterystykę pod tym względem mają centra handlowe pod jednym dachem zlokalizowane w zespołach śródmiejskich (tak zwane galerie handlowe). Jednak cały czas nie mają one dostatecznej liczby, aby piesi czuli się komfortowo obsłużeni, jeżeli chodzi o dostęp do tych obiektów z ulicy.
Wreszcie, jest jasne, że niektóre z osiedli nie są w ogóle obsługiwane przez „markety". Są to zazwyczaj osiedla mniejsze, a zatem po raz kolejny rysuje się gorsza pozycja dawnych wsi czy niekompletnych zespołów zarówno jedno- czy wielorodzinnych (co jest

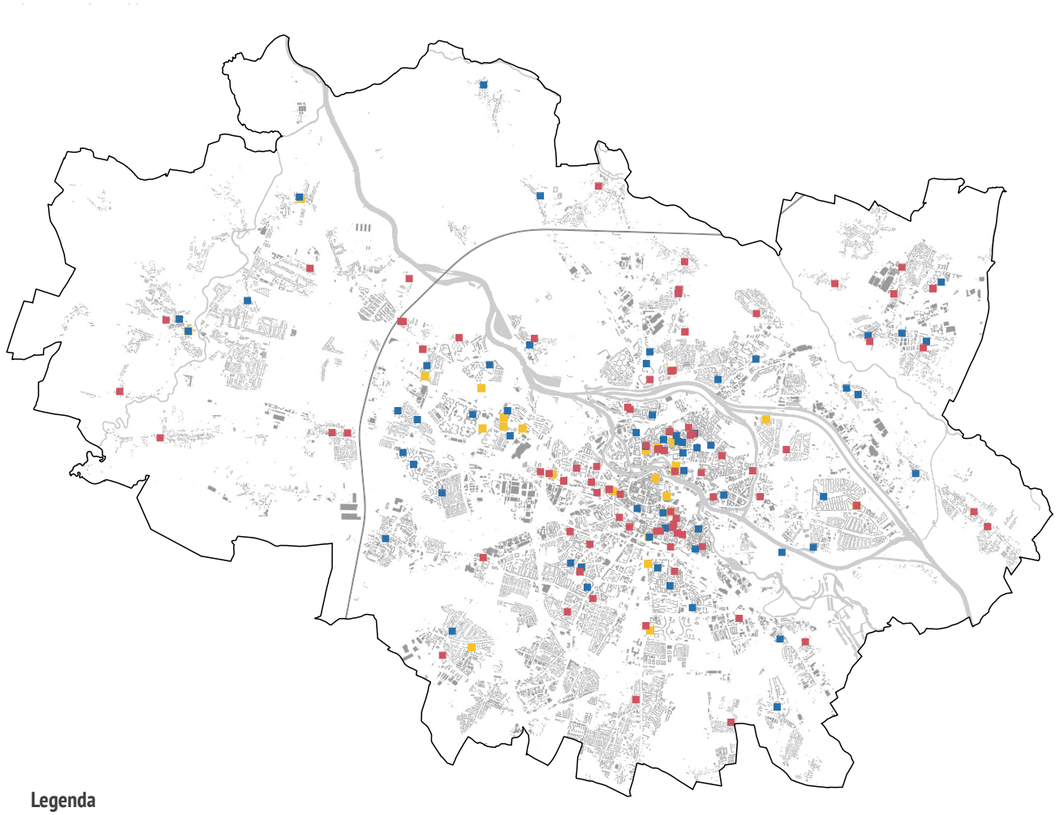

kolejnym wyznacznikiem ich „niekompletności"), ale także niewielkich zespołów kameralnych (jak Sołtysowice, Tarnogaj czy Maślice). Zastanawiające jest, że wśród osiedli kameralnych, nie najmniejsze w końcu Złotniki, nie mają ani jednego obiektu omawianego rodzaju.

W odniesieniu do usług gastronomii dominacja centrum jest bezdyskusyjna. Nawet w zespołach śródmiejskich leżących poza Starym Miastem, w których zazwyczaj obserwuje się pewne większe zagęszczenie usług wynikające z uprzywilejowanej dostępności, w odniesieniu do gastronomii można zauważyć znaczący niedobór oferty (Kleczków, Ołbin, Oławskie Przedmieście). W osiedlach dominują pizzerie lub sieci szybkiej obsługi, które nie stwarzają wielu okazji do kultywowania osiedlowego życia. Wydaje się, że występuje tu rodzaj „błędnego koła". Obiekty gastronomiczne na osiedlach nie utrzymują się ekonomicznie, ponieważ mieszkańcy nie mają w zwyczaju jadać lub spotykać się poza domem. Jednocześnie, mieszkańcy nie mają możliwości nauczenia się nowych rodzajów zachowań, gdyż obiekty gastronomiczne są na ich osiedlach niedostępne (por. **Ramka 12**, gdzie co piąty respondent wskazuje na brak usług gastronomicznych w osiedlu). Być może, powiązanie usług gastronomicznych z usługami kultury i rozrywki wywołałoby efekt synergii.

Ważnym elementem jakości życia na osiedlu jest dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej oraz aptek. O ile opieka szpitalna, dostęp do pogotowia ratunkowego czy usług medycznych nocnych lub świątecznych powinien być raczej rozważany w skali miasta, o tyle opieka podstawowa ma wyraźne predyspozycje do bezpośredniej obsługi mieszkańców osiedli.

Z analizy **Ryc. 46** można wnioskować, że osiedla są niedostatecznie wyposażone w zakresie sieci podstawowej opieki zdrowotnej. Część z praktyk lekarskich ma charakter specjalistyczny, co niedokładnie odpowiada na potrzeby lokalne. Brakuje nawet wyspecjalizowanych obiektów, które służyłyby celom opieki medycznej. W wielu osiedlach jedynym obiektem związanym z ochroną zdrowia są apteki, w zbyt wielu brakuje nawet tak ograniczonych usług. Oznacza to, że osoby potrzebujące pomocy zmuszane są do przemieszczania się po obszarze miasta, co nie tylko nie sprzyja ich powrotowi do zdrowia, ale w przypadku niektórych chorób (na przykład sezonowych zachorowań grypowych) zwiększa zasięg zachorowań w skali miasta. Niekiedy sytuacja braku dostępu do podstawowej opieki medycznej ma w sensie przestrzennym charakter systemowy: dojmujący jest brak usług w sektorze południowym miasta – od Wojszyc, przez Jagodno do Brochowa, w sektorze południowo-wschodnim (od Kowal przez Swojczyce po Strachocin-Wojnów), w sektorze północno-wschodnim (Kłokoczyce, Pawłowice), północnym (Lipa Piotrowska, Świniary) i zachodnim (Maślice). Podobnie jak wielokrotnie wcześniej, niedoposażone są osiedla małe, w szczególności dawne wsie, ale także niekompletne

Legenda

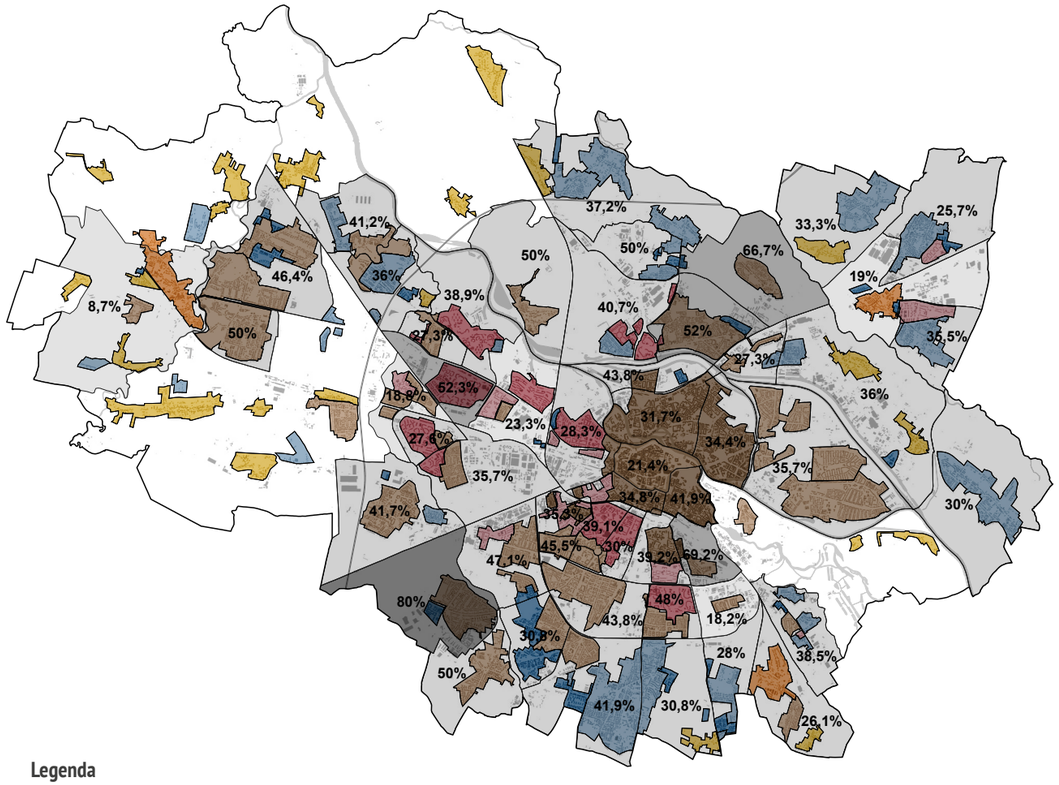
- ośrodki pomocy społecznej
- placówki wsparcia dziennego
- poradnie rodzinne

osiedla jedno- i wielorodzinne oraz kameralne (ponownie jest to istotny element ich „niekompletności").

Ważne, żeby zdawać sobie sprawę, że słaba sieć podstawowej opieki medycznej nie tylko ma związek z leczeniem, ale wywiera znaczący wpływ na działania prewencyjne w zakresie zdrowia. Jest zasadą, że dostępność aptek jest znacznie lepsza niż usług podstawowej opieki medycznej.

Analiza rozmieszczenia przestrzennego rozmaitych form wsparcia dla mieszkańców wymaga wyjaśnienia, że w poszczególnych kategoriach kryją się rozmaite, niekiedy nakładające się na siebie, formy aktywności prowadzone przez różne podmioty (zob. **Ramka 17**), jednak ze względu na dostępny układ danych niemożliwe było oddzielenie wsparcia dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej czy życiowej (jadłodajnie, noclegownie, schroniska) od systemowego wsparcia dla określonych grup (np. rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze, domy pomocy społecznej) oraz systematycznej pracy w określonym osiedlu (np. zespoły terenowej pracy socjalnej, dzienne domy pomocy społecznej). Wszystkie te działalności zgrupowane są w kategorii „ośrodki pomocy społecznej" (**Ryc. 47**) i zazwyczaj prowadzone są przez jednostki miejskie lub na zlecenie miasta. Niektóre z nich mogą pokrywać się z aktywnościami prowadzonymi przez niezależne podmioty (np. fundacje czy parafie), które z kolei figurować mogą w kategorii „placówki wsparcia dziennego". Bywa też, że pokrywa się miejsce i podmiot prowadzenia działalności we wspomnianej kategorii oraz w kategorii „poradnie rodzinne". Wynika to z celowej, a nie podmiotowej klasyfikacji dostępnych danych. W ostatniej wspomnianej kategorii (poradnie rodzinne) przeważają podmioty z sektora pozarządowego oraz parafie. Pewien związek z analizowanymi obszarami działalności mają także usługi skierowane do seniorów, głównie organizowane w formie klubów seniora oraz uniwersytetów trzeciego wieku (zob. **Ryc. 34**).

Wydaje się, że w odniesieniu do badanej kategorii pewna koncentracja usług zaklasyfikowanych jako „ośrodki pomocy społecznej" w centralnych obszarach miasta może być nieco myląca, gdyż są to bardzo różnorodne działalności, które wsparcie kierują do różnych grup i w różny sposób. Ponadto, wydaje się, że lokalizacja w zespołach śródmiejskich ma związek z dostępnością pomieszczeń należących do gminy oraz chęcią dotarcia do szerokiej grupy mieszkańców, którzy niekoniecznie związani są z konkretną lokalizacją (np. bezdomni, przybysze z zewnątrz potrzebujący pomocy). Można przyjąć, że ogniwem, które koordynuje wsparcie dla mieszkańców w ramach Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej są zespoły terenowej pracy socjalnej i to one powinny być powiązane przestrzennie z obszarami występowania pewnych systemowych potrzeb. Jednakże nie wydaje się, aby sytuacja taka miała miejsce. Po pierwsze, zespołów tych jest zaledwie siedem, po drugie zaś większość z nich ma siedzibę

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Osoby deklarujące dobrą lub bardzo dobrą sytuację ekonomiczną (**17%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi lub brak odpowiedzi
- 0% - 25%
- 25,1% - 50%
- 50,1% - 75%
- 75,1% - 100%

w centralnych obszarach miasta (plac Legionów, ulice Nowowiejska, Oficerska, Kniaziewicza, Braniborska, plac św. Macieja), a tylko jeden poza nim (w Leśnicy, na ul. Średzkiej). Być może pewną wskazówką w kwestii rozmieszczenia ZTPS może być samoocena sytuacji materialnej mieszkańców, która została zbudowana na podstawie AI (**Ryc. 48**) i która daje podstawy do powiązania lokalizacji ustrukturyzowanej pomocy z obszarami występowania potrzeb.

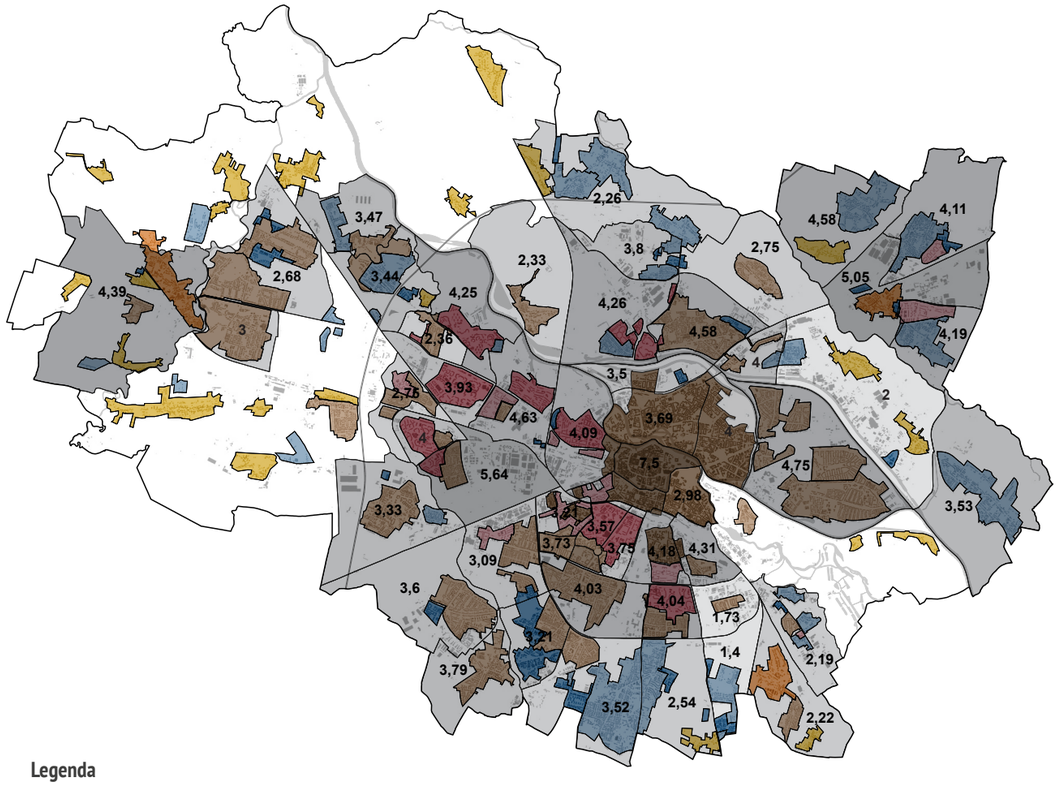
Warto odnotować, że generalnie najmniej systemowych deficytów w zakresie wyposażenia w usługi wykazują wielkie osiedla blokowe, które były planowane jako kompletne, w pełni wyposażone jednostki mieszkaniowe. Mimo, że proces ich „wyposażania" był bardzo często rozciągnięty w czasie, dzisiaj mają one w zasadzie niemal kompletny zestaw podstawowych usług. Wydawało się, że podobne charakterystyki będą miały zespoły śródmiejskie, jednak ich wyposażenie jest bardzo nierównomierne, co dodatkowo wzmacnia konieczność prowadzenia działań rewitalizacyjnych. Osiedla kameralne są dobrze wyposażone, o ile mają pewną określoną „masę". Zbyt mały rozmiar osiedla oraz peryferyjne położenie sprzyjają pewnemu „usługowemu wykluczeniu". Dobrym sposobem koncentrowania usług w obszarach peryferyjnych są osiedla małomiasteczkowe, które strukturyzują ich rozmieszczenie na większym terytorium niż tylko obszar samego osiedla małomiasteczkowego.

MIESZKAŃCY OSIEDLI

Rozmieszczenie usług w poszczególnych osiedlach zostało zestawione z badaniami zachowań mieszkańców związanych z korzystaniem z tychże usług. Te zachowania mogły dotyczyć najbliższego rejonu miejsca zamieszkania, osiedla lub pozostałego obszaru miasta. Respondentom zaproponowano katalog 20 spraw do załatwienia (**Ramka 10**) i potrzeb do zaspokojenia. W ujęciu średnim 3,5 sprawy jest załatwiane w osiedlu, 3,61 zarówno w osiedlu, jak i poza nim, a 6,6 spraw poza osiedlem. Taki wynik wskazywałby generalnie na niezbyt dobre w opinii mieszkańców wyposażenie osiedli w rozmaite usługi oraz, być może, na niedopasowanie struktury usług do potrzeb. Niemal dwukrotna przewaga spraw załatwianych poza osiedlem w stosunku to tych załatwianych na osiedlu pokazuje, że brak usług skutkuje także dodatkowymi, niejako wymuszonymi, mobilnościami. Jest jasne, że niektóre usługi mają charakter wyjątkowy i nie mogą być zaspokajane w każdym osiedlu (jak na przykład koncert w filharmonii), jednakże w katalogu wskazano także cały szereg spraw bardzo podstawowych i codziennych.

Pierwsza kategoria, mieszkańców osiedli załatwiających wiele spraw w osiedlu (**Ryc. 49**) jest szczególnie mocno reprezentowana przez mieszkańców: Starego Miasta (ponad

Liczba spraw załatwianych i potrzeb zaspokajanych w osiedlu | Ryc. 49

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Deklarowana liczba spraw załatwianych na osiedlu - średnia (**1,7**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 1,4 - 2,0
- 2,01 - 3,0
- 3,01 - 4,0
- 4,01 - 5,0
- 5,01 - 6,0
- 6,01- 7,0
- powyżej 7

Ramka 10 | Katalog spraw do załatwienia oraz potrzeb do zaspokojenia badany w AI

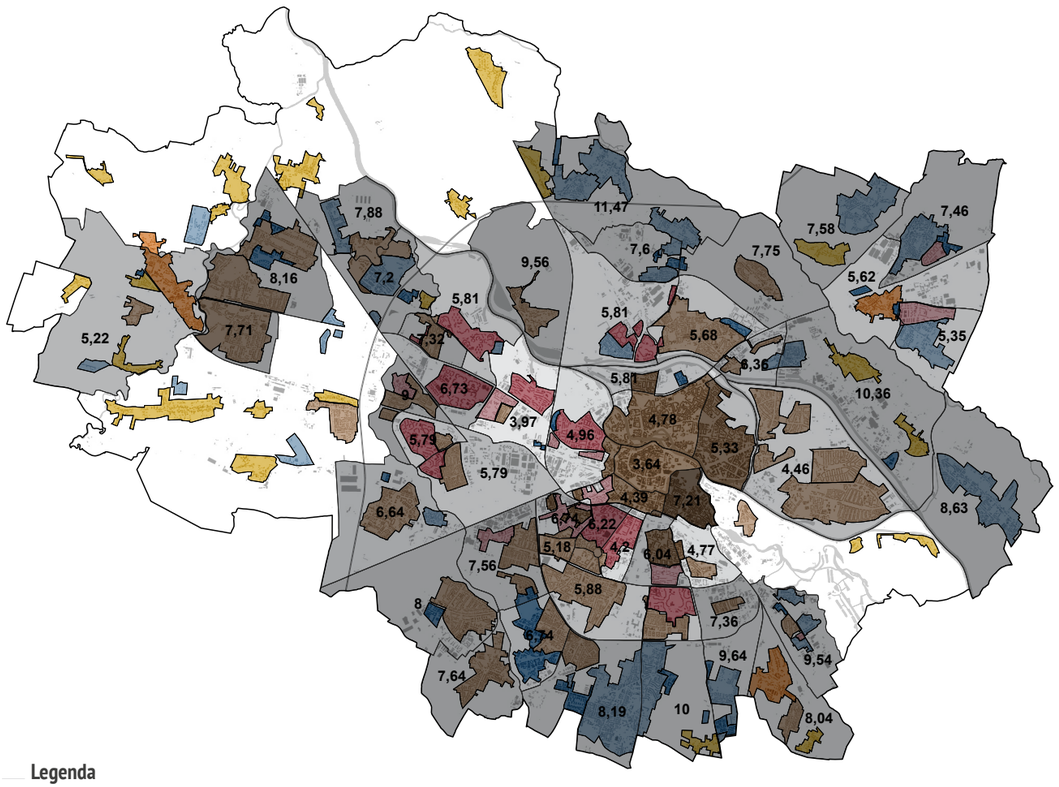
- edukacja własna (szkolenia, kursy),
- edukacja dzieci,
- zakupy spożywcze bieżące,
- większe zakupy spożywcze,
- zakupy inne niż spożywcze (odzież, sprzęty, wyposażenie mieszkania),
- sprawy związane z powadzeniem gospodarstwa domowego (poczta, bank, itp.),
- lekarz pierwszego kontaktu,
- lekarz specjalista,
- weterynarz,
- spotkania rodzinne poza domem,
- spotkania towarzyskie poza domem,
- jedzenie poza domem,
- aktywność fizyczna na świeżym powietrzu,
- aktywność fizyczna w klubach fitness, na basenach,
- hobby i pasje,
- praca zawodowa,
- praktyki religijne,
- uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- wsparcie lub pomoc (finansową/rzeczową) uzyskiwaną od instytucji,
- wsparcie lub pomoc (finansową/rzeczową) uzyskiwaną od innych osób.

siedem spraw), Muchoboru Małego, Psiego Pola Południe-Kiełczowa i Psiego Pola Północ (ponad 5 spraw) oraz całego obszaru Wielkiej Wyspy, a także Popowic, Pawłowic i Karłowic (ponad 4 sprawy). Warto odnotować interesujący przypadek Pawłowic, gdzie w badaniach empirycznych nie stwierdzono nadzwyczajnie wysokiego wyposażenia w usługi, a mieszkańcy wskazują relatywnie wysoki udział spraw załatwianych w osiedlu. Najniższy stopień załatwiania spraw i zaspokajania potrzeb obserwowano w rejonach urbanistycznych: Widawa, Lipa Piotrowska, Polanowice, Brochów, Księże, Kowale-Popiele, Swojczyce (2 sprawy) oraz Tarnogaj i Jagodno (mniej niż 2 sprawy). Mała liczba załatwianych tam spraw jest wyraźnie związana ze słabym wyposażeniem infrastrukturalnym osiedli w usługi, które odpowiadają na potrzeby mieszkańców zarówno pod względem treści tych usług, jak i ich jakości.

Czynnikami, które wykazują związek z załatwianiem spraw i zaspokajaniem potrzeb w miejscu zamieszkania, są:

- Wysoki udział osób deklarujących poczucie zadowolenia z najbliższego rejonu ulic zamieszkania (zob. **Ryc. 59**) – im wyższy ten współczynnik, tym więcej spraw załatwianych w osiedlu. Oczywiście, możliwość załatwienia wielu spraw w miejscu zamieszkania wpływa na zadowolenie z miejsca.

Liczba spraw załatwianych i potrzeb zaspokajanych poza osiedlem | Ryc. 50

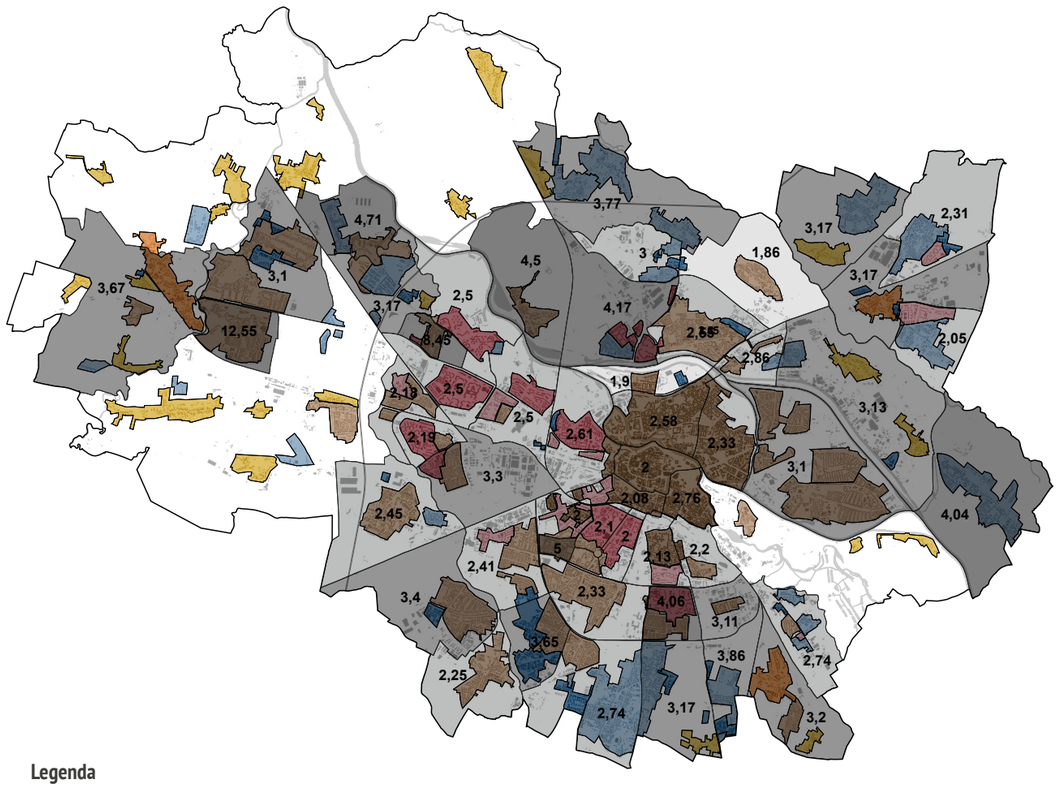

- Ogólnie wysoka liczba spraw do załatwienia – im więcej spraw w ogóle mieszkańcy osiedla załatwiają, im aktywniejszy i bardziej złożony ich styl życia, tym więcej spraw załatwiają także w osiedlu.
- Wysoki udział osób zamieszkujących powojenne budynki wielorodzinne powyżej 4 pięter – im wyższy ten odsetek, tym więcej spraw załatwianych w osiedlu, co – jak wynika także z badań empirycznych – jest związane z lepszym wyposażeniem dużych wrocławskich osiedli mieszkaniowych z drugiej połowy XX wieku.
- Wysoki udział osób deklarujących zamieszkiwanie „na dużym osiedlu" (zob. **Ryc. 55**) – im więcej osób przyznaje, że mieszka na dużym osiedlu, tym więcej spraw załatwiają oni w miejscu zamieszkania.

Kontrastująca kategoria mieszkańców, którzy załatwiają większość spraw poza własnym osiedlem (**Ryc. 50**), pokazuje, jak się wydaje, dwa zjawiska. Po pierwsze, bardzo słabe obiektywne wyposażenie w usługi, co wymusza załatwianie nawet 10 spraw poza miejscem zamieszkania (Widawa, Lipa Piotrowska, Polanowice, Kowale, Popiele, Swojczyce). Po drugie, niedopasowanie jakości i zakresu usług, także bardziej złożonych, do potrzeb mieszkańców w sytuacji, gdy demografia osiedla dynamicznie się zmieniła w ostatnich latach. Stąd, 9-10 spraw załatwiają poza osiedlem mieszkańcy Wojszyc, Jagodna, Osobowic, Księża czy Kuźnik.

Czynnikami, które wiążą się z załatwianiem spraw poza miejscem zamieszkania, są w szczególności:

- Wysoki udział osób deklarujących zamieszkiwanie „na małym osiedlu" – im więcej osób deklaruje zamieszkiwanie w takim typie osiedla, tym większa liczba spraw załatwianych poza osiedlem. Potwierdza to silny związek między wielkością osiedla a wyposażeniem go w ważne dla mieszkańców usługi.
- Wysoka skala potencjału społecznego osiedla (zob. **Ryc. 63**) – wysoki potencjał społeczny osiedla, związany między innymi z jego wielkością, także sprzyja załatwianiu spraw poza miejscem zamieszkania.
- Wysoki udział osób wyrażających zadowolenie z mieszkania czy domu. Jak widać, nieco paradoksalnie, wysokie zadowolenie z domu czy mieszkania nie zmienia faktu, że wiele spraw załatwia się poza osiedlem. Być może zadowolenie z tej najbliższej sfery jest rodzajem rekompensaty za słabość infrastruktury. Być może to tłumaczyłoby wspomniany wcześniej fenomen Pawłowic.
- Wysoki odsetek osób deklarujących poczucie wspólnoty jako wyróżnik osiedla (zob. **Ryc. 53**). Im wyższy odsetek osób deklarujących poczucie wspólnoty jako wyróżnik osiedla, tym więcej spraw załatwianych jest poza nim. Można by z tego wnioskować, że spójność społeczna nie buduje się w tym przypadku na bazie wspólnoty

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Wskaźnik więzi sąsiedzkich - średnia deklarowana liczba sąsiadów (**1,7**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0 - 2,0
- 2,01 - 3,0
- 3,01 - 4,0
- powyżej 4

Wskaźnik więzi sąsiedzkich: O ilu sąsiadach można powiedzieć, że świadczycie sobie wzajemnie drobne przysługi, pomoc, jak np. przypilnowanie dzieci, doglądanie domu podczas dłuższej nieobecności? (0-1,9 - niska; 2-4 - średnia; powyżej - 4 wysoka)

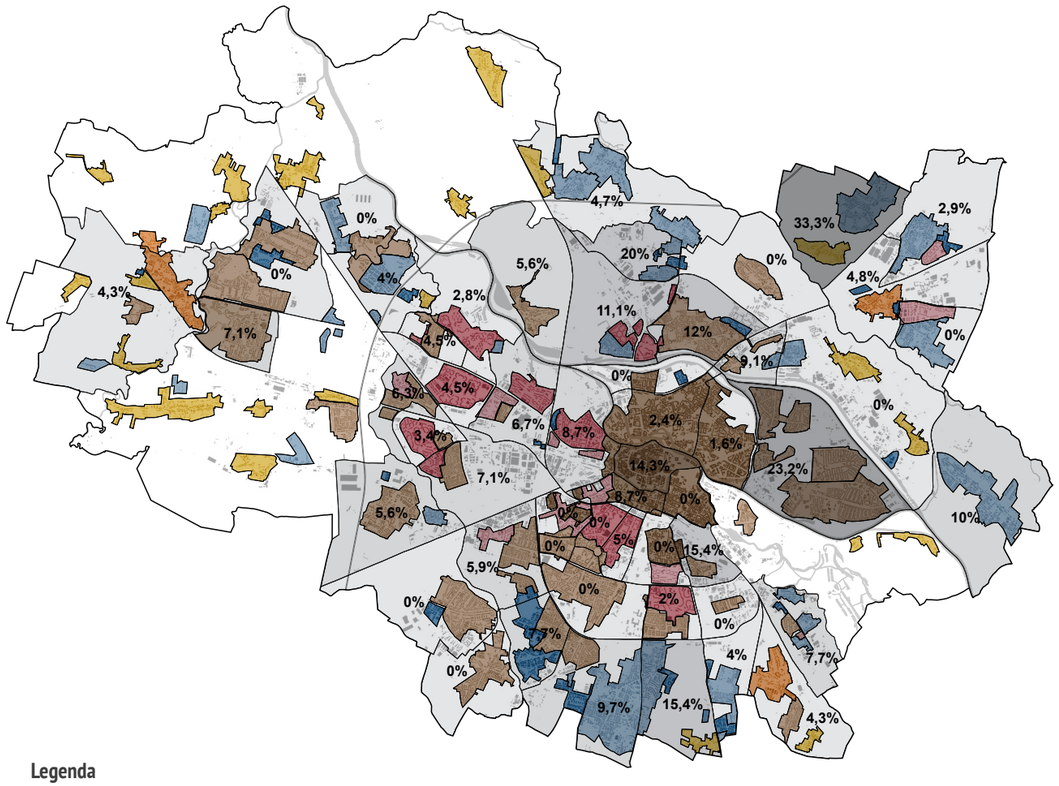
korzystania z udogodnień w miejscu zamieszkania, albo też – że to deficyty na osiedlu i wynikające z ich palące potrzeby do rozwiązania zbliżają mieszkańców osiedli do siebie.

- Ostatnim czynnikiem sprzyjającym załatwianiu spraw poza osiedlem jest wysoki odsetek osób wskazujących, że reprezentacja spraw mieszkańców powinna się odbywać poprzez radę osiedla (zob. **Ryc. 64**). Być może dzieje się tak dlatego, że jedną ze spraw, jaką RO się w tych osiedlach zajmują, jest poprawa wyposażenia w usługi.

Bardziej jakościowy wgląd w sprawę zaspokajania potrzeb i załatwiania spraw w przestrzeni miasta zapewniają wyniki badań fokusowych. Należy zwrócić uwagę, że obiektywny poziom wyposażenia osiedla w usługi może być subiektywnie różnie oceniany ze względu na oczekiwania zamieszkującej je lokalnej społeczności. Jest to szczególnie prawdopodobne w sytuacji, gdy kompozycja demograficzna osiedla zmienia się bardzo szybko w porównaniu z wyposażeniem go w niezbędną w opinii mieszkańców infrastrukturę.

W osiedlach śródmiejskich reprezentowanych przez Nadodrze i Przedmieście Oławskie widać kontrast.Intensywne działania rewitalizacyjne na Nadodrzu sprawiają, że mieszkańcy wskazują na wiele „fajnych" miejsc na ich osiedlu, zarówno instytucji (Klub pod Kolumnami, Kuratus, świetlice środowiskowe, stowarzyszenia, kluby seniora i z ramienia MOPS, Fundacja Ekorozwoju), jak i lubianych i uczęszczanych publicznych zielonych przestrzeni rekreacyjnych (park Staszica, plac św. Macieja, górka Słowiańska, Wyspa Słodowa). Zauważają także wpływ procesu rewitalizacji i rozwoju nowych aktywności ekonomicznych na pojawianie się kolejnych ofert zaspokajania ich potrzeb. Na Przedmieściu Oławskim natomiast brak takich miejsc jest szczególnie odczuwany w konsekwencji napływu nowych mieszkańców (mających inne oczekiwania co do jakości życia i dostępności usług). Wskazuje się, że przeciętna osoba wracająca z pracy nie ma co z sobą na Przedmieściu Oławskim zrobić, brakuje „fajnych", czyli odpowiadających stylowi życia nowych mieszkańców, usług gastronomii czy rozrywki.

W osiedlach kameralnych (Oporów i Grabiszyn-Grabiszynek) widać podobny dualizm. Na Oporowie, ocenianym dużo gorzej niż Grabiszynek, wskazuje się na brak podstawowych usług (sklepów z szerokim zaopatrzeniem, punktów usługowych), a także słabość infrastruktury spędzania czasu wolnego dla młodzieży i osób starszych (brak basenu, domu kultury). Jak mówią mieszkańcy: „Żyje się lepiej (mieszka). Ale nie ma co robić". A zatem, co warto zauważyć, zadowolenie z domu czy mieszkania jest oceniane odrębnie od zadowolenia z wyposażenia najbliższego kwartału ulic w usługi. Odczucie mieszkańców w tym przypadku jest całkowicie spójne z badaniami empirycznymi rozmieszczenia usług. Rzeczywiście osiedle jest bardzo słabo w nie wyposażone. Na Grabiszynie-Grabiszynku wyposażenie w punkty handlowe wydaje się nie najważniejsze,

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

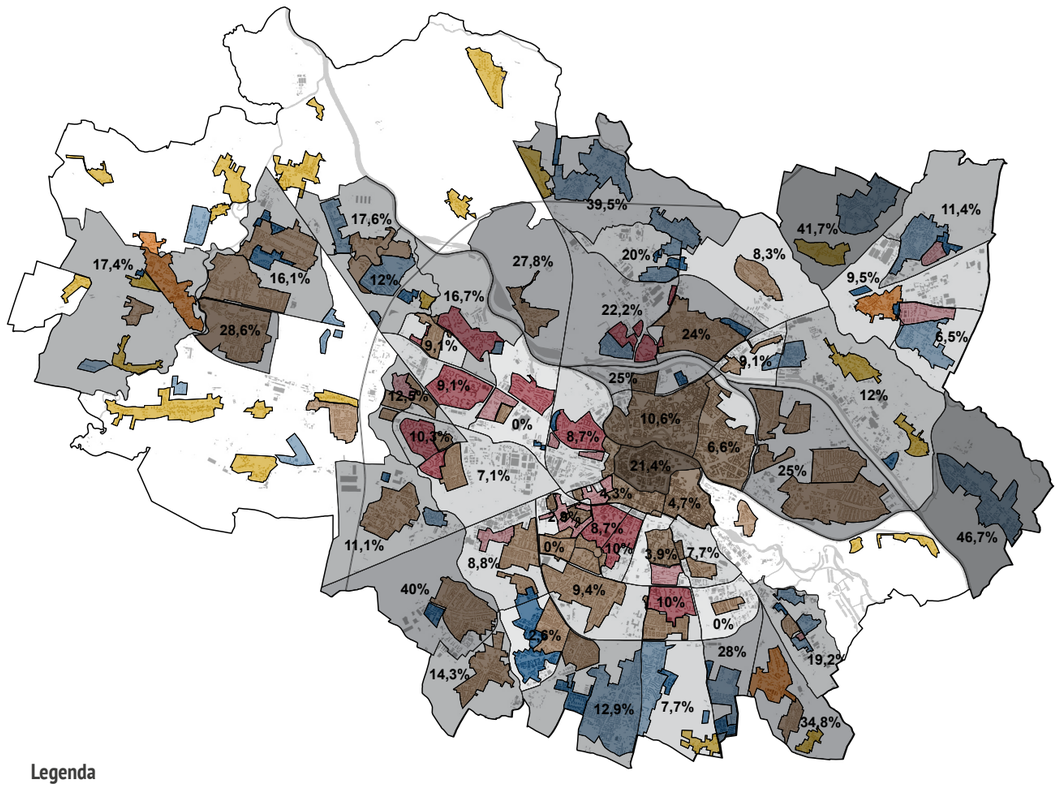
Osoby deklarujące wzajemne zaufanie mieszkańców osiedla (**1,7%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 5%
- 5,1% - 10%
- 10,1% - 20%
- 20,1% - 30%
- powyżej 30%

dzięki lokalizacji dużego centrum handlowego (CH Borek) w bezpośrednim sąsiedztwie osiedla. Podobną charakterystykę ma także wyposażenie w usługi takie jak siłownia czy fitness, które zapewnia punkt w budynku dawnego FAT-u (ulica Grabiszyńska przy skrzyżowaniu z Klecińską). Wiele potrzeb rekreacyjnych zaspokajają zielone przestrzenie publiczne, w szczególności park Grabiszyński, Wzgórze Nieznanego Żołnierza, ale także organizowane czasem imprezy na ogródkach działkowych. Mimo, że dostrzegana jest działalność ośrodka kultury „Bakara", to wyraźnie zgłaszana jest mieszkańców potrzeba powstania domu kultury.

Przykładami dużych blokowisk poddanych badaniu były Szczepin i Nowy Dwór. Na Szczepinie nie podejmuje się tematu zakupów – dobre wyposażenie osiedla jest dla mieszkańców oczywiste, nie jest kwestią wymagającą komentarza. Spędzanie czasu wolnego kojarzy się z dwoma miejscami: „Żółtkiem", czyli placem zabaw, oraz Górką Popowicką. Na Nowym Dworze można wygodnie robić zakupy i spędzać czas wolny na terenach zielonych i rekreacyjnych (w parku Tysiąclecia). Nie ma miejsc pozwalających na konsumpcję czasu wolnego (kawiarnie, restauracje) – w tym celu mieszkańcy muszą jechać do centrum miasta. W kwestii twardej infrastruktury spędzania czasu wolnego: na obu osiedlach problemem są ławki, a właściwie dylemat – czy są miejscem przyjaznych spotkań mieszkańców czy nasiadówek „osiedlowych chuliganów". Mieszkańcy nie mają poczucia, że są dysponentami przestrzeni publicznej, a raczej, że jest im ona zawłaszczana. W obu wypadkach zgłaszany jest także problem braku miejsc o niekomercyjnym charakterze, w których mieszkańcy mogliby spotkać się bez żadnego konkretnego celu i bez żadnych formalności.

Jako reprezentantów typów morfologicznych wielorodzinnych niekompletnych wybrano Muchobór Wielki i Krzyki. Ten pierwszy, co zaznaczano wcześniej, ma duży potencjał rozwoju w kierunku osiedla kameralnego, jednak obecnie składa się z wielu niepowiązanych struktur mieszkaniowych. W przypadku Muchoboru Wielkiego problemu nie sprawia kwestia zakupów. Jest to oczywiste w kontekście zarówno występowania wielkiego centrum handlowego na skrzyżowaniu ulic Mińskiej i Granicznej, jak i wyników badań empirycznych usług handlowych w obszarach zabudowy mieszkaniowej. Jednak wyraźnie zgłaszane są trudności z usługami społecznymi z zakresu edukacji: brakuje żłobków, gimnazjum. Nie ma miejsc kawiarnianych, „do posiedzenia". Mieszkańcy korzystają z wyposażenia sąsiednich osiedli: z boiska na Nowym Dworze, a restauracji w podmiejskim Smolcu. Mieszkańcy Krzyków spotykają się w Agawie (restauracja w parku Południowym, a więc w sąsiedztwie osiedla) i w parku Klecińskim, także w parku Południowym i Grabiszyńskim. Miejscem interesującym w sensie rekreacyjnym są także Partynice. Jak widać, strategia mieszkańców osiedli niekompletnych polega głównie na korzystaniu z infrastruktury osiedli sąsiednich. Widać też, że pewna gęstość zaludnienia ma pozytywny wpływ na rozwój niektórych pożądanych czy oczekiwanych usług (jak na

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Osoby deklarujące poczucie wspólnoty (**1,7%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 5%
- 5,1% - 10%
- 10,1% - 20%
- 20,1% - 40%
- powyżej 40%

przykład usługi gastronomii w nowych budynkach na Krzykach). Najbardziej dojmujący jest zazwyczaj brak usług publicznych.
Osiedla jednorodzinne niekompletne poddane badaniu to Maślice i Pawłowice. Mieszkańcy Maślic nie mają uzgodnionego obrazu swojego osiedla. Jedni twierdzą, że to właściwie sypialnia – miejsce, gdzie można zrobić tylko podstawowe zakupy i się przespać. Inni wskazują, że to dobre miejsce do wypoczynku (grillowania, plażowania). Widać wyraźnie, że złożone aktywności czasu wolnego i zaspokajania podstawowych potrzeb są przez mieszkańców Maślic realizowane poza miejscem zamieszkania. Pawłowice są wręcz nazywane wioską, w której się żyje (mieszka, „łapie oddech"), a wszelkie aktywności: praca, zakupy, zajęcia młodzieży odbywają się w mieście, „poza wioską". Z jednej strony taki opis jest spójny z wynikami badań empirycznych, które pokazały bardzo niski stopień wyposażenia w usługi. Z drugiej strony, jak się wydaje, taki stan nie tylko nie przeszkadza części mieszkańców, ale nawet do pewnego stopnia jest przez nich oczekiwany. Wymaga to jednak przeniesienia pewnych niezbędnych dla mieszkańców usług w jakieś inne rejony – pytanie, czy wobec peryferyjnego położenia obu osiedli powinny one wiązać się z jakimiś konkretnymi centrami czy wzmacniać strukturę usługową osiedli sąsiednich.
W osiedlach małomiasteczkowych, Leśnicy i Psim Polu, jak wynika z wypowiedzi mieszkańców, można realizować większość potrzeb i układy te są względnie samowystarczalne. O Leśnicy mówi się, że oferuje duży wybór miejsc do robienia zakupów, spędzania czasu wolnego na świeżym powietrzu, ale i ma program usług sportowych (fitness). Podobnie na Psim Polu, z części wypowiedzi wynika, że mieszkańcy chętnie zostają na swoim osiedlu i tam spędzają czas. Dużą rolę odgrywa tam odnowiony rynek, przyciągający mieszkańców i oferujący satysfakcjonujące sposoby spędzania czasu wolnego (restauracje, kawiarnie).

Oprócz oceny wyposażenia w usługi oraz sposobu korzystania z przestrzeni miasta przebadane zostały także charakterystyki więzi sąsiedzkich na osiedlach.
Dane WDS 2014 dają następujący obraz relacji sąsiedzkich w mieście:

- Krąg sąsiedzki wrocławian to zjawisko dość powszechne, ale o wąskim zasięgu – dla niemal 90% wrocławian sieć sąsiedzka nie liczy więcej niż 10 osób, średnio jest to 6,5 osoby. 90% wrocławian ma do 5 sąsiadów, których zna; 92% ma do 3 osób, z którymi sobie pomaga; 95% ma do 3 osób, z którymi się odwiedza bez zapowiedzi.
- Blisko 8% wrocławian jest pozbawionych jakichkolwiek relacji w miejscu zamieszkania (10% wrocławian nie wie nic o swoich sąsiadach, 16% nie ma ani jednego sąsiada, z którym świadczy sobie drobne usługi, 20% wrocławian nie ma ani jednego sąsiada, z którym się odwiedza bez zapowiedzi).
- Im bardziej angażujący emocjonalnie typ więzi sąsiedzkiej, tym więcej osób jej nie nawiązuje, a krąg sąsiadów już objętych taką więzią zawęża się.

Charakterystyka stosunków z sąsiadami w opinii mieszkańców | Tab. 10

Proszę określić, jak ogólnie układają się Pana/Pani stosunki z sąsiadami?	Nie	Tak	Trudno powiedzieć	Ogółem (n =1560)
Żyję z sąsiadami w zgodzie	3,00%	90,80%	6,20%	100%
Staram się tak postępować, żeby nikt z sąsiadów nie miał do mnie pretensji, ale trzymam się od nich na odległość	24,50%	70,40%	5,10%	100%
W miarę możliwości unikam sąsiadów i z nikim się nie kontaktuje	75,90%	19,60%	4,50%	100%
Z sąsiadami ciągle są kłótnie	94,40%	3,50%	2,10%	100%

Rozkład zadowolenia z poszczególnych przestrzeni | Tab. 11

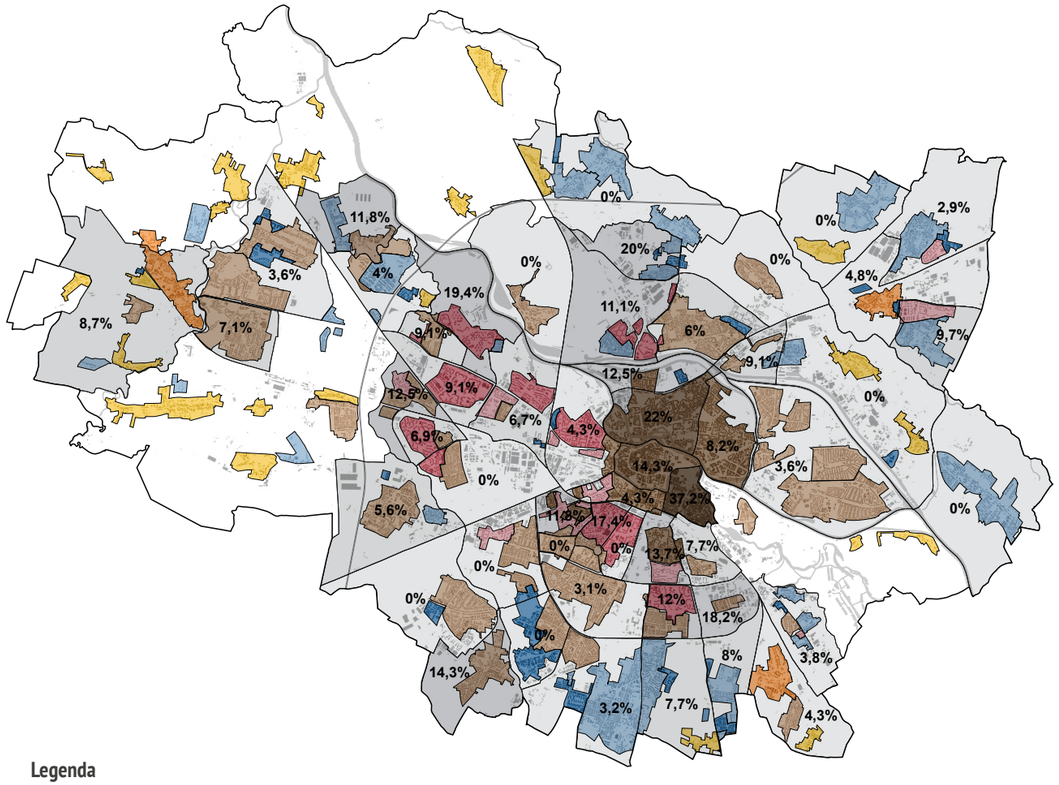
Czy jest Pan/Pani zadowolony/zadowolona:	Nie (1 pkt)	Raczej nie (2 pkt)	Ani tak, ani nie (3 pkt)	Raczej tak (4 pkt)	Tak (5 pkt)	Średnie zadowolenie na skali [pkt]
Z mieszkania/domu	4,7%	5,4%	9,7%	42,7%	37,5%	4,03
Z najbliższego rejonu ulic	10,9%	16,2%	15,8%	37,9%	19,2%	3,38
Z osiedla	9,0%	16,2%	17,6%	36,9%	20,3%	3,43
Z Wrocławia	4,6%	5,5%	10,0%	36,0%	43,9%	4,09

Dane z przeprowadzonej w trakcie badania AI (**Ryc. 51**) korespondują z tymi danymi w interesujący sposób. Krąg sąsiedzki mieszkańców, którzy wzięli udział w AI, jest większy niż sieć przeciętnego mieszkańca Wrocławia sportretowanego w WDS 2014. 92% mieszkańców osiedli ma do 15 sąsiadów, o których wiedzą jak się nazywają i co robią, średnio jest to 7 sąsiadów (do 10 takich sąsiadów ma w sumie 87%); 92% ma do 5 sąsiadów, z którym świadczą sobie drobne usługi, średnio jest to 3 sąsiadów; 91% mieszkańców osiedli ma do 5 sąsiadów, do których może przyjść bez zapowiedzi, średnio jest to niemal 4 sąsiadów.

Z porównania wynika, że sieć sąsiedzka mieszkańców biorących udział w AI jest bardziej rozbudowana (znają więcej sąsiadów, z większą liczbą utrzymują bliższe relacje). W badaniu tylko częściowo sprawdza się reguła, że im bardziej angażujący emocjonalnie typ relacji sąsiedzkiej, tym mniej sąsiadów jest w nią włączonych – spadek następuje pomiędzy wiedzą a świadczeniem sobie drobnej pomocy, natomiast nie ma różnicy między świadczeniem sobie drobnej pomocy a odwiedzinami bez zapowiedzi. Wydaje się zatem, że próg nawiązywania bliższej relacji sąsiedzkiej w przypadku badanych mieszkańców (przypomnijmy, prawdopodobnie szczególnie zainteresowanych sprawami swojego osiedla) jest niższy i ten brak bariery w pogłębionych relacjach należy uznać za ważny zasób.

Jest także charakterystyczne, że nie można potwierdzić korelacji pomiędzy typem morfologicznym osiedla a intensywnością więzi sąsiedzkich. W każdym z badanych typów morfologicznych występują zarówno osiedla o wysokim, jak i niskim wskaźniku. Jedynym typem, który ma generalnie niższe wskaźniki więzi sąsiedzkich, są zespoły śródmiejskie, co wydaje się wynikiem nieco zaskakującym. Wydawałoby się, że ewentualnie czynniki takie jak dłuższy czas zamieszkiwania i większa gęstość powinien sprzyjać bardziej intensywnym kontaktom, tymczasem nie wydaje się, aby tak się działo. Być może wynika to z dużej rotacji ludności mieszkającej w tych obszarach. Może także, ze względu na usytuowanie, jest tam lepszy dostęp do usług zinstytucjonalizowanych, wobec czego drobne sąsiedzkie przysługi nie są tak potrzebne jak gdzie indziej. Można także wziąć pod uwagę, że wpływ na wytwarzanie się więzi może mieć odsetek mieszkań, które są wynajmowane (raczej krótko- niż długoterminowo). Nie ma jednak „twardych" danych na poparcie tych tez.

Dodatkowo w badaniu przeanalizowano w nieco bardziej pogłębiony sposób treść relacji sąsiedzkich i towarzyszących im emocji (**Tabela 10**). Wizja życia sąsiedzkiego w osiedlach jest zasadniczo dobra i bardzo dobra: blisko 91% badanych stwierdza, że żyje z sąsiadami w zgodzie, która wynika nie tyle z aktywnego zabiegania o dobre relacje, ile z „kultury unikania" – zarządzania ewentualnymi konfliktami bez konfrontacji. Aż 70% badanych deklaruje sposób postępowania minimalizujący generowanie

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Osoby deklarujące wrogość i skłonność do konfliktów (**1,7%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 5%
- 5,1% - 10%
- 10,1% - 20%
- 20,1% - 30%
- powyżej 30%

Ramka 11 | Cechy wskazane jako te, które pozwalają odróżnić mieszkańców własnego osiedla od mieszkańców innych osiedli

33,7%	nie ma cech wyróżniających mieszkańców tego osiedla
25,6%	brak zainteresowania sprawami osiedla
20,6%	brak więzi sąsiedzkich
17,5%	bierność, apatia
14,1%	poczucie wspólnoty
10,5%	chęć wspólnego działania
9,7%	silne więzi między sąsiadami
8,5%	wrogość i skłonność do konfliktów
7,3%	brak zaufania do innych
6,9%	zaradność
6,7%	egoizm
5,5%	wzajemne zaufanie
5,5%	są takie cechy, ale żadne z powyższych
4,3%	troska o innych

pretensji ze strony sąsiadów przy jednoczesnym trzymaniu się od nich z daleka raczej w sensie emocjonalnego zaangażowania niż unikaniu współobecności w sensie fizycznym. Brak kontaktu z sąsiadami, o ile sytuacja na to pozwala, deklaruje 20% badanych. Jednocześnie tylko 3,5% zgadza się ze stwierdzeniem, że z sąsiadami są ciągle kłótnie.

Wyróżnienie specyficznych typów morfologicznych osiedli pozwoliło sformułować pytanie o relacje mieszkańców do tej przestrzeni. Innymi słowy, była to kwestia ustalenia pewnych charakterystyk lokalnych społeczności oraz próba powiązania ich z przestrzenią. Jedną z nich było ustalenie, jak mieszkańcy poszczególnych osiedli widzą siebie w porównaniu z innymi.

Jak łatwo zauważyć, wśród ogółu uczestników badań (**Ramka 11**) dominuje przekonanie, że mieszkańcy ich osiedla nie wyróżniają się niczym szczególnym spośród innych, dodatkowo poglądowi temu towarzyszy silnie wybudowane przekonanie o postawie bierności i braku integracji, którego wskaźnikami może być zarówno brak zainteresowania sprawami osiedla, o czym przekonana jest jedna czwarta uczestników badań, jak też brak więzi sąsiedzkich, jak sądzi co piąty badany.

Uzyskany obraz warto odnieść do badań więzi sąsiedzkich. Jak stwierdzono, jakkolwiek więzi sąsiedzkie są powszechne, to są one mocno ograniczone w skali i jakości. Mimo, iż odpowiedzi respondentów z obecnego badania w porównaniu z WDS 2014 wskazują na nieco intensywniejszy ich charakter, co jest raczej zasługą wspomnianego już skła-

Deklarowane zamieszkiwanie na dużym osiedlu | Ryc. 55

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Osoby deklarujące zamieszkiwanie na dużym osiedlu (**1,7%**)

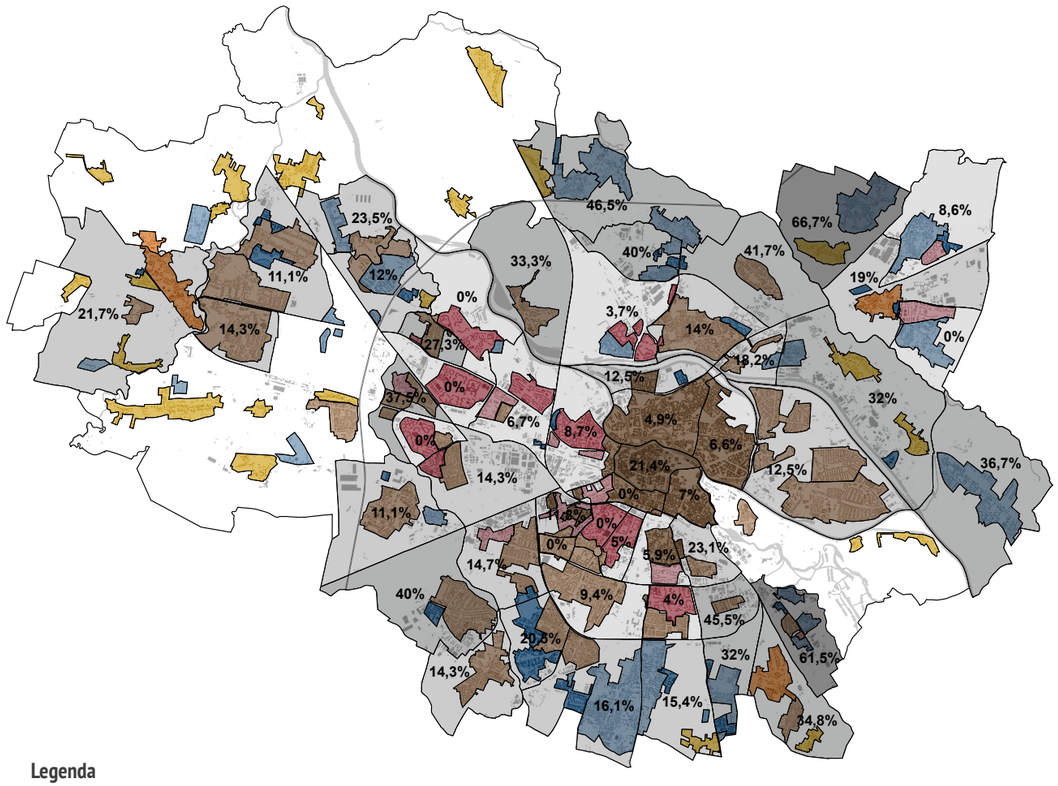
- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 10%
- 10,1% - 25%
- 25,1% - 50%
- 50,1% - 75%
- 75,1% - 100%

du społecznego ankietowanych, to wydaje się, iż krąg sąsiedzki wypełnia raczej sferę życia prywatnego – bliskiego sąsiedztwa, pozostając na jego obrzeżach, natomiast nie wykracza on poza sprawy prywatne i nie jest znaczący w budowaniu relacji w przestrzeni zamieszkania, która wykraczałaby poza sferę domu. Innymi słowy, możemy mówić o więzi sąsiedzkiej na poziomie domu i najbliższego sąsiedztwa, ale nie możemy mówić o integrującej lub mobilizującej więzi sąsiedzkiej na poziomie osiedla.

Szczegółowa analiza składowych charakterystyk opisujących osiedlowe społeczności pozwoliła wyodrębnić te, gdzie, zdaniem mieszkańców, silną pozycję mają takie cechy, które mogą stanowić istotne komponenty budowania postaw społecznych i obywatelskich. Należą do nich w szczególności deklaracje zaufania do współmieszkańców osiedla oraz deklaracje poczucia wspólnoty w ramach osiedla.

Jakkolwiek generalnie deklarowane zaufanie do współmieszkańców osiedla jest niskie (5,5%), to na tym tle wyróżniają się trzy rejony (**Ryc. 52**): Pawłowice-Kłokoczyce deklarujące zaufanie na poziomie 33%, obszar Wielkiej Wyspy z 23,2% deklaracją zaufania oraz Poświętne z 20% deklaracją zaufania. Jest to wynik o tyle zaskakujący, że trudno jest zdefiniować jakieś wspólne cechy tych trzech obszarów. W stosunku do Pawłowic-Kłokoczyc oraz Poświętnego mógłby to być stosunkowo niewielki rozmiar, jednak cecha ta z pewnością nie da się wprost odnieść do Sępolna czy Biskupina. Deklarowane zaufanie na poziomie 10% i więcej można jeszcze zidentyfikować w osiedlu Henrykowskim (część północna Tarnogaju) oraz na Wojszycach, na Strachocinie-Wojnowie, Karłowicach-Różance oraz Starym Mieście. Blisko tej granicy plasują się także Ołtaszyn i Partynice (9,7%). Nieco zatrważające jest, że w wielu obszarach badany wskaźnik kształtował się na poziomie zero, czyli sytuacji, kiedy nikt nie wskazał zaufania do współmieszkańców jako wyróżnika osiedla. Sytuację taką obserwuje się na przykład na Oporowie, Klecinie, Borku, Hubach, Gajowicach, Powstańców Śląskich, Przedmieściu Oławskim, Kowalach, Zgorzelisku, Sołtysowicach, Stabłowicach. Znowu trudno jest wyodrębnić jakiś czytelny schemat braku zaufania.

Porównanie wyników badania zaufania do współmieszkańców z deklaracjami poczucia wspólnoty (**Ryc. 53**) pokazuje pewne paradoksalne zależności. Dla przykładu 40% badanych mieszkańców Oporowa deklaruje poczucie wspólnoty przy jednoczesnym zerowym wskazaniu zaufaniu do współmieszkańców. Nie jest to jedyny taki przypadek, choć wyniki dla innych rejonów nie są może tak spektakularnie „rozjechane". Na ogół widać, że poczucie wspólnotowości jest dużo częściej wymieniane niż zaufanie (średnio 14,1%), które dodatkowo okazuje się niepotrzebne dla budowania wspólnotowości. Dokładniejsza analiza wyników tego badania pozwala interpretować deklarację

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Osoby deklarujące zamieszkiwanie na małym osiedlu (**1,7%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 10%
- 10,1% - 25%
- 25,1% - 50%
- 50,1% - 75%
- 75,1% - 100%

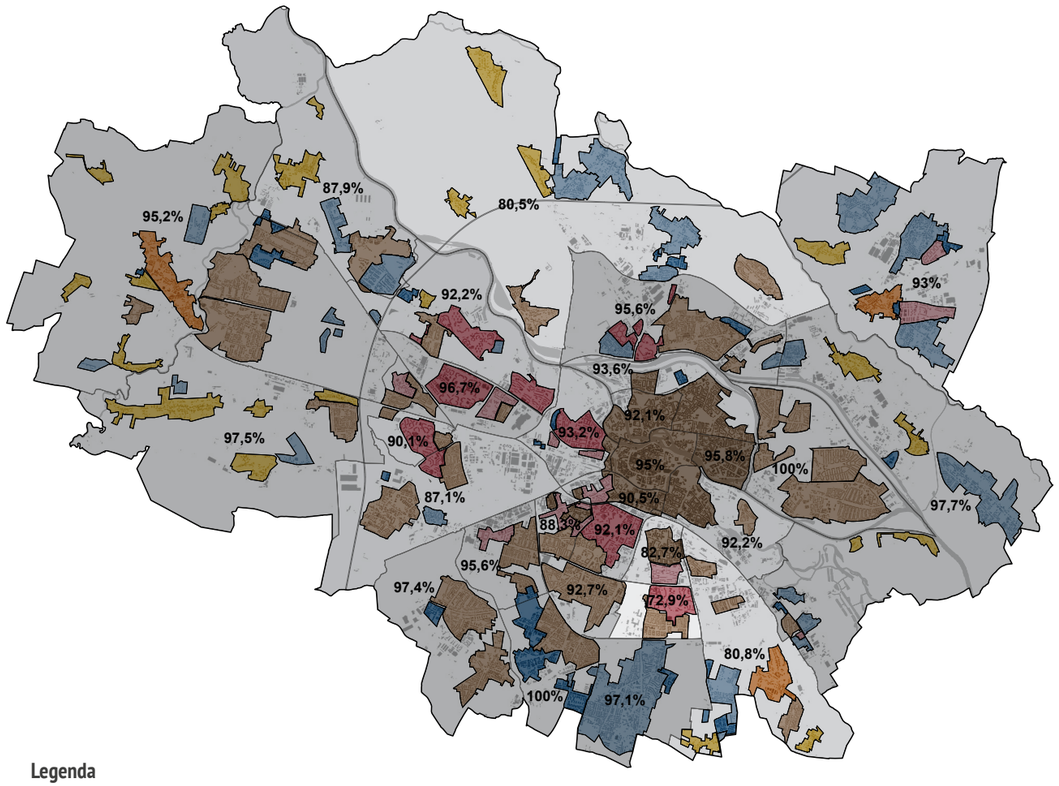
wspólnoty w kategoriach wspólnoty interesów czy celów do osiągnięcia. Może stąd wynikają wysokie wyniki tych rejonów, które mają albo precyzyjnie zdefiniowaną strukturę przestrzenną, albo (co było także przedmiotem dalszych badań) specyficzne, społecznie zinternalizowane problemy.

Z kolei badanie deklarowanej wrogości i skłonności do konfliktów jako specyfiki osiedlowej społeczności ujawniło autostereotypy mieszkańców. Średni wynik wskazania tej cechy ukształtował się wyżej niż wzajemnego zaufania (8,5%), jednak zarysował się bardzo znaczący rozrzut wyników. Na szczycie listy uplasowało się Przedmieście Oławskie (37,5%), następnie Nadodrze (22%) i Poświętne (20%). Ten ostatni wynik znowu jest do pewnego stopnia paradoksalny, gdyż Poświętne wyjątkowo wysoko uplasowało się w deklaracjach zaufania. To by sugerowało, że wiedząc o swojej skłonności do wrogości i konfliktów, mieszkańcy jednocześnie deklarują wzajemne zaufanie. Wyniki powyżej 15% odnotowano także na Kozanowie (19,4%), Powstańców Śląskich (17,4%), Tarnogaju (18,2%). Nieco zaskakujący okazał się wysoki (14,4%) wynik odnotowany na Klecinie. Ponownie, wyniki są niesłychanie trudne do zinterpretowania, gdyż te same typy morfologiczne uzyskują zupełnie różne rezultaty.

Inną charakterystyką opisującą relacje mieszkańców z przestrzenią jest kwestia poznawania przeszłości miejsca. Z przeprowadzonych wywiadów FGI wynika, że mieszkańcy generalnie słabo albo wcale nie interesują się historią osiedla sami z siebie, niewielu deklarowało poszukiwanie informacji na ten temat, czasami docierają do nich efekty działań interesariuszy (wystawy, pikniki historyczne) albo lokalnych liderów-pasjonatów, których należy uznać (ze względu na specyficzne kompetencje, pasję, zaangażowanie) za mieszkańców-instytucje, piszących monografie osiedli czy organizujących tematyczne prelekcje.
Zdecydowanie bardziej w osiedlowych historiach zanurzeni są interesariusze – zarówno za sprawą działań podejmowanych w ramach struktur, z którymi są powiązani, jak i osobistych, prywatnych aktywności.
Potwierdzenie tej tendencji odnaleźć można w wynikach badań ilościowych: z różnym natężeniem, ale zgodnie interesariusze (50,3%) i mieszkańcy (63,9%) wyrazili przekonanie, że dla mieszkańców nie jest ważne, kto kiedyś żył na ich osiedlach; jednakże interesariusze (55,8%) są wyraźnie bardziej niż mieszkańcy (25,4%) przekonani o tym, że historia osiedla jest ważna.

Badanie obejmowało także pewnego rodzaju świadomość przestrzenną mieszkańców osiedli oraz powiązanie jej z poczuciem zadowolenia zarówno z najbliższej okolicy zamieszkania, jak i osiedla jako większej całości.

Odsetek osób deklarujących poczucie zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w badaniu WDS 2014 | Ryc. 57
Próba dla 29 zagregowayych rejonów (por. ryc. 9)

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Liczba osób deklarujących poczucie zadowolenia z okolicy zamieszkiwania (**17%**)

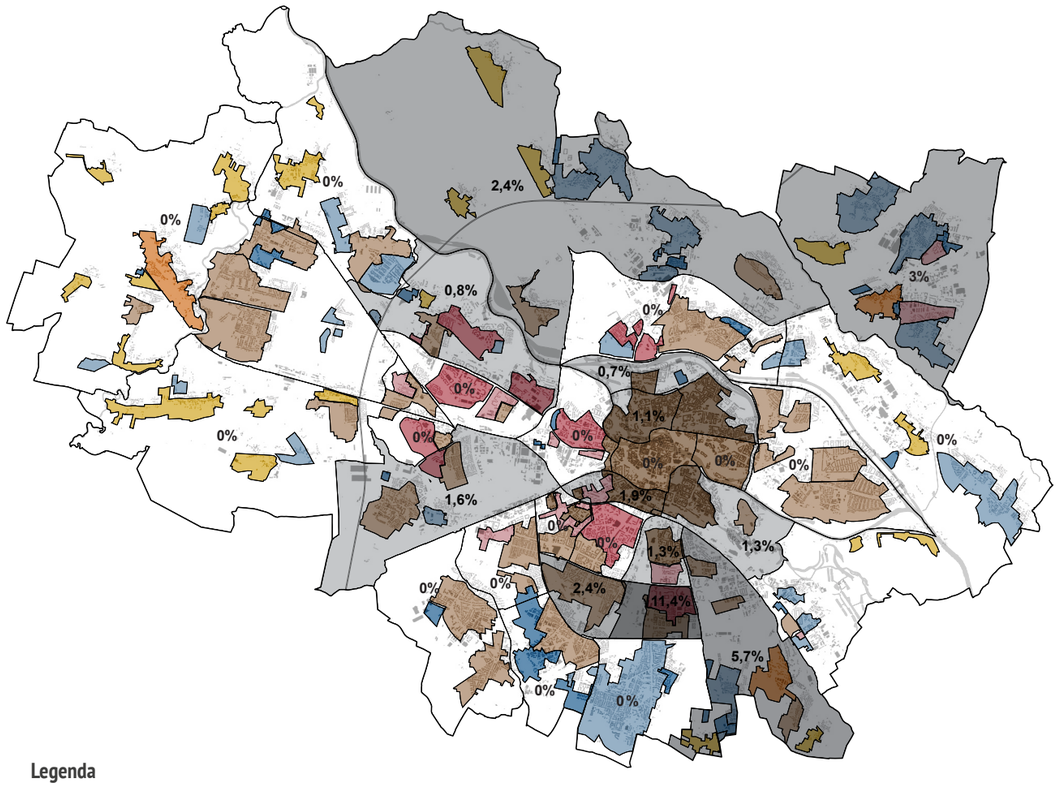
- 0%
- 0% - 75%
- 75,1% - 85%
- 85,1% - 95%
- 95,1% - 100%

Zdecydowanej deklaracji zamieszkiwania na dużym osiedlu (**Ryc. 55**) udzielają mieszkańcy jedynie jednego z wielkich osiedli blokowych (Kozanów 66,7%), większość mieszkańców tego typu osiedli ma ambiwalentny stosunek do wielkości osiedla (Gądów 54,5%, Nowy Dwór 55,2%, Gaj 48%, Powstańców Śląskich 47,8%). Część mieszkańców tego typu osiedli chociaż nie uważa ich za małe (**Ryc. 56**), to jednocześnie zdecydowanie odcina się od twierdzenia, że są to duże osiedla (jedynie 8,7% mieszkańców Szczepina deklarowało, że mieszka na dużym osiedlu, podobnie jak 18,5% mieszkańców Różanki, 30% mieszkańców Popowic i 0% mieszkańców Kuźnik). Jest dość oczywiste, że mieszkańcy interpretują wielkość osiedla poprzez rodzaj zabudowy oraz pewnej gęstości wyposażenia w usługi. Na Karłowicach, które są terytorialnie rozleglejsze niż Różanka, nikt nie uważa, że mieszka na dużym osiedlu. Podobnie na Krzykach-Partynicach, dużo większych obszarowo niż Gaj, jedynie 2,6% respondentów uważa, że mieszka na dużym osiedlu. Pozwalałoby to wysnuć wniosek, że mieszkańcy użytkowują obszar swojego zamieszkiwania w taki sposób, że nie są w stanie wytworzyć jego pełnego obrazu terytorialnego.

Kolejnym etapem badań było określenie stosunku mieszkańców do przestrzeni w bliższym i dalszym sąsiedztwie zamieszkiwania, począwszy od przestrzeni prywatnej (dom), poprzez bliską okolicę, osiedle i wreszcie przestrzeń miejską w swojej symbolicznej całości (Wrocław). Zastosowanym wskaźnikiem określającym stosunek do przestrzeni jest poczucie zadowolenia, które zawiera w sobie i elementy emocjonalne, i pragmatyczne (związane z dobrostanem i jakością życia wynikającymi także z wyposażenia przestrzeni). Podobne badanie prowadzone było w ramach WDS 2014, co pozwoliło także na przeprowadzenie analiz porównawczych.

W **Tabeli 11** zaprezentowano dane pokazujące rozkład ocen ze względu na rodzaj przestrzeni. Ogólnie rzecz biorąc, ujawnia się przewaga ocen pozytywnych nad negatywnymi (wartości średnie powyżej wartości oczekiwanej wynoszącej 3,0 pkt). Analiza korelacji pomiędzy układami przestrzeni wykazuje najsilniejszy związek między rejonem ulic a osiedlem, przeciętny między domem i osiedlem oraz rejonem ulic. Z kolei stosunek do Wrocławia nie jest praktycznie skorelowany ze stosunkiem do domu i słabo z osiedlem i rejonem ulic. Wyniki te wskazują na względną autonomię trzech układów przestrzennych: sfery prywatnej (domu), bliskiego otoczenia zamieszkania i miasta jako symbolicznej całości. Oznacza to także odmienne rozumienie poczucia zadowolenia w każdym z tych trzech układów. Jak wynika z analizy narracji tożsamościowej (badania FGI), osiedle może być rozumiane jako ekwiwalent poczucia wspólnotowości i obejmować podmiotowość określaną jako „my”.

Odsetek osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w badaniu WDS 2014 | Ryc. 58
Próba dla 29 zagregowanych rejonów (por. ryc. 9)

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Liczba osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z okolicy zamieszkiwania (**1,7%**)

- 0%
- 0% - 2%
- 2,1% - 3%
- 3,1% - 6%
- 6,1% - 11,4%

Stosunek mieszkańców do samego Wrocławia – jako przestrzeni symbolicznej – zawiera w sobie elementy aspiracji i poczucia dumy. Są to elementy wrażliwe na narrację, której podmiotem jest władza lokalna. Dane świadczą, że stosunkowo największe poczucie zadowolenia uzyskuje sfera prywatna i symboliczna. Są to wyniki stabilne i typowe dla Wrocławia – w świetle innych wyników badań w ostatniej dekadzie.

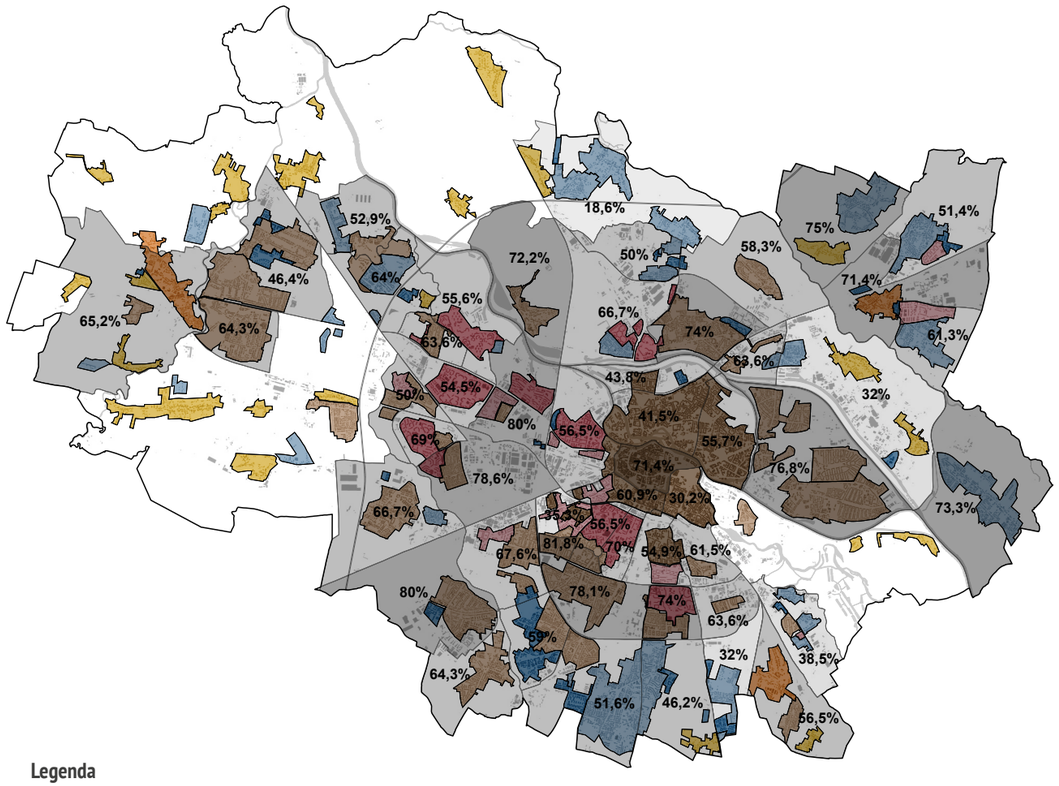
Prezentowane tu badania pokazują (Ryc. 59 i 60), że mimo ogólnego zadowolenia, wyniki przeciętne są gorsze od tych z WDS 2010 i WDS 2014 (**Ryc. 57 i 58**). Spory odsetek mieszkańców – 26-27% (**Ryc. 60**) – jest niezadowolonych z najbliższego rejonu ulic osiedla, w którym mieszkają. Z punktu widzenia konstruowania polityki miejskiej jest to wynik wskazujący przestrzeń działań, gdzie powinna być ona kreowana w większym niż dotychczas stopniu. Wspomniana różnica między ocenami z prezentowanych tu badań i WDS 2014 może być także tłumaczona odmiennym składem społecznym uczestników tych serii badań. W naszym badaniu odnotowano zdecydowanie wyższy aniżeli w próbie ogólnowrocławskiej WDS 2014 odsetek osób:

- w kategorii wiekowej 31-45 lat (68,9% próby),
- aktywnych zawodowo (76%),
- z wykształceniem wyższym (78%),
- o dobrej lub bardzo dobrej sytuacji ekonomicznej (37%),
- o małym stażu zamieszkiwania (45% nie dłużej niż 5 lat).

Wszystkie te czynniki są świadectwem wskazującym na występowanie wysokich kapitałów społecznych, ekonomicznych i kulturowych, które w przedmiocie badań nad jakością życia w osiedlach powodują ujawnianie znacząco większego krytycyzmu w sferze ocen i postaw, niż to ma miejsce w przypadku ogółu mieszkańców Wrocławia. Wpływ na to ma także relatywnie niski staż zamieszkiwania w osiedlu, ponieważ dane z badań potwierdzają zależność między zasiedzeniem a poczuciem przywiązania do miejsca. Analiza zróżnicowań zestandaryzowanych ocen zadowolenia z najbliższego rejonu ulic (**Ryc. 59 i 60**) oraz z osiedla, w kategoriach porównawczych respondentów, wskazuje na:

- przyrost wraz z wiekiem respondentów poczucia zadowolenia zarówno z rejonu ulic, jak i z osiedla – największe w kategorii 56-65 lat,
- relatywnie lepsze poczucie zadowolenia z rejonu ulic u mieszkańców budynków jednorodzinnych (domów) w porównaniu z mieszkańcami innych typów zabudowy,
- relatywnie gorsze zadowolenie z najbliższego rejonu ulic u mieszkańców kamienic wybudowanych przed 1945 rokiem,
- istnienie negatywnej zależności między deklarowanym poczuciem dobrostanu ekonomicznego gospodarstw domowych a zadowoleniem z najbliższego rejonu ulic i osiedla – osoby deklarujące, że żyje im się biednie lub skromnie deklarują najniższe poczucie zadowolenia,

Odsetek osób deklarujących poczucie zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w AI | Ryc. 59

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Liczba osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższego rejonu ulic miejsca zamieszkania (**17%**)

- brak działań lub brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 20%
- 20,1% - 40%
- 40,1% - 70%
- 70,1% - 100%

- istnienie zauważalnej różnicy w poczuciu zadowolenia między osobami deklarującymi zamieszkiwanie na dużym i dość małym osiedlu,
- wyraźnie gorszą ocenę swojego zadowolenia u osób z wykształceniem podstawowym,
- znacząco gorszą ocenę swojego zadowolenia także u osób samotnie wychowujących dziecko.

Charakter ujawnionego zróżnicowania pokazuje zarówno wpływ warunków przestrzennych na poczucie zadowolenia, jak też ogólnie rozumianej sytuacji życiowej, przy czym ta druga sfera czynników różnicuje oceny w większym stopniu.

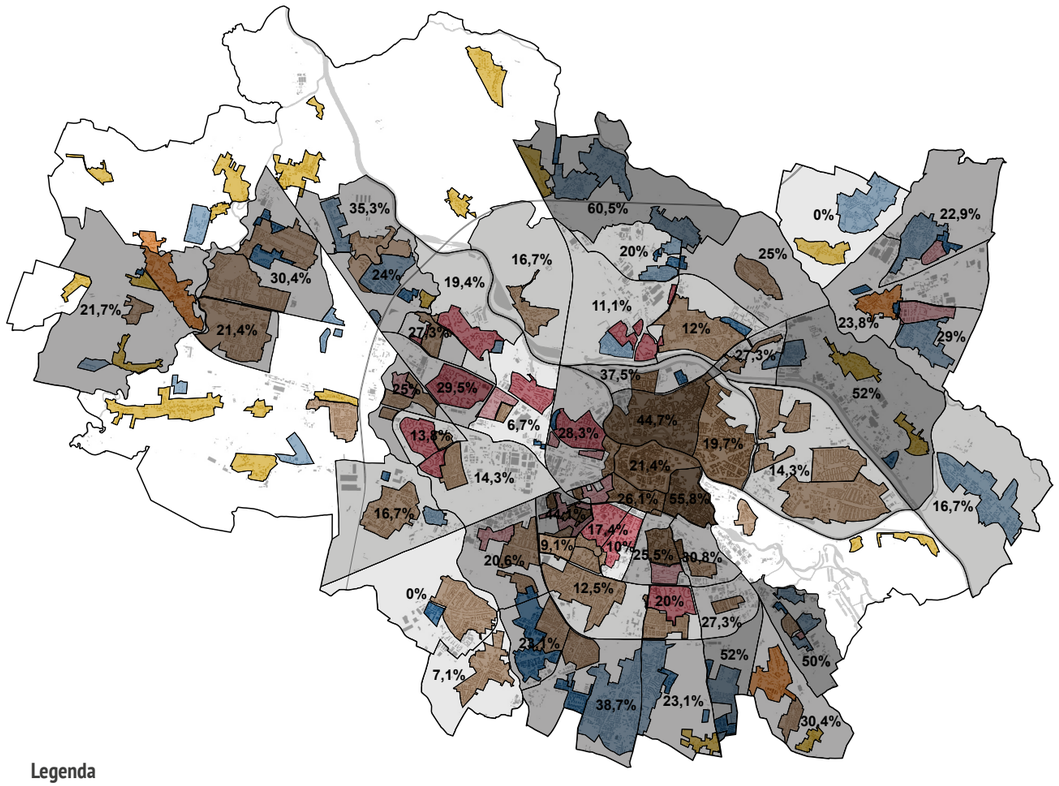
Analiza przestrzenna pokazuje, że najwyższe zadowolenie z najbliższej okolicy zamieszkania w osiedlach (**Ryc. 59**) prezentuje duże spektrum typów morfologicznych: osiedla blokowe (Popowice i Gądów Mały 80%, Gaj 74%), osiedla kameralne (Oporów 80%, Borek 78,1%, Wielka Wyspa 76,8%, Karłowice 74%), osiedla jednorodzinne (Pawłowice 75%, Strachocin-Wojnów 73,3%), osiedla śródmiejskie (Stare Miasto 71,4%). Relatywnie niższe oceny uzyskują obszary niekompletne zarówno jednorodzinne, jak i wielorodzinne oraz zespoły śródmiejskie. Także dawne wsie raczej lokują się niżej w ocenach, mają także czytelniejsze wyniki braku zadowolenia (**Ryc. 60**). Poczucie zadowolenia lub braku zadowolenia tylko do pewnego stopnia odzwierciedla braki w wyposażeniu osiedli zidentyfikowane wcześniej. Dobrym przykładem są Pawłowice czy Strachocin-Wojnów, które, pomimo ewidentnych braków w usługach są oceniane nadzwyczaj wysoko.

Tabela 12 prezentuje ranking poczucia zadowolenia z osiedla i najbliższego rejonu ulic, jaki stworzono w oparciu o standaryzowane wartości średnich. Wartość średnia zadowolenia w całej próbie wynosi 0 jednostek odchylenia standardowego (std), wartości dodatnie pokazują rejony urbanistyczne, w których respondenci wyrażają relatywnie większe zadowolenie z miejsca zamieszkania niż w całej próbie, a odpowiednio wartości ujemne wskazują na te z relatywnie gorszymi ocenami. Wśród najwyżej relatywnie ocenianych osiedli znalazły się te położone w obszarze Wielkiej Wyspy, a także Oporów, Osobowice, Karłowice, Popowice, Gądów Mały czy Złotniki. Widać w tej grupie najwyżej relatywnie ocenianych osiedli wyraźną przewagę osiedli kameralnych, jednak wysoko plasują się także osiedla blokowe (nie tylko Popowice, ale także Gaj czy Różanka).

Z kolei przestrzenie relatywnie defaworyzowane stanowią rejony zewnętrzne miasta: Księże, Partynice, Ołtaszyn, Zakrzów, Jagodno czy Widawa-Lipa Piotrowska-Polanowice, ale także obszary śródmiejskie: Przedmieście Oławskie czy rejon placu św. Macieja. Ponadto słabo wypadają Kowale-Popiele, Swojczyce oraz rejon ulic Borowskiej-Północ i Huby.

Jak się wydaje najważniejszym czynnikiem wpływającym pozytywnie na zadowolenie z osiedla jest styl życia (mierzony liczbą spraw załatwianych w osiedlu). Z kolei czynnikiem negatywnym jest deklarowana liczba problemów do załatwienia w okolicy zamieszkania.

Odsetek osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w AI | Ryc. 60

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Liczba osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższego rejonu ulic miejsca zamieszkania (**17%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 10%
- 10,1% - 20%
- 20,1% - 40%
- 40,1% - 70%
- 70,1% - 100%

Ramka 12 | Identyfikacja najpilniejszych problemów do rozwiązania w miejscu zamieszkania w opinii mieszkańców

34,8%	poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi),
32,6%	poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni),
31,9%	poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe),
26,9%	poprawa bezpieczeństwa (oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur),
24,3%	poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ścieżki spacerowe, biegowe),
20,2%	poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców najbliższego rejonu ulic / osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, dni ulicy, kiermasze sąsiedzkie),
20,1%	poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców),
17,9%	stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic\osiedla (zadbany skwer, klub, świetlica, inne miejsce spotkań),
16,7%	remont domu, poprawa części wspólnej (ocieplenie budynku, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon),
15,3%	poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier),
12,2%	poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach,
7,8%	poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy),
4,6%	inne,
2,4%	poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna),
1,5%	nie ma takich spraw.

PROBLEMY W OSIEDLACH I POTRZEBY MIESZKAŃCÓW

Dane uzyskane w AI pokazują (**Ramka 12**), iż do pierwszoplanowych problemów wskazywanych przez mieszkańców należą te związane z różnymi formami mobilności stwierdzone w ponad 2/3 obserwacji: samochodowej (poprawa jakości dróg i parkingów) oraz pieszej i rowerowej (chodniki, ścieżki dla rowerów, oświetlenie, przejścia dla pieszych). Istotna jest także poprawa estetyki i czystości otoczenia (brud, śmieci, brak nasadzeń) sygnalizowana w 1/3 obserwacji i poprawa bezpieczeństwa. Do istotnych problemów wskazanych w blisko 1/4 obserwacji należą problemy jakości przestrzeni publicznych i pełnionych przez nie funkcji: mieszkańcy wyliczają brak miejsc rekreacji na świeżym powietrzu oraz miejsc integracji społecznej i nawiązywania relacji między mieszkańcami. Należy także zauważyć, że zaledwie 1,5% respondentów uznało, że w ich otoczeniu nie ma spraw wymagających pilnego załatwienia. Jednocześnie należy przypomnieć, że w katalogu problemów na osiedlach wymienionych na przedstawionej respondentom liście nie była uwzględniona komunikacja publiczna. Działanie takie było celowe i miało zogniskować odpowiedzi na wewnętrznych sprawach osiedla. Jedynie 4,6% mieszkańców wskazało, że występują problemy inne niż wymienione. Kwestia komunikacji publicznej została za to podjęta przez uczestników grup fokusowych.

Rozkład ocen standaryzowanych poczucia zadowolenia z najbliższego rejonu ulic i osiedla w kolejności relatywnie najwyżej ocenianych osiedli | Tab.12

Rejony urbanistyczne	Względne zadowolenia	
	z najbliższego rejonu ulic [std]	z osiedla [std]
Zacisze-Zalesie i Stadion-Szczytniki oraz Biskupin-Sępolno-Dąbie-Bartoszowice	0,49	0,66
Oporów	0,65	0,62
Osobowice	0,27	0,6
Karłowice	0,44	0,49
Popowice i Gądów Mały	0,41	0,46
Złotniki	0,15	0,4
Rejon ulicy Mieleckiej	0,63	0,39
Tarnogaj	-0,01	0,39
Rejon ulicy Saperów, Borek, Rejon ulicy Borowskiej Południe	0,51	0,36
Gaj	0,24	0,36
Różanka-Polanka	0,43	0,34
Poświętne	0,09	0,3
Psie Pole-Północ Psie, Pole Południe-Kiełczów	0,22	0,23
Maślice Małe	0,08	0,23
Pawłowice-Kłokoczyce	0,49	0,19
Muchobór Mały	0,09	0,17
Przedmieście Świdnickie	-0,06	0,14
Grabiszyn-Grabiszynek	0,26	0,13
Nowy Dwór	0,27	0,12
Klecina	0,26	0,11
Powstańców Śląskich Wschód	0,49	0,1
Strachocin-Wojnów	0,25	0,08
Muchobór Wielki	0,16	0,05
Rejon placu Grunwaldzkiego	0,09	0,05
Sołtysowice	0,09	0,05
Szczepin	0,09	0,04

* kontynuacja Tab. 12 na stronie 173

Dość wyraźnie widać, że pięć najważniejszych spraw do załatwienia na osiedlach wskazywanych jest zarówno przez mieszkańców, jak i interesariuszy. Obie kategorie respondentów zgodnie (choć z różną intensywnością) jako najpilniejsze do załatwienia wymieniają podstawowe potrzeby. O ich realności świadczy nie tylko wysoka zgodność w ocenie dużej części badanych, ale również towarzyszące tym stanom świadomościowym działania. Interesariusze, wskazując, z jakimi sprawami zgłaszają się do nich mieszkańcy, potwierdzili wagę wymienionych już pięciu najważniejszych potrzeb.

Trzy inne przykładowe potrzeby pokazują, że taka zgodność między deklaracjami poszczególnych aktorów (mieszkańcy – interesariusze) oraz między deklaracjami a działaniami nie jest taka powszechna i oczywista. Na przykład potrzeba poprawy dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii za pilną uznana została przez 7% interesariuszy i 20% mieszkańców, przy czym zaledwie 4% interesariuszy zgłasza, że o takiej potrzebie mieszkańcy im wspominali. Około 20% interesariuszy i mieszkańców mówiło o potrzebach integracji (lokalne imprezy), ale tylko 9% takie potrzeby zgłaszało. Natomiast deklarowane stosunkowo rzadko jako potrzeba wsparcie bezpośrednie dla mieszkańców (5% interesariuszy, 2,5% mieszkańców) jest faktycznie zgłaszane jako potrzeba przez samych mieszkańców, o czym donosi 10% interesariuszy. Wydaje się, że za pilniejsze dla podniesienia jakości życia na osiedlach badani instrumentalnie wskazali kwestie w sposób obiektywny, namacalny i mierzalny przekładające się na ich codzienne funkcjonowanie w tych przestrzeniach, natomiast te realizujące potrzeby społeczne, autoteliczne, miękkie rzadziej były wskazywane jako pilne.

Badania fokusowe przyniosły dodatkowe informacje w zakresie zidentyfikowanych interesów i potrzeb mieszkańców. Przede wszystkim należy zaznaczyć, że niemal we wszystkich typach morfologicznych osiedli (z wyjątkiem dawnych wsi) kluczowe wskazane przez uczestników fokusów potrzeby dotyczą tworzenia przyjaznych (estetycznych, ładnych, zielonych i bezpiecznych, interesujących dla różnych kategorii wiekowych, ale szczególnie dla dzieci, młodzieży i seniorów) przestrzeni publicznych do spędzania czasu wolnego i rekreacji.

Drugą istotną potrzebą jest dopasowanie i uszlachetnienie (w zabudowie śródmiejskiej), uzupełnienie (duże i małe osiedla blokowe) lub stworzenie niemal od podstaw (dawne wsie, osiedla niekompletne jedno- i wielorodzinne) infrastruktury usługowej dopasowanej do zmieniającej się struktury demograficznej mieszkańców. Ważne są także działania niwelujące zachowania patologiczne (jak te wywoływane przez użytkowników całodobowych sklepów monopolowych, salonów gier itp.).

Często wskazywane w ankiecie problemy mobilności nie są wymieniane aż tak często przez uczestników fokusów. W obu typach danych pojawia się natomiast waga potrzeby bezpieczeństwa. O wizji osiedla śródmiejskiego dobrego do życia tak się wypowiedziała

* kontynuacja Tab. 12 ze strony 171

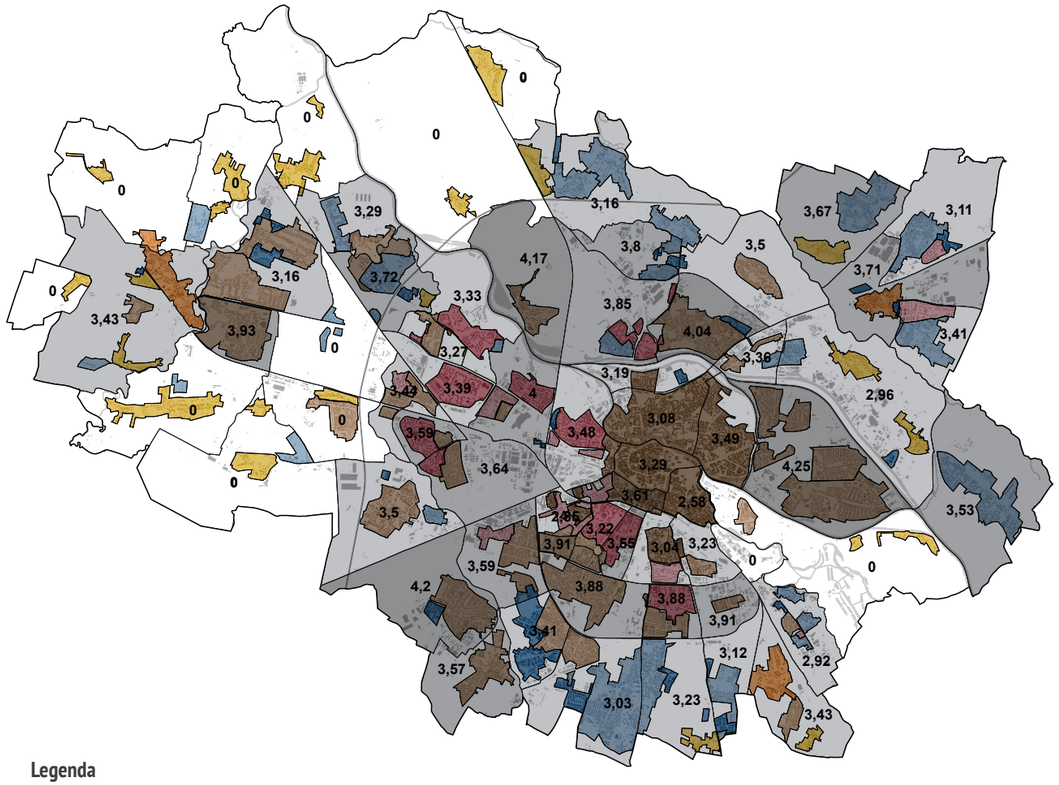
Rejony urbanistyczne	Względne zadowolenia	
	z najbliższego rejonu ulic [std]	z osiedla [std]
Leśnica-Ratyń-Pustki	0,04	0
Brochów	-0,06	0
Kuźniki	-0,1	0
Zgorzelisko	-0,05	-0,01
Krzyki	-0,08	-0,02
Osiedle Kosmonautów	-0,09	-0,04
Rejon alei Kromera	-0,01	-0,06
Kozanów	0,09	-0,08
Maślice Wielkie	0,02	-0,11
Stare Miasto	0,04	-0,12
Pilczyce	0,06	-0,13
Osiedle Henrykowskie	0,12	-0,16
Wojszyce	0	-0,16
Powstańców Śląskich Zachód-Centrum Południowe	0,11	-0,18
Rejon ulicy Kleczkowskiej	-0,25	-0,2
Stabłowice	-0,19	-0,22
Widawa-Lipa Piotrowska-Polanowice	-0,82	-0,22
Jagodno	-0,52	-0,25
Zakrzów	-0,01	-0,26
Rejon placu Świętego Macieja	-0,37	-0,29
Rejon ulicy Borowskiej-Północ Huby	-0,05	-0,32
Partynice Ołtaszyn	-0,28	-0,33
Kowale-Popiele i Swojczyce	-0,56	-0,38
Księże Małe-Księże Wielkie	-0,55	-0,41
Gajowice	-0,42	-0,47
Rejon ulicy Traugutta	-0,63	-0,69

jedna z uczestniczek fokusów: „Jakość życia tworzy klimat: sklepiki, bistra jak w Paryżu, pani którą się zna, rzemieślnicy, fajny klimat”.
Wskazano także specyficzne potrzeby poszczególnych typów osiedli.

- W osiedlach kameralnych podkreśla się na potrzeby infrastruktury drogowej: korki, w których stoją karetki, brak ścieżek rowerowych (np. z Oporowa do Outlet Factory), brak oświetlenia, dziurawe ulice.
- Na małych blokowiskach (w badaniu Huby i Zgorzelisko) mieszkańcy nie wymieniają wielu potrzeb – mają raczej poczucie zaspokojenia większości z nich, połączone z dobrą dostępnością transportową (Huby). Mają potrzebę poprawy estetyki osiedla; ujawnia się już problem starzenia osiedli i konieczność zapewnienia opieki seniorom.
- Na dużych blokowiskach (w badaniu Szczepin i Nowy Dwór) wskazuje się problem braku miejsc parkingowych i zaniedbanie substancji mieszkaniowej – powiązanie z refleksją na temat odpowiedzialności zarządców.
- Na osiedlach niekompletnych wielorodzinnych (w badaniu Muchobór Wielki i Krzyki) do istotnych problemów należą: poprawa połączeń komunikacyjnych (budowa tramwaju) i dróg dojazdowych (Krzyki).
- Na osiedlach niekompletnych jednorodzinnych (Maślice i Pawłowice) potrzeby są elementarne: kanalizacja, pasy, łącznik do obwodnicy, by nie został zniszczony charakter osiedla.
- Na osiedlach małomiasteczkowych (Leśnica i Psie Pole) postulowane są niskie perony tramwajowe na Leśnicy (trudno się wsiada), potrzebny jest autobus dojeżdżający do szpitala; na Psim Polu potrzeba wiaduktu nad Widawą i podwyższenie wałów wzdłuż Widawy.
- Na obszarach dawnych wsi oczekiwania co do potrzeb mieszkańców są radykalnie odmienne. Na Jerzmanowie problemem jest to, że nie ma gazu, kanalizacji, jest prąd, ale „chodzi się w błocie”. Na Kowalach mieszkańcom towarzyszy poczucie krzywdy, bo zindustrializowane osiedle przynosi zyski miastu (wskazuje się na CH Korona i przemysł), a mieszkańcy nie mają z tego tytułu żadnych korzyści.

Na **Ryc. 62** zestawiono średnią liczbę najpilniejszych spraw do załatwienia na poszczególnych osiedlach. Jej wielkość może z jednej strony odzwierciedlać natężenie rzeczywistych potrzeb, ale z drugiej także odbijać pewien stan świadomości społecznej.

Z badań fokusowych wyodrębniono 16 kategorii tematycznych mających powiązania z przestrzenią. Na **Ryc. 16** (zob. rozdział *Metodologia badań w ramach komponentu społecznego i powiązanie ich z przestrzenią osiedlową*) zawarto syntetyczne zbiorcze wnioski z FGI w formie oceny poszczególnych aspektów funkcjonowania osiedli, pokazując:

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Skala zadowolenia z osiedla - średnia (**1,7**)
(1- nie, 2 - raczej nie, 3- ani nie, ani tak , 4 - raczej tak, 5 - tak)

- brak działań lub brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0 - 2,5
- 2,51 - 3,5
- 3,51 - 4,0
- 4,01 - 4,25

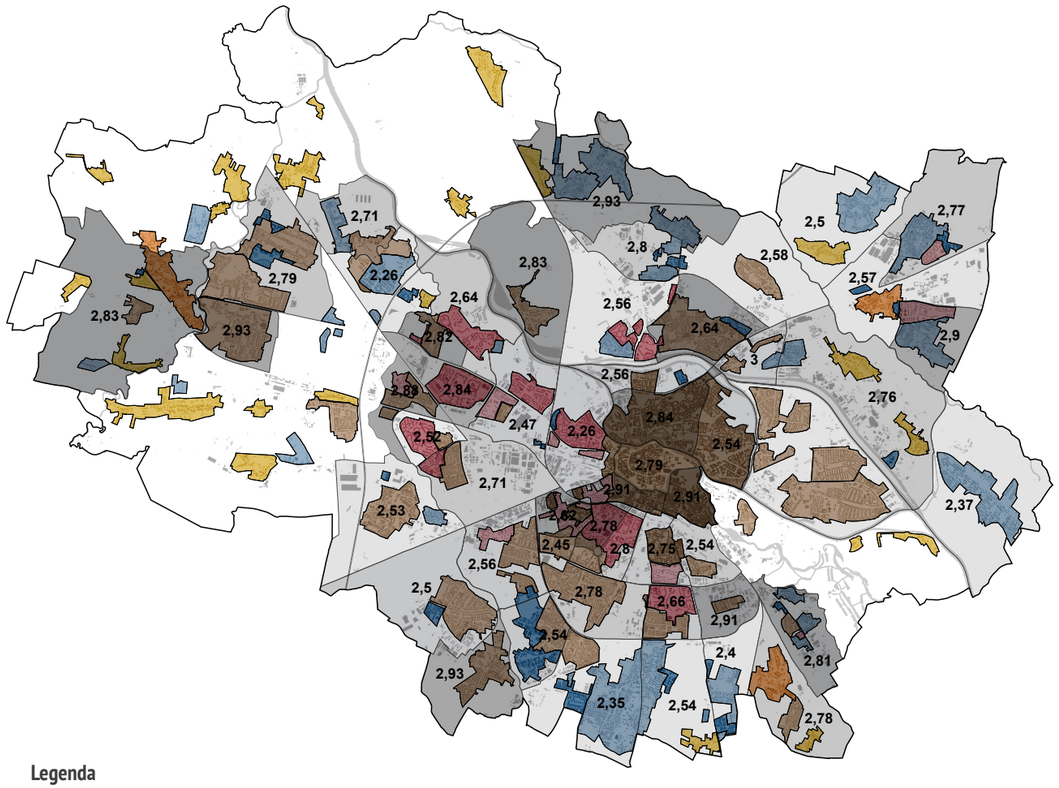
- aspekty pozytywne (aspekt stanowi, zdaniem mieszkańców, atut osiedla),
- aspekty negatywne (aspekt stanowi, zdaniem mieszkańców, problem osiedla),
- rozbieżność w ocenie danego aspektu (aspekt jest istotny dla mieszkańców, bo wywołał ożywioną dyskusję, jednak jego ocena na badanym osiedlu jest różna),
- niestanowiące istotnego tematu dla mieszkańców (pomimo przywołania tematu przez moderatora).

Komunikacja publiczna jest dobrze oceniania na osiedlach starszych, położonych bliżej centrum (śródmiejskie, kameralne oraz duże osiedla blokowe z lat 70. i 80.). Dość dobre oceny tego aspektu pojawiają się też na osiedlach stanowiących dawne małe miasteczka. Jednak już na otaczających je osiedlach nowszych – wielorodzinnych i jednorodzinnych (szczególnie tych jeszcze niekompletnych) komunikacja publiczna jest wskazywana jako duży problem. Wyjątki stanowią nowe osiedla, w których rejonie zrealizowano duże inwestycje komunikacyjne o charakterze ogólnomiejskim (np. związane z EURO 2012). Komunikacja definiowana jako problem jest również charakterystyczna dla obszarów dawnych wsi.

W kategorii relacji osiedla z Urzędem Miasta charakterystyczne jest, jak wspomniano, raczej niskie zaufanie do instytucji miejskich, pomimo tego, że na przykład w śródmieściu dostrzegane jest zaangażowanie miasta w nowe inwestycje. Na części „starszych" osiedli (szczególnie kameralnych) pozytywnie postrzegana jest rola rad osiedli jako łącznika z UM. Na osiedlach blokowych instytucje miejskie nie odgrywają zdaniem mieszkańców większej roli – za aspekt przestrzeni odpowiadają spółdzielnie mieszkaniowe. Kontakt UM z osiedlem nisko oceniany jest na niekompletnych osiedlach wielorodzinnych (znaczna liczba konfliktów w związku ich rozbudową), zaś na przebadanych powstających osiedlach jednorodzinnych nie wzbudzał dużych emocji. Na obszarach dawnych wsi w tym aspekcie dominuje poczucie „bycia pozostawionym samym sobie".

Silne poczucie granic przestrzennych osiedla dominuje na osiedlach stanowiących dawne małe miasteczka, wsie oraz osiedlach kameralnych. Świadomość granic (i dużej skali) osiedla mają też mieszkańcy dużych osiedli blokowych. Natomiast małe blokowiska w świadomości mieszkańców „zrastają się" z otoczeniem. Brak jasnych granic jako problem postrzegają mieszkańcy niekompletnych osiedli jednorodzinnych i wielorodzinnych. Często są one dzielone na „starą" i „nową" część. Granice zacierają się również w śródmieściu, ale dla mieszkańców tego obszaru nie stanowi to problemu.

Wyposażenie w usługi pozytywnie oceniane jest w śródmieściu oraz badanych dawnych małych miasteczkach. Słabe wyposażenie w usługi to problem dawnych wsi, osiedli niekompletnych (jedno- i wielorodzinnych). W przypadku tych ostatnich problem rozwiązują w pewnym stopniu lokalizowane w ich rejonie dyskonty. Małe osiedla blokowe korzystają z usług zlokalizowanych wokół nich (często w ramach osiedli innego typu), zaś duże osiedla blokowe położone bliżej centrum korzystają z usług w centrum miasta

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Średnia liczba spraw do załatwienia w miejscu zamieszkania (**1,7**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 2,26 - 2,60
- 2,61 - 2,80
- 2,81 - 3,00

(dobra komunikacja). W przypadku tego typu osiedli poczucie związku z usługami osiedlowymi wzrasta wraz z odległością od centrum (np. istotne stają się już na Nowym Dworze).

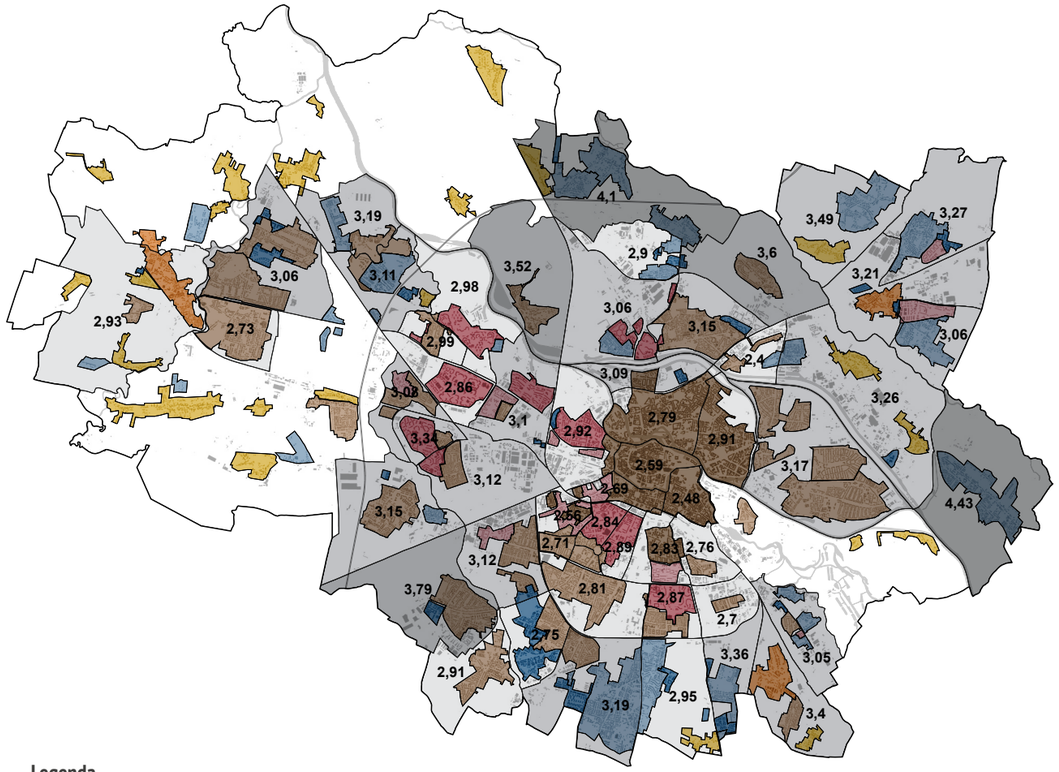
W zakresie zieleni i terenów rekreacyjnych na małą ilość zieleni zwracają uwagę mieszkańcy osiedli śródmiejskich (chociaż istniejące tereny zieleni oceniają jako atrakcyjne), niekompletnych wielorodzinnych i dawnych wsi (brak infrastruktury rekreacyjnej). Osiedla kameralne, które w ostatnich latach się rozbudowywały, mają problem z nieproporcjonalnie małą do nowej zabudowy ilością zieleni (mieszkańcy korzystają z zieleni w sąsiedztwie). W obszarze dawnych małych miast zieleń nie stanowiła istotnego problemu dyskusji. Mieszkańcy osiedli blokowych (niezależnie od skali osiedla) nisko oceniają standard terenów zieleni (co powoduje, że pomimo ich dużej ilości, niechętnie z nich korzystają).

Kwestia przestrzeni publicznej jest bardzo zróżnicowania. Mieszkańcy osiedli śródmiejskich nie umieją wskazać przestrzeni centralnej osiedla, ale nie stanowi to problemu, bo potrzeby w tym zakresie zaspokajają ulice i place handlowe oraz skwery. Silną identyfikację z centralną przestrzenią podkreślają natomiast mieszkańcy Psiego Pola i Leśnicy (małe miasteczka). Na brak odpowiednio wyposażonych przestrzeni spotkań mieszkańców wskazują społeczności zamieszkujące osiedla blokowe. Brak miejsca spotkań szczególnie podkreślany jest na osiedlach wielorodzinnych niekompletnych. W przypadku części osiedli rozwijających się, potrzeby w tym zakresie zaspokajają rdzenie starych części osiedli. Brak przestrzeni publicznych doskwiera mieszkańcom dawnych wsi.

Kultura jest oceniana jako istotny element funkcjonowania osiedli w centrum (śródmiejskie). Inne typy osiedli stykające się ze śródmiejskimi korzystają z ich oferty (często oceniając ją jako swoją). Takiej możliwości nie mają mieszkańcy osiedli oddalonych od centrum. Na niektórych osiedlach kameralnych dostrzegana jest działalność lokalnych instytucji kultury. Na osiedlach niekompletnych jedno- i wielorodzinnych pojawia się dodatkowo problem słabego zaangażowania lokalnej społeczności w działania oddolne. Poza śródmieściem, dawnymi wsiami i małymi miasteczkami poziom integracji i komunikacji społecznej oceniany jest jako raczej niski (co ciekawe – często łączy się to z przekonaniem, że na innych osiedlach jest pod tym względem lepiej). W wielu przypadkach podkreślane jest zaangażowanie „starej" części osiedla do wspólnych działań nowych mieszkańców.

Na śródmieściu, osiedlach kameralnych, dawnych wsiach i miasteczkach mieszkańcy deklarują, że utożsamiają się z osiedlem. Podkreślany jest jednocześnie mały związek z osiedlem wśród nowych mieszkańców. Poczucie związku z osiedlem mają też mieszkańcy powstających osiedli niekompletnych jednorodzinnych. Natomiast społeczność

Średnia skali potencjału społecznego w osiedlach | Ryc.63

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

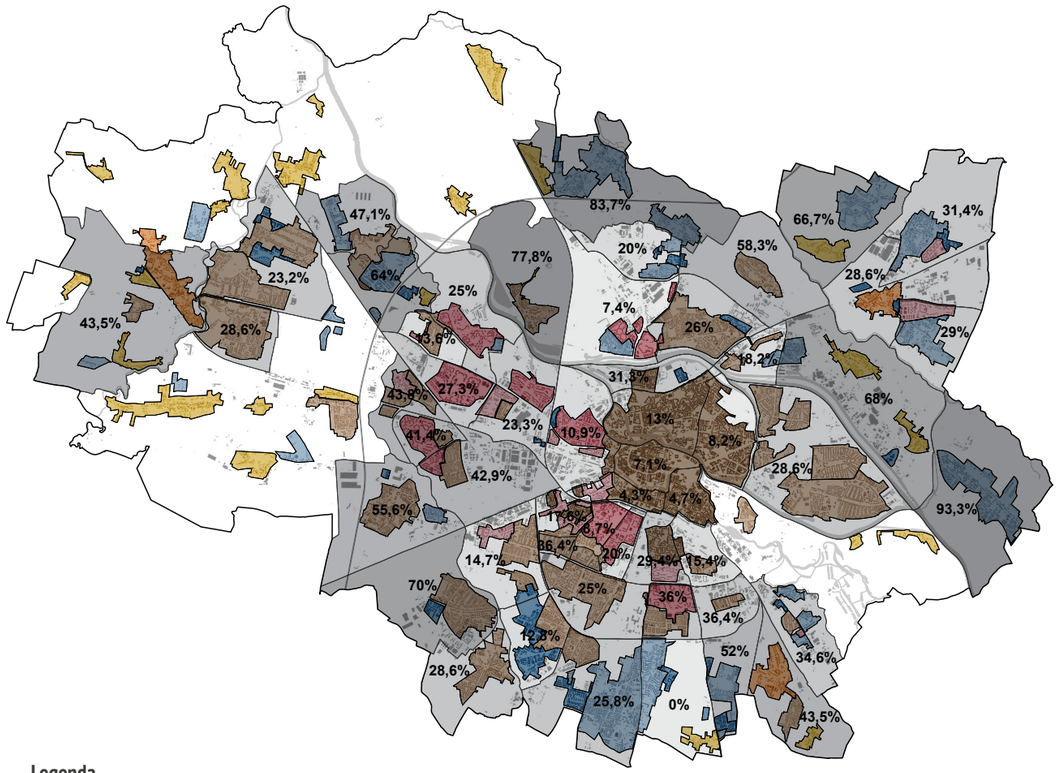
- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Średnia skali potencjału społecznego (**1,7**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 2,4 - 3,0
- 3,01 - 3,5
- 3,51 - 4,0
- 4,1 i więcej

Im wyższy wynik tym większy deklarowany potencjał społeczny osiedla.
Wartość średnia ogółem to wartość referencyjna.
(Skala punktowa 1 min. - 6 maks.)

osiedli blokowych i niekompletnych wielorodzinnych charakteryzuje znacznie silniejszy związek z „wrocławskością” niż „osiedlowością”.
Mieszkańcy śródmieścia korzystają z przestrzeni osiedla, problemem jest jednak jej niski w ich opinii standard i niekiedy poziom bezpieczeństwa. Ten sam problem występuje również na blokowiskach. Brak odpowiednich przestrzeni to problem dawnych wsi oraz niekompletnych osiedli wielo- i jednorodzinnych. Mieszkańcy tych osiedli często korzystają z przestrzeni osiedli sąsiednich. Życie w dawnych małych miastach toczy się głównie w przestrzeni centralnej.
Poczucie wysokiego statusu majątkowego mieszkańców osiedla charakteryzowało najczęściej osiedla kameralne i wielorodzinne niekompletne (nowe). Przeciwnie jest na osiedlach śródmiejskich i miejscowo w dawnych małych miastach. W większości osiedli ten aspekt nie stanowił istotnego problemu.
Niski poziom bezpieczeństwa jest problemem w niektórych rejonach osiedli śródmiejskich, na osiedlach blokowych (jako powód wskazywana jest niska jakość przestrzeni publicznych, co przyciąga osoby z marginesu). W dawnych wsiach podkreślano silną kontrolę społeczną.
Najczęściej jako jednostkę zajmującą się sprawami osiedla wskazywano radę osiedla. Na osiedlach śródmiejskich podkreślano również rolę inicjatyw oddolnych, na blokowiskach – spółdzielni (bardziej niż rad osiedli). Im mniejsze osiedle, tym bardziej rosła rola inicjatyw oddolnych, czasami parafii, wypełniających lukę instytucjonalną. Małe osiedla (np. dawne wsie) podkreślały poczucie braku reprezentacji małych społeczności w skali miasta.
W zakresie relacji przestrzennych z pozostałym obszarem miasta poczucie dużej odrębności mają osiedla kameralne, małomiasteczkowe i dawne wsie. Co ciekawe, także osiedla jednorodzinne niekompletne oraz śródmiejskie (odmienność pomimo bliskości centrum). Mieszkańcy dawnych wsi wskazują dodatkowo na ich hierarchię – niektóre wsie stanowią obszary centralne dla pozostałych. Natomiast małe blokowiska mają silne związki z otoczeniem (korzystanie z przestrzeni okolicznych osiedli).
Demografia nie stanowiła istotnego problemu w dyskusjach. Jedynie na osiedlach śródmiejskich podkreślano, że nie jest to przestrzeń dobra dla niektórych grup (np. młodych rodzin z dziećmi). Ogólnie napływ młodych mieszkańców jest traktowany jako atut osiedla, a ich „ucieczka” jako potencjalne zagrożenie.
W zakresie oceny warunków mieszkaniowych na osiedlach śródmiejskich i małomiasteczkowych podkreślana jest ich duża różnorodność. Na kameralnych i wielorodzinnych niekompletnych (nowych) – wysoki standard, czasem elitarność. W pozostałych osiedlach nie był to istotny aspekt dyskusji.

Legenda

Typ morfologiczny osiedli

- osiedla kameralne
- obszary zabudowy śródmiejskiej
- dawne wsie
- osiedla małomiasteczkowe
- wielkie osiedla blokowe
- osiedla blokowe
- osiedla mieszkaniowe jednorodzinne niekompletne
- osiedla mieszkaniowe wielorodzinne niekompletne

Procent mieszkańców wskazujących na radę osiedla (**17%**)

- brak reprezentatywnej liczby odpowiedzi
- 0% - 10%
- 10,1% - 20%
- 20,1% - 40%
- 40,1% - 60%
- 60,1% - 70%
- powyżej 70,1%

POTENCJAŁ SPOŁECZNY OSIEDLI ORAZ MODEL ORGANIZACJI I FUNKCJONOWANIA OSIEDLA

Potencjał społeczny osiedla został ustalony na podstawie wyekstrahowanego z AI opisu:

- zainteresowania mieszkańców działaniami na rzecz jakości życia w osiedlu,
- woli współpracy mieszkańców z organizacjami,
- chęci włączenia się mieszkańców w działania,
- zaufania mieszkańców do instytucji działających na osiedlu,
- postawy młodzieży wobec działań na rzecz osiedla,
- postawy osób starszych wobec działań na rzecz osiedla,
- opinii na temat koordynacji działań na osiedlu.

W ujęciu całościowym ocena poszczególnych wartości jest średnio-niska – lokuje się wokół oceny 3 na 6-stopniowej skali.

Najgorzej oceniana jest koordynacja działań w osiedlach (średnia 2,73) – w opinii mieszkańców instytucje i organizacje działające na rzecz poprawy jakości życia w osiedlach nie współpracują ze sobą. Drugim najniżej ocenianym wymiarem (2,97) jest zaangażowanie osób młodych (a właściwie jego brak).

Z drugiej strony, najlepiej ocenianym aspektem potencjału społecznego osiedla jest postawa seniorów wobec zmian (3,21) oraz ogólna chęć mieszkańców do współpracy, oceniana na 3,18.

Najwyższe wartości potencjału społecznego uwidoczniły się w rejonach urbanistycznych Strachocin-Wojnów, Widawa-Lipa Piotrowska-Polanowice, Oporów, Sołtysowice, Osobowice i Pawłowice-Kłokoczyce.

Z kolei najniższe wartości odnotowano w rejonie alei Kromera, na Przedmieściu Oławskim, Starym Mieście, Gajowicach i Przedmieściu Świdnickim.

Czynnikami sprzyjającymi wysokiemu potencjałowi społecznemu osiedla są przede wszystkim:

- wysoki udział osób deklarujących poczucie wspólnoty jako wyróżnik osiedla (zob. **Ryc. 53**) – im silniejsze poczucie wspólnoty, tym wyższy potencjał społeczny osiedla,
- skala wyobrażenia o tożsamości historycznej osiedla – im wyższy odsetek mieszkańców przekonanych, że inni mają świadomość historii osiedla i ona tworzy ich tożsamość, tym wyższy potencjał,
- średnia liczba spraw załatwianych poza rejonem zamieszkania (zob. **Ryc. 50**) – im więcej spraw załatwianych poza rejonem zamieszkania, tym (co ciekawe!) wyższy potencjał, bo wydaje się, że to deficyty i wynikające z nich palące potrzeby do rozwiązania zbliżają mieszkańców osiedli do siebie,

- zadowolenie z mieszkania/domu – im większe zadowolenie z mieszkania i domu, tym wyższy potencjał społeczny osiedla, a zatem osiedle może (pod względem infrastrukturalnym) nie spełniać oczekiwań, lecz satysfakcja z przestrzeni prywatnej ma przełożenie na budowanie potencjału społecznego osiedla,
- odsetek osób wybierających radę osiedla jako reprezentanta spraw mieszkańców (zob. **Ryc. 64**) – im wyższe zaufanie do RO, tym wyższy potencjał społeczny osiedla,
- udział osób deklarujących zamieszkiwanie na małym osiedlu (zob. **Ryc. 56**)– im wyższy odsetek osób w rejonie deklarujących zamieszkiwanie „na małym osiedlu" tym większy potencjał społeczny osiedla.

Ostatni wymiar skali potencjału – problem koordynacji – wywołuje pytanie o to, kto powinien, zdaniem mieszkańców, koordynować działania podejmowane na osiedlach (zob. **Ryc. 38**). W poprzednim rozdziale przeanalizowano bardziej dogłębnie wizję interesariuszy, natomiast zdaniem mieszkańców tym podmiotem jest przede wszystkim rada osiedla wskazana w blisko 70% obserwacji, a w drugiej kolejności (we współpracy z RO) mieszkańcy i ich obdarzani zaufaniem liderzy (40% obserwacji). Wysokie wskazania dla rady osiedla jako pożądanego koordynatora działań są związane z najwyższym zaufaniem, jakim mieszkańcy obdarzają w działaniach na rzecz osiedla (zob. **Ryc. 39**). W drugiej kolejności ufają innym mieszkańcom i swoim liderom, a w trzeciej kolejności organizacjom pozarządowym. Nieco niżej niż w zestawieniu podmiotów, które powinny być odpowiedzialne za koordynację działań, znajdują się spółdzielnie mieszkaniowe, co można odczytywać jako oczekiwanie mieszkańców, że spółdzielnie będą aktywniejsze na polu koordynacji, a ich działania zwrotnie wzmocnią zaufanie mieszkańców.

Warto zauważyć, że w układzie przestrzennym rozkład wskazań na radę osiedla jako podmiot podejmujący i koordynujący działania w osiedlach jest bardzo zróżnicowany (**Ryc. 64**). W 5 zespołach urbanistycznych poparcie dla koordynującej roli RO osiąga co najmniej 70% (Strachocin-Wojnów 93,3%, Widawa i Lipa Piotrowska 83,7%, Oporów 80% i Osobowice 77,8%). W kategorii powyżej 50% mieści się jeszcze dalszych 7 rejonów (Kowale i Swojczyce 68%, Pawłowice 66%, Maślice 64%, Sołtysowice 58,3%, Muchobór Wielki 55,6%, Jagodno 52%). Tyle samo zespołów deklaruje poparcie dla znaczącej roli RO na poziomie poniżej 10%. Widać, że wysokie poparcie dla znaczenia RO wiąże się przede wszystkim z niewielkim rozmiarem osiedla oraz (z dwoma wyjątkami) stosunkowo „młodym" wiekiem osiedla. Mogłoby to oznaczać, że mieszkańcy grupują się wokół RO jako instytucji wyrażającej ich potrzeby. Być może mają bardziej bezpośredni wpływ na RO. Może to także oznaczać, że mają kompetencje, aby taki wpływ wywierać dla osiągania ważnych dla nich celów.

W wypowiedziach uzyskanych w ankiecie i w fokusach z mieszkańcami widać wyraźnie dwa zjawiska: w fokusach wielu mieszkańców diagnozuje problem deficytu informacji o tym, co się dzieje w osiedlu (kto działa, z kim, w jakiej sprawie, w co się można zaangażować, ale i z czego skorzystać), wskazując jednocześnie, że ludzie się od siebie odgradzają, izolują, przez co przepływ informacji jest utrudniony. Jednocześnie jednak, preferowane kanały przepływu informacji wskazywane przez uczestników badania (AI) to takie, w których nie zachodzi bezpośredni kontakt ani pomiędzy nadawcą i odbiorcą, ani pomiędzy odbiorcami, a reakcja na uzyskiwane informacje może wywołać dyskusję, ale równie dobrze może być odebrana pasywnie, nie generując kontekstu dla społecznej styczności i dalej – interakcji. Można zatem stwierdzić że, preferowane kanały pogłębiają izolację diagnozowaną jako problem.

Wśród preferowanych metod informowania prym wiodą kanały internetowe: strona internetowa osiedla (48%) wskazywane przede wszystkim na osiedlu Henrykowskim, rejonie ulicy Kleczkowskiej, na Sołtysowicach, Pawłowicach-Kłokoczycach, Widawie-Lipie Piotrowskiej, inne strony internetowe i media społecznościowe jak np. Facebook (44%) wymieniane przede wszystkim na Osobowicach, Maślicach Wielkich, Kuźnikach, Grabiszynie-Grabiszynku. Ale popularne są także bardziej tradycyjne i „analogowe" formy informowania, szczególnie tablica ogłoszeniowa na klatce schodowej budynku (48%) preferowana zwłaszcza na Powstańców Śląskich-Zachodzie-Centrum Południowym, Przedmieściu Świdnickim, w rejonie pl. Świętego Macieja, na Osiedlu Kosmonautów, gazetka osiedlowa (23%) wskazywana przede wszystkim na Pawłowicach-Kłokoczycach, Złotnikach, Strachocinie-Wojnowie, Leśnicy-Ratyniu i Kozanowie) oraz osiedlowa tablica informacyjna (14%) – uczestnicy mówili o kilku takich tablicach lub słupach w najbardziej uczęszczanych miejscach osiedla.

Najmniejszą popularnością cieszyły się kanały osobowe (poinformowani sąsiedzi – 4%) lub zapośredniczone przez instytucje (szkoła, przedszkole – 3%, ogłoszenia parafialne – 6%, przy czym te ostatnie szczególnie popularne na Wojszycach, Osobowicach i Maślicach Wielkich).

Preferowane formy przekazywania informacji mają tę cechę, że mogą dotrzeć do względnie dużej ilości mieszkańców, ale jeśli będą tylko internetowe to wykluczą niekorzystających z nowych mediów, dlatego trzeba je uzupełniać tradycyjnymi formami rozpowszechniania informacji.

Warto odnotować, że, wszystkie preferowane kanały informacji nie tworzą bezpośredniej, interakcyjnej sytuacji komunikacyjnej – tylko pod warunkiem zgłoszonej woli (np. poprzez komentarz na Facebooku) mieszkańcy mogą poznać stosunek innych do danej informacji. Jednocześnie, obojętność wobec danej informacji nie spotka się z żadną reakcją.

W badaniach okazało się, że w tym, jakie są oraz jak są zaspokajane potrzeby na osiedlach, bardzo dobrze zorientowani są interesariusze – oni najczęściej o wielorakich działaniach realizowanych i planowanych przez różne podmioty mówią i je znają, natomiast mieszkańcy mają tendencję do upatrywania sił sprawczych na osiedlu (w sposób zawężający) w zarządach wspólnot mieszkaniowych albo spółdzielniach – te podmioty po prostu widzą, ich aktywność bądź zaniechania dost rzegają i odczuwają w związku z ich działalnością jakieś emocje. Niedostrzeganie przez mieszkańców wielu rodzajów osiedlowych aktywności (a już na pewno brak syntetyzowania wiedzy o pojedynczych, rozproszonych działaniach) w zderzeniu z dość szeroką orientacją w tym, co zrobiono, u samych interesariuszy wskazuje na ważny problem komunikowania między obiema kategoriami osiedlowych aktorów.

Wybierane najczęściej przez interesariuszy kanały komunikacyjne łączą te o nowoczesnej i tradycyjnej proweniencji. Pięć najpopularniejszych to: bezpośredni kontakt z aktywnymi mieszkańcami osiedla czy rejonu ulic, z którymi współpracują (55,8%), strony internetowe, profile w mediach społecznościowych organizacji działających na osiedlu (34,4%), bezpośrednia aktywność przedstawicieli rady osiedla (26,4%), strony internetowe osiedla (20,9%), ulotki rozdawane na osiedlu (20,2%). Zatem z jednej strony interesariusze stawiają na komunikację bezpośrednią, która charakteryzować się może zarówno wysoką jakością, jak i żadnym przygotowaniem i żywiołowością bliższą potocznemu rozmawianiu niż strategicznej planowej komunikacji. Cechuje ją również niewielki zasięg, co wobec zgłaszanego już problemu niedoinformowania mieszkańców o działaniach interesariuszy wydaje się kluczowe. Z drugiej strony deklarują korzystanie z narzędzi internetowych, które angażują i sprzyjają specyficznemu odbiorcy o określonych parametrach wiekowych i celowo poszukującemu tematycznych informacji.

Gdy spojrzeć na dominujące sposoby komunikowania przez badane kategorie interesariuszy, wyziera z nich pośrednio poziom profesjonalizacji działań poszczególnych grup. Interesariusze związani z organizacjami pozarządowymi częściej niż pozostali wykorzystują strony internetowe i portale społecznościowe; związani z samorządem wskazywali na strony internetowe osiedli i ich samych, czyli członków RO; natomiast ci niezwiązani z istniejącymi strukturami częściej niż inni interesariusze wywieszają ogłoszenia na klatkach schodowych i zdecydowanie rzadziej komunikują się przez szkoły, przedszkola, ogłoszenia na tablicy informacyjnej. Jak pokazują wypowiedzi mieszkańców – stosowane narzędzia i strategie komunikacyjne są nieskuteczne. Mieszkańcy nie poszukują samodzielnie informacji o działaniach interesariuszy, nie mają również motywacji ani chęci do długotrwałego porządkowania i selekcjonowania informacji płynących ze strony interesariuszy, brakuje im czasami również wiedzy umożliwiającej prawidłowe dekodowanie komunikatów.

Mieszkańcy kształtują swoje oczekiwania jako aktywnie współuczestniczących w zarządzaniu przestrzenią miejską – takie zdanie podziela 48%. Natomiast 43% respondentów uważa, że mieszkańcy mają lepszą wiedzę niż władze na temat potrzeb i deficytów, i tę wiedzę władza powinna brać pod uwagę. Jedynie 8% uznaje, że jakość życia w osiedlach zależy od kompetencji władz, w związku z czym wpływ i sprawstwo mieszkańców jest ograniczone.

Uczestnicy fokusów w swoich wypowiedziach łączą diagnozę stanu obecnego (względnie pesymistyczną, w której mieszkańcy są niezainteresowani mobilizacją i działaniem, a władze nie są zainteresowane mieszkańcami i wsłuchiwaniem się w ich głos) z wizją, jak tworzenie jakości życia powinno przebiegać (w scenariuszu realistycznym, nie idealistycznym).

Mieszkańcy podzielają wizję tworzenia jakości życia, w której to oni wiedzą lepiej, jakie mają potrzeby, i informują o nich władzę, a ta bierze je pod uwagę i wdraża w swoich działaniach. Uszczegółowiony model takiego działania oddają poniższe fragmenty wypowiedzi uczestników:

„Od wszystkich trzeba to wziąć, bo rada osiedla jest naszym przedstawicielem, a miasto nie będzie znało problemów, dopóki nie przedstawi tego rada osiedla, a nie pojedynczy mieszkaniec" oraz „Jakość życia zależy od: mieszkańców częściowo, bo wskazują potrzeby. Ale dużo zależy od miasta, bo dysponuje pieniędzmi. Powiem tak – mieszkańcy powiedzą, co chcą, żeby miasto zrealizowało, a mieszkańcy pomogą".

W fokusach pojawiła się także wizja ustroju miejskiego, w którym:

„Jeżeli chcemy, żeby rada osiedla [była ważną siłą], to musimy zrobić taką władzę, jaka jest w Warszawie, że każda dzielnica ma swojego prezydenta, jeśli u nas jest jeden, na całe miasto i wszystkie dzielnice, ma swoją świtę/dwór, jak Państwo powiedzieliście, to oni biorą pieniądze za etat. Rada osiedla powinna mieć tę władzę, a nie, że my się o wszystko prosimy".

Oczekiwania mieszkańców i interesariuszy zostały zestawione z wiedzą ekspercką dotyczącą form zarządzania terytorialnego w miastach położonych w innych krajach. Dodatkowo, przypadek funkcjonowania osiedli we Wrocławiu został przedyskutowany z ekspertami zagranicznymi w kontekście wyników badań społecznych oraz niektórych analiz przestrzennych. Wydaje się, że wnioski z tych badań oraz rady ekspertów dla Wrocławia można podsumować w przedstawionych poniżej tezach.

W miastach europejskich generalnie spada zainteresowanie społeczne lokalną samorządnością wyrażane udziałem w wyborach, jednak bardzo żywe i aktywne są rozmaite ruchy społeczne, które zainteresowane są uzyskaniem wpływu na kształt przestrzeni oraz których ważnym elementem działalności jest szeroko pojmowana jakość życia

mieszkańców. Zmienia się zatem sposób społecznego wywierania wpływu na sposób zarządzania miastem.

W związku z tą zmianą niektóre miasta eksperymentują z nowymi instytucjonalnymi formami zarządzania. Na przykład Rada Miasta Londynu powstaje w taki sposób, że część radnych jest wybierana z „puli ogólnomiejskiej", a część jest reprezentantami osiedli (*boroughs*). W ten sposób próbuje się uzyskać równowagę pomiędzy interesami miasta jako całości a interesami poszczególnych obszarów w mieście. Oczywiście, w realiach polskich taka zmiana wymagałaby korekt na poziomie ustawowym. Nie oznacza to jednak, że nie można rozważać form bardziej zinstytucjonalizowanego wpływu jednostek wewnątrzmiejskich (na przykład osiedli) na politykę miejską.

Polski system zarządzania miastem z bardzo silną pozycją burmistrza i/lub prezydenta jest niespotykany w Europie. W miastach europejskich systemy kolegialne (rady) mają dominującą rolę w procesach zarządzania miastem. W niektórych systemach (np. w Holandii) burmistrz/prezydent jest nominowanym urzędnikiem (w kadencji odmiennej od kadencji rady miasta), który ma zapewniać wysoką jakość i sprawność struktur administracyjnych. Urząd ten nie ma w tym systemie żadnej roli decyzyjnej. Niekiedy rady powielają system polityczny na poziomie państwowym lub regionalnym, czasem jednak silniejsze są wpływy podmiotów lokalnych, skupionych na działaniu skierowanym na konkretne społeczności. Ten ostatni model łatwiej radzi sobie z uzyskaniem zaangażowania społecznego i organizowaniem rzeczywistej partycypacji w zarządzaniu miastem. Chętniej także sięga po rozmaite społeczne innowacje. Do tych ostatnich należy budowa strukturalnej wizji rozwoju Amsterdamu.

Decentralizacja zarządzania miastem jest dość powszechna w miastach europejskich. Wymaga jednak nie tylko struktur administracyjnych, ale także odpowiedzialności finansowej. Innymi słowy, lokalne jednostki terytorialne (dzielnice, dystrykty, osiedla) mają ustalony zakres kompetencji oraz budżet. W realiach polskich wydaje się możliwy do rozważenia schemat decentralizacji, który transferowałby pewne zadania publiczne na jednostki lokalne, jednak niezbędnym warunkiem takiego modelu jest transfer pewnej ilości środków budżetowych na działania lokalne. Nie chodzi przy tym o zgłaszanie potrzeb, o których i tak decyduje „centrala", ale o rzeczywistą niezależność, nawet jeśli będzie miała bardzo ograniczony charakter.

Niezależność ta wymaga jednak pewnej kompetencji administracyjnej, zatem jednostki wewnątrzmiejskie musiałyby uzyskać wsparcie i pewnego rodzaju profesjonalizację w tym zakresie. Model wrocławski opiera się w zasadzie na działalności społecznej radnych osiedlowych, podczas gdy rady dzielnic, dystryktów czy osiedli w miastach europejskich o zdecentralizowanej strukturze dysponują pewnym, nawet niewielkim profesjonalnym aparatem biurokratycznym, który ma kompetencje proceduralne w zakresie załatwiania spraw mieszkańców (na przykład wie, z jakim wydziałem Urzędu Miasta

prowadzić korespondencję) oraz dba o zachowanie standardów zarządzania środkami publicznymi. Ten aparat wymaga nakładów (zarówno infrastrukturalnych, jak i osobowych), musi zatem wiązać się z pewnego rodzaju racjonalizacją przestrzenną.
Ów warunek sprawności organizacyjnej zasadniczo oznacza, że decentralizacja nie może wiązać się z nadmiernym rozdrobnieniem, które potęguje fragmentację przestrzenną działań i środków. Na przykład w miastach holenderskich podział wewnętrzny miasta waha się od 3 (Arnhem) do 14 (Rotterdam) jednostek. Ważne jest także, aby jednostki uwzględniały różnorodność miejskich struktur i mieszkańców, aby unikać pewnego rodzaju homogenizacji czy wręcz „trybalizacji" poszczególnych części miasta.
Ważne jest także, aby ewentualne zmiany prowadzić metodami ewolucyjnymi, pozwalając na pilotaże i eksperymenty, i żeby zachować elastyczność rozwiązań, które mogą zostać dopasowane do sytuacji. W tym kontekście eksperci zalecali, aby rozważyć możliwość budowania aliansów czy koalicji osiedli Wrocławia dla osiągnięcia wspólnych celów. To z jednej strony budowałoby społeczny i instytucjonalny kapitał współpracy, z drugiej zaś stanowiłoby dobry test dla definiowania wspólnych celów i interesów. Koalicja mogłaby uzyskiwać dodatkowe wsparcie finansowe i instytucjonalne dla prowadzonych wspólnie projektów. „Bonus" mógłby się zwiększać wraz z liczbą zaangażowanych osiedli.
Wreszcie eksperci zauważali, że należy zachować pewną równowagę pomiędzy trwałością pewnych struktur a zapewnieniem możliwości elastycznego funkcjonowania. Współczesny model aktywności społecznej często ma charakter „projektowy". Rozmaite kompozycje mieszkańców, organizacji i instytucji prowadzą różne przedsięwzięcia, które po ich zakończeniu, nie są powtarzane. Należy zatem zapewnić możliwość takiego organizowania społecznej aktywności. Jednocześnie jednak ważna jest ciągłość instytucjonalna i swoista sieć organizacyjna w oparciu o którą można owe projekty prowadzić. Ważne jest zatem, aby była ona także zapewniona.
Wielokrotnie nacisk kładziony był na kwestię informacji. W skomplikowanych strukturach współczesnych dużych miast pojedynczy obywatel bardzo często nie wie, gdzie ma załatwić określone sprawy. Niekiedy nawet nie wie, że określone sprawy w ogóle wymagają załatwienia. Dlatego w wielu miastach praktykuje się zwyczaj udostępniania nie tylko w mediach elektronicznych, ale we wszystkich budynkach wielorodzinnych, oraz na osiedlach jednorodzinnych w miejscach publicznych informacji, o tym jakie sprawy mogące dotyczyć obywateli wymagają załatwienia oraz jak i gdzie je załatwić. Może to dotyczyć takich na przykład spraw jak kwestia opłat parkingowych, opłat za wywóz śmieci, obowiązku meldunkowego, uzyskania pomocy.
Władze miast europejskich akceptują swoją odpowiedzialność za dostarczanie pewnej infrastruktury, która pozwalałaby na rozwój życia społecznego. Stąd wiele z nich zapewnia centra społeczne, które wiążą szereg funkcji – od dawania przestrzeni na aktywność

obywateli, przez oferowanie możliwości wsparcia, aż po informowanie o różnych ważnych bieżących sprawach. Taka przestrzeń musi mieć cechy otwartości, powszechności oraz dostępności przestrzennej, aby móc spełniać swoją rolę. Wspomniane wymogi kształtowania centrów, które mogłyby wiązać rolę informacyjną, animacyjną, pomocniczą i administracyjną, są konieczne. Przestrzenie tego rodzaju, podobnie jak publiczne placówki i instytucje kultury, w żadnym razie nie mogą być ogrodzone ani w najmniejszym stopniu stwarzać wrażenia, że ograniczają dostęp mieszkańcom. Przywołany w jednej z dyskusji przykład klubu Formaty na osiedlu Muchobór Wielki, który podejmuje działania na rzecz zbudowania ogrodzenia, został jednoznacznie skrytykowany jako przeczący zasadzie otwartości i dostępności jednostek publicznych.

W wyniku badań AFO powstał krótki i konkretny katalog zaleceń, które mogłyby podnieść jakość życia na wrocławskich osiedlach. Zalecenia te mają różny horyzont czasowy i skalę. Niektóre mogą być wdrażane bardzo szybko, inne powinny być rozłożone na wiele lat i podlegać zmianom w trakcie realizacji. Wszystkie jednak opracowane zostały w taki sposób, aby w przyszłości mogły stanowić podstawę budowy nowego modelu czy strategii aktywnego społeczeństwa lokalnego.

ROZDZIAŁ 6

REKOMENDACJE

Zadaniem badania było, oprócz przeanalizowania funkcjonowania osiedli Wrocławia, sformułowanie syntetycznych wniosków, które mogłyby w przyszłości stanowić podstawę budowy nowego modelu czy strategii aktywnego społeczeństwa lokalnego. Zalecenia przedstawione w tej części pracy są odpowiedzią na zidentyfikowane w badaniu kluczowe problemy oraz bariery rozwoju aktywnego społeczeństwa.

NAJWAŻNIEJSZE BARIERY

Struktury osiedlowe Wrocławia cechuje dość duża fragmentacja przestrzenna. Ta cecha w powiązaniu z sąsiedztwem układów osiedlowych należących do tych samych, wyodrębnionych w prezentowanym badaniu, typów morfologicznych (zob. str. 32-47) prowadzić może do zwiększania homogeniczności poszczególnych struktur miasta, co należy uznać za poważne zagrożenie zarówno dla spójności miasta, jak i możliwości rozwoju poszczególnych osiedli. Jest to nawet zagrożenie dla dobrego funkcjonowania miasta jako całości. W wielu miejscach brakuje otwartych i atrakcyjnych przestrzeni publicznych wiążących poszczególne osiedla i stwarzających mieszkańcom potencjalne obszary interakcji.

Niektóre osiedla mają charakter homogeniczny, niezróżnicowany. Ta cecha jest niekorzystna dla rozwoju aktywności obywatelskiej. Homogenizacji sprzyja niewielki rozmiar osiedla oraz przestrzenna separacja od innych osiedli, zwłaszcza zaś osiedli o odmiennym charakterze. Układ przestrzenny osiedla może przyczynić się do podniesienia potencjału społecznego poprzez stwarzanie miejsc umożliwiających społeczne interakcje. Bez takich miejsc nie można wzbudzić i wykorzystać społecznej energii.

Wizje osiedlowych rzeczywistości, zarówno dotyczące diagnozy, jak i strategii na przyszłość, reprezentowane przez mieszkańców i interesariuszy rozmijają się. Mieszkańcy nie wiedzą o podejmowanych działaniach, przez co nie mogą zaoferować swojej pomocy.

Nie wiedzą także, w jaki sposób i gdzie mogą skanalizować swoją potrzebę aktywności. Fakt, że potrzeba aktywności jest zgłaszana przez niewielki procent mieszkańców, nie jest niczym nadzwyczajnym w porównaniu z innymi krajami. Różnica polega na braku efektywnych struktur instytucjonalnych pozwalających przekuć tę energię na działania.

Obecny sposób funkcjonowania rad osiedli jako specyficznego interesariusza i reprezentacji mieszkańców jest nieefektywny. Sprawne reprezentowanie interesów mieszkańców wymaga pewnej profesjonalizacji wynikającej chociażby z odpowiedzialności za środki publiczne oraz wiedzy instytucjonalnej. Rady osiedli w obecnym kształcie są bardziej klientem niż partnerem miasta, co, oprócz cech strukturalnych, ma także związek z ich rozdrobnieniem. Te cechy nie pozwalają radom osiedli na skuteczne podejmowanie i realizowanie bardziej złożonych inicjatyw.

Badania wskazują, że potencjał społeczny mierzony aktywnością mieszkańców na rzecz osiedla i skalą oraz charakterem działań interesariuszy nie jest wysoki i natrafia na instytucjonalne oraz komunikacyjne bariery działań. Upowszechnionym elementem postaw mieszkańców jest brak zainteresowania sprawami osiedla i bierność. Wspomniana wcześniej fragmentacja przestrzenna struktur osiedlowych oraz ich jednorodność wzmacnia i utrwala opisane postawy i nie sprzyja generowaniu nowych rozwiązań. Między sferą działań instytucjonalnych reprezentowanych przez miasto a samym mieszkańcem nie ma żadnej efektywnej struktury pośredniej, która byłaby dogodną płaszczyzną działań społecznych służących podniesieniu jakości życia i rozwojowi aktywności obywatelskiej w najbliższym otoczeniu mieszkańca.

Brak danych, zwłaszcza danych dotyczących lokalnych struktur miejskich, jest istotną barierą w analizowaniu zjawisk i procesów zachodzących na osiedlach. Obecnie dla wielu obszarów brakuje kluczowych informacji dotyczących wyposażenia osiedli (np. występowania sklepów czy punktów usługowych).

WNIOSKI I ZALECENIA

Zarówno analiza funkcjonowania osiedli Wrocławia, jak i przestudiowanie sposobów organizacji miast w innych krajach pozwalają sformułować twierdzenie, że nie istnieje jeden „gotowy", „doskonały" (uwzględniający aspekt terytorialny, kompetencyjny, narzędziowy i finansowy) oraz możliwy do powielenia model optymalnego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Ważną nauką płynącą z analizy jest to, że taki model musi zostać wygenerowany lokalnie, przy współpracy wszystkich zaangażowanych partnerów – mieszkańców, interesariuszy oraz struktur instytucjonalnych

miasta. Oraz że potrzebuje czasu na to, aby się rozwinąć i ukształtować. Nie może zatem zostać narzucony czy odgórnie wdrożony, ale raczej powinien wyewoluować z działań podejmowanych przez możliwie wielu uczestników życia miejskiego oraz używać instrumentów dostępnych lokalnie. Innymi słowy, to droga jest modelem, nie zaś z góry zdefiniowany stan docelowy.

W takim kontekście wizja strategiczna nowego modelu aktywnego społeczeństwa lokalnego polegałaby na tym, aby stworzyć ramy budowy takiego modelu i pozwolić mu się kształtować przy współudziale wszystkich zainteresowanych aktorów.
Istotnym elementem wspomnianej ramy powinny stać się Lokalne Centra utworzone i prowadzone przez Urząd Miasta, które spełniałyby następujące warunki:

- tworzyłyby „okno" urzędu miasta w osiedlach, co pozwoliłoby na lokalne załatwianie wielu spraw, a jednocześnie oferowałoby mieszkańcom realną pomoc w ich załatwianiu,
- pozyskiwałyby informacje dotyczące potrzeb i problemów mieszkańców i interesariuszy bezpośrednio w osiedlach, co dawałoby lepszy wgląd w sprawy obywateli,
- zbierałyby dane lokalne dla Urzędu Miasta,
- oferowałyby pomoc administracyjną radom osiedli, grupom mieszkańców i organizacjom pozarządowym w sprawach lokalnych,
- byłyby żywą i realną przestrzenią dyfuzji i wymiany informacji,
- tworzyłyby przestrzenną platformę współpracy mieszkańców oraz wszystkich osiedlowych interesariuszy, w tym Rad Osiedli,
- oferowałyby otwartą i dostępną dla wszystkich przestrzeń nieformalnych spotkań.

Lokalne Centra to koncept fizycznego, realnego, położonego na osiedlu, organizacyjnie i psychologicznie dostępnego punktu, w którym mogłyby się krzyżować w sposób swobodny i nieformalny rozmaite inicjatywy i który mógłby generować synergie wynikające zarówno z niewykorzystywanej dotąd energii mieszkańców, jak i aktywności interesariuszy. Takie Lokalne Centrum mogłoby jednocześnie zaspokajać pewne wyraźne zapotrzebowanie na kompetencje administracyjne niezbędne zarówno radom osiedli, wielu interesariuszom, jak i mieszkańcom. Oprócz wymienionych funkcji, mogłoby także oferować przestrzeń nawiązywania kontaktów – z kącikiem prasowym i kawowym otwartym dla wszystkich zainteresowanych przez cały dzień. Lokalne Centrum musiałoby odznaczać się otwartością i przestrzenną dostępnością dla wszystkich. Położenie i otwarta forma ma tu zatem kluczowe znaczenie.

Jest dość oczywiste, że w świetle wskazanej jako problem fragmentacji przestrzennej miasta Lokalne Centra nie powinny (a ze względu na generowane koszty zapewne

także nie mogłyby) powstać w każdym osiedlu. Powinny one bowiem stanowić narzędzie zachęcające do kooperacji mieszkańców i interesariuszy sąsiadujących osiedli. To pozwoliłoby wzmocnić potencjał różnorodności, zdolność do znajdowania nowych, nieoczekiwanych rozwiązań. Byłyby zatem Lokalne Centra także strukturą wspierającą rozmaite koalicje osiedli organizujące się wokół ważnych dla nich spraw. Stanowiłyby oparcie dla ewolucyjnego i oddolnego kształtowania się nowego porządku terytorialnego miasta.
Priorytetem dla lokalizacji Lokalnych Centrów powinny być osiedla z dużą liczbą mieszkańców i niższą aktywnością społeczną.
W takim rozumieniu pozwalałyby w pewnym horyzoncie czasowym na ukształtowanie się nowego, oddolnego modelu, który organizowałby w nowy sposób aktywność obywatelską. Co więcej, model ten wypracowany byłby „w działaniu" wspólnie przez wszystkich partnerów – mieszkańców, interesariuszy oraz urząd miasta. Model ten zatem wzmacniałby postawy kooperacyjne i obywatelskie w odróżnieniu od modeli odgórnych, które zazwyczaj generują jedynie społeczny sprzeciw.
Innymi słowy, nie wydaje się, aby było słuszne burzenie istniejących struktur (takich na przykład jak rady osiedli) ; wskazane jest raczej dodanie narzędzia, które pozwoli na ich ewoluowanie w taki sposób, aby lepiej odpowiadały potrzebom mieszkańców i sieciowej strukturze organizacji społeczeństwa.
Ważnym zaleceniem płynącym z badania jest zatem rada, aby nie konstruować żadnej nowej mapy osiedli, a raczej skupić się na rzeczywistych strukturach miasta i pozwolić im zbudować na nowo strukturę odzwierciedlającą ich terytorialną organizację. Innymi słowy pozwolić, po dostarczeniu pewnych narzędzi organizacyjnych i strukturotwórczych takich jak Lokalne Centra, na zarysowanie zrębów tej mapy samym uczestnikom procesu – przede wszystkim mieszkańcom i interesariuszom działającym w przestrzeni lokalnej. Ewolucyjny charakter procesu pozwoli także ustalić zakres kompetencji nowych struktur oraz ich relacje z Urzędem Miasta. Będzie także dawał gwarancje stałego kontaktu wszystkich uczestników procesu.
Można także rozważyć testowanie pewnych narzędzi finansowych, takich jak na przykład Wrocławski Budżet Osiedlowy, który dawałby możliwość finansowania projektów służących rozwojowi społecznemu mieszkańców kilku sąsiednich osiedli. Mógłby to być specjalny, nowy rodzaj narzędzia wypracowanego w oparciu o doświadczenia Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego, który pozwalałby na finansowanie projektów służących rozwojowi społecznemu i obywatelskiemu mieszkańców sąsiednich osiedli.

Następnym elementem wzmacniającym postawy prospołeczne jest przeciwdziałanie fragmentacji przestrzennej osiedli poprzez tworzenie miejsc wspólnych dla mieszkańców różnych osiedli. Taką funkcję mogą pełnić parki z szerokim programem społecznym,

otwarte (dostępne dla wszystkich, nieodpłatne) tereny sportowe oraz na przykład lokalne targi, skoncentrowane na zaspokajaniu potrzeb mieszkańców, a nie na „specjalnych okazjach" (jak jarmarki bożonarodzeniowe na przykład). Innymi słowy, regularne, stałe, lokalne miejsca spotkań umożliwiające nawiązywanie kontaktów i powstawanie społecznych interakcji. Spójność przestrzenna ma istotny związek ze spójnością społeczną.

Należy dbać o zapewnienie i wzmacnianie różnorodności na osiedlach – w odniesieniu do struktur mieszkaniowych oraz różnorodności funkcjonalnej. Różnorodność i przestrzenna bliskość (sąsiedztwo) są głównymi czynnikami sprzyjającymi powstawaniu nowych rozwiązań.

Poczucie wspólnoty mieszkańców osiedli może zostać wzmocnione wskutek wiedzy – zarówno o bieżących wydarzeniach, jak i o historii miejsc. Korzystając z dostępnych i coraz powszechniejszych środków komunikacji, można rozważać dostarczanie mieszkańcom informacji w miejscu i czasie, w którym mają oni czas i sposobność się z nimi zapoznać, a także wejść w bezpośrednią interakcję z innymi. Dlatego wydaje się sensowne rozważenie projektu „Przystanek 2,0", który mieszkańcom oczekującym na środek komunikacji miejskiej (zatem mającym chwilę czasu „do zabicia" i przebywającym w grupie) oferowałby informację, może nawet w formie interaktywnych terminali, o wydarzeniach na osiedlu i osiedlach sąsiednich czy o ich historii. Zapraszałby także do położonych w sąsiedztwie Lokalnych Centrów. Przekaz mógłby być uzupełniony o lokalne serwisy informacyjne. Można także rozważyć takie informacje w środkach komunikacji publicznej, dostosowane do poszczególnych linii i odnoszące się do obszarów, przez które linie te przebiegają.

Mieszkańcy osiedli powinni mieć swój wyraźny udział w budowaniu strategicznej wizji rozwoju Wrocławia. Forma opowieści dotyczącej przyszłości ma wiekszą moc angażowania mieszkańców i interesariuszy w kształtowanie wizji przyszłości miasta. Ma to w dalszej kolejności przełożenie na poparcie dla dokumentów powstających w różnych obszarach tematycznych. Swój udział w budowaniu „wrocławskiej opowieści" powinny mieć także społeczności osiedlowe.

ANEKS 1

ZESPÓŁ BADAWCZY

Metoda badań i koordynacja merytoryczna projektu:
Izabela Mironowicz

Ogólna koncepcja badania:
Łukasz Medeksza i Izabela Mironowicz

Zespół badawczy:
Agnieszka Bocheńska (architektka krajobrazu)
Przemysław Chimczak (architekt)
Michał Ciesielski (urbanista)
Łukasz Damurski (urbanista)
Michał Dębek (urbanista, psycholog)
Anna Geppert (planistka)
Doris Gstach (architektka krajobrazu, planistka)
Agata Janus (polonistka)
Katarzyna Kajdanek (socjolożka)
Nikos Karadimitriou (urbanista)
Joanna Majczyk (architektka)
Julita Makaro (socjolożka)
Derek Martin (planista)
Łukasz Medeksza (kulturoznawca)
Izabela Mironowicz (urbanistka)
Karolina Mróz (historyczka sztuki)
Michael Neumann (urbanista)
Jacek Pluta (socjolog)
Agnieszka Tomaszewicz (architektka)
Iván Tosics (matematyk, socjolog)
Dorota Whitten (socjolożka, mediatorka)
Michał Wiącek (urbanista)
Anna Wilczak (urbanistka)
Maja Zabokrzycka (dziennikarka)

ANEKS 2

ANKIETA INTERNETOWA – JAKOŚĆ ŻYCIA W PRZESTRZENI LOKALNEJ

Szanowni Państwo,

Zapraszamy do wzięcia udziału w badaniu w ramach projektu pt. „Analiza Funkcjonalna Wrocławskich Osiedli", które realizowane jest przez Fundację Dom Pokoju, na zlecenie Urzędu Miejskiego Wrocławia.

Tematyka tej ankiety dotyczy naszej jakości życia w przestrzeni sąsiedzkiej – tworzą ją najbliższy rejon ulic i osiedle, w którym znajduje się nasze mieszkanie lub dom. Poprzez badanie szukamy osób, które mieszkają we Wrocławiu i mogą nam powiedzieć o najważniejszych sprawach i potrzebach ich najbliższego otoczenia.

Udzielenie odpowiedzi na pytania zajmuje około 20 minut. Zebrane dzięki niemu informacje posłużą naszym specjalistom do diagnozy sytuacji i opracowania rozwiązań sprzyjających stworzeniu lepszej jakości życia w naszym lokalnym środowisku. Przed udzieleniem odpowiedzi prosimy uważnie przeczytać treść pytania oraz informację o ilości odpowiedzi do wyboru.

Jednocześnie Fundacja Dom Pokoju (www.dompokoju.org) jako koordynator badania zapewnia, że uzyskane tą drogą wypowiedzi zostaną wykorzystane do celów diagnozy w postaci zbiorczych zestawień liczbowych, a zadawane pytania wykluczają uzyskanie informacji w zakresie danych osobowych. Liczymy na Państwa pomoc i wsparcie.
W razie pytań i wątpliwości prosimy o kontakt z dr hab. Katarzyną Kajdanek, która jest odpowiedzialna za koordynację badań ankietowych, pod adresem mailowym: analiza.osiedli@gmail.com

Łączę wyrazy szacunku,
Karolina Mróz,
Prezes Fundacji Dom Pokoju i koordynator projektu pt. „Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławskich"

Uwaga techniczna: odpowiedzi proszę zaznaczać kółkiem lub podkreślać poprawną odpowiedź; w tabelach np. zaznaczać krzyżykiem.

Na początku badania prosimy odpowiedzieć na kilka pytań pozwalających na ogólną charakterystykę Pani/Pana jako respondenta.

1. Jeśli życzy sobie Pan/i otrzymać informację o wynikach badania na swój adres e-mail, proszę wpisać go poniżej:

   .....

2. Proszę oznaczyć swoją płeć: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - kobieta
   - mężczyzna

3. W jakim jest Pan/i wieku?

   .....

4. Proszę podać poziom swojego wykształcenia: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - podstawowe/gimnazjalne lub równoważne
   - średnie/policealne lub równoważne
   - wyższe – studia licencjackie, magisterskie lub równoważne

5. Proszę określić swoją sytuację zawodową: *(Proszę zaznaczyć tylko jedną, podstawową dla siebie sytuację. Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - uczę się/studiuję
   - pracuję/jestem na stażu
   - jestem bezrobotny/a
   - jestem na rencie/emeryturze
   - nie pracuję – zajmuję się domem
   - inna sytuacja

6. Czy w związku z tematyką badania dotyczącą spraw wrocławskich osiedli i jakości życia chce Pan/i udzielić odpowiedzi w niniejszej ankiecie jako: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - zwykły mieszkaniec osiedla/rejonu ulic
   - osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla/rejonu ulic reprezentująca organizację pozarządową
   - osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla/rejonu ulic reprezentująca instytucję samorządową
   - osoba działająca na rzecz mieszkańców wybranego osiedla/rejonu ulic niereprezentująca żadnej organizacji ani instytucji

7. Proszę określić swoją sytuację rodzinną: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - mieszkam sam/a lub z partnerem
   - mieszkam z partnerem i mamy co najmniej 1 dziecko na utrzymaniu
   - mieszkam sam/a z co najmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu
   - mieszkam z partnerem i nie mamy już żadnego dziecka na utrzymaniu
   - inna sytuacja

8. W jakim budynku znajduje się Pana/i mieszkanie? *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - budynek jednorodzinny wolnostojący lub typu bliźniak
   - budynek jednorodzinny w zabudowie szeregowej
   - duży budynek jednorodzinny podzielony na mieszkania
   - kamienica wybudowana przed rokiem 1945
   - powojenny budynek wielorodzinny do 4 pięter
   - powojenny budynek wielorodzinny powyżej 4 pięter

9. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana/i gospodarstwie domowym? *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
   - żyjemy bardzo biednie, nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby
   - żyjemy skromnie, musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować
   - żyjemy średnio – starcza na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy
   - żyjemy dobrze – stać nas na wiele bez specjalnego oszczędzania
   - żyjemy bardzo dobrze – możemy sobie pozwolić na pewien luksus

10. Proszę WIELKIMI literami wpisać nazwę ulicy, przy której Pan/i mieszka.

    .....

11. Proszę WIELKIMI literami wpisać nazwę osiedla, w którym obecnie Pan/i mieszka (np. NOWY DWÓR, SĘPOLNO, GAJ, BOREK, ZGORZELISKO itp.):

    .....

12. Od ilu lat mieszka Pan/i na tym osiedlu? Proszę podać liczbę całkowitą.

    .....

13. Proszę dokończyć zdanie: *(Można udzielić jednej odpowiedzi.)* Uważam, że...
    - mieszkam na małym osiedlu
    - mieszkam na dość małym osiedlu
    - mieszkam na dość dużym osiedlu
    - mieszkam na dużym osiedlu

14. Proszę określić gdzie zazwyczaj załatwia Pan/i, w sposób wygodny dla siebie i swojej rodziny, następujące sprawy: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu).*

	Głównie w najbliższym osiedlu/ rejonie ulic, w którym mieszkam	Głównie poza osiedlem/rejonem ulic, w którym mieszkam	Zarówno na terenie osiedla/ rejonu ulic, w którym mieszkam jak i poza nim	Gdzie indziej	Wcale nie załatwiam
Edukacja własna (szkolenia, kursy)					
Edukacja dzieci					
Zakupy spożywcze bieżące					
Większe zakupy spożywcze					
Zakupy inne niż spożywcze (odzież, sprzęty, wyposażenie mieszkania)					
Sprawy związane z powadzeniem gospodarstwa domowego (poczta, bank)					
Lekarz pierwszego kontaktu					
Lekarz specjalista					
Weterynarz					
Spotkania rodzinne poza domem					
Spotkania towarzyskie poza domem					
Jedzenie poza domem					
Aktywność fizyczna na świeżym powietrzu					
Aktywność fizyczna w klubach fitness, na basenach					
Hobby i pasje					
Praca zawodowa					
Praktyki religijne					
Uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych					
Wsparcie lub pomoc (finansową/rzeczową) uzyskiwaną od instytucji działających					
Wsparcie lub pomoc (finansową/rzeczową) uzyskiwaną od innych osób					

15. Proszę wskazać, które z poniższych cech pozwalają odróżnić mieszkańców Pana/i osiedla od mieszkańców innych osiedli? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*

- troska o innych
- brak zainteresowania sprawami osiedla
- egoizm
- wzajemne zaufanie
- zaradność
- brak zaufania do innych
- bierność, apatia
- silne więzi między sąsiadami
- poczucie wspólnoty
- brak więzi sąsiedzkich
- wrogość i skłonność do konfliktów
- są takie cechy, ale żadne z powyższych
- chęć wspólnego działania
- nie ma cech wyróżniających mieszkańców tego osiedla

16. Czy uważa Pan/i, że mieszkańcy Pana/i osiedla/rejonu ulic: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu.)*

	Nie	Raczej nie	Raczej tak	Tak	Trudno powiedzieć
Interesują się kto tu dawniej żył i mieszkał					
Dobrze orientują się w historii osiedla, na którym mieszkają					
Przywiązują wagę do miejsc, które tworzą specyfikę osiedla i są jego symbolami					

17. Czy jest Pan/i zadowolony/zadowolona: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu.)*

	Nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Tak
Z mieszkania/domu					
Z najbliższego rejonu ulic					
Z osiedla					
Z Wrocławia					

18. O ilu sąsiadach wie Pan/i czym się zajmują, gdzie pracują, co robią?

.....

19. O ilu sąsiadach może Pan/i powiedzieć, że świadczycie sobie wzajemnie drobne przysługi, pomoc, jak np. przypilnowanie dzieci, doglądanie domu podczas dłuższej nieobecności?

.....

20. Do ilu sąsiadów mógłby/mogłaby się Pan/i udać w odwiedziny bez wcześniejszego umówienia się? *(Dla mieszkańców)*

.....

21. Proszę określić, jak ogólnie układają się Pana/i stosunki z sąsiadami? *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu).*

	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam	Trudno powiedzieć
Żyję z sąsiadami w zgodzie					
Staram się tak postępować, żeby nikt z sąsiadów nie miał do mnie pretensji, ale trzymam się od nich na odległość					
W miarę możliwości unikam sąsiadów i z nikim się nie kontaktuję					
Z sąsiadami ciągle są kłótnie					

22. Proszę powiedzieć, jakie sprawy w najbliższym rejonie ulic/osiedlu wymagają Pana/i zdaniem najpilniejszego załatwienia? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - nie ma takich spraw
    - remont domu, poprawa części wspólnej (ocieplenie, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon)
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi)
    - poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców)
    - poprawa bezpieczeństwa (np. oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ławki, ścieżki spacerowe, biegowe)

    - poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna)
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, oświetlenie, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe)
    - poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach
    - stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (zadbany skwer, klub, świetlica, inne miejsce spotkań)
    - poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier)
    - poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, „dni ulicy", kiermasze sąsiedzkie, itp.)
    - poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy)
    - inne

23. Proszę wskazać, kto czynnie uczestniczył w ciągu ostatnich 12 miesięcy we wspólnych działaniach na rzecz mieszkańców rejonu ulic/osiedla, na którym Pan/i mieszka? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź).*
    - rada osiedla
    - policja
    - spółdzielnia mieszkaniowa
    - straż Miejska
    - zarządca nieruchomości
    - miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
    - rada parafialna, rada związku wyznaniowego
    - organizacje pozarządowe
    - mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają
    - jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej)
    - szkoła, przedszkole
    - instytucja lub organizacja, która jest pomysłodawcą działania
    - biblioteka osiedlowa
    - dom kultury
    - klub sportowy
    - ktoś inny
    - trudno powiedzieć
    - nie wiem

24. Proszę powiedzieć w załatwienie jakich spraw w rejonie ulic/osiedlu, w którym Pan/i mieszka angażował/a się Pan/i w ciągu ostatnich 12 miesięcy? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach
- poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier)
- poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców)
- poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, oświetlenie, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe)
- poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna)
- poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, „dni ulicy", kiermasze sąsiedzkie, itp.)
- stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (zadbany skwer, klub, świetlica, inne miejsce spotkań)
- poprawa bezpieczeństwa (np. oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur)
- poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni)
- remont domu, poprawa części wspólnej (ocieplenie, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon)
- poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi)
- poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ławki, ścieżki spacerowe, biegowe)
- poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy)
- nie ma takich spraw
- inne

25. W jaki sposób chciałby/chciałaby Pan/i uzyskiwać informacje o ważnych sprawach dotyczących Pana/i osiedla/rejonu ulic? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- przez sąsiadów i znajomych
- przez szkołę, przedszkole
- przez dobrze poinformowanych o sprawach osiedla mieszkańców
- przez stronę internetową osiedla
- bezpośrednio przez przedstawicieli Rady Osiedla
- przez strony internetowe, profile na Facebooku organizacji działających na osiedlu

- przez ogłoszenia na tablicy informacyjnej na klatce schodowej
- przez ulotki rozdawane na osiedlu
- przez ogłoszenia na osiedlowej tablicy informacyjnej
- przez gazetkę osiedlową
- przez ogłoszenia parafialne (kościelne)
- informacje w innych miejscach publicznych (słupy, przystanki)
- w najbliższych punktach usługowych (np. w sklepie, na poczcie)
- trudno powiedzieć
- inaczej
- nie interesuje mnie to

26. Biorąc pod uwagę Pana/i doświadczenia zamieszkiwania w rejonie ulic/osiedlu proszę zaznaczyć na podanej skali: 1-6.

	Ocena w skali 1-6
Mieszkańcy wcale nie interesują się działaniami na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy w ogóle nie chcą współpracować z organizacjami i instytucjami działającymi na osiedlu na rzecz poprawy jakości życia	
Mieszkańcy w ogóle nie chcą się włączać w bezpośrednie działania i akcje na rzecz poprawy jakości życia	
Mieszkańcy w ogóle nie ufają instytucjom i organizacjom działającym na osiedlu	
Postawa młodzieży (16-25 lat) wobec podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo negatywna	
Postawa osób starszych (w wieku ponad 60 lat) do podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo negatywna	
Nie ma żadnej koordynacji ani współpracy lokalnych organizacji i instytucji w podejmowaniu akcji na rzecz mieszkańców osiedla	
Mieszkańcy bardzo się interesują działaniami na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy bardzo chętnie współpracują z organizacjami i instytucjami działającymi na osiedlu na rzecz poprawy jakości życia	
Mieszkańcy bardzo chętnie włączają się w bezpośrednie działania i akcje na rzecz poprawy jakości życia	
Mieszkańcy bardzo ufają instytucjom i organizacjom działającym na osiedlu	
Postawa młodzieży (16-25 lat) wobec podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo pozytywna	
Postawa osób starszych (w wieku ponad 60 lat) do podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo pozytywna	
Jest bardzo dobra koordynacja i współpraca lokalnych organizacji i instytucji w podejmowaniu akcji na rzecz mieszkańców osiedla	

27. Kto Pana/i zdaniem powinien koordynować działania na rzecz osiedla i mieszkańców? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- rada osiedla
- policja
- spółdzielnia mieszkaniowa
- straż Miejska
- zarządca nieruchomości
- miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- organizacje pozarządowe
- mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają
- jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej)
- szkoła, przedszkole
- instytucja lub organizacja, która jest pomysłodawcą działania
- biblioteka osiedlowa
- dom kultury
- klub sportowy
- ktoś inny
- trudno powiedzieć
- nie wiem

28. Do kogo ma Pan/i największe zaufanie w działaniach na rzecz spraw osiedla, rejonu ulic? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- rada osiedla
- policja
- spółdzielnia mieszkaniowa
- straż Miejska
- zarządca nieruchomości
- miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- organizacje pozarządowe
- mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają
- jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej)
- szkoła, przedszkole
- instytucja lub organizacja, która jest pomysłodawcą działania
- biblioteka osiedlowa
- dom kultury
- klub sportowy

- ktoś inny
- trudno powiedzieć
- nie wiem

29. Co Pana/i zdaniem jest największą barierą w podejmowaniu przez mieszkańców wspólnych działań na rzecz poprawy ich warunków życia w rejonie ulic/osiedlu? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- brak zainteresowania ze strony mieszkańców podejmowaniem wspólnych działań
- brak wiedzy mieszkańców o możliwościach działań
- brak wiary mieszkańców we własne siły i możliwości
- brak doświadczenia mieszkańców w podejmowaniu współpracy
- brak pieniędzy na realizację nawet najmniejszych projektów
- zbyt duża przestrzeń osiedla
- zbyt duże rozproszenie osiedla
- zbyt wielu mieszkańców osiedla, którzy się dobrze nie znają
- brak zaufania do instytucji i organizacji działających na osiedlu na rzecz mieszkańców
- brak dostatecznej wiedzy o instytucjach i organizacjach działających na osiedlu na rzecz mieszkańców
- konflikty między mieszkańcami
- dotychczasowe porażki i niepowodzenia w podejmowanych działaniach
- inne

30. Co Pana/i zdaniem zachęciłoby biernych mieszkańców rejonu ulic/osiedla do aktywnego udziału we wspólnych działaniach sąsiedzkich? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- silny lider
- ciekawy pomysł
- istotny dla współmieszkańców problem
- ważny dla współmieszkańców cel
- upominki dla uczestników
- przyjazna przestrzeń umożliwiająca spotkanie osób wspólnie działających
- przyjazna grupa osób wspólnie działających
- przykład dawany przez pracowników instytucji miejskich
- coś innego
- nic

31. Istnieją różne opinie i przekonania na temat tego, co i kto sprawia, że ludziom w miejscu ich zamieszkania żyje się lepiej lub gorzej. Biorąc pod uwagę własne

doświadczenia, proszę wskazać, z którym z poniższych stwierdzeń zgadza się Pan/i w największym stopniu: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*

- to, jak żyje się ludziom w ich rejonie ulic/osiedlu, zależy głównie od Urzędu Miasta i kompetencji i sprawności władzy samorządowej w dostrzeganiu i odpowiadaniu na potrzeby i problemy mieszkańców.
- to mieszkańcy rejonu ulic/osiedla wiedzą lepiej niż Urząd Miasta czego im brakuje i jakie mają potrzeby w miejscu zamieszkania. Władza lokalna powinna przede wszystkim brać pod uwagę opinie mieszkańców w tym względzie.
- to, jak żyje się ludziom w ich rejonie ulic/osiedlu w dużym stopniu zależy od nich samych i ich aktywności. Władze miasta i organizacje pozarządowe wraz z mieszkańcami powinny wspólnie działać, żeby poprawiać jakość życia ludzi w miejscu ich zamieszkania.

OD TEGO MIEJSCA SĄ PYTANIA DLA INTERESARIUSZY

32. Proszę wpisać WIELKIMI literami nazwę osiedla/rejonu ulic, w którym Pan/i lub P. organizacja prowadziła większość działań w ostatnich 12 miesiącach (np. Nowy Dwór, Sępolno, Gaj, Borek, Zgorzelisko…):

    .....

33. Od ilu lat Pan/i lub P. organizacja działa aktywnie na tym osiedlu? Proszę podać liczbę całkowitą.

    .....

34. Czy osiedle, na którym działa Pan/i lub P. organizacja jest tym samym osiedlem, na którym Pan/i mieszka? *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
    - tak
    - nie

35. Proszę dokończyć zdanie: Uważam, że większość swoich działań w ostatnich 12 miesiącach: Można udzielić jednej odpowiedzi.
    - prowadzę na małym osiedlu
    - prowadzę na dość małym osiedlu
    - prowadzę na dość dużym osiedlu
    - prowadzę na dużym osiedlu

36. Proszę wskazać, które z poniższych cech pozwalają odróżnić mieszkańców osiedla, w którym Pan/i lub P. organizacja działa od mieszkańców innych osiedli? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - troska o innych
    - brak zainteresowania sprawami osiedla
    - egoizm
    - wzajemne zaufanie
    - zaradność
    - brak zaufania do innych
    - bierność, apatia
    - silne więzi między sąsiadami
    - poczucie wspólnoty
    - brak więzi sąsiedzkich
    - wrogość i skłonność do konfliktów
    - są takie cechy, ale żadne z powyższych
    - chęć wspólnego działania
    - nie ma cech wyróżniających mieszkańców tego osiedla

37. Proszę określić, czy Pana/i zdaniem dla mieszkańców osiedla/rejonu ulic, w którym Pan/i lub P. organizacja działa: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu).*

	Nie	Raczej nie	Raczej tak	Tak	Trudno powiedzieć
Ważne jest, kto tu dawniej żył i mieszkał					
Ważna jest historia i przeszłość osiedla, na którym mieszkają					
Ważne są miejsca, które tworzą specyfikę osiedla, są jego symbolami					

38. Jak Pan/i sądzi, czy mieszkańcy osiedla, w którym Pan/i lub P. organizacja działa są zadowoleni: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu).*

	Nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Tak
Z najbliższego rejonu ulic w miejscu zamieszkania					
Ze swojego osiedla					

39. Biorąc pod uwagę własne doświadczenia w kontaktach z mieszkańcami osiedla, w którym głównie Pan/i lub P. organizacja działa, proszę ocenić jakość relacji sąsiedzkich.

(Ocena w skali 1-6)

	Ocena w skali 1-6
Więzi sąsiedzkie w osiedlu są słabe i sporadyczne - ograniczają do zwykłych uprzejmości i kontaktów wśród kilku najbliższych sąsiadów.	
Więzi sąsiedzkie w osiedlu są bardzo silne i zażyłe nie tylko w gronie najbliższych sąsiadów, ale także wśród osób z rejonu ulic/osiedla	

40. Proszę powiedzieć jakie sprawy w najbliższym rejonie ulic/osiedlu, na którym Pan/i lub P. organizacja działa wymagają Pana/i zdaniem najpilniejszego załatwienia? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, oświetlenie, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe)
    - nie ma takich spraw
    - poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, „dni ulicy", kiermasze sąsiedzkie, itp.)
    - poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy)
    - poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier)
    - poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ławki, ścieżki spacerowe, biegowe)
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi)
    - remonty domów, poprawa części wspólnych (ocieplenie, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon)
    - poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach.
    - poprawa bezpieczeństwa (np. oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur)
    - poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni)
    - stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (klub, świetlica, inne miejsce spotkań)
    - stworzenie przestrzeni do swobodnych spotkań mieszkańców rejonu ulic/osiedla (zadbany skwer, plac)
    - inne

41. Proszę powiedzieć z jakimi sprawami dotyczącymi rejonów ulic/osiedla, na którym Pan/i lub P. organizacja działa zwracali się mieszkańcy w celu ich załatwienia w ostatnich 12 miesiącach? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - nie ma takich spraw
    - stworzenie przestrzeni do integracji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (klub, świetlica, inne miejsce spotkań)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji na świeżym powietrzu (place zabaw, boiska, ławki, ścieżki spacerowe, biegowe)
    - poprawa możliwości decydowania mieszkańców o swoich podwórkach, ulicach, skwerach.
    - poprawa estetyki i czystości otoczenia (usunięcie brudu, śmieci, nasadzenie zieleni)
    - remonty domów, poprawa części wspólnych (ocieplenie, odnowa elewacji, klatki schodowej, domofon)
    - poprawa dostępności i jakości korzystania z usług gastronomii (kafejka, osiedlowa restauracja, pub dla mieszkańców)
    - stworzenie przestrzeni do swobodnych spotkań mieszkańców rejonu ulic/osiedla (zadbany skwer, plac)
    - poprawa integracji społecznej, nawiązywania i rozwijania relacji mieszkańców rejonu ulic/osiedla (festyny osiedlowe, wspólne grillowanie, „dni ulicy", kiermasze sąsiedzkie, itp.)
    - poprawa dostępności i jakości rozrywki (wydarzenia kulturalne, koncerty, przedstawienia, imprezy)
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu pieszo i rowerem (chodniki, oświetlenie, przejścia dla pieszych, ścieżki rowerowe)
    - poprawa dostępności i jakości miejsc rekreacji pod dachem (siłownia, basen, sala gier)
    - poprawa bezpieczeństwa (np. oświetlenie ciemnych zaułków, brak hałasów, awantur)
    - poprawa możliwości otrzymania wsparcia dla osób potrzebujących, ubogich (wsparcie finansowe, wsparcie rzeczowe, pomoc niematerialna)
    - poprawa jakości przemieszczania się po osiedlu samochodem (drogi, parkingi)
    - inne

42. Proszę wskazać kto czynnie uczestniczył w ciągu ostatnich 12 miesięcy we wspólnych działaniach na rzecz mieszkańców rejonu ulic/osiedla, na którym Pan/i lub P. organizacja działa? *(Można zaznaczyć kilka odpowiedzi).*
    - nie wiem
    - rada osiedla
    - dom kultury (instytucja kultury)

- zarządca nieruchomości
- jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej, itp.)
- biblioteka osiedlowa
- organizacja pozarządowa, którą reprezentuję
- policja
- straż Miejska
- klub sportowy
- nic się nie działo w tym okresie
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- spółdzielnia mieszkaniowa
- szkoła, przedszkole
- współmieszkańcy
- inne Organizacje pozarządowe – fundacje stowarzyszenia
- instytucja, którą reprezentuję
- inne podmioty lub organizacje
- nikt

43. Proszę wskazać, kto najczęściej działa (jest pomysłodawcą, liderem działań) na rzecz mieszkańców rejonu ulic/osiedla, w którym działa Pan/i lub P. organizacja? *(Można udzielić jednej odpowiedzi.)*
    - zarządca nieruchomości
    - straż Miejska
    - klub sportowy
    - spółdzielnia mieszkaniowa
    - jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej, itp.)
    - policja
    - biblioteka osiedlowa
    - organizacja pozarządowa, którą reprezentuję
    - dom kultury (instytucja kultury)
    - miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
    - inne podmioty lub organizacje
    - szkoła, przedszkole
    - instytucja, którą reprezentuję
    - rada osiedla
    - inne Organizacje pozarządowe – fundacje stowarzyszenia

- współmieszkańcy
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- nikt
- nie wiem

44. Proszę zaznaczyć te rodzaje aktywności na rzecz mieszkańców rejonu ulic/osiedla, w których brał/a Pan/i udział samodzielnie lub wespół z innymi mieszkańcami i instytucjami w ciągu ostatnich 12 miesięcy: *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - spotkania i rozmowy z mieszkańcami o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania
    - spotkania i rozmowy z przedstawicielami instytucji i organizacji o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania
    - włączanie się w bezpośrednie działania współmieszkańców rejonu ulic, osiedla
    - włączanie się w bezpośrednie działania instytucji na rzecz współmieszkańców rejonu ulic, osiedla
    - organizacja/wsparcie działań rady parafialnej/związku wyznaniowego
    - mediacje w konfliktach, rozwiązywanie sporów
    - organizacja/wsparcie działań rady osiedla
    - organizowanie wydarzeń i aktywności umilających czas wolny mieszkańców rejonu ulic/osiedla
    - organizowanie miejsc, gdzie mieszkańcy mogą coś wspólnie robić (porozmawiać, spotkać się, nauczyć się czegoś)
    - prowadzone wspólne akcje na rzecz współmieszkańców adresowane do instytucji
    - podpisywanie petycji (żądania interwencji) protestu do instytucji ta nemat spraw dotyczących mieszkańców rejonu ulic/osiedla
    - złożenie projektu do budżetu obywatelskiego
    - złożenie mikrograntu do ESK 2016
    - świadczenie indywidualnej pomocy i wsparcie osób potrzebujących (ubogich, chorych, niepełnosprawnych) i ich rodzinom
    - organizacja zbiórek charytatywnych na rzecz potrzebujących
    - inne

45. Które z tych form działań w Pana/i opinii najskuteczniej prowadzą do osiągnięcia zamierzonego celu? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - spotkania i rozmowy z mieszkańcami o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania

- spotkania i rozmowy z przedstawicielami instytucji i organizacji o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania
- włączanie się w bezpośrednie działania współmieszkańców rejonu ulic/osiedla
- włączanie się w bezpośrednie działania instytucji na rzecz współmieszkańców rejonu ulic/osiedla
- organizacja/wsparcie działań rady parafialnej/związku wyznaniowego
- mediacje w konfliktach, rozwiązywanie sporów
- organizacja/wsparcie działań rady osiedla
- organizowanie wydarzeń i aktywności umilających czas wolny mieszkańcom rejonu ulic/osiedla
- organizowanie miejsc, gdzie mieszkańcy mogą coś wspólnie robić (porozmawiać, spotkać się, nauczyć się czegoś)
- prowadzone wspólne akcje na rzecz współmieszkańców adresowane do instytucji
- podpisywanie petycji (żądania interwencje) protestu do instytucji wobec spraw dotyczących mieszkańców rejonu ulic/osiedla
- złożenie projektu do budżetu obywatelskiego
- złożenie mikrograntu do ESK 2016
- świadczenie indywidualnej pomocy i wsparcie osób potrzebujących (ubogich, chorych, niepełnosprawnych) i ich rodzinom
- organizacja zbiórek charytatywnych na rzecz potrzebujących
- inne

46. Które z tych działań w Pana/i opinii najbardziej sprzyjają integracji mieszkańców osiedla? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - spotkania i rozmowy z mieszkańcami o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania
    - spotkania i rozmowy z przedstawicielami instytucji i organizacji o problemach pojawiających się w miejscu zamieszkania
    - włączanie się w bezpośrednie działania współmieszkańców rejonu ulic/osiedla
    - włączanie się w bezpośrednie działania instytucji na rzecz współmieszkańców rejonu ulic/osiedla
    - organizacja/wsparcie działań rady parafialnej/związku wyznaniowego
    - mediacje w konfliktach, rozwiązywanie sporów
    - organizacja/wsparcie działań rady osiedla
    - organizowanie wydarzeń i aktywności umilających czas wolny mieszkańców rejonu ulic/osiedla
    - organizowanie miejsc, gdzie mieszkańcy mogą coś wspólnie robić (porozmawiać, spotkać się, nauczyć się czegoś)

- prowadzone wspólne akcje na rzecz współmieszkańców adresowane do instytucji
- podpisywanie petycji (żądania interwencje) protestu do instytucji wobec spraw dotyczących mieszkańców rejonu ulic/osiedla
- złożenie projektu do budżetu obywatelskiego
- złożenie mikrograntu do ESK2016
- świadczenie indywidualnej pomocy i wsparcie osób potrzebujących (ubogich, chorych, niepełnosprawnych) i ich rodzinom
- organizacja zbiórek charytatywnych na rzecz potrzebujących
- inne

47. W jaki sposób Pan/i lub P. organizacja informuje i zachęca mieszkańców rejonu ulic/osiedla do działań w ważnych dla nich sprawach? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - przez bezpośredni kontakt z aktywnymi mieszkańcami osiedla/rejonu ulic, z którymi współpracujemy
    - bezpośrednio przez przedstawicieli Rady Osiedla
    - przez ogłoszenia na tablicy informacyjnej na klatce schodowej
    - przez ogłoszenia na osiedlowej tablicy informacyjnej
    - przez ogłoszenia parafialne (kościelne)
    - informacje w innych miejscach publicznych (słupy, przystanki)
    - w najbliższych punktach usługowych (np. w sklepie, na poczcie)
    - przez szkołę, przedszkole
    - przez stronę internetową osiedla
    - przez strony internetowe, profile na Facebooku organizacji działających na osiedlu
    - przez ulotki rozdawane na osiedlu
    - przez gazetkę osiedlową
    - inaczej

48. Biorąc pod uwagę Pana/i doświadczenia w kontaktach z mieszkańcami proszę określić swoją opinię na podanej skali:

	Ocena w skali 1-6
Mieszkańcy wcale nie interesują się działaniami na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy w ogóle nie chcą współpracować z organizacjami i instytucjami działającymi na osiedlu na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy w ogóle nie chcą się włączać w bezpośrednie działania i akcje na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	

	Ocena w skali 1-6
Mieszkańcy w ogóle nie ufają instytucjom i organizacjom działającym na osiedlu	
Postawa młodzieży (16-25 lat) wobec podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/ rejonu ulic jest bardzo negatywna	
Postawa osób starszych (w wieku ponad 60 lat) do podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo negatywna	
Nie ma żadnej koordynacji ani współpracy lokalnych organizacji i instytucji w podejmowaniu akcji na rzecz mieszkańców osiedla	
Mieszkańcy bardzo się interesują działaniami na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy bardzo chętnie współpracują z organizacjami i instytucjami działającymi na osiedlu na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy bardzo chętnie włączają się w bezpośrednie działania i akcje na rzecz poprawy jakości życia na osiedlu	
Mieszkańcy bardzo ufają instytucjom i organizacjom działającym na osiedlu	
Postawa młodzieży (16-25 lat) wobec podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/ rejonu ulic jest bardzo pozytywna	
Postawa osób starszych (w wieku ponad 60 lat) do podejmowania działań na rzecz mieszkańców osiedla/rejonu ulic jest bardzo pozytywna	
Jest bardzo dobra koordynacja i współpraca lokalnych organizacji i instytucji w podejmowaniu akcji na rzecz mieszkańców osiedla	

49. Kto Pana/i zdaniem powinien koordynować działania na rzecz osiedla i mieszkańców? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- rada osiedla
- policja
- spółdzielnia mieszkaniowa
- straż Miejska
- zarządca nieruchomości
- miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- organizacje pozarządowe
- mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają
- jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej, itp.)
- szkoła, przedszkole
- instytucja lub organizacja, która jest pomysłodawcą działania
- biblioteka osiedlowa
- dom kultury

- klub sportowy
- trudno powiedzieć
- ktoś inny
- nie wiem

50. Do kogo ma Pan/i największe zaufanie w działaniach na rzecz spraw osiedla, rejonu ulic? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- rada osiedla
- policja
- spółdzielnia mieszkaniowa
- straż Miejska
- zarządca nieruchomości
- miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
- rada parafialna, rada związku wyznaniowego
- organizacje pozarządowe
- mieszkańcy i ich liderzy, którym mieszkańcy ufają
- jednostki organizacyjne Urzędu Miasta (np. Wydział Zdrowia, Zarząd Zieleni Miejskiej, itp.)
- szkoła, przedszkole
- snstytucja lub organizacja, która jest pomysłodawcą działania
- biblioteka osiedlowa
- dom kultury
- klub sportowy
- trudno powiedzieć
- ktoś inny
- nie wiem

51. Co Pana/i zdaniem jest największą barierą w podejmowaniu przez mieszkańców wspólnych działań na rzecz poprawy ich warunków życia w rejonie ulic/osiedlu? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
- brak zainteresowania ze strony mieszkańców podejmowaniem wspólnych działań
- brak wiedzy mieszkańców o możliwościach działań
- brak wiary mieszkańców we własne siły i możliwości
- brak doświadczenia mieszkańców w podejmowaniu współpracy
- brak pieniędzy na realizację nawet najmniejszych projektów
- zbyt duża przestrzeń osiedla
- zbyt duże rozproszenie osiedla
- zbyt wielu mieszkańców osiedla, którzy się dobrze nie znają

- brak zaufania do instytucji i organizacji działających na osiedlu na rzecz mieszkańców
- brak dostatecznej wiedzy o instytucjach i organizacjach działających na osiedlu na rzecz mieszkańców
- konflikty między mieszkańcami
- dotychczasowe porażki i niepowodzenia w podejmowanych działaniach
- inne

52. Co Pana/i zdaniem zachęciłoby biernych mieszkańców rejonu ulic/osiedla do wzięcia aktywnego udziału we wspólnych działaniach sąsiedzkich? *(Należy zaznaczyć co najmniej 1 odpowiedź i co najwyżej 3 odpowiedzi).*
    - silny lider
    - ciekawy pomysł
    - istotny dla współmieszkańców problem
    - ważny dla współmieszkańców cel
    - upominki dla uczestników
    - przyjazna przestrzeń umożliwiająca spotkanie osób wspólnie działających
    - przyjazna grupa osób wspólnie działających
    - przykład dawany przez pracowników instytucji miejskich
    - coś innego
    - nic

53. Istnieją różne opinie i przekonania na temat tego, co i kto sprawia, że ludziom w miejscu ich zamieszkania żyje się lepiej lub gorzej. Biorąc pod uwagę doświadczenia Pana/i oraz P. organizacji, proszę wskazać, z którym z poniższych stwierdzeń zgadza się Pan/i w największym stopniu: *(Można udzielić jednej odpowiedzi).*
    - To, jak żyje się ludziom w ich rejonie ulic/osiedlu, zależy głównie od kompetencji i sprawności Urzędu Miasta w reagowaniu na ich potrzeby.
    - To mieszkańcy rejonu ulic/osiedla wiedzą najlepiej, czego im brakuje i jakie mają potrzeby. Urząd Miasta, podejmując działania, powinien przede wszystkim brać pod uwagę opinie mieszkańców w tym względzie.
    - To, jak żyje się w rejonie ulic/osiedlu zależy przede wszystkim od samych mieszkańców i ich inicjatywy. Mieszkańcy powinni współpracować z władzami miasta i organizacjami w celu załatwienia najważniejszych spraw w miejscu zamieszkania.

54. W ostatnim pytaniu zwracamy się do Pana/i nie tylko jako do osoby aktywnie działającej na rzecz mieszkańców, ale także jako do osoby mieszkającej we Wrocławiu lub załatwiającej tu swoje codzienne sprawy. Proszę określić, gdzie zazwyczaj załatwia

Pan/i w sposób wygodny dla siebie i swojej rodziny następujące sprawy: *(Można udzielić jednej odpowiedzi w wierszu.)*

	Głównie w osiedlu/ rejonie ulic, w którym mieszkam	Głównie w osiedlu/ rejonie ulic, w którym pracuję, działam	Zarówno tam, gdzie mieszkam, jak i tam, gdzie pracuję, działam	Gdzie indziej	Wcale nie korzystam
Edukacja własna (szkolenia, kursy)					
Edukacja dzieci					
Zakupy spożywcze bieżące					
Większe zakupy spożywcze					
Zakupy inne niż spożywcze (odzież, sprzęty, wyposażenie mieszkania)					
Sprawy związane z powadzeniem gospodarstwa domowego (poczta, bank)					
Lekarz pierwszego kontaktu					
Lekarz specjalista					
Weterynarz					
Spotkania rodzinne poza domem					
Spotkania towarzyskie poza domem					
Jedzenie poza domem					
Aktywność fizyczna na świeżym powietrzu					
Aktywność fizyczna w klubach fitness, na basenach					
Hobby i pasje					
Praca zawodowa					
Praktyki religijne					
Uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych					

ANEKS 3

SCENARIUSZ ZOGNISKOWANYCH WYWIADÓW GRUPOWYCH (FGI)

Propozycje pytań zadawanych w toku rozmowy niekiedy mają postać poszukiwanej informacji (pytanie badacza), niekiedy wprost jest to sformułowane pytanie. Moderator może (powinien) dostosować sposób zadawania pytań (mówienia – prowadzenia dyskusji), bez zmiany sensu pytania, zarówno do swojego temperamentu, jak i profilu uczestników w grupie – pamiętając o szukanej informacji.
Ze względu na charakter grup fokusowych ważne jest uchwycenie/konfrontowanie ze sobą sposobów myślenia interesariuszy i mieszkańców w poszczególnych wątkach rozmowy.

Całkowity czas realizacji badania fokusowego to ok. 1,5 godziny.

WSTĘP – ROZGRZEWKA (5 MIN)

0.1. Prezentacja moderatora, celów spotkania oraz zasad dyskusji *[Typu: nie ma odpowiedzi dobrych i złych, zmotywowanie uczestników ze względu na ważność celów działania].*

0.2. Proszę się przedstawić wyłącznie imieniem i opowiedzieć o sobie. Jaka jest P. sytuacja rodzinna i zawodowa? Jaką instytucję/podmiot P. prezentuje? W jakim typie zabudowy mieszka P. w osiedlu [mieszkaniec]? *[Szukana informacja: Prezentacja uczestników grupy w kontekście problematyki badań. Ustalenie podziału na role Interesariuszy, Mieszkańców].*

WĄTEK 1 – POCZUCIE ZWIĄZKU Z OSIEDLEM (12 MIN)

1.1. Proszę powiedzieć, w jakich rejonach miasta [Wrocławia] P. obecnie mieszkacie/działacie? *[Zwrócić uwagę, czy uczestnicy mówią, wskazując ulice np. Sienkiewicza/*

Reja, czy posługują się nazwami osiedla Biskupin, Stare Karłowice, Śródmieście, Psie Pole, adekwatnie do nazwy osiedla, z których zostali zrekrutowani, czy preferują posługiwanie się starymi nazwami dzielnic: Krzyki, Fabryczna, etc.].

1.2. A od jak dawna tu mieszkacie/działacie?

1.3. Czy zatem [nawiązanie do 1.1.] bardziej czujecie się P. mieszkańcami dzielnicy, miasta osiedla czy swojej ulicy? *[Poszukiwane informacje: skonfrontować popularność gradacji myślenia: ulica/osiedle/miasto].*

1.4. Co powoduje, że tak właśnie określacie miejsce swojego zamieszkania/działania? *[Poszukiwane informacje: chodzi o rodzaj pojawiającej się argumentacji, na używanie nazw osiedli Borek vs Krzyki zwrócić uwagę, co jest kryterium decydującym, czy jest to: bardziej „wielkość" przestrzeni, np. rodzaj zabudowy, układ przestrzenny, liczba ludzi / charakter mieszkańców / tradycja / nic szczególnego / przyzwyczajenie. Wydobyć rozumienie granicy przestrzeni zamieszkania].*

WATEK 2 – TOŻSAMOŚĆ MIESZKAŃCÓW OSIEDLA I STYL ŻYCIA (20 MIN)

2.1. Jacy ludzie mieszkają w osiedlu, gdzie mieszkacie, działacie? Jak można byłoby ich opisać (scharakteryzować)? (Proszę chwilę się zastanowić i wskazać, czy istnieją takie cechy, które pozwalają odróżnić mieszkańców P. osiedla od mieszkańców innych osiedli?) *[Poszukiwane informacje: Cechy szczególne – stereotypowe – są/nie ma, a także łatwość ich artykulacji. Czy mieszkańcy i interesariusze tak samo je definiują].*

2.2.Czy zatem o mieszkańcach osiedla można powiedzieć, że coś ich łączy? Co? *[Poszukiwane informacje: Czy zatem tylko fakt, że wspólnie mieszkają koło siebie czy coś więcej? Poszukiwane informacje, na ile w opisie cech charakterystycznych pojawiają się zdolność do działania wspólnego, dobra współpraca, troska o innych, uczynność, konfliktowość, egoizm, niemoc].*

2.3. Czy interesujecie się P. historią tego osiedla/swojej ulicy – poszukujecie informacji/macie wiedzę? *[Poszukiwane informacje: Czym się przejawia – przykłady].*

2.4. A czy spotykacie ludzi, który są zainteresowani historią osiedla/rejonu ulic? *[Poszukiwane informacje: jeśli są takie osoby, to kto to jest: liderzy opinii, osoby znane, nauczyciele, ksiądz, zwykli mieszkańcy? W jakich okolicznościach to zainteresowanie się ujawnia – czym się interesują (obiekty, pojawiające się „legendy" osiedlowe, narracje].*

2.5. Proszę P., co lubicie/wolicie robić w osiedlu, a co poza nim? *[Poszukiwane informacje: ułożenie obszarów życia wewnątrz osiedla i poza nim oraz informacja, dlaczego pewne rzeczy robią tu, a inne poza osiedlem, np.: takie spacery jak zakupy codzienne, większe / wypoczynek i rekreacja / pasje i zainteresowania].*

2.6. Czy w przestrzeni osiedla, ulicy są takie miejsca/przestrzenie poza domem, gdzie mieszkańcy chętnie się spotykają? *[poszukiwana informacja: rekcje spontaniczne są/nie ma].*

2.7. Jakie są to miejsca? Jeśli nie ma takich miejsc, to czym powinny się one charakteryzować? – Co może je wyróżniać od innych miejsca poza domem? *[Poszukiwana informacja: dążymy do jak najbardziej konkretnego opisu charakteru takich miejsc – przykładów: parki, ławki, place, skwery. Chodzi także o to, by poprzez wypowiedzi zobaczyć, czy mieszkańcy: a) Potrzebują takich miejsc – mają na nie „pomysł" i b) czy to są lokalne przestrzenie otwarte np. skwer, plac, czy zamknięte „ośrodek kultury"].*

WĄTEK 3 – IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW I ELEMENTÓW JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW OSIEDLA (15 MIN)

3.1. Co oznacza, że ludziom może się tu dobrze żyć – gdzie mieszkacie – działacie? A czy Wam dobrze się tu mieszka? *[Poszukiwane informacje: określenie rozumienia jakości życia związanej za zamieszkiwaniem w osiedlu/kwartale ulic, róznice i podobieństwa w opiniach interesariuszy i mieszkańców].*

3.2. Co jest ważne, aby dobrze się mieszkało mieszkańcom (tego właśnie) osiedla?

3.3. Jakie są obecnie największe problemy i sprawy do załatwienia tu, gdzie mieszkacie/działacie? *[Poszukiwane informacje: rodzaje takich spraw, konsensus – czy da się szybko ułożyć ich listę miedzy mieszkańcami i interesariuszami?].*

3.4. A zatem od czego/kogo zależy dobre życie w osiedlu/miejscu zamieszkania? *[Poszukiwane informacje: Sprawdzić opozycję: Od samych mieszkańców – ich samych indywidualnie, wespół z sąsiadami? Czy przede wszystkim od miasta/Od NGO].*

WĄTEK 4 – IDENTYFIKACJA ZAANGAŻOWANIA W ŻYCIE SPOŁECZNE I BADANIE FORM AKTYWNOŚCI INTERESARIUSZY I MIESZKAŃCÓW W PRZESTRZENI OSIEDLA/REJONU ULIC (20 MIN)

4.1. Czy są jakieś obecnie ważne sprawy, problemy, które tu zostały załatwione i przysłużyły się mieszkańcom? *[Poszukiwane informacje: jakie sprawy].*

4.2. Czy P. osobiście się angażujecie albo angażowaliście się ostatnio (1 rok) w załatwianie spraw ważnych dla siebie i współmieszkańców? *[Poszukiwane informacje: Konkretne wskazanie po pierwsze takich spraw oraz po drugie form działań/zaangażowania: czego dotyczyły, gdzie się działy, w jaki sposób i kiedy].*

4.3. Kto taki lub jaka instytucja dba o interesy mieszkańców P. osiedla/rejonu ulic? *[Poszukiwane informacje: chodzi o rozpoznawalność instytucji, ludzi: organizacja pozarządowa/instytucja, którą reprezentuję, rada parafialna, osiedla, szkoła, biblioteka, ludzie z MOPS, dom kultury (instytucja kultury), policja, Straż Miejska, jednostki organizacyjne Urzędu Miasta, współmieszkańcy etc].*

4.4. A czy były ostatnio (1 rok) takie sytuacje, w których zrobiono coś wspólnie?

4.5. A jeśli ktoś, jacyś mieszkańcy osiedla działają sami, wspólnie, lub zgłaszają się do instytucji/organizacji w jakiejś sprawie, to jacy to ludzie? *[Poszukiwane informacje: pytanie głównie do interesariuszy – podawanie przykładów takich osób].*

4.6. Jakie macie P. doświadczenia we wzajemnej współpracy, w podejmowaniu spraw na osiedlu (pytanie do interesariuszy)? – z kim zwykle współpracujecie, kto chce, a kto nie? *[Poszukiwane informacje: pytanie głownie do interesariuszy – podawanie przykładów takich praktyk].*

4.7. A jaką rolę w takiej współpracy odgrywa Rada Osiedla? *[Poszukiwane informacje: to pytanie zadawane jako ostatnie, o ile wątek rady osiedla nie wypłynął w kontekście wcześniejszych wypowiedzi].*

WĄTEK 5 – MOBILIZACJA POTENCJAŁU SPOŁECZNEGO MIESZKAŃCÓW OSIEDLA (15 MIN)

5.1. Podsumowując naszą dyskusję, czy można powiedzieć, że mieszkańcy osiedla/rejonu ulic dbają o swoje wspólne sprawy? *[Poszukiwane informacje: Czy wspierają się nawzajem? Są zdolni sobie pomagać czy raczej liczą, że inny to robi – kto?].*

5.2. Kto bardziej dba, a kto nie? *[Poszukiwane informacje osobno pytać: kto dba i kto nie dba: Charakterystyka: zasiedziali, młodzi, starzy, mający interes, członkowie rady osiedla, nie ma takich].*

5.3. Co P. zdaniem zachęciłoby biernych mieszkańców kwartału ulic/osiedla do wzięcia aktywnego udziału we wspólnych działaniach sąsiedzkich? Czy jest coś takiego? *[Poszukiwane informacje: Czy jest taka konkretna rzecz: np. silny lider, waga sprawy, zachęta organizacji, dobre miejsce do działania, nic].*

5.4. W jaki sposób najlepiej zwracać się do mieszkańców z informacją o sprawach ważnych dla osiedla i zachętą do działań? *[Poszukiwane informacje: preferencje i doświadczenia w skuteczności komunikacji i mobilizacji].*

Podsumowanie i podziękowanie 5 min.

BIBLIOGRAFIA I SPISY

1. Albrechts, L., Mandelbaum, S.J. 2005. *A New Context for Planning?* [w:]: Albrechts, L., Mandelbaum, S.J. (red.) *The Network Society. A New Context for Planning?* Oxon: Routledge.
2. Błaszczyk, M., Pluta, J. 2015. *Uczestnicy, konsumenci, mieszkańcy. Wrocławianie i ich miasto w oglądzie socjologicznym.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
3. Castells, M. 1998. *The Rise of the Network Society.* Malden, Oxford: Blackwell Publishing.
4. Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej, http://www.cal.org.pl, dostęp 26.09.2015.
5. *Certyfikat Jakości Centrum Aktywności Lokalnej,* przyznawany przez Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL. Dokument dostępny w internecie: http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2015/01/Centrum-Aktywnoci-Lokalnej-CERTYFIKAT1.pdf, dostęp 13.10.2015.
6. Civil Rights Movement, http://www.civilrightsmovement.co.uk/grass-roots-activism.html, dostęp 17.09.2015.
7. Collins, P. 2013. *Community Activism.* [w:] Idowu, S.O., Capaldi, N., Zu, L., Das Gupta, A. (red.) *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility.* Berlin, Heidelberg: Springer.
8. Le Corbusier. 1957. *La charte d'Athènes.* Paris: Éditions de Minuit.
9. Czapiński J., Panek T. (red.) 2013. *Diagnoza Społeczna* 2013*. Warunki i jakość życia Polaków. Raport.* Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego.
10. Dymnicka, M. 2011. *Od miejsca do nie-miejsca.* Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica Acta Universitatis Lodziensis, Folia Sociologica Nr 36/2011.
11. ECTP-CEU. 2013. *The Charter of European Planning,* http://www.ectp-ceu.eu/images/stories/PDF-docs/The%20Charter%20of%20European%20Planning-LowResV2.pdf, dostęp 12.09.2016.
12. Engelhardt, N. L., Engelhardt, N. L. jr. 1940. *Planning the Community School.* New York: American Book Company.
13. *Europejska Karta Samorządu Lokalnego* (Dz.U. 1994 Nr 124 poz. 607), zmieniona obwieszczeniem Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 22 sierpnia 2006 r. (Dz. U. 2006 Nr 154, Poz. 1107).

14. Golka, M. 2008. *Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez)informacyjne.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
15. Grzęda, U. 2010. *Model aktywności społecznej.* [w:] *Aktywne społeczności. Zmiana społeczna. Katalog praktyk.* Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL.
16. Harasimowicz, J., Suleja, W. (red.) 2006. *Encyklopedia Wrocławia.* Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
17. Howard, E. 1898. *To-morrow: A Peaceful Path to Real Reform.* London: Swan Sonnenschein & Co.
18. Jordan, P. 2012. *Aktywne społeczności – odkryj siłę społeczności.* [w:] *Aktywne społeczności. Zmiana społeczna. Katalog praktyk.* Tom 2. Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL.
19. Karadimitriou, N., Mironowicz, I. 2012. *Reshaping Public Participation Institutions Through Academic Workshops: The 'Gardens of Art' International Urban Workshop in Wroclaw, Poland.* Planning Practice and Research, Vol. 27, No 5: 595-612. [DOI 10.1080/02697459.2012.715817].
20. Kamińska, K. (red.) 2014. *Manual Mikrograntów.* Wrocław: Europejska Stolica Kultury 2016.
21. Kłopot, S.W., Kozdraś, G., Pluta, J., Trojanowski, P. 2014. *Wrocławska Diagnoza Społeczna* 2014*. Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta.* Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Urząd Miasta Wrocławia.
22. Lorens, P., Mironowicz, I. (red.) 2014. *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki.* Gdańsk: Akapit DTP.
23. Medeksza, Ł. 2014. *Projekty finansowane mikrograntami ESK* 2016*: oddolne manifestacje kultury.* [w:] Kamińska, K. (red.) *Manual Mikrograntów.* Wrocław: Europejska Stolica Kultury 2016.
24. Medeksza, Ł., Mironowicz, I. 2015. *Nowe modele zarządzania terytorialnego.* [w:] Martyniuk-Peczek, J., Nowak, M. (red.) *Aktualne problemy zarządzania rozwojem przestrzennym w Polsce.* Warszawa: Biuletyn KPZK PAN, z. 257/258, s. 61-95.
25. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu. 2014. *Sprawozdanie z działań w ramach środowiskowej metody pracy socjalnej wraz z załącznikami: Załącznik* 1*: „Wykaz działań środowiskowych i pełnionych ról" oraz Załącznik* 2*: „Słowniczek wybranych pojęć środowiskowej metody pracy socjalnej".* Wrocław.
26. Mironowicz, I. 2010. *Proces transformacji terenów miejskich wobec dziedzictwa duchowego i materialnego.* [w:] Ziobrowski, Z., Jarczewski, W. (red.) *Rewitalizacja miast polskich – diagnoza. Rewitalizacja miast polskich.* T. 8. Kraków: Instytut Rozwoju Miast.
27. Mironowicz, I. 2016. *Modele transformacji miast.* Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.

28. Mironowicz, I., Clerici, A. 2010. *Gardens of Art. Urban Renewal of Szewska Street in Wrocław.* Wrocław: Wrocław University of Technology.
29. OECD. 2011. *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital. Social cohesion indicators. Society at glance,* http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf, dostęp 12.08.2016.
30. Ossowski, S. 1967. *Z zagadnień psychologii społecznej.* Warszawa: PWN.
31. Pasieka, A. 2009. *Sprawnie działająca maszyna, czyli potencjał wynikający z różnorodności (Partnerstwo wokół wolontariatu w Radlinie).* [w:] Skrzypczak, B., Grygorczyk, M. (red.) *Pomiędzy tożsamością a skutecznością. Dobre praktyki społecznego konstruowania partnerstw lokalnych.* Warszawa: Stowarzyszenie CAL. Instytut Studiów Edukacyjno-Społecznych im. Heleny Radlińskiej.
32. Perry, C.A. 1939. *Housing for the machine age.* New York: Russel Sage Foundation.
33. Pluta, J., 2006. *Studium wrocławskiego autostereotypu.* [w:] Żuk, P., J. Pluta, J. *My Wrocławianie. Społeczna przestrzeń miasta.* Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
34. Pluta, J., Łaska, M. 2006. *Wrocław jako marka. Socjologiczne refleksje nad potencjałem wizerunkowym Wrocławia.* [w:] Żuk, P., J. Pluta, J. *My Wrocławianie. Społeczna przestrzeń miasta.* Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
35. Rembarz, G., Martyniuk-Peczek, J. (red.) 2015. *Przestrzeń publiczna dzielnicy w partycypacyjnym planowaniu strategicznym. Quo vadis, Gdańsku? Mieszkańcy planują swoje miasto.* Gdańsk: Gdańska Fundacja Innowacji Społecznej, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Sopocka Szkoła Wyższa.
36. Sennet, R. 2009. *Upadek człowieka publicznego*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
37. Sennet, R. 2013. *Razem. Rytuały, zalety i zasady współpracy.* Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
38. Swianiewicz, P. 2015. *Reformy terytorialne - europejskie doświadczenia ostatniej dekady.* Samorząd Terytorialny - Nr 6/2015, s. 7-22.
39. Szczepański, M. 2005. *Społeczności lokalne i regionalne a ład kontynentalny i globalny.* [w:] Wesołowski, W. (red.) *Kręgi integracji I rodzaje tożsamości. Polska, Europa, Świat.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
40. Wallis, A. 1997. *Miasto i przestrzeń.* Warszawa: PWN.
41. Wieszaczewska, A. 2014. *Mikrogranty ESK* 2016 *w kontekście teorii mapingu kulturowego.* [w:] Kamińska, K. (red.) *Manual Mikrograntów.* Wrocław: Europejska Stolica Kultury 2016.
42. Wódz, K., Faliszek, K., Kowalczyk, B., Leśniak-Berek, E., Mandrysz, W. 2014. *Programy aktywności lokalnej jako instrument aktywizacji środowiska lokalnego w rozwiązywaniu problemów mieszkańców,* http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-bb7f2ba3-f66c-4a29-8ef8-5941295c44f7/c/Kazimie-

ra_Wodz_Krystyna_Faliszek__Barbara_Kowalczyk__Ewa_Lesniak-Berek.pdf, dostęp 17.09.2015.
43. Wrocław 2016. Europejska Stolica Kultury. http://www.wroclaw2016.pl, dostęp 18.05.2016.
44. Ziomek, A. 2009. *Partnerstwa lokalne w Polsce – uwarunkowania i kierunki rozwoju.* [w:] Skrzypczak, B., Grygorczyk, M. (red.) *Pomiędzy tożsamością a skutecznością. Dobre praktyki społecznego konstruowania partnerstw lokalnych.* Warszawa: Stowarzyszenie CAL. Instytut Studiów Edukacyjno-Społecznych im. Heleny Radlińskiej.
45. Znaniecki, F., Ziółkowski, J. 1984. *Czym jest dla ciebie miasto Poznań?: Dwa konkursy:* 1928/1964. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

RAMKI

1. Dlaczego potrzebna jest Analiza Funkcjonalna Osiedli?
2. Kategorie interesariuszy w Analizie Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia
3. Reprezentanci poszczególnych typów morfologicznych struktur przestrzennych w ramach osiedli w badaniu metodą zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI)
4. Długofalowe cele Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016
5. Aktywności społeczne uwzględnione w WDS 2014
6. Aktywności społeczne opisywane w publikacjach Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej
7. Działania podejmowane w ramach pracy socjalnej przez MOPS we Wrocławiu
8. Co deklarowali respondenci badań społecznych w odniesieniu do aktywności na osiedlach?
9. Kategorie usług wyróżnionych w poszczególnych osiedlach
10. Katalog spraw do załatwienia oraz potrzeb do zaspokojenia badany w AI
11. Cechy wskazane jako te, które pozwalają odróżnić mieszkańców własnego osiedla od mieszkańców innych osiedli
12. Identyfikacja najpilniejszych problemów do rozwiązania w miejscu zamieszkania w opinii mieszkańców

TABELE:

1. Kategorie oraz profil społeczno-demograficzny przedstawicieli interesariuszy w Analizie Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia
2. Profil społeczno-demograficzny mieszkańców w badaniach AI Analizy Funkcjonalnej Osiedli Wrocławia
3. Wnioski złożone w ramach programu „mikroGRANTY" ESK 2016 w latach 2014-2015* w podziale na rejony urbanistyczne. (Źródło danych: Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016)
4. Wnioski złożone w ramach programu „mikroGRANTY" ESK 2016 w latach 2014-2015 według rodzajów wnioskodawców. (Źródło danych: Biuro Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016)
5. Zidentyfikowane w badaniach rodzaje aktywności wraz z przykładowymi dla nich działaniami (w nawiasach podano liczbę zidentyfikowanych działań dla każdego rodzaju aktywności)
6. Rozkład próby mieszkańców w badaniu AI ze względu na rejon urbanistyczny zamieszkania
7. Deklarowane w AI zaangażowanie mieszkańców w załatwienie spraw w rejonie zamieszkania w ostatnich 12 miesiącach
8. Identyfikacja przez interesariuszy podmiotów aktywnie działających w przestrzeni osiedla
9. Ocena skuteczności działań przez interesariuszy oraz sprzyjania działań integracji przez mieszkańców
10. Charakterystyka stosunków z sąsiadami w opinii mieszkańców
11. Rozkład zadowolenia z poszczególnych przestrzeni
12. Rozkład ocen standaryzowanych poczucia zadowolenia z najbliższego rejonu ulic i osiedla w kolejności relatywnie najwyżej ocenianych osiedli

RYCINY I MAPY

1. Schemat struktury badania Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia (AFO)
2. Mapa podkładowa Wrocławia pokazująca faktyczne zagospodarowanie przestrzeni miasta. (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia)
3. Układ administracyjny osiedli Wrocławia po włączeniach z 1 kwietnia 1928 roku. (źródło: Reichsamt für Landesaufnahme, Berlin. Wykorzystany podkład: Karte der Umgebung von Breslau).
4. Rozwój terytorialny Wrocławia na podstawie Plan der Hauptstadt Breslau z 1932 roku oraz Encyklopedii Wrocławia (rysunek na podstawie https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Rozwój_terytorialny_Wrocławia.jpg)
5. Granice administracyjne osiedli Wrocławia wg. uchwały nr XX/419/16 Rady Miejskiej Wrocławia z 21 stycznia 2016. (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia, http://www.geoportal.wroclaw.pl)

6. Granice jednostek urbanistycznych Wrocławia (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia)
7. Obwody szkół podstawowych we Wrocławiu. (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia)
8. Obwody gimnazjalne Wrocławia. (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia)
9. Okręgi wyborcze do Rady Miasta Wrocławia (2014).
10. Podział na 29 rejonów stosowany we Wrocławskiej Diagnozie Społecznej. (za: Kłopot, S.W., Kozdraś, G., Pluta, J., Trojanowski, P. *Wrocławska Diagnoza Społeczna. Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta. Wrocław 2014*.)
11. Gęstość zaludnienia w roku 2014 według rejonów statystycznych. (za: Biuro Rozwoju Wrocławia).
12. Gęstość zaludnienia na postawie wyciągu ze zanonimizowanej bazy zameldowań (PESEL) na pobyt stały mieszkańców Wrocławia. Opracowanie mapy J. Brzuchowska (źródło: System Informacji Przestrzennej Wrocławia, Biuro Rozwoju Wrocławia)
13. Typy morfologiczne struktur osiedli w ramach poszczególnych osiedli Wrocławia.
14. Liczba respondentów w poszczególnych jednostkach urbanistycznych na tle liczby mieszkańców (wg. bazy PESEL).
15. Agregacja jednostek urbanistycznych ze ze względu na uzyskaną liczbę odpowiedzi w ankiecie internetowej.
16. Ekstrapolacja wyników badań fokusowych społeczności zamieszkujących poszczególne typy morfologiczne struktur przestrzennych osiedli Wrocławia.
17. Aplikacje do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego 2013
18. Aplikacje do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego 2014
19. Aplikacje do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego 2015
20. Podział zgłoszeń lokalnych na 14 rejonów WBO 2016. (za: www.wroclaw.pl/wbo)
21. Liczba ludności w podziale na rejony statystyczne w 2014 roku.
22. Aplikacje o „mikroGRANTY" ESK 2016
23. Aplikacje o „mikroGRANTY" ESK 2016 przyjęte do realizacji
24. Porównanie aplikacji o „mikroGRANTY" ESK 2016 i aplikacji do WBO 2013
25. Porównanie aplikacji o „mikroGRANTY" ESK 2016 i aplikacji do WBO 2014
26. Porównanie aplikacji o „mikroGRANTY" ESK 2016 i aplikacji do WBO 2015
27. Liczba działań w rejonach urbanistycznych z wykresem działań w ramach poszczególnych rodzajów aktywności według czterech kategorii: (1) aktywności nakierowane lokalnie, (2) aktywności dla określonych grup społecznych, (3) aktywności wyspecjalizowane / tematyczne, (4) aktywności z potencjałem ponadlokalnym.
28. Liczba rodzajów aktywności oraz średnia wielofunkcyjność działań w rejonach urbanistycznych.

29. Średnia liczba lat trwania poszczególnych działań w rejonach urbanistycznych.
30. Liczba aktywności nakierowanych lokalnie w rejonach urbanistycznych.
31. Liczba aktywności z potencjałem ponadlokalnym w rejonach urbanistycznych.
32. Liczba aktywności dla określonych grup społecznych w rejonach urbanistycznych.
33. Liczba aktywności wyspecjalizowanych / tematycznych w rejonach urbanistycznych.
34. Rozmieszczenie usług dla seniorów na tle liczby osób pomiędzy 60 (kobiety) i 65 (mężczyźni) a 79 rokiem życia.
35. Średnia liczba działań deklarowanych przez respondentów w AI w rejonach urbanistycznych.
36. Najważniejsze bariery w podejmowaniu wspólnych działań identyfikowane przez mieszkańców osiedli według AI.
37. Działania podejmowane przez interesariuszy na rzecz osiedla według ich deklaracji.
38. Pożądani koordynatorzy działań w osiedlach.
39. Zaufanie do działań instytucji i organizacji w osiedlach.
40. Rozmieszczenie usług administracji, ochrony i bezpieczeństwa.
41. Przestępstwa stwierdzone we Wrocławiu w latach 2012-2014. (Źródło: http://polskawliczbach.pl)
42. Usługi opieki na dziećmi i wczesnej edukacji na tle gęstości zabudowy wg bazy PESEL.
43. Usługi opieki na dziećmi i wczesnej edukacji na tle liczby dzieci w wieku do 12 lat w poszczególnych rejonach urbanistycznych.
44. Rozmieszczenie usług kultury.
45. Rozmieszenie usług handlu i gastronomii.
46. Rozmieszczenie usług ochrony zdrowia.
47. Rozmieszczenie usług wsparcia dla mieszkańców.
48. Ocena własnego poziomu zamożności przez mieszkańców osiedli.
49. Liczba spraw załatwianych i potrzeb zaspokajanych w osiedlu.
50. Liczba spraw załatwianych i potrzeb zaspokajanych poza osiedlem.
51. Średnia liczba sąsiadów świadczących sobie drobne przysługi.
52. Deklarowane zaufanie do współmieszkańców osiedla.
53. Deklarowane poczucie wspólnoty z mieszkańcami osiedla.
54. Deklarowana wrogość i skłonność do konfliktów mieszkańców osiedla.
55. Deklarowane zamieszkiwanie na dużym osiedlu.
56. Deklarowane zamieszkiwanie na małym osiedlu.
57. Odsetek osób deklarujących poczucie zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w badaniu WDS 2014. Próba dla 29 zagregowayych rejonów (por. Ryc. 9).

58. Odsetek osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w badaniu WDS 2014. Próba dla 29 zagregowayych rejonów (por. Ryc. 9).
59. Odsetek osób deklarujących poczucie zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w AI.
60. Odsetek osób deklarujących brak poczucia zadowolenia z najbliższej okolicy zamieszkiwania w AI.
61. Skala zadowolenia z osiedla.
62. Średnia liczba spraw do załatwienia na osiedlach.
63. Średnia skali potencjału społecznego w osiedlach.
64. Odsetek osób wskazujących Radę Osiedla jako ważny podmiot podejmujący działania w osiedlu.

ZDJĘCIA

1. Stare Miasto (źródło: fotopolska.eu)
2. Nadodrze (źródło: fotopolska.eu)
3. Sepolno (źródło: fotopolska.eu)
4. Karłowice (źródło: fotopolska.eu)
5. Kuźniki (źródło: fotopolska.eu)
6. Gaj Północ (źródło: fotopolska.eu)
7. Kozanów (źródło: fotopolska.eu)
8. Popowice (źródło: fotopolska.eu)
9. Osiedle "Cztery Pory Roku" (źródło: fotopolska.eu)
10. Osiedle w rejonie ulicy Przyjaźni (źródło: fotopolska.eu)
11. Jagodno (źródło: fotopolska.eu)
12. Ołtaszyn (źródło: fotopolska.eu)
13. Psie pole (źródło: fotopolska.eu)
14. Brochów (źródło: fotopolska.eu)
15. Marszowice (źródło: fotopolska.eu)
16. Świniary (źródło: fotopolska.eu)
17. Warsztaty eksperckie
18. Konsultacje i badania partycypacyjne

Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia
Badanie i publikacja współfinansowana przez miasto Wrocław (www.wroclaw.pl)

Redakcja i korekta: Anna Miecznikowska

Projekt graficzny i skład: Agnieszka Bocheńska-Niemiec i Przemysław Chimczak

© Copyright © 2016 Izabela Mironowicz, Autorzy badania i Fundacja Dom Pokoju.
Niektóre prawa zastrzeżone.

Licencja CC BY-NC 3,0
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 3.0 Polska
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/
Dokumentacja i materiały źródłowe badania: http://analizafunkcjonalnaosiedli.pl

ISBN 978-83-941467-3-3

Druk: Beta-Druk Drukarnia Offsetowa, ul. Tęczowa 84, Wrocław i Lizawice 12.

Fundacja Dom Pokoju
ul. Władysława Łokietka 5, 50-243 Wrocław
dompokoju@dompokoju.org

Analiza Funkcjonalna Osiedli Wrocławia (AFO) prezentuje wyniki projektu badawczego mającego na celu opracowanie opisu funkcjonalnego wrocławskich osiedli w oparciu o trzy komponenty: społeczny, przestrzenny i analityczny. Istotą opracowania było nie tylko zbadanie związków między nimi, ale taże sformułowanie wniosków, które mogłyby stanowić podstawę budowy nowego modelu aktywnego społeczeństwa lokalnego.

Badania miały multidyscyplinarny charakter nie tylko dlatego, że angażowały wielu specjalistów, ale także dlatego, że każdy element metodologiczny prowadzony był wspólnie z uwzględnieniem specyfiki każdej dyscypliny. Uwzględniono więc wiele możliwych sposobów widzenia, opisu i wyjaśnienia każdej kwestii.

Badanie, w ramach realizacji zadania publicznego ogłoszonego przez miasto Wrocław, prowadzone było pod egidą Fundacji Dom Pokoju przez zespół naukowców z Politechniki Wrocławskiej i Uniwersytetu Wrocławskiego oraz praktykujących urbanistów i ekspertów specjalizujących się w działalności na rzecz społeczności lokalnych. Do zespołu zostali także zaproszeni zagraniczni specjaliści.

dompokoju

ISBN: 978-83-941467-3-3

9 788394 146733